

ნიკიტა სტიტატის ანტიმონოპოლიტიზური სიტყვები

(ტექსტები, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები)

TBILISI THEOLOGICAL ACADEMY
NATIONAL CENTER OF MANUSCRIPTS

Maia Raphava

ANTI-MONOPHYSITE SPEECHES BY NIKETAS STETHATOS

(Texts, Research, Vocabulary and Indexes)

TBILISI THEOLOGICAL ACADEMY AND SEMINARY
PUBLISHING HOUSE

Tbilisi
2013

თბილისის სასულიერო აკადემია
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

მაია რაფაეა

ნიკიტა სტიტატის ანტიმონოზიგისტური სიტყვები

(ტექსტები, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები)

თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის
გამომცემლობა

თბილისი
2013

წინამდებარე გამოცემაში წარმოდგენილია XI ს-ის თვალსაჩინო ბიზანტიელი ღვთისმეტყველის, ნიკიტა სტითატის სომხური მონოფიზიტობის წინააღმდეგ მიმართული ხუთი პოლემიკური სიტყვა, რომელთა ქართული თარგმანი შესრულებულია წმ. არსენ იყალთოელის მიერ. ნიკიტა სტითატის შრომა საყურადღებოა და მნიშვნელოვანი საღვთისმეტყველო-ლიტურგიკული და საეკლესიო-ისტორიული ფაქტების განხილვის თვალსაზრისით.

წმ. არსენ იყალთოელის თარგმანის ენა და სტილი გელათის სკოლის ენობრივი და ლიტერატურულ-მთარგმნელობითი ნორმებით ხასიათდება. ტექსტს გამოცემაში ახლავს ლექსიკონი და საძიებლები.

შრომა საინტერესოა როგორც ქართველოლოგიასა და ბიზანტინოლოგიაში მომუშავე მეკლესიარათვის, ასევე სარწმუნოებრივ-საღვთისმეტყველო კუთხით ძველი ქართული მწერლობის საკითხებით დაინტერესებულ პირთათვის.

In this edition there are presented a prominent Byzantine theologian of XI c., Nicetas Stethatos' five polemical speeches, directed against Armenian monophysitism. The Georgian translation of this work is made by St. Arsen of Ikaltho. The Georgian translations of St. Arsen of Ikaltho, compared with Greek manuscripts, containing the original version, kept the text close to protograph. The Nicetas Stethatos' work besiates theological-polemic content, is worthwhile and important for considering liturgical issues and historical-ecclesiastical facts as well.

The language and style of the Georgian translation, made by St. Arsen of Ikaltho, corresponds to the linguistic and literary-translating standards of the Gelathi school.

The printed version of St. Arsen of Ikalto's translated text has research, glossary and checklist.

This work is very important and interesting for researchers, working in Kartvelian studies and Byzantiology, theology and Georgian literature.

რედაქტორი: არ(ო)ტოპრესპიტარი ბიორბი ზვიადაძე
ფილოლოგიის დოქტორი

Editor: Protopresbyter **Giorgi Zviadadze**
Doctor of Philology

რეცენზენტი: ედიშერ ჭელიძე
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

Reviewer: Edisher Chelidze
Doctor of Philological Sciences

ნაშრომი ექვთიმე ილია აბულაძის ნათელ ხსოვნას

„სს

წინასიტყვა

ძველ ქართულ მწერლობაში დასტურდება XI საუკუნის თვალსაჩინო ბიზანტიელი თეოლოგისა და მწერლის, ნიკიტა სტითატის (ლათინური წყაროებით Nicetas Pectoratus) რამდენიმე თხზულება. ნიკიტა სტითატი (1015-1090წწ.) იყო სტუდიის მონასტრის ხუცესმონაზონი კონსტანტინოპოლში. იგი იყო სვიმეონ ახალღვთისმეტყველის მოწაფე, მისი მისტიკურ-საღვთისმეტყველო იდეალების ერთგული მიმდევარი. მან აქტიური მონაწილეობა მიიღო ბიზანტიის საეკლესიო წრეებსა და დასავლეთის ეკლესიას შორის გაჩაღებულ დისკუსიაში, როდესაც აღმოსავლეთის მართლმადიდებლებს ლიდერობდა კონსტანტინოპოლის პატრიარქი მიქაელ კერულარიოსი, ხოლო დასავლეთის ეკლესიის წარმომადგენელებს – კარდინალი პუმპერტი¹ და რაც, საბოლოო ჯამში, 1054წ-ის სქიზმით დამთავრდა.

ნიკიტა სტითატის თხზულებები მწერლობის სხვადასხვა დარგს (პოლემიკა, ასკეტიკა, პაგიოგრაფია, ლიტურგიკა, ღვთისმეტყველება, ეპისტოლეები) განეკუთვნება. მისი შრომები კარგად არის ცნობილი მკვლევართათვის². რამდენიმე მათგანი გამოქვეყნებულია.³ ზოგ ნაწარმოებს შეცდომით მიაწერდნენ ნიკიტა სტითატს.⁴ განსაკუთრებით ცნობილი გახდა ნიკიტა სტითატი ლათინთა წინააღმდეგ მიმართული თხზულებების წყალობით. ერთ-ერთი მათგანია *Libellus contra Latinos*.⁵ ეს იყო ხანა დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ეკლესიების სქიზმისა (1054 წ.). პოლიტიკური მოსაზრებების გამო იმპერატორი კონსტანტინე მონომახი ცდილობდა დისკუსიის მშვიდობიან კალაპოტში გადართვას, პაპ ლეონ IX-სთან უნიას. ნიკიტა სტითატის ანტილათინურმა თხზულებამ იმპერატორის უკმაყოფილება გამოიწვია. მან უბრძანა ნიკიტა სტითატს, საჯაროდ დაეწეა თავისი თხზულება პაპის ლეგატის, კარდინალ პუმპერტის დასწრებით და ამით უარეყო ნაშრომში გამოთქმული ანტილათინური ბრალდებები⁶. კარდინალმა საპასუხო წერილი დაწერა: „პასუხი ანუ უარყოფა ნი-

1 Michel 1930.

2 PG 120, col.843-850; Demetrapoulos 1866 : 5-8; Disdier : 481-483; Beck 1959 : 535-538; Nicetas Stéthatos 1961 : 56-515; Solignac : 225-226.

3 Nicetas Stéthatos 1961 : 56-515; Hergenröther 1869 : 84-138.

4 რაყაია 1997: 45-49, რაყაია, ნიკეატია 2009 : 236-294.

5 PL CXLIII, col.973-984. Solignac 1981 : 225.

6 PL CXLIII, col. 1001; Менделев 1902: 351.

კიტას თხზულებისა“? მათ შორის პოლემიკა რამდენიმე სადავო საკითხს ეხებოდა, რომელიც არსებობდა XI-ს-ში აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ეკლესიებს შორის.

ნიკიტა სტითატის ანტილათინურ თხზულებებთან თემატიკის თვალსაზრისით დიდ სიახლოვეს ავლენს მისი სხვა პოლემიკური თხზულება, რომელიც სომხური მონოფიზიტობის წინააღმდეგ არის მიმართული. ნიკიტა სტითატის თხზულების მიხედვით შეიძლება წარმოდგენა ვიქონიოთ იმ საღვთისმეტყველო საკითხებისა და საეკლესიო პრაქტიკის შესახებ არსებულ დისკუსიაზე, რომელსაც ადგილი პქონდა XI-ს-ის ბიზანტიის იმპერიაში სომხური მონოფიზიტობის წინააღმდეგ.

სტითატის ეს პოლემიკური ნაწარმოები საკმაოდ პოპულარული იყო. ამ თხზულებით სარგებლობდნენ დასავლეთის ეკლესიის წარმომადგენლებთან პოლემიკის დროს. მას მთელი რიგი თემატური პარალელები გააჩნია ლათინთა წინააღმდეგ მიმართულ თხზულებასთან.⁷ ნიკიტა სტითატის თხზულებას არის დასესხებული ორი ნაწარმოები უცომო პურის (ძეჟმოს) თემაზე, რომელთაგან ერთი ფსევდო-ათანასეს სახელს ატარებს⁸, ხოლო მეორე – ფსევდო-იოანე დამასკელისას⁹. ამ ფსევდო სახელებს ამოფარებული ნაწარმოებების ისტორია და ხელნაწერთა ტრადიცია ჯერ კიდევ არ არის გარკვეული.¹⁰ მიუხედავად ასეთი პოპულარობისა, სომეხი მონოფიზიტებისადმი მიმართული ნიკიტა სტითატის სიტყვები ჯერ კიდევ ფაქტიურად შეუსწავლელია.

7 PL CXLIII, col. 983-1000.

8 Michel 1930: t.II.

9 PG 28, col. 1327.

10 PG 94, col. 414.

11 Nicétas Stéphanos 1961: 11.

I ნიკიტა სტითატის ანტიმონოფიზიტური სიტყვების ბერძნული ორიგინალი

სომხური მონოფიზიტობის წინააღმდეგ მიმართული ნიკიტა სტითატის თხზულების ბერძნული ორიგინალის ტექსტი სრულად ჯერჯერობით გამოცემული არ არის. ბერძნული ტექსტი გამოსაცემად მომზადებული აქვს ილუმენ ღიონისიოსს (შლენოვს). მან 2008 წელს გამოაქვეყნა ნიკიტა სტითატის პირველი სიტყვა, ხოლო 2010 წელს – მეორე და მესამე სიტყვები.¹² ბერძნული კრიტიკული ტექსტები მის მიერ გამოსაცემად მომზადებულია შემდეგი ბერძნული ხელნაწერების მიხედვით: M - Mosquensis 232 (443), ff. 171-190 – მოსკოვის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის, ყოფილი სინოდალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი, XII ს-ისა¹³; B – Vindobonensis teol. 58, ff. 119v - 124 v, XVI ს-ის I ნახევარი, V¹ – Vaticanus. gr.1151, ff. 62 v - 69r, (XIII-XIV სს.); V² – Vaticanus.gr.1105, ff. 143 v – 152 v (1523 წ.). ბერძნულ ტექსტებს გამოცემაში დართული აქვს რუსული თარგმანი, გამომცემლის მოკლე შესავალი და შენიშვნები. აღნიშნული სამი სიტყვის ბერძნული ორიგინალის ტექსტებთან ერთად პარალელურად გამოცემულია ჩვენ მიერ კრიტიკულად დადგენილი ქართული თარგმანის ტექსტები კრიტიკული აპარატიურთ¹⁴.

ნიკიტა სტითატის თხზულების პირველი სიტყვა დადასტურებულია ვინდობანის ერთ-ერთ ბერძნულ ხელნაწერში.¹⁵ ასევე ეპიტანის ერთ-ერთი ხელნაწერი შეიცავს მეოთხე სიტყვის ტექსტს.¹⁶ მკვლევართა მიერ გამოთქმულია აზრი, რომ ნიკიტა სტითატის ანტიმონოფიზიტურ სიტყვებს უნდა უკავშირდებოდეს ერთი ნაწარმოები, რომელიც იოსებ პერგენროეტერს აქვს გამოცემული.¹⁷ ვარაუდობენ, რომ ეს უნდა იყოს სიმეხთა წინააღმდეგ დაწერილი მე-5 სიტყვა.¹⁸

12 Преп. Никита Стифат 2008: 39-104; Преп. Никита Стифат 2010: 66-100.

13 ხელნაწერი ეტრატია, იგი ათონის მთის ივერთა მონასტრის კუთვნილება ყოფილა, რასაც მოწმობს მინაწერი ხელნაწერის ზედა აწიასზე: τῆς Ἱβήρας. ამასთან დაკავშირებით იხ. Фонкич 1977. ხელნაწერი ათონის მონასტრიდან მოსკოვში ჩატანია არსენი სუხანოვს XVII საუკუნეში. ეს ცნობა მოგვაქვს ილუმენ ღიონისიოსის დასახელებული გამოცემიდან. იხ. Преп. Никита Стифат. Первое обличительное слово против Армян. 39-104.

14 Преп. Никита Стифат 2008: 39-104.

15 Demetrapoulos 1866: t. I, ζ.

16 Преп. Никита Стифат 2008: 52-53.

17 Hergenröther 1869: 139-154.

18 Nicéas Stéthalos 1961 11.

ნიკიტა სტითატის თხზულების ბერძნული ორიგინალის ტექსტი 4 სიტყვის მოცულობით დაცულია მხოლოდ მოსკოვის სახელმწიფო მუზეუმის № 232 (443) ხელნაწერში, დანარჩენ სამ ზემოთ დასახელებულ ნუსხაში, მხოლოდ პირველი სიტყვა დასტურდება.

ბერძნულ ტექსტში სიტყვების დასათაურება ასეთია:

1. Νικήτα εὐτελοῦς μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου μονῆς τῶν Στουδῶν, τοῦ Στηθάτου· λόγος στηλιτευτικὸς πρῶτος κατὰ τῆς βλασφημίας τῶν Ἀρμενῶν αἰρέσεως (171 v – 177).

2. Τοῦ αὐτοῦ κατὰ τῆς βλασφημίας τῶν Ἀρμενῶν αἰρέσεως στηλιτευτικὸς λόγος δεύτερος (177 – 183 v).

3. Τοῦ αὐτοῦ στηλιτευτικὸς τρίτος τῆς δόξης τῶν Ἀρμενῶν περὶ τοῦ τρισαγίου (183 v – 185 v).

4. Τοῦ αὐτοῦ στηλιτευτικὸς τέταρτος τῆς τῶν Ἀρμενῶν ἡμέλου αἰρέσεως (185v – 190v).¹⁹

ამრიგად, ბერძნულ ხელნაწერებში წარმოდგენილი არ არის ნიკიტა სტითატის ანტიმონოფიზიტური თხზულების სრული შედგენილობა. არის თუ არა პერგენოიტურის მიერ გამოცემული ტექსტი ანტისომხური მონოფიზიტური თხზულების ნაწილი, თუ იგი დამოუკიდებელი ნაწარმოებია? და საერთოდ, როგორ არის ავტორისეული ტექსტი წარმოდგენილი ბერძნულ ხელნაწერებში, ხომ არ გვაქვს საქმე შემდეგი დროის რედაქტორ-გადამწერთა მიერ სახეცვლილ ტექსტთან?

ამ და სხვა კითხვებზე სრულ და უტყუარ პასუხს იძლევა ნიკიტა სტითატის თხზულების წმ. არსენ იყალთოელის ქართული თარგმანი.

II. წმ. არსენ იყალთოელის ქართული თარგმანი და მისი შემცველი ხელნაწერები

სანამ უშუალოდ ნიკიტა სტითატის ანტისომხური მონოფიზიტური სიტყვების არსენისეულ თარგმანს განვიხილავდეთ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ იმავე წმ. არსენის მიერ თარგმნილია სტითატის სხვა თხზულებებიც, კერძოდ, მისი საღვთისმეტყველო შრომები და ეპისტოლეები. ყველა მათგანი შესულია წმ. არსენ იყალთოელის კრებულ „დოგმატიკონში“

¹⁹ Систематическое описание рукописей Московской синодальной (патриаршей) библиотеки арх. Владимира. М. 1894.

შემდეგი თანმიმდევრობით:²⁰

1. ნიკიტა მონაზონისა და ხუცისა სტუდიელთა მონასტრისა სტითატი-საჲ ხუთი სიტყუა სომხური მონოფიზიტობის წინააღმდეგ 256r -264v.

2. მისივე, ნიკიტა მონაზონისა და ხუცისა სტუდიელთა მონასტრისაჲ სათნოებათა აღსაველთათჳს. ევსების. მონაზონსა ნიკიტა მონაზონი 264v -265r.

3. ნიკიტას ხარტოფილაქსა და სუნკელოსსა კორონიდსა ნიკიტა უნდომ მონაზონი და ხუცესი სტუდიელთა მონასტრისაჲ სტითატი 265r-v.

4. ნიკიტა მონაზონისა და ხუცისა სტუდიელთა მონასტრისა სტითა-ტისაჲ სიტყუად სულისათჳს 265v-271v.

5. მისივე, სამოთხისათჳს 271v-276v.

6. ნიკიტა ხარტოფილაქსა და სუნკელოსსა კორონიდსა ნიკიტა უნდომ მონაზონი და ხუცესი სტუდიელთა მონასტრისაჲ სტითატი 276v-277r.

7. ნიკიტა მონაზონი სტითატი ნიკიტას ხარტოფილაქსა და სუნკელოს-სა კორონიდსა 277r-v.

8. ნიკიტა უნდომ მონაზონი და ხუცესი სტუდიელთა მონასტრისაჲ სტითატი ბასილის მესიბრძნესა 277v -281r.

9. მისივე, ბასილის მიმართ მონაზონისა, ბასილის მონაზონსა ნიკიტა მონაზონი 286v-287v.²¹

ნიკიტა სტითატის სომეხი მონოფიზიტების წინააღმდეგ მიმართული პოლემიკური თხზულების ქართული თარგმანის ტექსტი დაცულია „დოგ-მატიკონის“ 9 ხელნაწერში: S 1463 (XII-XIII), 256r – 264 v; A 65 (1188 – 1210 წ.), 114r – 137r; A 205 (XIII), 162v – 185 v; K 23 (XIII), 239 v – 269r; K 15 (XVII), 189v- 221r; H 601 (1746 წ.), 188 – 233; A 1086 (XVIII), 103 v – 128r; Q 50 (1777 წ.), 87 v – 115v; A 64 (1751 წ.), 114 v – 137r .

წმ. არსენის ქართული თარგმანის კრიტიკული ტექსტის დასადგენად გამოყენებული გვაქვს ხუთი ხელნაწერი. ესენია:

1. S 1463 (XII-XIII სს.). ეს კრებული კარგად არის ცნობილი სამეც-ნიერო ლიტერატურაში. მისი შედგენილობა და რუდაქციები სპეციალუ-რად არის შესწავლილი ივანე ლოლაშვილის მიერ.²² S 1463 ხელნაწერი,

20 ეუთოთებო „დოგმატიკონის“ უძველესი ნუსხის, S 1463-ის (XII-XIII სს.) მიხედვით.

21 ჩამოთვლილთაგან მე-2,3,4,5 თხზულებების ქართული თარგმანები შესწავლე-ლია მაია კასრაძის მიერ, რომელმაც ქართველოლოგიისა და ბიზანტინისტიკისთვის თანაბრად საინტერესო და მნიშვნელოვანი დაკვირვებების საფუძველზე დაიცვა დო-სერტაცია პარიზის სორბონის უნივერსიტეტის უმაღლესი სწავლების პრაქტიკულ სკოლაში (EPHE).

22 ლოლაშვილი 1978 : 104-144.

როგორც „დოგმატიკონის“ ყველაზე ადრეული და სრული ნუსხა, შედარებულია „დოგმატიკონის“ შემცველ დანარჩენ ხელნაწერებთან, რის საფუძველზეც გაკეთებულია კრებული შედგენილობის ამსახველი ცხრილი ყველა არსებული ხელნაწერის მიხედვით.²³ S 1463 ხელნაწერის შესახებ ამომწურავი ინფორმაციის არსებობის გამო აქ მის აღწერილობაზე არ შეჩერდებით.

2. A 205 (XIII ს.). ეტრათი, თავ-ბოლო ნაკლული. ხელნაწერი დაწერილია ორი განსხვავებული ხელით, პირველი ხელი – 1r-141v, მეორე ხელი – 145r-257v. ნაწერია ნუსხა-ხუცურით.²⁴ ხელნაწერი შეიცავს „დოგმატიკონს“, მაგრამ არასრული სახით. ხელნაწერი „დოგმატიკონის“ სხვა ნუსხები-საგან გამოირჩევა იმით, რომ მასში მეორე ადგილას, სხვა ნუსხებში არსებული წმ. იოანე დამასკელის „დიალექტიკისა“ და „გარდამოცემის“ ნაცვლად, მოთავსებულია წმ. ეპიფანე კვიპრელ მთავარეპისკოპოსის „პასუხი ეპისტოლისად“ (145r-150v) და მასალიანელთა წვადების შესახებ ორი სტატია (151r-152v).²⁵ ხელნაწერში ასევე დასტურდება „დოგმატიკონის“ თხზულებებიდან ცალკეული თავების დამოუკიდებელ ნაწარმოებად გატანის ფაქტები. მაგ.: „სასლვარი წმიდისა და მსოფლიო მსაკრებისა“ (190v-192v) წარმოადგენს „გამოკრებანი წამებათანის“ ერთ თავს (შდრ. S 1463, 168v). „მისივე, აკაკის მართლისაგან მეღვინეულთა ეპისკოპოსისა“ არის „თითოსახეთა თავთა, ესე იგი არს, გამოძიებით კითხულთა აღჴსნად ქრისტეს მიმართისა კეთილადმსახურებისათჳს“ ნაწარმოების ერთი თავი (შდრ. S 1463, 211v).

1. H 601 (1746 წ.). 267 ფ., ქალაქი, ნუსხური. გადამწერნი: ნიკოლოზ, სიონის დეკანოზის, შვილი, მღვდელი იოანე და იასე. დამკვეთი: მეფე თეიმურაზ II.²⁶ ხელნაწერი წარმოადგენს „დოგმატიკონს“, მაგრამ S 1463-ისგან განსხვავებით, ისევე, როგორც A 205-ში, დასტურდება წმ. ეპიფანე კვიპრელის „ოთხმეოცთა წვადებათათჳს“ (149-169) და ცალკეულ თხზულებათა თავების დამოუკიდებელ ნაწარმოებად გატანის ფაქტები.

2. A 65 (1188-1210 წწ.). 214 ფ., ნუსხური. 194r-211v, მხედრული. ყურცლუ-

23 ნიკეატი 2003 : 81-85.

24 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა), I, თბილისი, 1980, 8-13.

25 წმ. ეპიფანე კვიპრელის თხზულებისა და მასალიანელთა წვადების შესახებ A 205 ხელნაწერში იხ. რაფაეა 1986 39-51. მახარაშვილი 1987 106-113. მახარაშვილი 2012 : 48. მახარაშვილი 2002 : 166-170.

26 საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (H კოლექციისა), II, თბილისი, 1951 წ., 54-59.

ბი დაზიანებულია და რესტავრირებული.²⁷ ხელნაწერი „დოგმატიკონის“ თხზულებების გარდა შეიცავს სხვადასხვა საღვთისმეტყველო-ეგზეგეტიკურ-ასტროლოგიური შინაარსის თხზულებას.

3. ქუთ. 23 (XIII ს.). 458 ფ. ეტრატი, ნუსხური, ნაკლული²⁸. ხელნაწერი „დოგმატიკონის“ კრებულია, თუმცა თხზულებათა თანმიმდევრობა არ ემთხვევა S 1463-ის თანმიმდევრობას. ამ ხელნაწერშიც დასტურდება „დოგმატიკონის“²⁹ ცალკეულ თხზულებათა თავების დამოუკიდებელ ნაწარმოებებად გატანის ფაქტები. ქუთ. 23 ხელნაწერი „დოგმატიკონის“ ნუსხებს შორის გამოირჩევა თავისი გამართული ტექსტებით, ხშირად იგი უფრო სწორ წაკითხვებს გვთავაზობს, ვიდრე S 1463.

ნიკიტა სტიტატის ჩვენთვის საინტერესო ანტისომხურ-მონაოფიზიტური თხზულება „დოგმატიკონის“ S 1463 ნუსხაში წინ უძღვის ნიკიტა სტიტატის დანარჩენ შემოადნინებულ თხზულებებს. „დოგმატიკონის“ ნუსხებში წმ. არსენის ქართული თარგმანი 5 სიტყვის სახით არის წარმოდგენილი. თითოეული სიტყვა დანომრილია და შემდეგი დასათაურება აქვს.³⁰

1. „ნიკიტა მონაოსონისა და ხუცისა სტუდიელთა მონასტრისა, სტიტატისა – სიტყუაჲ პირველი განსაქიქებელი მგმობრისა მის წეალებისა სომეხთაჲსაჲ“ (256 r – 258 r).

2. „მისივე, დასამხოველად მგმობრისა წეალებისა სომეხთაჲსა, განსაქიქებელი მეორე“ (258 r – 260 v).

3. „მისივე, განსაქიქებელი ლ [3] უმაღიდებლობისა სომეხთაჲსაჲ, სამწმიდაობისათჳს“ (260 v – 261 r).

4. „მისივე, განსაქიქებელი მეოთხე წეალებისა სომეხთაჲსაჲ“ (261 r – 262 v).

5. „მისივე, განსაქიქებელი მეხუთე წეალებისა სომეხთაჲსაჲ და უცოროსათჳს“ (262 v – 264 v).

ქართული თარგმანი საყურადღებოა როგორც შედგენილობით, ისე ტექსტობრივი წაკითხვებითაც, რაც ელინდება ბერძნულ ორიგინალთან შედარებით არსებულ მთელ რიგ განსხვავებებსა და თავისებურებებში.

სანამ ბერძნულ ორიგინალთან ტექსტობრივი შედარების შედეგებს წარმოვადგენდეთ, უნდა აღინიშნოს, რომ წმ. არსენ იყალთოელის ქარ-

27 ქართულ ხელნაწერია აღწერილობა (ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა), I, თბილისი, 1973, 224-230.

28 ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის აღწერილობა, ტ. I, თბილისი, 1953, 104-108.

29 აქაც და შემდეგაც ნიკიტა სტიტატის ტექსტების ქართულ თარგმანებს ეუთოიებათ S 1463 ხელნაწერის მიხედვით.

თული თარგმანი თითქმის თანამედროვეა თხზულების ბერძნული ორიგინალისა. თარგმანს, ალბათ, 4-5 ათეული წელი აშორებს ორიგინალის შექმნის დროს. რას ვეუბნობით ამ მოსაზრების გამოთქმისას?

წმ. არსენ იყალთოელის თარგმანს ქართულ ხელნაწერებში ახლავს ანდერძ-მინაწერი შემდეგი შინაარსისა: „ლოცვა-ყავთ, მამანო და ძმანო, არსენისთვის თარგმანისა და დავითისთვის პეტრიწონელისა, მონაზონ-ხუცისა, რომლისა იძულებითა ბერძულისაგან გარდმოუქართულებიან ე ესე თავნი სომეხთა განმაქიქებელნი. საუკუნომცა არს ცსენებაჲ არსენისი, ამინ“ (S 1463, 264v I).

ეს ანდერძ-მინაწერი მრავალმხრივ არის საყურადღებო: 1. სომეხი მონოფიზიტების საწინააღმდეგო პოლემიკური თხზულების მთარგმნელი არის არსენი. ამ სახელით „დოგმატიკონში“ არა ერთგზის იხსენიება წმ. არსენ იყალთოელი. 2. თხზულება თარგმნილია ბერძნულიდან. 3. წმ. არსენს თხზულება უთარგმნია დავით პეტრიწონელის დაკვეთით. 4. თხზულება შედგება ხუთი სიტყვისაგან.

დავით პეტრიწონელის მიერ სომხური მონოფიზიტობის საწინააღმდეგო თხზულების თარგმნის დაკვეთა უადრესად საინტერესო ფაქტია სხვადასხვა თვალსაზრისით.

პირველი – ხერხდება წმ. არსენის მიერ ნიკიტა სტიოატის თხზულების თარგმნის მიახლოებითი ქრონოლოგიის დადგენა. დავით პეტრიწონელი პეტრიწონის მონასტრის ბერია, ე. ი. მის თხოვნას ნიკიტა სტიოატის თხზულების თარგმნის შესახებ ადგილი ექნებოდა პეტრიწონის ქართველთა მონასტრის დაარსების შემდეგ, ანუ 1083 წლის შემდეგ. დავით პეტრიწონელს წმ. არსენ იყალთოელისათვის შეიძლება მიემართა წმ. არსენის შავ მთაზე ყოფნისას (XI ს-ის 80-90-იან წწ-ში), ასევე მისი საქართველოში დაბრუნების შემდეგაც. ასეა თუ ისე, 1083 წლამდე ამ ფაქტს ადგილი არ ექნებოდა. წმ. არსენს თხზულება ნათარგმნი აქვს 1083 წლის შემდეგ.

მეორე – რითი უნდა ყოფილიყო განპირობებული დავით პეტრიწონელის დაკვეთა, წმ. არსენს ეთარგმნა სომხური მონოფიზიტობის წინააღმდეგ მიმართული პოლემიკური თხზულება?

ამ ფაქტთან დაკავშირებით სომეხ მკვლევარ ვ. არუთუნოვა-ფიდანიანს გამოთქმული აქვს შემდეგი მოსაზრება: ის ფაქტი, რომ პეტრიწონელი ბერი დავითი წმ. არსენ იყალთოელს ათარგმნინებს სომეხი მონოფიზიტების წინააღმდეგ მიმართულ თხზულებას, მეტყველებს იმის შესახებ,

რომ პეტრიწონის მონასტერი სომხური აღმსარებლობისა იყო.³⁰

სინამდვილეში, „დოგმატიკონის“ ანდერძ-მინაწერის ეს ცნობა იმაზე მეტყველებს, რომ პეტრიწონის მონასტერი ქართული იყო. მონასტერი სომეხი ქალკედონიტების გამგებლობაში რომ ყოფილიყო, ერთი, თუნდაც რამდენიმე, ქართველი მართლმადიდებელი ბერის ცდა ყოველგვარ შედეგს იქნებოდა მოკლებული. როგორც ჩანს, პეტრიწონის მონასტერი ქართული ქალკედონური აღმსარებლობის იყო და სომეხ ქალკედონიტებს გაუწინადათ სურვილი მისი დაპატრონებისა. ქართველი დავით პეტრიწონელი მონასტრის სხვა ბერებთან ერთად ცდილობს, წინ აღუდგეს მონასტერში მათ შეღწევას და ამ მიზნით საჭიროდ მიაჩნია, ხელთ პქონდეს მათი სარწმუნოების მამხილებელი შრომა.

ანტისომხური, ანტიქალკედონიტურ-მონოფიზიტური პოლემიკა, ისევე, როგორც ზოგადად ყოველგვარი ერესის წინააღმდეგ მიმართული პოლემიკა, აჩვენებს მხოლოდ იმ დოგმატურ-პოლემიკურ, განმარტებითი სახის დაეგებს, რომელთა მიზანი იყო საკუთრივ ორთოდოქსიის განმტკიცება, მისი მაცხოვნებლობის მტკიცება და სულაც არ ნიშნავდა იმას, რომ ესა თუ ის პოლემიკური ორთოდოქსული თხზულება ან მისი თარგმანი მაინცადაშინც იმ ეთნიკურ გარემოში შეიქმნა, სადაც ესა თუ ის ერესი არსებობდა.

გარდა ამისა, თუკი პეტრიწონის მონასტერი ქალკედონიტი სომხებისა იყო, სრულიად გაუგებარი რჩება, რატომ დააგულა დავით პეტრიწონელმა წმ. არსენ იყალთოელს ანტისომხური თხზულების ქ ა რ თ უ ლ ა დ თარგმნა, განა უფრო უპირიანი არ იქნებოდა, თხზულება სომხურ ენაზე ეთარგმნათ?

III. ნიკიტა სტითატის ანტიმონოფიზიტურა სიტყვების თემატიკა

ნიკიტა სტითატის სიტყვების თემატიკა იმ საკითხებით არის შემოფარგლული, რაც აქტუალური იყო XI ს-ის შუა წლებისათვის ბიზანტიურ მართლმადიდებლურ აღმსარებლობასა და სომხურ მონოფიზიტობას შორის გამართულ დისკუსიაში.

უპირველესად უნდა ითქვას, რომ ნიკიტა სტითატის თხზულება პოლემიკის წარმოების მაღალი პროფესიონალიზმის ნიშნულია და განვითარებული სქოლასტიკური აზროვნების ნაყოფს წარმოადგენს. აღსანიშნავია, რომ ნიკიტა სტითატის ეპოქასა (XII ს.) და შემდგომ ხანაში ძალზე იმპლავრა პოლემიკის დროს მკვეთრად აგრესიულმა, ურთიერთ შეურაცხყოფელმა ტონმა. დოგმატური და საეკლესიო-ლიტურგიკული საკითხების გარშემო საქმიანი, არგუმენტირებული დისკუსია ცინიკური, პამფლეტური ბრალდებებით შეიცვალა.³¹ მსგავსი პამფლეტებისა და ბრალდებების ყოწზე ნიკიტა სტითატის 5 სიტყვაში საპოლემიკო საკითხები უაღრესად გაწონასწორებული ტონით, აკადემიური განათლებით არის წარმოდგენილი. ნიკიტა სტითატის თხზულება გამორჩეულია პოლემიკურ თხზულებათა შორის თავისი სტილისტიკით, რაც ავტორის მიერ მსჯელობების მაღალ აკადემიურ დონეზე წარმართვასა და სათანადო არგუმენტირებულობაში გამოიხატება. ავტორის სტილი კრიტიკულია, იშვიათ შემთხვევაში სომხური წვლების მისეული შეფასება უაღრესად მკაცრია, მაგრამ თხზულებაში წარმოებული დისკუსიის ტონი არასდროს სცილდება საეკლესიო ეთიკის ფარგლებს და არასდროს არაა შეურაცხყოფელი. დინჯი აკადემიურობა თავიდან ბოლომდე გასდევს ხუთივე სიტყვას.

ნიკიტა სტითატის სიტყვების თემატიკა, დისკუსია საკითხთა მრავალფეროვნებით ხასიათდება. აქ არის თეორიული ხასიათის მსჯელობანი როგორც დოგმატურ, ისე ლიტურგიკულ საკითხებზე. მათ შორის არცთუ იშვიათად ჩართულია ისტორიული ცნობები, ფილოსოფიური ცნებების განმარტებანი. პოლემიკის მეთოდოლოგია არის წმიდა წერილისა თუ ეკლესიის მამათა შრომების ციტირება და განმარტება, მწვალებელთა შეხედულებების მამხილებელ სწავლებათა დამოწმება.

ნიკიტა სტითატის ხუთივე სიტყვა მიმართულია სომხური სამღვდელთა გამორჩეული წრის მიმართ: „ბრძენო და უაღრესო სხუათა სომეხთანო!“ (256 v I), „მ ბრძენო და ზესთა სხუათა სომეხთასა მსხდომარენო“ (260 v I). შესაძლოა, ეს სიტყვები პასუხია სომეხთა რომელიღაც პოლემიკურ თხზულებაზე.

მეთოდოლოგიურად სტითატის სიტყვები შემდეგნაირად არის აგებული: ყოველი სიტყვის დასაწყისში, ძალზე მოკლედ, ავტორი ასახელებს იმ საკითხს, რომლის შესახებაც აპირებს პოლემიკას აღნიშნულ თავში. პირველი სიტყვის დასაწყისია: „შემრევებლობითისა ორთა ბუნებათა

31 Троицкий 1875: 247-249.

ქრისტესთაღისა მადიდებლობისა... ვინებუ რამ განქიქებად... სამართლად შეჰპრაცხუ თანამოქმედად... მოყვანება ღმრთისმეტყუელთა შორის დიდისაცა და ჴმაგანსმენილისა გრიგოლისი... მოყედ, ამიერიტგან და მადლითა ქადაგებითა ეყთ დაწყებამ განქიქებისა მათისამ“ (256r I). მე-2 და მე-3 თავების დასაწყისში ავტორი აჯამებს იმას, რაზეც წინა თავებში იყო საუბარი და მიუთითებს ახალი თემის დაწყებას. მე-2 სიტყვის დასაწყისია: „პირველი სიტყუა აღგიწერეთ თქუენ, მ ბრძენო და უადრესნო სხუათა სომეხთასა, რომელსა შინა... გამოვანინეთ, თუ ვითარი არს ქრისტეს ზედა, ღმრთისა ჩუენისა, მართლმადიდებელობითი სარწმუნობაჲ, ხოლო აწ... აწინდელისა მიერ სიტყუსა მეორესა ძეგლსა აღგიწერთ თქუენ, კუალადცა გულსმოდგინენი ჩუენებად... ვითარმედ სხუად ვიდრემე არს გარეშე დღესასწაულისა ნათელთაღისა ქრისტეს შობისა დღესასწაული“ (258 r II). მე-3 სიტყვის დასაწყისია: „პირველი და მეორე, მ ბრძენო და ზესთა სხუათა სომეხთასა მსხლომარენო, თქუენდამომართი სიტყუსგებაჲ, აჰა ეგერა, ეყავთ ორთა ქრისტეს ბუნებათათჳს... აწ კუალად, მესამესა სიტყუასა სამწმიდაობისათჳს გჳყოფთ თქუენდა მიმართ“ (260v I). მე-4 სიტყვის დასაწყისია: „მოყედით უკუე და ზღვსკლდეობითისა საცთურისა თქუენისა და წვალებისა... ეთქუათ რამე მცირედი და ესეცა თქუენი დაფარული და ზღვსკლდეობითი, დაფარულთა მაგათ და ზღვსკლდეთაჲ განვაქიქოთ წვალებაჲ“ (261 r I). მე-5 სიტყვის დასაწყისია: „რომელთა უსიბრძნისმოყუარესი გაქუს მოქალაქობაჲ სოფლებისა შორის სომეხთაღისა და სხუათასა უმეტესი მოგიგიეს მეცნიერებაჲ, ისმინეთ სიტყუაჲ უცომომისათჳსცა მეხუთედ თავად ჩუენ მიერ წარმოცემული ესე თქუენდა“ (262v II).

ნიკიტა სტიტატის სიტყვების თემატიკა მრავალფეროვანია.

1. პირველი სიტყუა, რომლის სათაურია: „ნიკიტა მონასონისა და ხუცისა სტუდიელთა მონასტრისა, სტიტატისაჲ, სიტყუაჲ პირველი, განსაქიქებელი მგმობრისა მის წვალებისა სომეხთაღისაჲ“ (256r I – 258r II)), ეხება წმინდა დოგმატური საკითხის, ქრისტეს ორბუნებოვნების განხილვას. ძირითადი თემა, რომლის ჭეშმარიტების მტკიცებას ცდილობს ავტორი, მდგომარეობს იმაში, რომ განხორციელების შემდეგ ქრისტეში ორი ბუნებაჲ შეერთებული: საღმრთო და კაცობრივი, შეზავებისა და შერწყმის გარეშე, და არა ერთი შეზავებული ბუნება, როგორც ამას ქადაგებს სომხური მონოფიზიტური აღმსარებლობა (I სიტყუა, მუხლები 4-12). ნიკიტა სტიტატი საგანგებოდ გამოჰყოფს იმ ქრისტიანულ საკითხებს, რომელთა გაანსრებაში სომხური მონოფიზიტობა იზიარებს სხვადასხვა

ერესის თვალსაზრისს. ნიკიტას მიერ განხილულია გარკვეულ საკითხებში ვალენტინის, მანის, აპოლინარი ლაოდიკელის, ნესტორის, ევტიქის, საბელიოსის შეხედულებებთან სომეხი მონოფიზიტების თვალსაზრისთა ერთიანობა. სომეხებმა ევტიქის და საბელიოსის ერესების კვალად აღიარეს ქრისტეს ერთი შეზავებული ბუნება განხორციელების შემდეგ. წმიდა მამების გამონათქვამებისა და კლასიკური ფილოსოფიური აზროვნებიდან აღებული ცნებით-ტერმინოლოგიური არგუმენტების მოშველიებით, ნიკიტა სტიტატი ამტკიცებს, რომ თუ ქრისტეში ერთ შეზავებულ ბუნებას ვაღიარებთ, მაშინ იგი „არცაღა მამისა, ბუნებით მარტივისა, თანაარს არს, არცა – დედისა. და ესრეთ არცა ღმერთად იცნობების, არცა კაცად“.³²

სომეხ მონოფიზიტთა, ისევე როგორც სხვა ერესიარქების (სევეროსი, დიოსკორე, ნესტორი, თეოდორე მომფსუესტელი) ცდომილება ეფუძნება საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიური ტერმინების – ბუნების (φύσις) და გუამის (πρόστασις) – მნიშვნელობათა არამართებულ გაგებას. ნიკიტა სტიტატის პოლემიკის სპეციფიკა სწორედ მტკიცებისა და არგუმენტირების ფილოსოფიურ-საღვთისმეტყველო ცოდნაში მდგომარეობს. პოლემიკის საბოლოო მიზანია, დაასაბუთოს, რომ ქრისტეში ღვთაებრივისა და კაცობრივის არსებითი შეერთება ჭეშმარიტია და არა „საოცრებითი“ (მოწიწებითი), როგორც ამას დოკეტისტთა ერესის მსგავსად იზიარებენ სომეხი მონოფიზიტები.

ქრისტეში ორი შეუზავებელი ბუნების არსებობას ავტორი ორი საუფლო დღესასწაულის – შობისა და ნათლისღების – სიმბოლოებს უკავშირებს. ნიკიტა სტიტატი ცდილობს, სომეხ მონოფიზიტებს დაუმტკიცოს ლიტურგიკული პრაქტიკის ბიზანტიური ტრადიციის მართებულობა: ქრისტეს შობისა და ნათლისღების დღესასწაულების სხვადასხვა დროს (25 დეკემბერს და 6 იანვარს) აღნიშნვის აუცილებლობა. ძირითადი წყარო ამ საკითხის ანალიზის დროს მისთვის არის გრიგოლ ღვთისმეტყველის 38-ე პომილია (Or 38), რომლის თანახმად, „სხუა ყოფასა აწუენებს ქრისტეს შობისა დღესასწაულისასა, ღმრთის გამოჩინებად სახელისმდებელი მისი, და სხუა – ნათლისღებისასა, ნათლვად მწოდებული მისი“.³³ თითოეულ დღესასწაულს განსხვავებული აქვს წესი და ადგილი, დღე და პატივი, უამი და რიცხვი.

შობისა და ნათლისღების დღესასწაულების თარიღებთან დაკავ-

32 S 1463, 256r II.

33 S 1463, 257r I.

შირებით ნიკიტა სტიტატის პოლემიკის წყარო, შესაძლებელია, გრიგოლ ღვთისმეტყველის გარდა იყოს იუსტინიანე დიდის სახელით ცნობილი ეპისტოლე 560 წლისა, რომელშიც იმპერატორი ასახელებს ხარების, შობისა და ნათლისღების დღესასწაულების სხვადასხვა თარიღს. მისი სახელწოდებაა „საკითხავი, თქმული დღესასწაულთათვის, რომელ-იგი მიიწერა იერუსალმში ისტუნიაწის მიერ, მეფისა მართლმორწმუნისა“.³⁴

ამ უარსებითესი ქრისტოლოგიური და ლიტურგიკული საკითხების შესახებ პოლემიკა ავტორის მიერ მოცემულია არა მხოლოდ ღრმა ფილოსოფიურ-საღვთისმეტყველო მსჯელობებით, არამედ დახვეწილი სტილისტურ-გამომხატველი ფორმებით.

2. მეორე სიტყვის სათაურია: „მისივე, დასამკვებლად მგმობრისა წვალებისა სომეხთაჲსა განსაქიქებელი მეორე“ (258 r II – 260 v I). ამ სიტყვაში, ქრისტეს ორბუნებოვნების დოგმის შინაარსიდან გამომდინარე, ერცლად არის განხილული ორი საუფლო დღესასწაულის – შობისა და ნათლისღების – საიდუმლოს არსი და ეკლესიის მიერ დაკანონებული მათი თარიღების სამართლიანობა. წმიდა წერილსა და საეკლესიო მოძღვრებაზე დაყრდნობით ნაჩვენებია, თუ რა თეორიულ-დოგმატური შეხედულებებით არის განპირობებული სომეხი მონოფიზიტების საეკლესიო პრაქტიკაში მიღებული თარიღები. აქაც გრიგოლ ღვთისმეტყველის შრომებზე დაყრდნობით დასაბუთებულია, რომ „სხუაჲ არს ქრისტეს შობისაჲ და სხუაჲ – ნათლისღებისაჲ. მუნ ყრმაჲ იშუა, აქა სრულმან მამაკაცმან ნათელ-იღო... სხუაჲ – დედობრივისა შობისა საიდუმლო და სხუაჲ არს – ემბაზისაჲ“.³⁵

საყურადღებოა, რომ საწესო ჩვეულებასზე საუბრისას ნიკიტა სტიტატს შემოაქვს ეკლესიის ისტორიისათვის მნიშვნელოვანი საკითხი პენტარქიის შესახებ. პენტარქიის შესახებ სწავლებას მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს. იუსტინიანეს ეპოქიდან მოყოლებული, განსაკუთრებულ აქტუალობას იგი იძენს IX ს-ში. სომეხ მონოფიზიტებს ხან ოთხი საპატრიარქო საყდრიდან განდგომას უკიუიებდნენ, ხან ხუთი საყდრის მიტოვებას. ნიკიტა სტიტატის მიერ განხილულია კანონიკური სწავლება პენტარქიის შესახებ (მუხლები 17-24). იგი სომეხების მიმართ პოლემიკისას პენტარქიის ხელახალ ფორმულირებას ახდენს. მისი სწავლებით,

34 ქართული თარგმანის ტექსტი დაცულია ორ უძველეს მრავალთაფში: A 19, 54-57; A 95, 61-66. ტექსტი ორჯერ არის გამოქვეყნებული: კეკელიძე 1946: 64-71. აბულაძე 1982: 302-307.

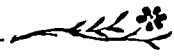
35 S 1463, 258v II.

ხუთი საპატრიარქო საყდარი ასოცირდება ხუთ ფიზიკურ შეგრძნებასთან. როგორც სხეულს გააჩნია ხუთი მგრძნობელობა: სახედველი, სასმენელი, საყნოსელი, გემოვნობა და შეხება და ყველას წარმართავს თავი, ისე ხუთი საპატრიარქო საყდარი წარმოადგენს ქრისტეს სხეულს – ეკლესიას, რომელსაც განაგებს ერთი თავი – ქრისტე. „თქვენ... რომლისა ეპისკოპოსისა ანუ ეკლესიისანი ხართ... პრომაელთაგანსა ანუ ალექსანდრიელთაგანსა, იერუსალემელთა ანუ ანტიოქელთაგანსა, გინა კონსტანტინუპოლელთაგანსა მსოფლიოთა და სამოციქულოთა საყდართანი?“ – მიმართავს სომეხებს ნიკიტა სტითატი და საყვედურობს: „არცა ერთისა ამთ ეკლესიათაგანისა იპოვებით თქვენ თანამოწამედ“.³⁶ ნიკიტა სტითატის სწავლებას პენტარქიის შესახებ საფუძველად უდევს ეკლესიის მამათა სწავლება ეკლესიის – ქრისტეს სხეულის შესახებ, რომლის ამოსავალი არის პავლე მოციქულის მოძღვრება ერთი სხეულისა და მრავალი ასოს შესახებ (I კორ. 12,12 sqd).

3. მესამე სიტყვა – „მისივე, განსაქიქებელი ო (3) უმადიდებლობისა სომეხთაგანსა, სამწმიდაობისათჳს“ (260v I – 261r I) – ეხება მართლმადიდებლურ ლიტურგიკაში ცნობილი სამწმიდაობითი გალობის სახეცვლილებას სომეხი მონოფიზიტების მიერ. ისაია წინასწარმეტყველთან სერაფიმების გალობა: „წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს უფალი საბაოთ“ (ესაია 6,3) სამწმიდაობით გალობად გამოთქვა მორწმუნეთა ეკლესიაში: „წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძლიერო, წმიდაო უკუდავო, შემიწყალენ ჩვენ“. „წმიდაო ღმერთოს“ მამის მიმართ ამბობს, „წმიდაო ძლიეროს“ ძის მიმართ აღაუფენს და „წმიდაო უკუდავოს“ წმიდა სულს განუჩინებს. სომეხი მონოფიზიტები დიდ წვალებაში ჩაცვივდნენ, როცა სამწმიდაობით გალობაში „წმიდაო უკუდავოს“ დაუმატეს პეტრე მკაწრვალის სიტყვები: „ჯუარცუმულო ჩუენთჳს“, ასე: „წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძლიერო, წმიდაო უკუდავო, რომელი ჯუარს-ეცუ ჩუენთჳს.“ ამით სომეხმა მონოფიზიტებმა ქრისტესთან ერთად ჯუარცმულად გამოაცხადეს მამაც და სული წმიდაც, ჯუარცმულად და ვნებულად გამოაცხადეს მთლიანად წმიდა სამება. ნიკიტა სტითატი ამხელს ამ საკითხში სომეხი მონოფიზიტების ერთიანობას პეტრე მკაწრვალისა და სირიელი იაკობიტების ერესთან.

4. მეოთხე სიტყვაში, რომლის სათაურია „მისივე, განსაქიქებელი მეოთხე წვალებისა სომეხთაგანსა“ (261r I – 262v II), ნიკიტა სტითატი მსჯელობს სომეხი მონოფიზიტების მხრივ მართლმადიდებლური აღმ-

სარებლობიდან გადახვევის რამდენიმე ფაქტზე, რომელთაც იგი სომეხთა „ზღვსკლდეობით“ ანუ ზღვაში რიყივით დაფარულ წვალებას უწოდებს. რომელია „ზღვსკლდეობით“ ანუ რიყივით დაფარული წვალებანი?

ა. პირველია სომეხი მონოფიზიტების ერეტიკული აზრი იმის შესახებ, თითქოს ძემ, ღვთის სიტყვამ, როგორც სოლინარში (მილში), ისე გაიარა ქალწულის წმიდა საშო (მუხლები 1, 3, 4, 18). ეს არის ეალენტიზისა და ეასილიდი ეგვიპტელის ერესი. ამ ერესის მიხედვით, ქრისტეს შობის საიდუმლო არამართებულად, არასწორად არის გაგებული. მათი მოძღვრებით გამოდის, თითქოს 5 იანვარს, ცისკარზე ქალწულმა გაბრიელ ანგელოზისგან მიიღო ხარება. იმავე დღის მიმწუხრზე ღვთის სიტყვამ სოლინარივით გაიარა ქალწულის საშო და ქრისტე იშვა. მეორე დღეს, 6 იანვარს, მან ნათელ-იღო. ამრიგად, მონოფიზიტთა სწავლებაში დარღვეულია ქრისტეს შობისა და ნათლისღების დღესასწაულთა კანონიკური თარიღები. თითქოს ღვთის ძეს ცხრა თვე არ დაუყვია დედის წიაღში, თითქოს ოცდაათი წლისას არ მიუღია ნათლისღება იორდანეში (მუხლი 3).

ბ. ქრისტე განხორციელდა საოცრებით (მოწვევებითად) და არა ჭეშმარიტად. ეს დოკეტისტთა ერესია. სახარების სწავლებაზე დაყრდნობით, ნიკიტა სტილთატი აჩვენებს სომეხ მონოფიზიტთა ცდომილებას ხარების, შობისა და ნათლისღების თარიღების აღნიშვნასთან დაკავშირებით. იგი უწევნებს მიზეზებს, რითაც გამოწვეულია მათ მიერ ამ დღესასწაულების ერთსა და იმავე დღეს აღნიშვნა (მუხლი 4.18).

გ. „ზღვსკლდეობითა“ სომეხ მონოფიზიტთა საწესო პრაქტიკაში მიღებული წესი ექვარისტიაში წყლით გაუზაფხვებული ღვინისა და უმარილო და უცომო პურის გამოყენების შესახებ (მუხლები 9-12). უცომო პურის შესახებ ამ თავში მოკლე მსჯელობაა, უფრო ფართოდ იგი განხილულია ბოლო, მე-5 სიტყვაში.

დ. „ზღვსკლდეობითა“ სომეხების მიერ მირონის ნაცვლად ქუჩჯითის ზეთის ხმარება.

ე. ყოველდღიურ ღვთისმსახურებაში ტოვებენ ღვთისმშობლის გალობებს (მუხლები 5-7, 18).

ვ. იცავენ ფორმალურ და არაზომიერ, ყოველგვარ აზრს მოკლებულ ასკეტიზმს (მუხლი 19).

ზ. სომეხები არ ცნობენ ქალის მიერ სამსხვერპლო პურის მოზელას (IV, 8).

მართლმადიდებელი ეკლესიის საწესწევრულებო პრაქტიკის დასაცა-

ვად ნიკიტა სტიტატი მოციქულთა კანონებს იშველიებს. ამ ფარულ და „ზღვსკლდეობით“ წვადებათა გამო სომეხი მონოფიზიტები შედარებული არიან ანტიკურ მრავალთაფიან ჰიდრასთან, რადგან მათი წვადება, სტიტატის აზრით, სხედასხვა წვადებებისგან (ვალენტინის, მანის, ნესტორის, პავლე სამოსატელის, თეოდოტიონის, არიოზის, აპოლინარის) „შენიგებულ“ ერესს წარმოადგენს. ავტორი ცალ-ცალკე ასახელებს იმ საკითხებს, რომლებიც საერთო აქვს სომხურ მონოფიზიტობას თითოეულ ამ ერესთან.

სომეხ მონოფიზიტთა წესები „ზღვსკლდეობითად“ ანუ დაფარულად არის სახელდებული ნიკიტა სტიტატის მიერ, რადგან სომეხები, მისი აზრით, ცხადად, სიტყვებით თითქოს მკაცრ მართლმორწმუნეობრივ ცხოვრებას ეწევიან, ფარულად კი ხშირად იხრებიან ერესისკენ. მათი სიტყვა და საქმე ერთმანეთს არ თანხედება. ამასთან დაკავშირებით, ავტორი გამოთქვამს ძალზე საყურადღებო აზრს რწმენისა და საქმის ურთიერთშეთავსების შესახებ, რაც აუცილებელია ჭეშმარიტი მორწმუნისათვის. რწმენისა და ცოდნის ერთიანობა, ყოველდღიური ცხოვრების ამ ერთიანობით წარმართვა, რაც ქრისტიანული მორალითა და შუასაუკუნეობრივი საგანმანათლებლო სისტემით არის ნაკარნახევი, შემდგენიერად არის გამოხატული ნიკიტა სტიტატის მიერ: „უკუეთუ წინა-აღუდგებოდის სიტყუად და სარწმუნოებად ცხოვრებასა, არარად საჭმარ არიან, დაღათუ საკერველებათა ცა მოქმედებად მიიწინენ, რამეთუ მკუდარ არიან, ვითარცა იტყვს მოციქული, ვითარმედ სარწმუნოებად თვნიერ საქმეთასა მკუდარ არს და საქმენი ეგრეთვე — თვნიერ სარწმუნოებისა“ (მუხლი 20).³⁷ ეს არის მაღალი სქოლასტიკის, განვითარებული საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიური აზროვნების იმპერატივა.

იმავე სიტყვაში ნიკიტა სტიტატი პასუხობს სომეხი მონოფიზიტების ბრალდებას, რაც გამოიხატებოდა იმაში, რომ მართლმადიდებლები არ იცავენ მოციქულთა მიერ დაწესებულ მარხვას ოთხშაბათსა და პარასკევს, თუ იმ დღეს ერთი ვინმე წმიდანის, ან მოციქულის, ან აღმსარებლის მოხსენიების დღეა, რომ ბერძნული ეკლესია პატივს მიაგებს ნიკოლას, „მწირ ანტიოქელს“, რომელიც უფლის მოციქულებმა გარკვეული მსახურებისთვის გამოირჩიეს და რომელიც მალევე განუდგა მოციქულთა სწავლებას და საფუძველი დაუდო ნიკოლაელთა სექტას. ნიკიტა სტიტატი პასუხობს, რომ ქრისტეს ეკლესია პატივს მიაგებს სხვა ნიკო-

ლას, კერძოდ, გრიგოლ სომხითარის [განმანათლებლის] თანამედროვეს, ნიკოლა მირონელს (მუხლი 14 -17).

5. მეხუთე სიტყვა – „მისივე, განსაქიქებული მეხუთე წვადებისა სომეხთა მასა და უცომო მასათჳს“ (262v II- 264 v I), ეხება ექვარისტიაში უცომო პურის გამოყენების სომეხი მონოფიზიტების წესს. სამსხვერპლო პური საყუარის გარეშე ანუ უცომოს (ἀζυμους) საკითხი ძალზე მწვავე საპოლემიკო საკითხი იყო ნიკიტა სტითატის თანამედროვე საეკლესიო ცხოვრებაში აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ეკლესიებს შორის. იგი ისევ და ისევ ქრისტეს ორბუნებოვნებას უკავშირდება. საყუარიანი პური არის სიმბოლო ქრისტეში საღმრთო და კაცობრივი ბუნების შეერთებისა. ცოშიანი პური არის ქრისტეს სხეული, რომელსაც სიცოცხლეს ანიჭებს სული, წყალი და სისხლი, რაც დადასტურდა ჯვარცმისას, როდესაც ცხოველმყოფელი სისხლი და წყალი გადმოედინა მისი ლახვრით განგმირული გვერდიდან. ამიტომ პურის, ქრისტეს ხორცის, ჭამით, ჩვენც ცხოველ ვიქნებით სულიწმიდის მიერ. უცომო ყველაზე საცილობელი იყო ლათინებთან დისკუსიის დროს, რაც ასახულია კიდევ მრავალრიცხოვან პოლემიკურ ლიტერატურაში. ნიკიტა სტითატიც, თავისი მოღვაწეობის დროის შესაფერისად, რაც ლათინებთან აღმოსავლეთის ეკლესიის სკიზმას ემთხვევა, ერცლად მსჯელობს იმ ერეტიკული მნიშვნელობის შესახებ, რაც უცომოში დევს: „ზიარებამ უცომო მასა ძუელისა მსხუერპლისა ზიარებამ არს და არა ახლისა აღთქმისაჲ“. იგი ერცლად ეხება ქრისტეს პასექსა და ებრაელთა პასექს შორის არსებულ სხვაობას. როცა ქრისტემ ხუთშაბათს, საიდუმლო სერობაზე, პური აკუროხა, განტეხა და თავის მოწაფეებს გაუნაწილა: „ჭამეთ, ესე არს ხორცი ჩემი“, ეს პური უცომო არ ყოფილა, რადგან ებრაელებმა მხოლოდ ამის შემდეგ, შაბათ დღეს, მოამზადეს უცომო თავიანთი პასექის დღესასწაულისათვის.

საყურადღებოა სომხური მონოფიზიტობის მიმართ ნიკიტა სტითატის მიერ წამოყენებული სხვა ბრალდებები, რომლებიც ეხება: 1. ნათლისღებისას მირონის ცხების აუცილებლობას; 2. წმინდა მირონის ნაცვლად ქუნჯითის ზეთის გამოყენებას; 3. უსისხლო მსხვერპლს; 4. ექვარისტის პურში მარილის არ გამოყენებას; 5. ქალის მიერ მოხელეილი ცომის მიუღებლობას.

სომეხ მონოფიზიტთა წინააღმდეგ მიმართულ პოლემიკურ ხუთ სიტყვაში ავტორი იცავს წმიდა მართლმადიდებელი ეკლესიის სწავლებას, თავისი დროის კულტურულ-სააზროვნო ტრადიციებს, რაც საღვთისმეტყველო და ფილოსოფიური აზროვნების შერწყმაში გამოიხატებოდა.

თუმცა მიუხედავად ეპოქაში მიმდინარე სააზროვნო პროცესებისა, იქნება ეს ფილოსოფიური თუ მისტიკური, ნიკიტა სტითატის შრომები უადრესად ტრადიციულია. მის შრომებში, უპირველეს ყოვლისა, იკვეთება ერთგულება წმიდა წერილისა და ეკლესიის მამების სწავლების მიმართ. მათი ციტირება საკმაოდ ხშირია. ამავე დროს აშკარად იგრძნობა ეპოქისათვის დამახასიათებელი ინტელექტუალური სული, რომელიც რწმენისა და ცოდნის ერთიანობას აღიარებდა.

ნიკიტა სტითატის ანტიმონოფიზიტურ სიტყვებში მართლმადიდებლური სიწმიდეების და საიდუმლოთა უპირატესი პატივისცემისა და უსიტყვოდ აღიარების პარალელურად სახეზე გვაქვს ფილოსოფიური ცნებების და ისტორიული ფაქტების ანალიზის შემთხვევები. ამდენად, ისინი თეოლოგიურ-პოლემიკურ მიზანდასახულებასთან ერთად უცილობლად ავლენენ XI-ის ბიზანტიური ქრონიკების ისტორიულობისა და რიტორიკულ-ფილოსოფიური აზრების შერწყმის ტენდენციას.

ავტორის შეხედულებით, ადამიანი თავის ყოველდღიურ ცხოვრებაში უნდა ემყარებოდეს სახარებასა და სამოციქულო სწავლებას. ავტორი განსაკუთრებულად ავითარებს აზრს საქმის, პრაქტიკული საქმიანობის რწმენასთან შეთავსების შესახებ. ეს აზრიც მოხმობილია მოციქულთა სწავლებიდან (იაკ. 2. 26), მაგრამ ავტორი მის ფართო ინტერპრეტაციას იძლევა. რწმენასთან საქმის, საქმიანობის შეთავსების აუცილებლობის აღიარებით ავტორი მეცნიერულ-ფილოსოფიური იდეებით გაჯერებულ ღვთისმეტყველებას წარმოგვიჩენს.

ისტორიზმის მიმართ ავტორის ინტერესი – პენტარქიის საკითხი, ხუთი მსოფლიო ეკლესია და მათი პირველი ეპისკოპოსების ხელდასხმა (II, 18, 20, 23, 25)³⁸, სომხეთისა და სირიის საეპისკოპოსოების დასახელება (II, 18), კესარიელთა პროტოთრონის მიერ გრიგოლ სომეხთა ეპისკოპოსის ხელდასხმა (II, 20); მოციქულთა განწესებისა და კლიმენტი რომაელის სახელით ცნობილი მოციქულთა 85 კანონის დამოწმება მღვდელმსახურებაში და წმიდა ჯამისწირვის, ნათლისღების, ხელდასხმის, მირონისა და სხვა ღვთისმეტყველების შესახებ მონოფიზიტებთან კამათის დროს მათი მოშველიება (II, 12; IV, 14); გრიგოლ განმანათლებლის ძისა და თრდატ სომეხთა მეფის დასწრება I მსოფლიო კრებაზე ნიკეაში კონსტანტინე დიდის დროს (IV, 14) – ეს და ქრონიკალური ხასიათის სხვა ცნობები ნიკიტა სტითატის პოლემიკურ სიტყვებს იმდროინდელი ბიზანტიური სარწმუნო-

38 მიითითებულია ქართული თარგმანის ტექსტი. რომაული (ვიფრი ადინშნაეს ოხსულების შემადგენელ სიტყვას, არაბული – სიტყვის შიგნით პარაგრაფს.

ნოუბრივი და ინტელექტუალური ცხოვრების მატიანის მნიშვნელობას ანიჭებს.

შინაარსობლივ მხარესთან ერთად საყურადღებოა ნიკიტა სტითატის თხზულების ფორმალურ-სტილისტური მხარეც. იგი მკვეთრად განსხვავდება სომხური მონოფიზიტობის წინააღმდეგ მიმართული სხვა ნაწარმოებებისაგან, ჯერ ერთი იმით, რომ პოლემიკა მხოლოდ ემოციურ-რიტორიკული ტონალობით კი არ მიმდინარეობს, არამედ ფართო ხასიათის წერილობითი წყაროების – სასულიერო მოძღვრებისა თუ „გარეშეთა“ სწავლების – საფუძველზე, ლოგიკურ-ცნებით აზროვნებაზე დამყარებული მსჯელობებით. მეორე განსხვავება მდგომარეობს პოლემიკის გამართვის უაღრესად ზომიერ, გაწონასწორებულ სტილში. ადგილ-ადგილ მკაცრი კრიტიკული ტონი ხშირად იცვლება შემგონებლური მიმართევებით სომეხი მონოფიზიტების მიმართ, რომლებშიც ცხადად იკვეთება ავტორის სურვილი, რომ სომეხებმა უარყონ თავიანთი ცდომილებები და შეუერთდნენ მართლმორწმუნე კათოლიკე (საყოველთაო) მართლმადიდებელ ეკლესიას. ასეთ შემთხვევაში, როგორც ნიკიტა სტითატი შენიშნავს სომეხებს, „იქმნეთ, ვითარცა ქვანი პატიოსანნი შორის ეკლესიასა ღმრთისასა“, ან კიდევ: „ვითარცა საბაჰმაკენი მნთებიარენი იხილვებოდით დიდსა შინა სახლსა ღმრთისასა“.³⁹ აშკარაა, რომ ავტორის კეთილგანწყობითი ტონალობა სპეციალურად შერჩეულია მეტი ეფექტურობისთვის, სომეხი მონოფიზიტების მართლმადიდებლურ სარწმუნოებრივ პოზიციაზე მოსაქცევად.

IV. ქართული თარგმანის ტექსტის შედგენილობა

ნიკიტა სტითატის თხზულება ქართულ თარგმანში ხუთი სიტყვისაგან შედგება. ამით ქართული თარგმანი განსხვავდება ორიგინალის ბერძნულ ხელნაწერებში დადასტურებული ტექსტისაგან, სადაც, როგორც ზემოთ ითქვა, ნიკიტა სტითატის თხზულება მხოლოდ ოთხ სიტყვას მოიცავს. ის ფაქტი, რომ ქართული თარგმანი ხუთი სიტყვისაგან შედგება, ძალზე მნიშვნელოვანია ბერძნული ორიგინალის ტექსტის პირვანდელი სახის აღსადგენად. ქართული თარგმანი საეკლესიო ადასტურებს უკ

დარუხვის ვარაუდს, რომ იოსებ პერგენოეტერის მიერ გამოცემული ტექსტი სომხური მონოფიზიტობის წინააღმდეგ მიმართული თხზულებების მე-5 სიტყვა უნდა იყოსო.⁴⁰ ქართულ თარგმანს შემონახული აქვს ავტორისეული ტექსტის ის შედგენილობა, რაც ბერძნულ ხელნაწერებში დღეისათვის გამოვლენილი არ არის.

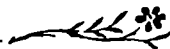
გარდა იმისა, რომ ორიგინალის ავტორისეული ტექსტის ხუთი სიტყვის მოცულობით არსებობა დასტურდება ქართული თარგმანის მიხედვით, ამ ფაქტს მხარს უჭერს ქართული თარგმანის სხვა ტექსტობრივი მონაცემებიც.

1. ქართულ თარგმანში თითოეული სიტყვა, ბერძნულის მსგავსად, დაწვრილია: 1. „სიტყუაჲ პირველი“ – (256r I), 2. „განსაქიქებელი მეორე“ (259r II), 3. „განსაქიქებელი ლ“ (260v I), 4. „განსაქიქებელი მეოთხე“ (261r I), და 5. „განსაქიქებელი მეხუთე“ (262v II), ე. ი. ბოლო სიტყვა, რომელიც ბერძნულ ხელნაწერებში დღეს პირველ ოთხთან ერთად არ ჩანს, ხოლო იოსებ პერგენოეტერის მიერ დამოუკიდებლად არის გამოქვეყნებული, არსენის ქართულ თარგმანში წინა, ოთხ სიტყვასთან ერთად, მეხუთე სიტყვად არის წარმოდგენილი.

2. მეხუთე სიტყვის დასაწყისში ტექსტში წერია, რომ ეს თავი არის მთლიანი თხზულების მეხუთე სიტყვა: „ისმინეთ სიტყუაჲ უცომომასათუცა მეხუთედ თავად ჩუენ მიერ წარმოცემული ესე თქუენდა“ (262v II).

3. ნიკიტა სტიტატის პოლემიკური თხზულება სომეხი მონოფიზიტების მიმართ ხუთი სიტყვისაგან რომ შედგებოდა, ამაზე მიუთითებს ჩვენ მიერ ზემოთ ნახსენები გადამწერის ანდერძ-მინაწერი: „ლოცვა-ყავთ, მამანო და ძმანო, არსენისთჳს თარგმანისა და დავითისთჳს პეტრიწონელისა, მონაზონ-ხუცისა, რომლისა იძულებითა ბერძულისაგან გარდმოუქართულებიან „ე“ ესე თავნი სომეხთა განმაქიქებელნი...“ (S 1463, 287 v I). ანდერძ-მინაწერის ცნობის მიხედვით, ნიკიტას თხზულება „ე“ ანუ ხუთი სიტყვისაგან შედგება.

ამრიგად, ქართული თარგმანის ტექსტის მონაცემები საცესებით დამაჯერებლად მიუთითებენ ისეთ ბერძნულ ორიგინალზე, რომელშიც ნიკიტა სტიტატის თხზულება ხუთი სიტყვიდან იყო წარმოდგენილი. ბერძნულ ხელნაწერებში კი ხუთსიტყვიანი მოდელი ჯერჯერობით არ ჩანს. ქართულ თარგმანს დაცული აქვს ნიკიტა სტიტატის თხზულება იმ შედგენილობით, როგორითაც ის ავტორის ხელიდან გამოვიდა.

V. ქართული თარგმანის მიმართება ბერძნული ორიგინალის შემცველ ხელნაწერთან

არსენ იყალთოელის მიერ ნიკიტა სტითატის თხზულების თარგმნა დიდი ხნით არ არის დაცემული ავტორის მიერ თხზულების შექმნის დროს, რის გამოც მოსალოდნელია, რომ არსენის მიერ წყაროდ გამოყენებული ბერძნული ნუსხა დაზღვეული იქნებოდა შემდეგი ხანის გადამწერებისა და რედაქტორების ჩარევისაგან და მაქსიმალურად ახლოს იქნებოდა ავტორის ხელიდან გამოსულ არქეტიპთან. ორიგინალსა და თარგმანს შორის მცირე ქრონოლოგიური ზღვარის არსებობის გამო არსენის თარგმანს დიდი უპირატესობა გააჩნია ნიკიტა სტითატის ტექსტის ისტორიის წარმოსაჩენად, ბერძნული ტექსტის არქეტიპის დასადგენად. ეს უპირატესობა კიდევ უფრო იზრდება არსენ იყალთოელის მთარგმნელობითი პრინციპების გათვალისწინებით, რასაც შემდგომ შევხებით.

ქართული თარგმანის ტექსტი შედარებულია ოთხ ბერძნულ ხელნაწერში წარმოდგენილ ტექსტთან. შედარების შედეგების თვალსაჩინოების მიზნით ვიმეორებთ ბერძნული ხელნაწერების ლიტერებს:

M = მოსკოვის სინოდალური ბიბლიოთეკის № 232(443) (XII ს.).

B = Vindobonensis, Teol.58 (XVI ს.).

V¹ = Vaticanus. gr. 1151 (XIII-XIV ს.).

V² = Vaticanus. gr. 1105 (1523წ.).

ტექსტობრივი შედარების შედეგები, ბერძნულ ხელნაწერებთან არსენის თარგმანის მიმართების სურათი წარმოდგენილი გვაქვს ცხრილის სახით (საილუსტრაციოდ მოტანილი გვაქვს მხოლოდ პირველი ჰიტივის მასალა). ცხრილში არ ეუთითებთ ისეთ შემთხვევებს, როდესაც ქართული თარგმანის ტექსტი განსხვავდება ყველა ბერძნული ხელნაწერის წაკითხვებისაგან. ყველა ასეთი შემთხვევა, ქართული თარგმანის ბერძნული ტექსტისაგან განსხვავებული წაკითხვები, მითითებულია ტექსტზე დართულ კრიტიკულ აპარატში. ცხრილში ხაზგასმულია იმ ბერძნულ ხელნაწერთა წაკითხვები, რომელთაც იმეორებს ქართული თარგმანი.

1. თანამოქმედად συμπόνω MBV², σὺν πόνῳ V¹
1. და რამეთუ καὶ γὰρ B V¹V², γὰρ καὶ M
1. იტყვან λέγεται M V², λέγετε B V¹
2. ომ. ომ. BV¹V², θείων M
2. ღმრთისმეტყუელისანი θεόλογω B M V¹, add. Γρηγόριω V²
3. ბრძენნი σοφοὶ B V¹V², σοφότατοι M
3. ქრისტესი τοῦ Χριστοῦ M V¹V², ომ. B
3. ერთსა და მასვე შინა Ἐν μιᾷ καὶ αὐτῇ BV¹V², ἐν μιᾷ τῇ αὐτῇ M
3. შეუერვნელად ἀσυγχύτως M, add. τούτου BV¹V²
3. ქრისტესი Χριστὸς BV¹V², ომ. M
4. სხუად ἕτερον V¹V², add. γὰρ M
4. ვითარცა γὰρ M, ომ. BV¹V²
4. იცნობა ἐχρημάτισι M, ἐσχηματισι V¹ V²,
ἐσχημάτισεν B
5. ომ. κατὰ τὰς γραφάς B V¹V², ომ. M
5. არა οὐ BV¹V², ომ. M
6. სრული τὸ ἐν BV¹V², ომ. M
7. ირითა ბუნებითა და ჳორცთა Ἐκ δύο φύσεων M, δύο φύσεων καὶ
σώματος V², καὶ φύσεως τοῦ σώματος
BV¹
7. სხუად და სხუად καὶ ἄλλῃ MV¹V², add. καὶ ἄλλῃ B
8. ღმრთისა τοῦ θεοῦ MV¹V², add. τοῦ θεοῦ B
8. ომ. Χριστὸς BV¹V², ომ. M
8. და καὶ MV¹V², ἢ B
8. და καὶ BV¹, ἢ κατὰ M
8. სვეეროსი Σέβηρος οὐδὲ BV¹V², ომ. M
8. თეოდორე Θεόδωρος M V¹V², Θεοδώρητος B
8. გიღირს თქვენ რწმუნებამ... შე-
ერთებასა δει φρονεῖν ἡμᾶς... φამέν τὴν ἔνωσιν
M, ომ. B V¹V²
9. წარვეყდ Ἄπαγε M, ' Ἀλλ' ἄπαγε B V¹V²
10. ჯუარცემულად ἐσταυρωσθαι BV¹V², σταυρωθῆναι M
10. ვითარ ὥσπερ καὶ BV¹V² ὥσπερ M
10. არს ὡν MV¹, ὅν BV²
10. ქარტასა χάρτη BV², χαρτί V¹, χάρτιοις M
10. თანაგანმშეჯალეად συγκαθηλῶσαι B V¹V², καθηλῶσαι M
10. ვითარცა ὡς M, ომ. BV¹V²
10. ღმრთისად Θεοῦ BV¹V², ომ. M
10. თანა-ივნო συμπέπονθε BV¹V², πέπονθε M

10. გრიგოლი
 10. მოვლინება-ყოყად
 10. ღმრთისწინააღმდგომობისა
 10. თავისა თვისისა მიმცემელი-
 ბამცა წერილ არს და აღდგა მ-
 მისა მიერ და ამაღლდა
11. იგონებ
 11. შესძინებ
 11. ჯუარცუმული
 11. ვითარცა
 12. ჩუენ
 12. ერთსა შინა და მასეე
 12. მამისა
12. შემრეველნი
 13. თვს-თვსად
 13. ე რ თ ღ ე ს ა ს წ ა უ ლ ა დ
 სრულმყოფელობითა შეპრეუთ
 13. ღმრთისმეტყუელთა შორის
 13. განარჩეეს
 14. ვითარცა
 14. om.
 14. ქალწულისაგან
 14. კაცთად
 14. თქემულ არს
 14. განიხილე
 14. არცა ერთსა რას
 15. თვისისა
15. საცხებელი
 15. ქრისტე
 15. om.
 16. ვმა-ყო
 16. რომელი
 16. om.
 16. om.
 16. აწ
 17. წესისა
 17. om.
- Γρηγόριος BV¹V², om. M
Ἀποστολὴν εἶναι BV¹V², Ἀποστολὴν M
Ἀντίθεος MV¹V², ἀντιτίθεος B
γέγραπται... ἀνελήφθαι BV¹V², om. M
λογίζη BV¹V², λογίζει M
προστίθης BV¹V², προστίθεις M
σταυρούμενον BV¹V², συσταυρούμενον M
ὡς MV¹V², om. B
ἡμῖν BV¹V², om. M
ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ V¹V², ἐν μιᾷ καὶ
 αὐτῇ B, ἐν μιᾷ τῇ αὐτῇ M
τοῦ τε πατρὸς BV¹V² M-ში არ იკი-
 თება
συγχέοντες MV², συγχέοντας B V¹
διηρημένως BV¹V², διηρημένως M
μίαν ἐπιτελοῦντας πανηγυριν συγχέετε
BV¹V², om. M
θεολόγοις M, Θεολογία BV¹V²
ἐμφαίνει M, om. BV¹V²
ὡς M, om. BV¹V²
om. M, ἐσαρκώθη καὶ BV¹V²
Ἐκ παρθένου BV¹V², παρθένου M
τῶν ἀνθρώπων BV¹V², om. M
λέλεκται M, γέγραπται BV¹V²
πρόσεχε B V¹V², πρόσεχετε M
οὐδεν MB V¹, om. V²
αὐτοῦ B V¹V², om. M
χρίσις MBV², χρῆσις V¹
Χριστός M V¹V², om. B
om. B V¹V², ἐκείνος ἀναγγέλει ἡμῖν M
ἐξέφωτισε B V¹V², ἀνακέκραγε M
ὁ B V¹V², om. M
Μετὰ τοῦτο M, om. B V¹V²
βρέφος ὡς B, om. M V¹V²
Nῦν B V¹V², om. M
Τὰς τάξεις B V¹V², τὰ ἐξῆς M
ἀδελφὴν B V¹V², om. M

17. om. $\epsilon\sigma\rho\tau\eta$ B V¹V², om. M
17. და $\kappa\alpha\iota$ B V¹V², om. M
18. დაღათუ Ei M, $\epsilon\iota\tau\omicron\iota$ B V¹V²
18. რომლითა ცათა შინა აღი- $\Delta\iota' \eta\nu \epsilon\iota\varsigma \sigma\upsilon\rho\alpha\nu\omicron\upsilon\varsigma \epsilon\gamma\rho\acute{\alpha}\phi\eta$ M, $\delta\iota'$ ἥς
წერე (om. B V¹) $\sigma\upsilon\rho\alpha\nu\omicron\upsilon\varsigma$ γράφει V²
18. მიგაქცია $\epsilon\pi\alpha\nu\eta\gamma\alpha\gamma\epsilon\nu$ B, $\epsilon\pi\alpha\nu\eta\gamma\alpha\gamma\epsilon$ M V¹V²
19. და $\kappa\alpha\iota$ B V¹V², om. M
19. ეგრეთვე Οὕτως M V¹, $\omicron\upsilon\tau\omega$ B V²
19. წესითა და ადგილითა $\tau\rho\acute{o}\pi\omega$ $\kappa\alpha\iota$ $\tau\acute{o}\pi\omega$ B V¹V², ~ M
19. ადგილითა $\tau\rho\acute{o}\pi\omega$ M, $\tau\rho\acute{o}\pi\omega$ $\kappa\alpha\iota$ B V¹V²
19. დღესა $\kappa\alpha\iota\rho\omega$ M, $\kappa\alpha\iota\rho\omega$ $\kappa\alpha\iota$ B V¹V²
19. om. $\text{'I}\eta\sigma\omicron\upsilon$ B V¹V², om. M
20. ოცდაათისა წლისად $\tau\rho\acute{\iota}\alpha\kappa\omicron\nu\tau\alpha \epsilon\tau\eta$ B V¹V², $\tau\rho\iota\alpha\kappa\omicron\nu\tau\acute{\epsilon}\tau\eta$ M
20. მასვე დღესა და ჟამსა $\alpha\upsilon\tau\omega \kappa\alpha\iota\rho\omega \kappa\alpha\iota \chi\rho\acute{o}\nu\omega$ B V¹V², $\alpha\upsilon\tau\omega$
 $\chi\rho\acute{o}\nu\omega$ $\kappa\alpha\iota$ M
21. ჩუენისა $\eta\mu\acute{\alpha}\varsigma$ M B, $\eta\mu\acute{\alpha}\varsigma$ V¹V²
22. ნაკლულეუანი $\lambda\epsilon\iota\pi\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ M V¹V², $\lambda\epsilon\iota\pi\omicron\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\varsigma$ B
22. უკუეთუ $\epsilon\iota$ B V¹V², om. M
22. მართლმკუთელისა $\theta\rho\theta\omicron\tau\omicron\mu\omicron\iota\sigma\alpha\nu$ B V¹V², $\theta\rho\theta\omicron\tau\omicron\mu\omicron\iota\sigma\tau\alpha\varsigma$ M
22. ნაკლულეანი $\lambda\epsilon\iota\pi\omicron\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\varsigma$ B, $\lambda\epsilon\iota\pi\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ M V¹V²
22. სიტყუსაგან $\lambda\acute{o}\gamma\omicron\upsilon$ M V¹V², $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\omega$ $\delta\eta$ B
22. უკუეთუ შეაერთოთ $\epsilon\iota \epsilon\pi\iota\sigma\upsilon\kappa\acute{\alpha}\psi\epsilon\tau\epsilon$ B V¹V², $\epsilon\pi\iota\sigma\upsilon\sigma\alpha\phi\eta\tau\epsilon$ M
23. om. $\Sigma\upsilon\nu$ $\tau\omega$ $\Pi\alpha\tau\rho\iota$ $\kappa\alpha\iota$ $\tau\omega$ $\acute{\alpha}\gamma\iota\omega$ $\Pi\nu\epsilon\acute{\upsilon}\mu\alpha\tau\iota$,
 $\nu\upsilon\nu$ $\kappa\alpha\iota$ $\delta\epsilon\iota$ $\kappa\alpha\iota$ M, om. B V¹V²

ბერძნული ხელნაწერები ძირითადად ორ ჯგუფს ქმნიან: ერთია M ლიტერით აღნიშნული უძველესი ხელნაწერი და მეორეა B V¹V² ლიტერით აღნიშნული გვიანდელი ხელნაწერები. ცხრილში მოტანილი მასალიდან სრულიად თვალსაჩინოდ ჩანს, რომ ქართული თარგმანის ტექსტი ხან ერთი ბერძნული ხელნაწერის წაკითხვას იმეორებს, ხან – მეორისას. რაოდენობრივად ქართულ თარგმანში თითქმის თანაბრად არის წარმონეხილი ორივე დაჯგუფების ხელნაწერთა წაკითხვები, თუმცა შეინიშნება, რომ M ხელნაწერთან (ივირონის ხელნაწერთან) მეტი დამთხვევებია: ან მხოლოდ მისი წაკითხვა მეორდება ქართულ თარგმანში, ან ისეთი წაკითხვა, როცა M ხელნაწერი მეორე დაჯგუფების (B V¹V²) ხელნაწერთაგან რომელიმეს წაკითხვას იმეორებს. ირკვევა, რომ არსენის თარგმანის დედანს არც ერთი შემთხვევაში მითითებული ბერძნული ხელნაწერი არ

წარმოადგენს. როგორც ჩანს, არსენი სარგებლობდა ისეთი ბერძნული ნუსხით, რომელიც დღეისათვის ჯერჯერობით გამოვლენილი არ არის.

VI. ქართული თარგმანის მიმართება ბერძნულ ორიგინალთან

ქართული თარგმანის ბერძნული ორიგინალის ტექსტთან მიმართების ხასიათი, უპირველეს ყოვლისა, განპირობებულია წმ. არსენ იყალთოელის, როგორც მთარგმნელის, მთარგმნელობითი მეთოდით, სათარგმნი მასალის მიმართ მისი დამოკიდებულების ხასიათით. წმ. არსენ იყალთოელი გელათური ლიტერატურული სკოლის ფუძემდებელია. მისი მთარგმნელობითი პრინციპები არის გამოვლენა იმ ლიტერატურულ-მთარგმნელობითი ორიენტაციისა, რაც წარმართავდა ამ სკოლის შემოქმედებით მოღვაწეობას და რაც მიზნად ისახავდა ელინოფილური ტენდენციების დანერგვას ქართულ კულტურულ-საზოგადოებრივ და ლიტერატურულ-შემოქმედებით ცხოვრებაში. როგორც ცნობილია, ელინოფილური ტენდენციები ქართულ კულტურასა და მწერლობაში ზოგადად გამოიხატება ბიზანტიურ კულტურაზე ორიენტაციაში, კონკრეტულად მთარგმნელობით საქმიანობაში კი — ორიგინალის ტექსტთან ზედმიწევნით სიახლოვესა და მაქსიმალურ შინაარსობრივ თუ ფორმობრივ სიზუსტეში. ნიკიტა სტითატის სიტყვების არსენისეული თარგმანი ელინოფილური ტენდენციების შესაბამისად შესრულებული ზედმიწევნით ზუსტი თარგმანია.

ამ ფაქტზე მეტყველებს ქართული და ბერძნული ტექსტების შედარებითი ანალიზი. ამავე ფაქტს, გარდა ტექსტობრივი მონაცემებისა, ადასტურებს ერთი წერილობითი ცნობაც, რომელიც თარგმანის შემცველ ყველა ხელნაწერში სკოლის სახით არის მოღწეული და რომელიც გარკვეულად წმ. არსენის მთარგმნელობითი მეთოდის დახასიათებას შეიცავს. ეს ცნობა უნიკალურია წმ. არსენ იყალთოელის მთარგმნელობითი პრინციპების დასახასიათებლად.

ნიკიტა სტითატის ორიგინალის ტექსტში ერთგან წერია:

ὁ δὲ Μωϋσῆς κἀλέσται, εἶπε, Παύλη, ἡ αὐτὴ ἀρτοῦν⁴¹. ქართულ ტექსტში: „და მოსე, მოუწოდეთო, თქუა, რაგოელს, რამთა ჭამოს პური“ (S

41 Henggenröther 1869 : 151.

1463, 264 რ) – მოსემ თქვა, დაუძახეთო რაგოელს, რომ პური ჭამოს.

ამ სიტყვების გასწვრივ, აშიაზე არის არსენის კომენტარი: „მოსესთვის თქუა პრაგუელ, ვითარ-იგი „გამოსლევათასა“ წერილ არს, ვითარმედ: „მოუწოდეთო, რადთა ჭამოს პური“. გარნა ამის წიგნისა დედასა ბერძულსა ესრეთ ეწერა, ვითარცა ესერა აქა დამიწერია. არათუ ანუ ბერძული ვერ გამიგონებია, ანუ წერილისა სიტყუად არა მკსოვნებია. შემინდვეთ თავისა მართლებისათუს. არსენი“ (264 რ). ძალზე საინტერესო განცხადებაა. წმ. არსენი შენიშნავს, რომ სტიტატის ორიგინალის ტექსტში, სადაც „გამოსლევათას“ წიგნის ციტატა არის მოხმობილი (გამოსლევათა 2, 20), უზუსტობაა. „გამოსლევათას“ მიხედვით, რაგოელმა შეიღებს მიმართა, დაუძახეთო მოსეს, რომ პური ჭამოსო. სტიტატის ორიგინალის ტექსტში კი პირუკუ წერია, თითქოს მოსემ მოუწოდა რაგოელს. მოსალოდნელია, რომ ბიბლიური ციტატა რომელიღაც ბერძნული ხელნაწერის, ალბათ, წმ. არსენის ხელთ არსებული ხელნაწერის, გადამწერის მიერ იყო დამახინჯებული. ამჯერად საყურადღებო ის არის, რომ არსენმა შესანიშნავად იცის, რომ მის ხელთ არსებულ ბერძნულ დედანში უზუსტობაა, მან იცის ბიბლიის ამ ადგილის სწორი წაკითხვა. ამიტომ იბოდიშებს იგი ბიბლიური ტექსტის დამახინჯებისათვის, მაგრამ იმდენად ერთგულია ორიგინალისა, რომ ეს ადგილი შესწორების გარეშე, ანუ ისევე გადმოაქვს ქართულად, როგორც მის ხელთ არსებულ ბერძნულ დედანში წერია.

საინტერესოა, რომ AK ქართული ხელნაწერების გადამწერებს შეუმინევიათ შეცდომა ბიბლიური ტექსტის ციტატაში და მიუხედავად წმ. არსენის სქოლიოს შენიშვნისა, ტექსტში შესწორება შეუტანიათ – სიტყვა „მოსე“ მიცემით ბრუნვაში დაუსვამთ: „და მოსეს მოუწოდეთო“, ოღონდ „რაგოელს“ არ შეუცვლიათ სახელობითი ბრუნვის ფორმით, რის შედეგადაც, ნაცვლად სწორი გამოთქმისა, ციტატა AK ნუსხებში მხოლოდ ნაწილობრივ აღმოჩნდა გასწორებული: „და მოსეს მოუწოდეთო, თქუა რაგოელს“

წმ. არსენის ეს კომენტარი იშვიათ შესაძლებლობას იძლევა მისი მთარგმნელობითი მეთოდის და პრინციპების დასახასიათებლად, მისი, როგორც მთარგმნელის, თეორიულ-მთარგმნელობითი კრედოს განსახსნავად. ბერძნული დედნისადმი ზედმიწევნითი ერთგულება და სიახლოვე განაპირობებს მისი თარგმანის სტილისტურ მხარეს, რასაც მეცნიერებაში დღეს მიღებული ტერმინოლოგიის მიხედვით, ყოორმალურ-ეკვივალენტური თარგმანი ეწოდება.

ორიგინალთან ასეთი ზედმიწევნითი სიახლოვეთ შესრულებული თა-

რგმანი ყოველმხრივ სანდო და ფასეულია ბერძნული კრიტიკული ტექსტის დასადგენად, მისი არქეტიპის აღსადგენად, რაც სრულიად ნათლად ვლინდება ნიკიტა სტიტატის ბერძნულ ტექსტთან ქართული თარგმანის შედარებით.

ქართული თარგმანის ბერძნული ტექსტის მიმართ ასეთი ეროვნული, ზედმიწევნითი სიახლოვის ფონზე უადრესად მნიშვნელოვანია ის განსხვავებები, რომლებიც დასტურდება ქართულ თარგმანსა და ბერძნული ორიგინალის ტექსტებს შორის. ქართული თარგმანი ბერძნულთან შედარებით საკმაოდ ხშირად იძლევა განსხვავებულ ტექსტობრივ წაკითხვებს. ტექსტობრივი განსხვავებანი ტიპოლოგიურად სხვადასხვა ხასიათისაა: არის ტექსტობრივი მატებანი, ესა თუ ის სიტყვა ან ფრაზა მეტია ქართულში ბერძნულთან შედარებით, არის კლების შემთხვევებიც; არის განსხვავებები, რომლებიც ბერძნული სიტყვის მნიშვნელობის, სინტაქსური ერთეულის ნიუანსური ცვლილებებით გადმოტანაში გამოიხატება; ზოგიერთ განსხვავებას ქმნის ბერძნული სიტყვის ან ფრაზის არა პირდაპირი, არამედ კონტექსტს მორგებული მნიშვნელობით გადმოტანა.

ტექსტობრივ განსხვავებათა კვალიფიკაციისას უთუოდ გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ზოგი მათგანი უნდა შეფასდეს როგორც წმ. არსენზე საგარაუდო ბერძნული წყაროს გაელენა, ზოგი კი როგორც მისი მთარგმნელობითი მეთოდის გამოხატულება.

VI. 1 უცნობი ბერძნული დედნიდან გადმოყოლილი განსხვავებანი

ა. დღეს ცნობილ ბერძნულ ხელნაწერებში დაცული ტექსტისაგან განსხვავებით, ქართულ თარგმანში არის მთელი რიგი ტექსტობრივი მეტობები.

მეტობა ეხება ცალკეულ სიტყვას, ზოგჯერ მთელ ფრაზას.

II, 15: δι' ἡμᾶς μοιφασθῆναι – „ჩვენთვის ხატქმნილისა მის და ნათელდებულისა“. ქართულში მეტია სიტყვა „ნათელდებულისა“.

II, 27: Καὶ ἡμεῖς μετὰ τῶν Σύρων οἱ μόνον πλανᾶσθαι – „და თქვენ ასურთა მარტო ოდითა თანა არა ხოლო სცთებით“. ქართულში მეტია სიტყვები „ოთითა“, რაც კონტექსტით აუცილებელი ჩანს: οἱ μόνον (არა მარტო) გულისხმობს დაპირისპირებას რაღაცასთან, რაც თხოულობს ამ შემთხ-

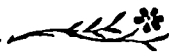
ევეაში „ოითთა თანა“-ს (δρατμίς) ჩართვას. შესაძლოა, აქ იგულისხმება ის, რომ სომეხი მონოფიზიტები, სირიელი მონოფიზიტების მსგავსად, პირველად ერთი თითით იწერდნენ. ამდენად, აზრი ასეთი ჩანს: თქვენ სირიელებთან ერთად მხოლოდ თითებთან დაკავშირებით არ ცდებით.

IV, 9: $\epsilon\upsilon\ \tau\eta\ \sigma\tau\alpha\upsilon\rho\acute{\eta}\ \xi\rho\epsilon\upsilon\sigma\alpha\upsilon\ \epsilon\kappa\ \tau\eta\varsigma\ \delta\chi\rho\acute{\alpha}\nu\tau\omicron\upsilon\varsigma...$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\iota\varsigma\ \theta\epsilon\acute{o}\tau\eta\tau\omicron\varsigma$ – ბერძნულში მრავალწერტილით აღნიშნულია ნაკლებობა, რომელიც თარგმანში ხაზგასმული წინადადებით არის წარმოდგენილი: „ბუერდით მისით გარდამოკდეს ესენი განლებითა მისითა, ცხად არს, ვითარმედ ჯუარისმცემელთა მისთაგან, რომლისათვისცა ღვწომ ვიდრემე, ვითარცა ნაცვალსახე სისხლისა მისისაჲ, მოიღებვის ჩუენ მიერ კაცობრივისა ბუნებისა მისისათვის, ხოლო წყალი ეგრეთვე“. ეს საკმაოდ ერცელი მსჯელობა, რომელიც ქრისტეს ჯვარცმის სიმბოლიკას ეხება და რომელსაც ღრმა საღვთისმეტყველო შინაარსი აქვს. ფიქრობთ, არსენის მიერ არ უნდა იყოს შეტანილი. მისი პრინციპებიდან გამომდინარე, იგი ასე თავისუფლად არ ჩაერეოდა სათარგმნ ტექსტში.

V, V¹, V², V³: მე-5 სიტყვაში ქართულ თარგმანში არის საკმაოდ მოზრდილი მონაკვეთი (S 1463, 262r), რომელიც ბერძნულ ტექსტში არ დასტურდება. ქართულის „მეტი“ ტექსტი დანომრილია: V¹, V², V³. ეს მეტობა შეიცავს პავლე მოციქულის სიტყვის კომენტარს ძველი ცომისაგან განწმედის შესახებ. ამ მონაკვეთის პირველი ნახევარი ემთხვევა ნიკიტა სტითატის სხვა ნაწარმოებს, კერძოდ, ანტილათინურ სიტყვას,⁴² მეორე ნახევარი კი მხოლოდ ქართულ ტექსტში დასტურდება. ის, რომ I ნაწილი განსხვავებულ წყაროს ემთხვევა, მეტყველებს იმაზე, რომ ამ მონაკვეთის ბოლო ნაწილიც არ არის არსენის ინტერპოლაცია. მისი მთარგმნელობითი პრინციპებიდან გამომდინარე, მას არ სჩვევია თარგმანის ინტერპოლირება. როგორც ჩანს, ეს მონაკვეთი მთლიანად დღეისათვის უცნობი, წმ. არსენის ხელთ არსებული ბერძნული დედნის კუთვნილება იყო და იქიდან არის გადმოსული არსენის თარგმანში. აღნიშნული მეტობა დღეს ცნობილ ბერძნულ ხელნაწერებში არ დასტურდება. ამდენად, აუცილებელია მისი აღდგენა ნიკიტა სტითატის თხზულების მეხუთე სიტყვის ბერძნულ ტექსტში.

ბ. ქართულ თარგმანში, ბერძნულთან მიმართებით, შეინიშნება ნაკლებობაც. კლების შემთხვევები უფრო იშვიათია მეტობასთან შედარებით. უფრო ხშირად აკლია მხოლოდ ერთი სიტყვა.

42 Michel 1930: 327,21 – 328,8.

III, 2: ἡ τοῦ τρισαγίου φωνῆ, ὑμνολογίᾳ τε καὶ ᾠδῇ – „სამწმიდაობითისა ქებისმეტყუელებისა და გალობისაჲ“. თარგმანის ტექსტში, როგორც ვხედავთ, აკლია ფონი (ხმა).

IV, 3: δὲ τοῦ ἀγγέλου Γαβριήλ – „ანგელოზისა მიერ“. თარგმანს აკლია სახელი „გაბრიელ“.

I, 9: ἦσάμενας μέτοι κατὰ ἀλήθειαν ἐν αὐτῷ Χριστῷ – „შემოკრებულთა ურთიერთას ჭეშმარიტებით.“ თარგმანს აკლია ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ. ამ შემთხვევაში კლება, შესაძლოა, გამეორების თავიდან აცილების მიზნით მოხდა, ვინაიდან წინა წინადადებაში ლაპარაკია „ერთსა შინა შესავე-ბულსა გუამისა ქრისტესისა“-ს შესახებ.

ტექსტის კლებასთან დაკავშირებით მხოლოდ ერთგან დადასტურდა თარგმანში ისეთი ნაკლებობა, რომელიც გარკვეული ისტორიული რეალიების გათვალისწინებას მოითხოვს. ბერძნული ორიგინალის ტექსტში ლაპარაკია, რომ სომხეთისა და სირიის ეპისკოპოსები ზოგნი იერუსალიმის, ზოგნი ანტიოქიის, ზოგნი კონსტანტინოპოლის ეპარქიებს ემორჩილებიან: ὡς αἱ μὲν ὑπο τῆς ἐπαρχίας τελοῦσιν Ἱεροσολύμας, αἱ δὲ ὑπο τῆς ἐπαρχίας τελοῦσιν Ἀντιοχείας, αἱ δὲ ὑπο τῆς ἐπαρχίας τελοῦσιν Κωνσταντινουπόλεως (II, 19). ქართულ თარგმანში კი სამი საპატრიარქოს ნაცვლად მხოლოდ ორია დასახელებული: „რომელნიმე ანტიოქიისა სამთავროსა ქუეშე არიან, ხოლო რომელნიმე – კონსტანტინუპოლისასა“ (259v II)..

თუ ამ ადგილას ქართულ თარგმანში მექანიკურ კლებას არ აქვს ადგილი, მაშინ საფიქრებელია, რომ საეკლესიო ორგანიზაციასთან, სომხური და სირიული ეკლესიების დაქვემდებარებასთან, დაკავშირებული გარკვეული ისტორიული ფაქტის სხვადასხვა გააზრებასთან უნდა გვექონდეს საქმე.

გ. ქართული თარგმანის ტექსტოლოგიურ-ფილოლოგიური ღირებულებისა და მნიშვნელობის შეფასებისათვის ტექსტის მეტობასა და კლებასთან ერთად მნიშვნელოვანია ის განსხვავებები, რომლებიც თარგმანის ტექსტის ბერძნულთან მიმართებით აზრობრივ თუ ნიუანსურ განსხვავებებს წარმოადგენენ.

ტექსტობრივ განსხვავებათა ერთი ნაწილი უცნობი ბერძნული დედნის გაელენას უნდა მივაწეროთ.

I, 14: „თქუმულ არს“ γέγραπται B V¹ V², λέλεκται M. ქართული მიკეება ბერძნული M ნუსხის წაკითხვას.

IV, 7: „ქმნილისა“ – λεγομένης. არსენის თარგმანის „ქმნილისა“ ბერ-

ძნელი სიტყვის სრულიად მოულოდნელი შესატყვისია. დედანში შეიძლება ყოფილიყო ὥς γινῆσθαι ზმნიდან ნაწარმოები სიტყვა.

IV, 11: „სხუანიცა მრავალნი არიან საღმრთოდ სახელად მოხუშულნი, არსებით უცხონი მისგან“ – ἄλλα Θεία πολλὰ...

V, 10: „მოწამენი სამნი: მწიგნობარნი, შჯულისმეცნიერნი“ – μάρτυρες δὲ τρεῖς ἄρχιερεῖς [καὶ] γράμματεῖς σου πρεσβυτέρους καὶ νομικοῖς.⁴³ ნიკიტა სტილათის ბერძნულ ორიგინალში სამი მოწმეა დასახელებული: მღვდელმთავარნი, მწიგნობარნი ხუცესებთან ერთად და შჯულისმეცნიერნი. ტექსტის ლათინურ თარგმანშიც არის: pontifices, scribae cum presbyteris et legisperitis. არსენის თარგმანში კი ორია დასახელებული: მწიგნობარნი და შჯულისმეცნიერნი, აქლია ἄρχιερεῖς-ის შესატყვისი სიტყვა. მთელი ფრაზა შეკუმშულად არის თარგმნილი. მსგავსი ხასიათის ლაქუნა, შესაძლოა, სავარაუდო ბერძნული დედნიდან მომდინარეობდეს ან შემდგომ, ქართული ნუსხების გადაშვებებს გამორჩათ იგი.

III, 3: „იტყვს“ – ἐκλαμβάνεται. ქართულში მნიშვნელობით სრულიად შეუსაბამო შესატყვისია. „იტყვს“ არ უარავეს ბერძნული ἐκλαμβάνεται-ს მნიშვნელობას. იქვე, იმავე ძირიდან ნაწარმოები ბერძნული სიტყვა სხვა შესატყვისით არის თარგმნილი: ἐκλαμβάνουσα – შემოხუშული. მოსალოდნელია, რომ სავარაუდო დედანში λεγεῖν ძირიდან ნაწარმოები სიტყვა ყოფილიყო.

III, 3: „ჩუენდა ერთ არს ღმერთი მამამ, რომლისაგან ყოველი და ჩუენ მისგან, და ერთ უფალი იესუ ქრისტე, რომლისა მიერ ყოველი და ჩუენ მის მიერ“. ბერძნული ორიგინალის ტექსტში კი იკითხება: ἡμεῖς δὲ εἰς Θεὸν ὁ Πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ εἰς Κύριον Ἰησοῦν δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἐν Πνεύμα Ἁγίον ἐν ᾧ τὰ πάντα.

წმ. არსენის თარგმანში ბიბლიის კანონიკური ტექსტია გამეორებული, სადაც მხოლოდ მამა ღმერთსა და ძეზე არის ლაპარაკი, როგორც ამას ეკითხულობთ პავლე მოციქულის კორინთელთა მიმართ ეპისტოლეში: „ჩუენდა ერთ არს ღმერთი მამამ, რომლისაგან არს ყოველი, და ჩუენ მისა მიმართ, და ერთ არს უფალი იესუ ქრისტე, რომლისა მიერ არს ყოველი და ჩუენ – მის მიერ“ (I კორ. 8,6).⁴⁴ შემდგომში, როგორც ცნობილია, ეს სწავლება წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყვეელმა განაგრძო სულიწმიდის ჩართვით. მისი სწავლება ასეთია: „ჩუენდა ერთ არს ღმერთი მამამ, რომლი-

43 Hergenröther 1869 : 148.

44 დოწენიძე, დანელია 1974: 119.

საგან არს ყოველი და ერთ – უფალი იესუ ქრისტე, რომლისა მიერ არს ყოველი და ერთ – სული წმიდაჲ, რომლისა შორის – ყოველი“ (Or 39, XII, 50).⁴⁵ ბიბლიური ტექსტის წაკითხვის გარდა, არსენი იცნობს წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის სწავლებასაც. მის თარგმანში ორივე სწავლება (ბიბლიის კანონიკური ტექსტისა და წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველისა) იკითხება. ნიკიტა სტითატის ორიგინალში არსებული სწავლების წაკითხვა წმიდა სულს შეიცავს, მაგრამ წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველის ხსენება არ არის, ეს სწავლება მიეწერება პაელე მოციქულს. ბერძნულ ტექსტში არც I კორინთელთას ამ მუხლის გამეორება (ბიბლიური და წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველის სწავლებანი) არ დასტურდება.

სრულიად აშკარაა, რომ წმ. არსენ იყალთოელის ქართულ თარგმანში უფრო ზუსტად და სრულყოფილად არის გააზრებული პაელე მოციქულის ეს სწავლება სულიწმიდის შესახებ მსჯელობის ჩართვით. წმ. არსენის თარგმანში მოცემულია ამ სწავლების შემდგომი შეესების ისტორია. წმ. არსენმა შენიშნა, რომ ბერძნულ ორიგინალში არსებული სწავლება წმ. სამების შესახებ ზედმიწევნით არ შეესაბამებოდა საკუთრივ სამოციქულოს ტექსტს. ამდენად, მან მიზანშეწონილად მიიჩნია აღნიშნული სწავლების მოტანა ისე, როგორც ის წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველთან დასტურდება.

ამ ფაქტს შეიძლება ორგვარი ახსნა მიეცეს: პირველი – წმ. არსენმა შენიშნა ბერძნულ ორიგინალში არსებული სწავლების შეუსაბამობა ბიბლიურ ტექსტთან (ყოვრულაში სულიწმიდის ჩასმა) და ტექსტის გაერცობის გზით დაასახელა ამ ჩამატების რეალური წყარო: წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველი.

მეორე ვარაუდია, რომ წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის აღნიშნული სწავლება ამ სახით წმ. არსენს კი არ ეკუთვნის, არამედ ის დასტურდებოდა იმ ბერძნულ ნუსხაში, რომელიც წარმოადგენდა წმ. არსენის უშუალო წყაროს.

მიუხედავად იმისა, რომ პირველ ვარაუდს არსებობის უფლება აქვს, ჩვენ მაინც უფრო მეორე ვარაუდისკენ ვიხრებით, რადგან ეს შემთხვევა ზუსტად ანალოგიურია იმისა, რომელიც ზემოთ აღვნიშნეთ (S 1463, 264r), როცა წმ. არსენმა შენიშნა ბერძნული ორიგინალის ტექსტში დაშვებული ბიბლიური ტექსტის უზუსტობა, მაგრამ იგი მაინც ორიგინალის ერთგული დარჩა და თავის თარგმანში გაიმეორა ეს უზუსტობა. წმ. არ-

სენ იყალთოელის მიერ ასეთი მთარგმნელობითი პრინციპის აღიარება გვაძლევს საფუძველს, პაველ მოციქულის ტექსტის ციტირების ფაქტიც ანალოგიურად აეხსნათ: ბიბლიური ტექსტის ციტირებაში არსებული განსხვავება წმ. არსენის მიერ დედნად გამოყენებული ბერძნული წყაროს კუთვნილება ჩანს.

VI 2 მთარგმნელობითი პრინციპებით განპირობებული განსხვავებანი

ა. ქართულ თარგმანში დასტურდება ისეთი ტექსტობრივი განსხვავებანი, რომელნიც წმ. არსენ იყალთოელის შემოქმედებით-მთარგმნელობით ინიციატივას შეიძლება მივაკუთვნოთ. ის ხერხები, რომელთაც მიმართავს წმ. არსენი თარგმნის პროცესში, მრავალფეროვანია. ძირითადად, ეს ელინდება თარგმანის ტექსტის ენობრივ-სტილისტურ მოდიფიკაციებში, ყოველი აზრის თუ ცალკეული სიტყვის მნიშვნელობის ქართული ენობრივი რეალიებისადმი მისადაგებაში, ზოგან კი ცალკეული აზრობრივი ნიუანსების გააქტიურებაში,

I, 4: „იცნობა“ – λέγετε γυαρισθησεται. ბერძნული იდიომატური გამოთქმა „ამბობთ საცნობლად“ წმ. არსენს ერთი სიტყვით გადმოაქვს, რაც სავსებით ბუნებრივია ქართული ენობრივი ცნობიერების თვალსაზრისით.

I, 11: „საღმრთო მან გრიგოლი არაენებულეებისათჳს საღმრთო მსა ბუნებისა ღმრთისმეტყველებით განცხადებულად წარმოაჩინნა“ – Ταῦτα μὲν ὁ θεὸς Γρηγόριος περὶ τοῦ μὴ παθῆναι εἶναι τῆν θεῖαν φύσιν θεολογῶν, προδῆλως ἀπέδειξεν. წმ. არსენის თარგმანში შეცვლილია წინადადების წევრთა სინტაქსური კავშირები. ბერძნული *θεολογῶν*, რომელიც მსასღვრელია *Γρηγόριος*-ისთვის, ატარებს შემდეგ აზრს: საღმრთო გრიგოლმა, არაენებულეებისათჳს საღმრთო მსა ბუნებისა მეთყველმა, ცხადად აჩვენა. წმ. არსენმა *θεολογῶν* უბრალო დამატებად თარგმანა და მომდევნო სიტყვებს შეუერთა, რის შედეგად მივიღეთ შემდეგი: საღმრთო გრიგოლმა არა ენებულეებისათვის საღმრთო მსა ბუნებისა ღმრთისმეტყველებით ცხადად აჩვენა.

I, 14: „გამოუთქმელად განჯორციელდა და ჯორციელ იქმნა მიუთხრობელად“ – ἐσαρκώθη. ერთი ბერძნული სიტყვა ჰენდიაღისებით

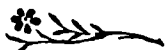
(„განჯორციელდა“ და „ჯორ(ციელ იქმნა“) არის თარგმნილი და, ამავე დროს, გაერციობილია განხორციელების აქტის სხვა ასპექტების გადმოცემა ცნებებით, როგორებიცაა: „გამოუთქუმელად“ და „მიუთხრობელად“. მთარგმნელის მიერ გატარებულ ცვლილებებს, უდავოდ, აზრის სრულყოფილად გაშლის მოტივაცია განაპირობებს.

I, 19: „განუყოფელი და შეურევენელი“ – *ἀσυχῦτα*. ლაპარაკია ქრისტეს ორი ბუნების შესახებ. ერთ ბერძნულ სიტყვას ორი ეკვივალენტი აქვს ქართულ თარგმანში. მათგან ერთი – „შეურევენელი“ – ბერძნული *ἀσυχῦτα*-ის შესატყვისია. მეორე სიტყვის („განუყოფელი“) დამატებას ის მოტივაცია აქვს, რომ ქრისტილოგიური სწავლების მიხედვით, ქრისტეს ორი ბუნების შეერთება შეურევენელიც არის და განუყოფელიც. ამ შემთხვევაშიც, როგორც ჩანს, წმ. არსენის მთარგმნელობითი პოზიცია (ოდნავ გაეერცო ორიგინალის ტექსტის წაკითხვა) ქრისტიანული დოგმატიკის უმნიშვნელოვანესი პრობლემის სრულყოფილად გადმოცემის მიზნით იქნა განპირობებული.

I, 22: „დიდსა შინა სახლსა ღმრთისასა, ესე იგი არს, ეკლესიასა მორწმუნეთასა, იხილევბოდით ნათელსა... სიტყვთა და ცხორებით მიმჟენელნი *ყოველთა შეილთა მისთანი*“ – *ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ οἰκίᾳ, ἥγουν ἐν τῇ τῶν πιστῶν ἐκκλησίᾳ, ὡφθῆτε φῶς ... διὰ λόγου καὶ βίου πάνσι τοῖς ἐν αὐτῇ*. წმ. არსენი თარგმანში ჩართავს სიტყვას „შეილთა“, რომელიც იგულისხმება მხოლოდ და არ არის ბერძნულ ტექსტში. იქ წერია: *τοῖς ἐν αὐτῇ* (მათ შორისთა). ბერძნულ ტექსტში მხოლოდ ნაცვალსახელია, არ ჩანს, ვინ არიან ისინი. ქართულ თარგმანში ნაცვალსახელის ნაცვლად არის „შეილნი“, რითაც დაზუსტებულია, რომ ნათელი მიეყვინება ეკლესიის შეილებს.

I, 14: „ჯორცქმნილი სიტყუაჲ კაცად სრულად იშვა მისგან“ – *ἀποπαῖς τέλειος ἐξ αὐτῆς ἐσαρκῶθη καὶ ἐγενήθη*. ბერძნულის ორი ზმნიდან (ἐσαρκῶθη καὶ ἐγενήθη) ერთი (ἐγενήθη) „იშვა“ ზმნით არის თარგმნილი, მეორე კი (ἐσαρκῶθη) მიმღეობად არის გააზრებული და „სიტყვის“ მსაზღვრელად არის წარმოიწინილი – „ჯორცქმნილი სიტყუაჲ“. საყურადღებოა, რომ მოცემულ კონტექსტში ἐσαρκῶθη არ დასტურდება ბერძნულ *Μη*უსხაში, ამან შეიძლება წმ. არსენის თარგმანში არსებული განსხვავების წყაროდ უცნობი ბერძნული ნუსხა გვაეარაუდებინოს. ერთი ბერძნული სიტყვა ჰენდიადისებით არის თარგმნილი:

I, 2 *ἀπόρτος* – „შეურწყმელი“ // „შეურევენელი“. ლაპარაკია ქრისტეს ერთ პიპოსტასში ორი ბუნების შეურწყმელად არსებობის შესახებ.

II,23: ἀγρόμιος – „ქვანებული“ // „ძღუანელი“.

ἔθμιος – „წარმართი“ // „ნათესავი“

I,21: πρὸνελον – „ცხად არს“ // „წინაღწარ ცხად არს“.

ბ. თარგმანში აღგილი აქვს საპირისპირო შემთხვევებსაც: სხეადასხვა ბერძნულ სიტყვას ერთი და იგივე შესატყვისი აქვს წმ. არსენის თარგმანში.

I,4: „იცნობა“ – ἐσχημάτισε (σχημάτιζω) I,5: „იცნობების“ – γυρισθη-σεται (ეს ბერძნული სიტყვა „გარდამოცემის“ იმავე კონტექსტში, რომელიც წყაროდ გამოყენებული აქვს ნიკიტა სტითატს, წმ. არსენისა და წმ. ეფრემ მცირის მიერ თარგმნილია „სახელ-იდებოდის“ ზმნით).

I,5: „ცნობილი“ – ὀρώμενος I,7: „იცნობა“ – ἐχρημάτισεν // χρηματίζω „განყოფილება“ – διαφώρα // διαίρεσις

ჩვენს მიზანს არ წარმოადგენს წმ. არსენ იყალთოელის თარგმანის ენობრივი და სტილისტური თავისებურებების სრული და ამომწურავი ანალიზი. გამოყოფთ რამდენიმე შემთხვევას, რომელმაც ჩვენი ყურადღება მიიქცია.

გ. თარგმანში არის კალკირებული ფორმები, რაც უფრო ხშირად სახელთა წარმოებაში იჩენს თავს. ასეთია:

II,13: „მართლჳგამომეტყუელებთ-ა“ – ὀρθοτομίτε.

V,1: „პირველითგანისაებრ“ – κατὰ τὴν παλαιὰν და ა. შ.

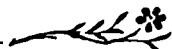
კალკები ზოგჯერ წინადადების კონსტრუქციაშიც შეიმჩნევა.

III,2: „წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს, მეტყუელთაჲ, უფალი საბაოთ“ – ზმნის ფუნქციის მქონე მიმღებური ფორმა („მეტყუელთაჲ“) ბერძნულის გაელენით წინადადების შუაში გვევლინება. შდრ. ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, λεγόντων, Κύριος Σαβᾶθ.

III,4: „სიტებით თქუენ.. განთვსებით დამდებელნი ძისა ღმრთისანი, რომელი-იგი არს გუამოანი ძალი მამისაჲ, და კუალად განთვსებულად – ჯუარცუმელისანი, ვითარცა სხუაჲ იყო იგი ძლიერისაგან კიდე, ვითარცა ღმრთისმოძაგებულმან ნესტორ ქადაგა, ენებულად აღმსარებელნი წმიდისა სამებისანი“ – ამ წინადადების რთული კონსტრუქცია ბერძნულ დედანში არსებული ვითარების ზუსტი გამეორების შედეგია.

II,22: „ხოლო გუამსა შორის მისისა არა ასონი მრავალ არიან-ა?“ „არა“ უარყოფითი ნაწილაკის არაბუნებრივი აღგილი წინადადებაში განპირობებულია ბერძნული კონსტრუქციით. შდრ. Ἐν τῇ σάματι δὲ αὐτοῖς οὐκ ἔστι πᾶσι εἰσι;

II,16: „მოევდით, გვეედრები, და მოსწაველე-იქმენით კეთილმსახურები-

სა, მიითუაღლეთ სიტყუამ მართაღთა შჯულთა ქრისტეს ეკლესიისათამ... რადთა არა, გამოკუთუთილნი გუამისიან გან ქრისტესისა... „უცხო იქმნეთ ძისა ღმრთისაგან“ – *δέντε παρακαλοῦμεν καὶ μεταμύθετε ἐς ἐββαίαν. Δέξασθε λόγον τῶν ὁρμῶν δογματῶν τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ... ἵνα μὴ, ἀποτετμήσῃς ὄντες τοῦ σώματος Χριστοῦ... ἀπαλλωτριωθῇτε τῷ Ἰῆσοῦ τοῦ Θεοῦ. ῥοῦλ წინადადებაში გვაქვს კავშირი „რადთა არა“ ნაცვლად „უკუეთუ არა“ (რაც თანამედროვე გაგებით ატარებს აზრს „თუ არა“, „წინააღმდეგ შემთხვევაში“. ხელოვნური ფორმა „რადთა არა“ ბერძნული *ἵνα* *μὴ*-ს კალკირებული შესატყვისია).*

მთლიანობაში კალკირებული კონსტრუქციები იშვიათია თარგმანში. წმ. არსენის მიერ წინადადებათა წყობა, სინტაქსური კავშირები ქართული ენის ნორმებით არის აგებული, რაც ქართული თარგმანის სტილისტურად და სინტაქსურად გამართულ და ბუნებრივ ტექსტში ელინდება.

ღ. წმ. არსენის თარგმანი ზომიერად შეიცავს ელინიზირებულ ფორმებს. ბერძნული მიმღეობა ჩვეულებრივ მიმღეობითვე არის გადმოტანილი თარგმანში, მაგ.: II, 27: *ἀποτινῇς* = „გამოკუთუთილნი“, *γυῖντες* = „მეცნიერქმნილი“. მაგრამ ხშირად მიმღეობა ჰიპოტაქსური წყობით ან სახელით არის შეცვლილი წმ. არსენის მიერ:

I, 13: *βαπτίζομενοι* – „ნათქვამ-იღებლეთ რად“

II, 21: *συνφωνοῦντες* – „თანაერთჯმობითა“.

II, 16: *θεόλογον* – „ღმრთისმეტყუელებდეს რად“.

I, 23: *συναρμολογούμενον* – „შენაწევრებულებად“.

ე. წმ. არსენის თარგმანში საინტერესოა *ἀντι* წინდებულისანი კომპოზიტების ეკვივალენტები:

III, 6: *ἀντιποιοῦμενος* (შეჯიბრება, მისწრაფება) „თანამბრძოლება“.

IV, 4: *ἀντιπῶεσθε* – „თანამოწამე“.

IV, 11; V, 2: *ἀντίτυπον* – „ნაცვალსახე“.

συναντιλαμβάνομενος – „თანაშემწე“.

IV, 11: *ἀντίχεσθε* – „შემწენარებელი“.

ἀντιδόνεις – „ურთიერთას მიმცემელობად“.

IV, 7: *ἀντιποιοῦμεν* – „შემწე-ყოფა“.⁴⁶

ერთი შემთხვევა დადასტურდა, როდესაც ბერძნული სიტყვა კონტექსტისთვის შეუსაბამო მნიშვნელობით არის თარგმნილი: III, 5: *ψῆχρον* – „გრილი“, ცივი. კონტექსტი მოითხოვდა ამ ბერძნული სიტყვის მეორე

46. ნიკიტა სტიოატის ტექსტში არსებული *ἀντι* წინდებულისანი ფორმების თარგმანს წმ. არსენ ივალთოილის მიერ ცალკე წერილის სახით გამოუაქვეყნებთ.

მნიშვნელობას: გულგრილი, მოწყენებითი.

II, 14: *παρασυαγυή* – „მორყუნილ შესაკრებელი“. საყურადღებო შე-
სატყვისობაა. *παρὰ* წინდებულის ერთ-ერთი მნიშვნელობაა: გადახვევა,
შეცვლა. წმ. არსენმა ამ მნიშვნელობით იხმარა სიტყვა „მორყუნილი“.
„მორყუნილ შესაკრებელი“ ნიშნავს დამახინჯებულ, შეცვლილ საკრე-
ბულოს, იგი აზრობრივად ზუსტად გადმოსცემს *παρασυαγυή*-ს მნიშ-
ვნელობას. ამ სიტყვის შემცველ კონტექსტში თხზულების ავტორი, ნიკი-
ტა სტითატი, მიმართავს სომეხ მონოფიზიტებს, რომ თქვენ „არცა მართლ-
მადიდებელ ანუ ქრისტეს ეკლესია ხართ, არამედ *მორყუნილ შესაკრებელ*
და ერისკრება მრავალთავისა უთაჲოფისა წვალებისა“

ვ. წმ. არსენის თარგმანი გამორჩეულია რიტორიკული ფიგურების
სიუხვით. შეკითხვები: I, 19: „ჰხედავ-ა?“, „რასა იტყუ?“, „ისწავე-ა?“, „იხ-
ილე-ა?“ II, 10; III, 10: „ხედავ-ა?“

მიმართვები: I, 21: „მ, ბრძენო სომეხთანი!“ II, 1: „მ ბრძენო და უად-
რესნო სხუათა სომეხთანი!“ III, 1: „მ ბრძენო და ჴესთა სხუათა სომეხ-
თასა მსხდომარენო!“ V, 1: „რომელთა უსიბრძნისმოყუარესი გაქუს მო-
ქალაქობამ სოფლებისა შორის სომეხთაჲსა... , ისმინეთ სიტყუად უცო-
მოდსათჳსცა!“

შედარებები: I, 22: „იქმნეთ, ეითარცა ქვანი პატიოსანნი შორის ეკლე-
სიასა ღმრთისასა, ... ეითარცა საბაზმაკენი მნთებიარენი... იხილევბო-
დით.“

მოწოდება: II, 3: „უკუეთუ გნებაეს, მოყედით და მამისა და ღმრთისმე-
ტყუელისა გრიგოლისი... ფილოსოფოსობამ ვისმინოთ“. II, 16: „უკუეთუ
გნებაეს, მოხედეთ სიტყუასა ჴეშმარიტებისასა“. II, 21: „მომეცით მე, მკითხ-
ველსა, ჴეშმარიტი სიტყუსგებად“. II, 23: „გულსმოდგინებით ისმინეთ, უკუ-
ეთუ გნებაეს“. II, 25: „გუეყდრები თქუენ, განაგდეთ ბოროტადმსახურებისა
მაგის წვალებისა პერობამ თქუენ მიერ“. II, 27: „ურცხჳნელად მოუჴყედით
ეკლესიასა მორწმუნეთასა“. III, 1: „გულისწმისყოფით ყურად-იღეთ სი-
ტყუად“. III, 4: „გარნა ევლტოდეთ, ვინამთგან ბრძენ ხართ, ესეეითარსა
ამასცა გამობასა“. III, 6: „ამისთჳს გლოცავთ, ინებეთ ყოელისაჲე გამობისა-
გან განწმედად სარწმუნოებისა თქუენისაჲ“.

კითხვითი მიმართვები: II, 3: „რასა უკუე იტყუს, მედღესასწაულობდეს
რამ საღმრთოჲ ესე კაცი?“ II, 10: „რასა ცხად-ჰყოფს ესე, ანუ არა ეი-
თარმედ მოყედითო?“ II, 13: „არა გრცხუენის-ა მათ ჴედა, რომელთა ძლით
ყოველთაჲე მართლმადიდებელთა მიერ საცინელქმნილ ხართ?“ II, 16:

„არა საცნაურ იქმნა-ა... არა წარმოგიდგინა-ა საღმრთო მან გრიგოლი სხუა-ყოფად ამისი და სხუა-ყოფად მისი?“ II, 19: „თქვენ რომლისა-მე მოციქულთაგანისა ეპისკოპოსისანი ხართ?“ II, 20: „რომლისა ეპისკოპოსისა ანუ ეკლესიისანი ხართ, გვთხაროთ ჩვენ: პრომაელთაგანისა ანუ ალექსანდრიელთაგანის, იერუსალიმელთა ანუ ანტიოქელთაგანის გინა კონსტანტინეპოლელთაგანისა მსოფლიოთა... საყდართანი?“ III, 1: „რომელი უკუე არს-ა დაფარული იგი წვალეზად თქუენი?“ III, 7: „ვალენტიანეს ხოლო და უღმრთოსა მანინს... თანასათნო-ეყოფევით... ვითარ და რომლითა სახითა-ა?“ IV, 13: „ვინ უკუე არა სტიროდის წარწემელასა თქუენსა?“ IV, 20: „ანუ არა გასმიეს-ა ღმრთისად ესაიადს მიერ მეტყუელებად?“

VI 3 ბერძნული კრიტიკული ტექსტის დადგენა ქართული თარგმანის მიხედვით

წმ. არსენ იეალთოელის თარგმანის მნიშვნელობა, გარდა ქართული მწერლობისათვის მისი სააზროვნო-საღვთისმეტყველო და ლიტერატურული ღირებულებისა, მდგომარეობს იმაში, რომ მისი საშუალებით შესაძლებელი ხდება ბერძნული ორიგინალის ტექსტის დაზუსტება და შეესება. ბერძნულ ხელნაწერებთან შედარებით გაირკვა, რომ არსენის თარგმანი ცალსახად არც ერთ მათგანს არ მისდევს. ამდენად, როგორც აღვნიშნეთ, მის წყაროს წარმოადგენს ბერძნულ გამოცემაში გამოყენებული ხელნაწერებისაგან განსხვავებული, დღესდღეობით უცნობი ნუსხა. ეს ფაქტი იმით არის საყურადღებო, რომ როგორც ტექსტობრივი შედარებით ირკვევა, ამ უცნობი ბერძნული ნუსხის მონაცემები და, ამდენად, მის საფუძველზე შესრულებული ქართული თარგმანი შემთხვევითა უმრავლესობაში აზრობრივად და ფორმობრივად უფრო გამართულ წაკითხვებს იძლევა, ვიდრე წარმოდგენილ ბერძნულ ხელნაწერებში და მეხუთე სიტყვის იოსებ პერგენოიტერისეულ გამოცემაში არსებული ტექსტი.

როგორც ცნობილია, იოსებ პერგენოიტერს თავის გამოცემაში ტექსტის დადგენის მიზნით პარალელურ წყაროებად გამოყენებული აქვს სტიტატის ანტილათინური, ასევე ფსევდო-ათანასესა და ფსევდო-დამასკელის თხზულებები, რომლებთანაც სტიტატის ანტისომხურ თხზულებ-

ბას მთელი რიგი ტექსტობრივი პარალელები გააჩნია.⁴⁷ ასეთ ვითარებაში, როდესაც სტიოტის მეხუთე სიტყვის ტექსტის დასადაგენად გამოიმცემელი პარალელურ წყაროებს იშველიებს, როცა პირველი ოთხი სიტყვის ტექსტი მთელი რიგი ლაკუნებითა და უზუსტობებით არის წარმოდგენილი ბერძნულ ხელნაწერებში, წმ. არსენ იყალთოელის თარგმანს არსებითად საკონტროლო მნიშვნელობა ეძლევა თხზულების კრიტიკული ტექსტის დასადაგენად. ქართული თარგმანის მიხედვით ბერძნული ორიგინალის ტექსტის კორექტირების ფაქტები მითითებულია ტექსტის კრიტიკულ აპარატში.

რამდენიმე ნიმუშს დავასახელებთ საილუსტრაციოდ:

1,8: „ვინამცა ძისა ღმრთისა, განვორციელებულისა, შეერთებასა ორთა შინა სრულთა ბუნებათა ერთგუამოვნებით შეერთებულთა, აღსაარებაჲ გიქმს თქვენ მისვე და ერთისა გუამისა თქუმითა ღმრთეებისათჳსცა და კაცებისა მისისა“. ხაზგასმული სიტყვების ნაცვლად ბერძნულშია: ἡμᾶς Χρῖ – გვკმს ჩვენ. აზრობრივად სწორია ქართული თარგმანის „თქვენ“, კონტექსტს შეეყვება მე-2 პირის ნაცვალსახელი და არა პირველი პირის „ჩვენ“, როგორც ეს არის ბერძნულ ტექსტში. მთელ წინა მონაკვეთში მსჯელობა ეხება მთავარ ქრისტიოლოგიურ საკითხს: ქრისტეს ერთ ჰიპოსტასში ორი ბუნების, ღვთაებრივისა და კაცობრივის, შეერთებას, აქვე მოტანილია მწვალებელთა განსხვავებული შეხედულებები ორი ბუნების შეერთებასთან დაკავშირებით. საკითხის განსხვავებულ დეფინიციას მართლმადიდებელთა და მწვალებელთა მხრივ მოსდევს დასკენითი მსჯელობა: თქვენც გმართებთ ერთსა და იმავე ჰიპოსტასში ორი სრული ბუნების, ღვთაებრივისა და კაცობრივის, აღიარება. განხილული ადგილის მომდევნო მონაკვეთშიც იგივე სურათი მეორდება: „ორთა ბუნებათაცა, ცხოვლად დაცეულთა მის შორის შემდგომად შეერთებისა, გიღირს თქვენ რწმუნებაჲ“ – τὰς δις φύσεις ἐν αὐτῷ τῷ ὑποστατι δὲ φροῦνται ἡμᾶς (ხაზგასმული სიტყვები გამოცემაში ჩატანილია კრიტიკულ აპარატში, ვინაიდან იგი დადასტურებულია მხოლოდ M ნუსხაში). ამ კონტექსტშიც არის მოწოდება სომეხი მონოფიზიტების მიმართ, ირწმუნონ ქრისტეს ერთ ჰიპოსტასში ორი ბუნების შეერთება. კონტექსტის გააზრებიდან გამომდინარე, მოწოდების ადრესატებს მართებულად არის მისადაგებული ქართული თარგმანის „თქვენ“ და არა ბერძნული ხელნაწერების „ἡμᾶς“.

1,4: „რამეთუ შეზავებული ბუნებად, ვითარცა საღმრთოთა მამათა შორის ღმრთისმეტყველნი იტყუან, არცა ერთისა, რომელთაგან შეზავებულ იქმნა, შესაძლებელ არს თანაარს ყოყად, ვითარცა სხუათაგან სხუად შესრულებული“. – *Ἦ γὰρ σύνθετος φύσις ὧς οἱ θεολόγοι φασὶ τὴν θείαν πραγματῶν οὐδὲ μὴς τῶν ἐξ ἡς συνετέθη φύσεως ὑπάρχειν δύναιται ὁμοούσιος.*

აღნიშნულ კონტექსტში განსხვავებას კმნის ბერძნული ტან მელან პრაცუტას-ის შესატყვისად თარგმანის სიტყვები: „საღმრთოთა მამათა შორის“. მოცემულ კონტექსტში ლაპარაკია იმის შესახებ, რომ შეზავებული ბუნება თანაარსი არ არის იმათი, რომელთაგანაც იქნა შეზავებული. ამ კონტექსტში ბუნდოვანია ბერძნულის პრაცუტას, გაუგებარია, თუ რა საღმრთო საქმეებზეა ლაპარაკი. ამდენად, უფრო სწორია ქართული თარგმანის წაკითხვა „საღმრთოთა მამათა შორის“. ასეთი წაკითხვის აზრია: საღმრთო მამებს შორის ღმრთისმეტყველები ამბობენ, რომ შეზავებული ბუნება თანაარსი არ არის არც ერთი მათგანისა, რომელთაგან შეიზავა. ბერძნული ორიგინალის პრაცუტას-თან დაკავშირებით საფიქრებელია, რომ ბერძნული ხელნაწერების არქეტიპში დაქარაგმებულად ეწერა: *πᾶς, რაც შემდეგი დროის გადამწერების მიერ არასწორად იქნა გახსნილი, როგორც პრაცუტას, ნაცვლად πατήρας-ისა.*

1,5: „იყოს სახელი ქრისტესი თქვენებრ არა გუამისა მისისა, არამედ ერთისა ბუნებისა მისისა საცნაურებად“ – *καὶ ἔσται τὸ Χριστὸς ὄνομα καθ' ἑμᾶς οὗ τῆς μὴς συνθέτου φύσεως.* სრულიად გამართულია ქართული თარგმანი, სადაც წერია, რომ ქრისტეს სახელი თქვენ (ანუ სომხების) მიხედვით არა მისი ჰიპოსტასის, არამედ მისი ერთი ბუნების სახელწოდებაა. ბერძნულ ტექსტში ლაკუნაა: დაპირისპირების მქონე (არა... არამედ) რთული წინადადების ნაცვლად არის მარტივი წინადადება, რომელშიც დატოვებულია *οὗ* უარყოფითი ნაწილაკი, ხოლო „არამედ“-ით დაწყებული წინადადება არ არის. ასეთი ლაკუნის გამო ბერძნული წინადადების შინაარსი ასეთია: თქვენებრ სახელი ქრისტე იყოს არა ერთი შედგენილი ბუნებისა. ასრობრივად ეს წაკითხვა არ შეიცავს ბრალდებას სომეხი მონოფიზიტების მიმართ. თუ სომხები ქრისტეს სახელს ერთი ბუნების სახელად არ ცნობენ, ეს არ არის ბრალდება სომეხი მონოფიზიტების მიმართ. „არა“ უარყოფის ნაწილაკი გამოსრიცხავს ბრალდებას. ეს ფაქტი შემჩნეულია ბერძნული M ხელნაწერის გადამწერის მიერ. დაპირისპირების არარსებობის გამო ხელნაწერში *οὗ* უარყოფითი ნაწილაკი ამოღებულია, ამდენად, M ხელნაწერში სომეხი მონოფიზიტებისკენ მიმართული ბრალდება სწორად არის გააზრებული: *καὶ ἔσται τὸ Χριστὸς ὄνομα καθ*

ἡμᾶς τῆς μᾶς συσθέντου φάνεωσ – და თქუენებერ ქრისტეს სახელი ერთი შედგენილი ბუნების იყოს. მაგრამ ოს ოარყოფითი ნაწილადის არსებობა მიუთითებს, რომ ბერძნულ ხელნაწერებში ლაკუნაა, ამოვარდნილია მომდევნო დაპირისპირება [ὅς τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἀλλ᾽]. მოსალოდნელია, რომ ბერძნული ორიგინალის ტექსტში ფრაზას ასეთი სახე ექნებოდა: καὶ ἔσται τὸ Χριστὸς ὄνομα καθ' ἡμᾶς ὅς [τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἀλλ᾽] τῆς μᾶς συσθέντου φάνεωσ.

III, 2: „სამობითა სიწმიდისადათა სამთა ზესთაარსთაჲსა ღმრთეებისა გუამთა მიწუენებენ ჩუენ, ვითარცა ათანასის, ბასილის და გრიგოლის ღმრთისმეტყუელთა სათნო-უნნს, ხოლო ერთობითა უფლებისადათა ერთსა ღმერთმთავრობითისა სამებისა არსებასა და მეუფებასა გუაუწყებენ“ – Δία μὲν τῆς τρισσῆς ἁγιότητος τὰς τρεῖς τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὑποστάσεις ἡμῖν ὑπεμφαίνουσιν, ὥς Ἀθανασίῳ, Βασίλειῳ τε καὶ Γρηγορίῳ τοῖς θεολόγοις δοκεῖ καὶ διὰ τῆς μᾶς κυριότητος τὴν μίαν τῆς θεαρχικῆς (θεανδრიკῆς – ყველა ბერძნულ ხელნაწერში) τριάδος οὐσίαν τε καὶ βασιλείαν γυαρίζουσι. კონტექსტში საყურადღებოა სიტყვები: „ღმერთმთავრობითისა სამებისა“ – **θεαρχικῆς Τριάδος**. ბერძნულ ხელნაწერებში წერია **θεανδრიკῆς Τριάδος**, რაც სრულიად შეუსაბამოა წმიდა სამების მიმართ, რადგან იგი სამების მეორე პირის, ძე ღმერთის, განსაზღვრებაა. ამიტომ ბერძნული ორიგინალის გამოცემაში ხელნაწერების არამართებული წაკითხვა შესწორებულია **θεαρχიკῆς** სიტყვით. ამ კონიექტურას მხარს უჭერს ქართული თარგმანი, სადაც წერია სწორი „ღმერთმთავრობითისა.“

III, 4: ἐνυπόστατον ὄντα δύνάμει τοῦ Πατρὸς – „რომელი-იგი არს გუამოანი ძალი მამისაჲ“. კონტექსტისთვის მართებული ფორმაა ქართულის „ძალი“. ეს ადგილი წარმოადგენს წმ. იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ 47-ე თავის ერთი ადგილის ციტატას. ნიკიტა სტითატის სიტყვის შემცველი ხელნაწერის არასწორი წაკითხვა **δυνάμει** გამომცემლის მიერ გასწორებულია წმ. იოანე დამასკელის თხზულების სათანადო ადგილის გათვალისწინებით ანუ მართებული **δύναμις** ფორმით. ქართულ თარგმანში სწორედ ეს სწორი წაკითხვა გვაქვს.

IV, 13: μὴ πρὸς τὴν ἑρμηνείαν... τῆς μᾶς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίᾱς – არა მოქცევითა კეთილმრწმუნებელობით მართლმადიდებელისა მომართ სარწმუნეობისა ერთისა წმიდისა კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიისა“. ბერძნულ ორიგინალში ლაკუნაა. აკლია სიტყვა „არა მოქცევითა კეთილმრწმუნებელობით“. ქართული თარგმანის მიხედვით შესაძლებელია ლაკუნის შეესება.

V,5: ნიკიტა სტიოთატი მსჯელობს იმის შესახებ, რომ ქრისტეს ჯვარცმის დროს მისი სხეულიდან გადმომდინარე სისხლით და წყლით განვიწმიდებით. ეს საკითხი საპოლემიკო თემა იყო, რადგან მწვალებლები უარყოფდნენ ამ საიდუმლოში სულის მონაწილეობას. მე-5 სიტყვის აღნიშნული ადგილი ტექსტის გამომცემელს, იოსებ პერგენროეტერს, შემდეგნაირად დაუდგენია: ὅτι δὲ ἐκ ζώσης σαρκὸς καὶ τοῦ θερμότητος πνεύματος Χριστοῦ θερμότητaton τὸ αἷμα ἦμιν καὶ τὸ ὕδωρ ἐξέβλασεν.⁴⁸ აქ ასეთი აზრია: ქრისტეს ცოცხალი სხეულიდან და ცხოველმყოფელი სულიდან მხურვალე სისხლი და წყალი გადმოედინა ჩვენთვის. ასეთივეა ამ ადგილის ლათინური თარგმანის წაკითხვა: *quia ex viva came et calido spiritu Christi nobis calidissimus sanguis et aqua emanavit*. გამომცემელი ტექსტის კრიტიკულ აპარატში მიუთითებს, რომ ხელნაწერში სხვაგვარი წაკითხვა დასტურდება, კერძოდ, იქ წერიაო: ὅτι δὲ ἐκ ζώσης σαρκὸς καὶ τῷ πνεύματι καὶ θερμότητος Χριστοῦ.⁴⁹ ქართულ თარგმანში იკითხება ზუსტად ისე, როგორც ბერძნულ ხელნაწერში ყოფილა: „ვინაჲთგან ცხოველთა სულისა მიერ და მკურვალეთა კოორცთაგან ქრისტესთა მკურვალე სისხლი და წყალი აღმოგვცენდა ჩუენ“ (S 1463, 263 r). აზრობრივად სწორია ბერძნული ხელნაწერისა და ქართული თარგმანის წაკითხვა. ასე რომ, იოსებ პერგენროეტერის მიერ აღდგენილი ეს ადგილი კორექტირებას მოითხოვს მის მიერ გამოყენებული ბერძნული ნუსხისა და ქართული თარგმანის მიხედვით.

V, 5: იმავე მე-5 სიტყვაში პერგენროეტერის გამოცემაში არის საკმაოდ დიდი ლაკუნა წინადადებაში Τί οὖν ἔστιν [τῷ σώματι]; ...τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε (p.143-144). ქართულ თარგმანში დასტურდება ის წაკითხვა, რაც აკლია ბერძნულ დედანს. ეს არის შემდეგი ადგილი: „რად ჟეჟე არს თქუენი, დაღათუ არა მართლიად ჰმორწმუნებთ ქრისტეს მიმართ და ქრისტეს მიერ განქარებულისა შჯულისა, რამეთუ ჯერეთ უცოძოსა შჯამთ ცომაჲე მისსა. ახალი დაბადებული ვართ ქრისტეს მიერ, ძუელნი წარკდესო“ (S 1463, 263 r). ხაზგასმული სიტყვები, ორიგინალისგან განსხვავებით, მეტია ქართულში. ამდენად, ისინი აღსადგენია ბერძნული ორიგინალის ტექსტშიც.

V,5¹,5²,5³: ქართულ თარგმანში არის საკმაოდ დიდი მოცულობის ტექსტი (სამი მუხლის რაოდენობით), რომელიც ბერძნულ ორიგინალში არ დასტურდება. მისი დასაწყისია: „და საკმარ არს მართლიად რწმუნება

48 Hergenröther 1869: 143.

49 Hergenröther 1869: 143, შენიშვნა 7.

ქრისტეს მიმართ საღმრთოთაებრ შჯულთა მამათაჲსა“. დასასრულია: „ახალთბე რამჲე იქმნენ ქრისტესა, ვითარცა ნათლისღებისა მიერ იქმნეს უცომო, ესე იგი არს, უცოდველ ყოვლისაგან ძუელისა ცომისა ცოდვათაჲსა განწმედილნი.“ ამ მონაკვეთში ლაპარაკია პავლე მოციქულის სიტყვებზე, რომლებიც ეხება ძველი ცომისაგან განწმედას. ამ „ზედმეტი“ მონაკვეთის პირველი ნახევარი ემთხვევა სტითატის ანტილათინურ თხზულებას,³⁰ მეორე ნახევარი კი მხოლოდ ქართულ ტექსტში გვაქვს. ქართული ტექსტის ე.წ. „მეტობა“ საესეებით ბუნებრივად ზის აღნიშნულ კონტექსტში, ბერძნულ ტექსტში კი ლაკუნის გამო საკმაო ბუნდოვანებაა: ლაკუნის მომდევნო, მე-6 პარაგრაფი ბერძნულში იწყება კითხვითი წინადადებით: Πόθεν οὖν ὑμῶν ἐχέτε ταῦτα ποιεῖν τῇ παραδόσει (= საიდან გაქვთ ამის ქმნის მითითება?). ეს წინადადება სრულიად გაუგებრად აგრძელებს წინა, მე-5 მუხლს. ეს გაუგებრობა იხსნება ქართული ტექსტის „მეტობის“ გათვალისწინებით. ცხადია, ქართულ თარგმანში არსებული ტექსტობრივი მეტობა წმ. არსენ იყალთოელის მიერ გამოყენებული ბერძნული დედანით არის განპირობებული. ამდენად, აუცილებელია ბერძნულ ორიგინალში ამ ლაკუნის შევსება ქართული თარგმანის მიხედვით.

მოტანილი რამდენიმე ნიმუში სრულ საფუძველს იძლევა შემდეგი დასკვნისათვის: წმ. არსენ იყალთოელის ქართული თარგმანი ყველა მონაცემით იმდენად ახლოს დგას ორიგინალის ავტორისეულ ტექსტთან, რომ მისი საშუალებით შესაძლებელია ბერძნული ორიგინალის ტექსტის არქექტიპის უფრო სრულყოფილად აღდგენა, ვიდრე იგი წარმოდგენილია გამოცემისთვის გამოყენებულ ბერძნულ ხელნაწერებში.

ქართული თარგმანის ბერძნულ ტექსტთან მიმართების ყველა ასპექტი: ტექსტის მეტობა, ნაკლებობა, განსხვავებული წაკითხვა და ა.შ. წინამდებარე გამოცემაში ნაჩვენებია თარგმანის ტექსტებზე დართულ კრიტიკულ აპარატში.

VII ბერძნული ორიგინალის დათარიღებისათვის ქართული თარგმანის ერთი ტექსტობრივი განსხვავების საფუძველზე

ქართული თარგმანის ბერძნული ორიგინალის ტექსტისაგან განსხვავებული ერთი წაკითხვა შეიძლება გამოდგეს ნიკიტა სტითატის ანტი-

მოწიფი სიტყვების დასათარიღებლად. ბერძნული ორიგინალისაგან ყველაზე საყურადღებო განსხვავება დასტურდება მეხუთე სიტყვის დასათაურებაში. იოსებ პერგენოეტერის მიერ გამოცემულ ბერძნულ ტექსტში პოლემიკის ადრესატად სომხებთან ერთად მოხსენებულნი არიან ლათინებიც: *Τὸν Στῆθάτου Κυριοῦ Νικῆτα τῆς μονῆς τοῦ Στουδαιῶν κατὰ Ἀρμενῶν καὶ Λατίνων (καὶ) περὶ ἐνζύμων καὶ ἄζύμων.*³¹ ტექსტის დასაწყისშიც არის განსხვავება: ბერძნულში სომხების ქვეყანასთან ერთად ყრანკების ქვეყანაც სახელდება: *Εἰ φιλοσοφώτερον, ἔχοντες βίον ἐν τῇ χῶρᾳ τῶν Φράγγων καὶ Ἀρμενῶν* (p. 139). წმ. არსენის ქართულ თარგმანში, ბერძნულისაგან განსხვავებით, არც სათაურში იხსენიებიან ლათინები, არც ტექსტის დასაწყისში – ყრანკები. ქართულში ასეთი სათაურია: „მისივე, განსაქიქებული მეხუთე წეალებისა სომეხთაჲსა და უცომოჲსათჳს“, ხოლო ტექსტის დასაწყისია: „რომელთა უსიბრძნისმოყუარესი გაქუს მოქალაქობაჲ სოფლებსა შორის სომეხთაჲსა“ (S 1463, 263r).

ის ფაქტი, რომ ქართულ თარგმანში მეხუთე სიტყვა ეხება უცომოს თემას, მაგრამ ლათინების ხსენება არ არის, ძალიან მნიშვნელოვანი ჩანს. მეხუთე სიტყვა ნიკიტა სტიოატის მიერ თავიდანვე გამიზნული იყო უცომოს თემაზე პოლემიკისთვის. ამის შესახებ გაცხადებულია წინა, მეოთხე სიტყვაში, სადაც ავტორი წერს:

Ἀψυχὸν γὰρ τὸ ἄζυμον καὶ νεκρὸν περὶ οὗ πλατύτερον ἐν τῇ μετὰ ταῦτα λόγῳ φιλοσοφῆσμεν (IV, 11). თარგმანში იკითხება: „რამეთუ უსულთა არს უცომო და მკუდარ, რომლისათჳს უერცელესად-რე ამის[ს]ა შემდგომსა სიტყუასა შინა ვიფილოსოფოსით“ (260r), ანუ: იმის შესახებ, რომ უცომო უსულთა და მკუდარი, უფრო ერცლად მომდევნო სიტყვაში ვილაპარაკებ.

შეიძლებადა გვეფიქრა, რომ ქართველმა მთარგმნელმა ამოაგდო ტექსტიდან ლათინები, ვინაიდან მათთან პოლემიკა არ იყო მისთვის აქტუალური პრობლემა. მაგრამ წმ. არსენის მთარგმნელობითი პრინციპების გათვალისწინებით, არც რა ჩაამატოს სათარგმნ ტექსტში, არც რა გამოაკლოს, ეს ეარაუდი საფუძველს მოკლებული ჩანს.

უფრო მოსალოდნელია, რომ ლათინების ხსენება არ იყო იმ ბერძნულ ნუსხაში, რომლითაც ისარგებლა წმ. არსენმა. როგორც ჩანს, წმ. არსენის მიერ წყაროდ გამოყენებულ ბერძნულ ხელნაწერში მეხუთე სიტყვა წინაოთხ სიტყვასთან ერთად მიმართული იყო მხოლოდ სომხების წინააღ-

მდეგ და არც სათაურში, არც ტექსტის დასაწყისში ლათინების ხსენება არ უნდა ყოფილიყო. ქართულ თარგმანში არსებული ვითარება შეიძლება გამოდგეს ნიკიტა სტიტატის მიერ ანტისომხური მონოფიზიტური სიტყვების შექმნის დროის დასადგენად.

ნიკიტა სტიტატის ანტისომხური მონოფიზიტური სიტყვების ქრონოლოგიასთან დაკავშირებით სტიტატის თხზულებათა გამომცემელს, ჟაკ დარუზესს, გამოთქმული აქვს მოსაზრება, რომ სომეხი მონოფიზიტების საწინააღმდეგო პოლემიკური სტატიები დაწერილი უნდა იყოს უფრო ადრე, ვიდრე ლათინების მიმართ სიტყვები. ანტილათინურ თხზულებებს მკვლევარი 1054 წლით (კარდინალ ჰუმბერტის ლეგაციის წლით) ათარიღებს.⁵² მკვლევარი კ. შვანინზურგი მიიჩნევს, რომ მე-5 სიტყვა დაწერილია 1054 წლის შემდეგ, როგორც ანტილათინური სიტყვების შემოკლებული ვარიანტი.⁵³ ზოგი მკვლევარი ეჭვს გამოთქვამს, რომ სომხების წინააღმდეგ მიმართული სიტყვის ორიგინალი შეიცავდა ლათინებთან აღუზიას და მათი მოხსენიება ინტერპოლაცია უნდა იყოს.⁵⁴

ქართული თარგმანის მონაცემები სავსებით მხარს უჭერს ჟაკ დარუზესის მოსაზრებას. მეხუთე სიტყვაში სომხების მიმართ წაყენებულია ბრალდება უცომოს (ἀცνομος) რაობისა და ლიტურგიკულ პრაქტიკაში მისი გამოყენების შესახებ. ნიკიტას მხრივ ამ საკითხზე სომხებთან ვრცელი პოლემიკა მოსალოდნელი იყო მანამ, სანამ იგი ლათინების მიმართ უცომოს თაობაზე სპეციალურ პოლემიკურ შრომას შექმნიდა. ანტილათინური თხზულების დაწერის შემდეგ სომეხი მონოფიზიტების საწინააღმდეგო თხზულებაში უცომოს შესახებ ვრცელ პოლემიკას ასრი აღარ ექნებოდა. ამდენად, საფიქრებელია, რომ ეს საპოლემიკო საკითხი პირველად ანტისომხურ სიტყვებში იქნა განხილული, ხოლო შემდეგ სპეციალური თხზულება შეიქმნა მასზე უკვე ლათინებთან პოლემიკის მიზნით.

აქედან გამომდინარე, სრულიად დასაშვებია, რომ სომეხ მონოფიზიტებთან პოლემიკის შემცველ ბერძნულ ხელნაწერებში ლათინების, ფრანკების მოხსენიება გვიანდელი ინტერპოლაცია იყოს. რომელიმე ბერძნული ხელნაწერის გადამწერ-რედაქტორმა, ლათინებთან პოლემიკის ჩაელის შემდეგ, კერძოდ კი, კარდინალ ჰუმბერტის ლეგაციის დროს მომხდარი დრამატული ფაქტის (იმპერატორის ბრძანებით ნიკიტა სტიტატის მიერ

52 SC 81 : 9.

53 Schweinbourg 1934. მოგვაქვს ნიკიტა სტიტატის პირველი პოლემიკური სიტყვის ილუმინირებული დიონისიოს (შლენოვის) გამოცემის მიხედვით: Преп. Никита Стипат 2008: 40.

54 SC 81 12.

ანტილათინური თხზულების დაწვა) გამოძახილის გაველენით, სომხებთან უცომოს თაობაზე პოლემიკაში ლათინებიც მოიხსენია, რადგან ძირითადი აქცენტი უცომოსე სწორედ მათი მხრიდან კეთდებოდა.

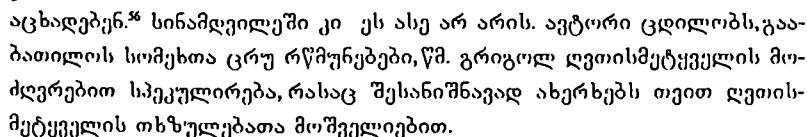
VIII. ნიკიტა სტიტატის ანტიმონოფიზიტური სიტყვების წყაროები: წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის ჰომილიები და წმ. იოანე დამასკელის „გარდამოცემა“

ნიკიტა სტიტატი, როგორც ღრმად განსწავლული ღვთისმეტყველი და გაწაფული პოლემისტი, სარწმუნოებრივი საკითხების მართლმადიდებლური გაგებისა და მათი ჭეშმარიტების ჩვენების მიზნით ფართოდ მიმართავს წერილობით წყაროებს. წმიდა წერილის შემდეგ, დასაბუთებისა და არგუმენტაციისთვის იგი ყველაზე მეტად იყენებს ორი დიდი საეკლესიო მამის – წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველისა (IV ს.) და წმ. იოანე დამასკელის (VIII ს.) შრომებს.

წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველი

ნიკიტა სტიტატის მიერ წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებებით სარგებლობა იშვიათი ნიმუშია იმისა, თუ როგორ იქნა შეხამებული ადრეული ქრისტიანული საეკლესიო-სადღვთისმეტყველო დებულებები გვიანი პერიოდის კონფესიონალურ შეხედულებებს. ცნობილია XI ს-ის ბიზანტიელ მწერლებზე (მაგ. მიქაელ ფსელოსი) წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის რიტორიკული ხელოვნების გავლენა.⁵⁵ საყურადღებოა იმავე პერიოდში იმავე ლიტერატურულ-საგანმანათლებლო წრეში მოღვაწე ნიკიტა სტიტატზე მისი საღვთისმეტყველო მოძღვრების გავლენა. ეს გავლენა იგრძნობა როგორც კონცეპტუალურ-დოგმატურ საკითხებზე, ისე საეკლესიო-ლიტურგიკულ წესებზე კამათის დროს.

ნიკიტა სტიტატი საყვედურობს სომეხ მონოფიზიტებს, რომ ისინი თავიანთ თავს წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის მოძღვრების მიმდევრებად

ნიკიტა სტიოტატი სომეხი მონოფიზიტების წინააღმდეგ პოლემიკის წარმოების მეთოდოლოგიურ საყრდენად წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის ასახელებს. ყოველი სიტყვის დასაწყისში ავტორი მკითხველს შეახსენებს, რომ იგი ღისკუსიას წარმართავს წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის შეხედულებებზე დაყრდნობით:

1 სიტყვა: „შემრეველობითისა ორთა ბუნებათა ქრისტესთაჲსა მადიდებლობისა, მგმობრისა მის წვალებისა სომეხთაჲსა, ეითარცა მძჳნარი-სა რაჲსმე სენისა, ვინებუ რაჲ განქიქებაჲ, სამართლად შეეპრაცხე თანა-მოქმედად ანუ თანამბრძოლად სიტყუსა მიყვანებაჲ ღმრთისმეტყუელთა შორის დიდისაჲცა და კმაგანსმენილისა გრიგოლისი, დასამცობელად ესევეითარისა მის უღმრთოჲსა წვალებისა“ (256 r I).

II სიტყვა: „პირველი სიტყუად აღგიწერეთ თქუენ,ჟ ბრძენო და უადრესნო სხუათა სომეხთანო,რომელსა შინა ღმრთისმეტყუელისაცა და მამისა გრიგოლის თანამოსაჯულად ჭუმევეითა გამოვანინეთ,თუ ვითარი არს ქრისტეს ზედა, ღმრთისა ჩუენისა, მართლმადიდებულობითი სარწმუნოებამ... ხოლო აწ... აწინდელისა მიერ სიტყუსა მეორესა ძეგლსა აღგიწერთ თქუენ,კუალადცა გულისმოდგინენი ჩუენებად ეგევითარისა მის ღმრთიესუღიერისა მამისა სიტყუათაგან, ვითარმედ სხუად ვიდრემე არს, გარეშე დღესასწაულისა ნათელთაჲსა,ქრისტეს შობისა დღესასწაული“ (258r II).

III სიტყვა: „აწ კუალად მესამესა სიტყუასა სამწმიდაობისათჳს ეპყო-
ფთ თქუნდა მიმართ... ვითარცა იტყჳს ღმრთისმეტყჳელთა შორის დიდი
გრიგოლი“ (260v I).

IV სიტყვაც იწყება წმ. გრიგოლ ნაზიანზელის იმ გამოხატულების პერიფრაზებით, რომელშიც ბიზანტიელი მწერალი სომეხ მონოფიზიტთა არცთუ მთლად სახარბიელო დახასიათებას იძლევა და სადაც ისინი შედარებული არიან ზღვის რიყებს. ეს არის წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყვე-

56 სტიოტატის ეს მოსასრება რომ უსაყუძელო არ იყო და რეალურ მონაცემებზე იყო დაყრდნობილი, წერილობით დადასტურებულია ისეთი უძველესი კრებულით (VII ს.), როგორიცაა ჰსიქ ხაქსათი, რომელიც სამხური მონათვისიტიური მრწამსის გადმოცემას წარმოადგენს და რომელშიც სხვა, როგორც ბერძენი, ისე სომეხი, საეკლესიო მამების გვერდით ხშირად არის წარმოდგენილი და დამოწმებული ექსკვრპტები წმ. გრიგოლ დღითისმეტყველის თხსულებიდან.

ღის Or. 43-ში დადასტურებული სომეხი მონოფიზიტების მისამართით ნათქვამი მეტაფორა: *Ὁνχ ἀπισιν γένος ἐπείσκα τοὺς Ἀρμενίους, ἀλλὰ καὶ Ἰλιν κρυπτόν τι καὶ ἡφαλον.*⁵⁷ სტითატის IV სიტყვა ასე იწყება: „მოუდით უკუე და ზღვსკლდეობითისათვს საცთურისა თქუენისა და წვალეებისა, რომელი-იგი, ვითარცა ვალენტინიანის და მანენტოსისა მრწმუნებელთა, გიჰყრიეს, ეთქუათ რამე მცირედი და ესეცა თქუენი დაფარული და ზღვსკლდეობითი დაფარულთა მაგათ და ზღვსკლდეთაი განვაქიქოთ წვალეზაი“ (261r).

წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის რა თხზულებებით სარგებლობს ნიკიტა სტითატი? ესენია მისი ლიტურგიკული ჰომილიები: Or. 38 „შობისათვს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი“, Or. 39 „ნათლისღებისათვს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი“ და Or. 43 „ბასილის ეპიტაფია“.

როგორ იყენებს ნიკიტა სტითატი წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის აღნიშნულ ჰომილიებს? საკუთარი აზრის გადმოსაცემად და მართლმადიდებლური კრედოს ნათელსაყოფად ნიკიტა სტითატი ზოგან უცვლელად იღებს ციტატას ღვთისმეტყველის თხზულებიდან, ზოგან კი ციტატის პერიფრაზირებას, რამდენიმე ციტატის კომპილაციას ახდენს. გარდა პირდაპირი ციტაციისა, რამე აზრის გამოთქმისას ზოგან იგი ზოგადად იმოწმებს წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის სახელს.

უპირველესი საკითხი, რომლის შესახებ სტითატი ეკამათება სომეხ მონოფიზიტებს, ეხება ქრისტეს ორბუნებოვნების დოგმას. ამასთან არის დაკავშირებული მეორე საკამათო საკითხიც – საუფლო დღესასწაულების – შობისა და ნათლისღების – შინაარსისა და კალენდრის გარკვევა. ორივე საკითხი საკმაოზე მეტად მწვავე იყო XI ს-ის ბიზანტიის მართლმადიდებლური წრეებისთვის. სტითატი, როგორც მართლმადიდებელი, მსჯელობს რა ამ უმწვავეს საკითხებზე, მთელ თავის არგუმენტაციას აგებს წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის მიერ გამოთქმულ შეხედულებებზე. სტითატის მტკიცებით, საღვთო სიტყვის განხორციელებისას მოხდა ღმრთისა და კაცის არა ოცნებითი ანუ მოწვევებითი, არამედ ჭეშმარიტი, არსებითი შეერთება. ამ შეერთებას ახალი და საკვირველი უწოდა წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველმა: „ესე უკუე ახალი და გამოუთქმელი შეერთება და შერწყმად ღმრთისმეტყუელსაცა გრიგოლის დაუკრდა რამ, განცვრებით თქუა: „მ შერწყმად ახალი, მ შესაეზად საკრეული!“ (256 VI). ეს არის ცნობილი გამონათქვამი ღვთისმეტყველისა, რომელიც მონო-

ყიზიტებმა გამოიყენეს ქრისტეში ერთი შეზავებული ბუნების საქადაგებლად. მათ საწინააღმდეგოდ, ნიკიტა სტიტატი განმარტავს „შეზავებისა“ და „შერწყმის“ ჭეშმარიტ მართლმადიდებლურ გაგებას. მისი აზრით, წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის სიტყვები შემდეგნაირად უნდა გაეიგათ: შეერთების შემდეგ ქრისტეში ორი ბუნებისგან ერთი შეზავებული ბუნება კი არ მივიღეთ, არამედ ერთ შეზავებულ ჰიპოსტასში მოხდა ორი ბუნების ჭეშმარიტად შეერთება ისე, რომ თითოეულმა ბუნებამ დაიცვა თავისი არსებითი თვისებები და განსხვავებები.

ნიკიტა სტიტატს ორი ბუნების, ღვთაებრივისა და კაცობრივის, „ახალი“ და „საკურეული“ შეერთების წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველისეული გაგება სჭირდება იმისთვის, რომ უარყოს მწვალებელთა აზრი, თითქოს ჯგერცმისას კაცობრივთან ერთად ღვთაებრივი ბუნებაც ევნო. სტიტატი საღვთო ბუნების უვნებელობის დამტკიცების მიზნით ციტატებს იშველიებს წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის Or. 38-დან.⁵⁸

ქრისტეს შობასთან დაკავშირებით, საყურადღებოა სტიტატის მიერ ღვთისმეტყველის სიტყვების – „ქრისტე იშვეების“ ინტერპრეტაცია: „დიდ-მან ღმრთისმეტყველმან გრიგოლი „ქრისტე იშვეების“ – ესე ხოლო ჴმა-მადლობით ჴმა-ყო შორის ეკლესიისა მორწმუნეთასა“ (257 r II). „ქრისტე იშვეების“ – ამ სიტყვებით იწყება გრიგოლის Or. 38. სტიტატი ოპონენტებს მიუთითებს, რომ ამ სიტყვაში მხოლოდ ქრისტეს შობის შესახებ ლაპარაკობს ღვთისმეტყველი და არა ნათლისღების შესახებ. ამის ხაზგასმა იმდენად სჭირდება აეტორს, რამდენადაც მას სურს, აწეწოს განსხვავება შობასა და ნათლისღებას შორის. „აწინდელი ესე სიტყუად [Or.38] მხოლოდ ქრისტეს შობისათჳს ოდენ აღწერა საღმრთო მან გრიგოლი..., რამეთუ ჩუენებამ შენი ჴნებაეს, ვითარ-იგი სხუად არს ქრისტეს შობისა დღესასწაული, ვითარ-იგი არს ბუნებამ კაცებისა მისისამ, და სხუად – ნათლისღებისამ, ვითარ-იგი სხუად არს ბუნებამ ღმრთეებისა მისისამ“ (257 v II).

წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის Or. 39 იწყება სიტყვებით: „კუალად იესუ ჩემი“. ნიკიტა სტიტატი თავის ოპონენტებს მიუთითებს, რომ ღვთისმეტყველმა იქ (ანუ Or.38-ში) სიტყვებით: „ქრისტე იშვეების“, კაცობრივისა ბუნებისა, განღმრთობილისა, შობამ წარმოაჩინა. ხოლო აქა, ვითარმედ „კუალად იესუ ჩემი და კუალად საიდუმლოდ“, ცხად არს, ვითარმედ

58 PG 36, col. 312-333; Sancti Gregorii Nazianzeni opera, Versio iberica III, Oratio XXXVIII 2001: 2-219.

ღმრთეებისაჲ ცხად-ყო საიდუმლოსა მიერ იესოს ზედა წმიდისა და თანაარსისა სულისა გარდამოსლვამ და ყოელისაჲე კაცებისა განწმედაჲ“ (259 r I), რადგანაც სხვაჲ კრისტეს შობის საიდუმლო და სხვაჲ – ნათლისღებისა, მათი დღესასწაულიც სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა პატივითა და ღირსებით სრულდება.

კიდევ ერთი საკითხი, რომელთან კავშირში ნიკიტა სტიტატი იმოწმებს წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველს, ეხება ლიტურგიაში სამწმიდაობით გალობას. ავტორი აკრიტიკებს სომეხი მონოფიზიტების მიერ ამ გალობის გავრცობას სიტყვებით „რომელი ჯუარს-ეცუ ჩუენოვს“, რის გამოც ჯვარცმულად ცხადდება წმ. სამების ყველა პირი. იგი იმოწმებს წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის ცნობილ განსაზღვრებას წმ. სამებისა, რომელიც მოცემულია Or. 39 -ში.⁵⁹ ეს განსაზღვრება გამოირიცხავს სამებაში მეოთხე წევრის შემოყენას, ან მთელი სამების ჯვარცმულად გამოცხადებას.

მე-4 სიტყვაში ნიკიტა სტიტატი გმობს სომეხი მონოფიზიტების რამდენიმე წვალებას, რომელიც „ზღვსკლდეობითად“ არის სახელდებული მის მიერ. ეს სიტყვები პირდაპირ ასოცირდება წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის ცნობილ გამოჩათქვამთან, როცა Or. 43-ში მან სომეხი მონოფიზიტები ზღვაში დამალულ მენქენებს შეადარა ანუ ზღვსკლდეობითად გამოაცხადა (Ὁὗχ ἀπλῆς γένσι εὐρύσκω τοὺτ' Ἀρμενίους ἀλλὰ καὶ λίαν κρυπτόν τι καὶ ὑφαλον).⁶⁰

გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ნიკიტა სტიტატს წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის ციტატები ზუსტად გადმოაქვს, ან პერიფრაზირებას მიმართავს, იგი პოლემიკის დროს სისტემატურად იმოწმებს წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის სახელს (257r I; v II; 258 r II და სხვა).

ნიკიტა სტიტატის მიერ წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის დასახელებული პომილიებიდან ადებულ ციტატებს ყველას დაეძგნა სათანადო ადგილები გრიგოლის ტექსტებში. ერთადერთ შემთხვევაში კონტექსტი, რომელიც სტიტატის მიერ წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის სახელით არის მოხმობილი (257 r I-II), არ დადასტურდა არც «შობის», არც «ნათლისღების» პომილიაში. ეს კონტექსტი სრულ ასოციაციას იწვევს წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობისა“ და „ნათლისღების“ პომილიების შინაარსთან.

ვინაიდან კონტექსტი, რომელზეც ვსაუბრობთ, მრავალმხრივ არის

59 Sancti Gregorii Nazianzeni opera. Versio iberica. V. orationes XXXIX et XL, 2007 : 71.

60 PG 36, col. 517 B 5; Sancti Gregorii Nazianzeni opera. Versio iberica. IV. oratio XLIII, 2004 : 82.

საინტერესო თავისი შინაარსითაც და ფორმითაც, მოვიტანთ მას მოლიანად: „და უკუეთუ გნებაეს, თუთ ღმრთივთქუმულთა სიტყუათა მისთა მიერ [იგულისხმება გრიგოლ ღვთისმეტყველი – მ. რ.] შევისწავით განყოფილებაჲ ამათ ღღესასწაულთაჲ, რამეთუ იტყჳს: ხოლო აწ ღმრთის გამოინიება – ღღესასწაული, რამეთუ გამოუჩნდა ღმერთი კაცთა შობისა მიერ. კითხუამ: ვითარ უკუე გამოუჩნდა ღმერთი კაცთა შობისა მიერ, რომელი უკორცო არს და უნივთო? მიგებაჲ: ვინამთგან საშოსა შინა ყოვლადუბიწოჲსა ქალწულისა მარიამისსა სიტყუამ ღმრთისაჲ კმასა თანა მთავარანგელოზისა გაბრიელისსა შევიდა და სულითა წმიდითა, ვითარცა ტყავსა ზედა ცხოვრისასა შეუმწინკულებელთა შინა და ყოვლისაჲე ბიწისაგან შეუხებელთა კორცთა მისთა დაწერილი თითითა ღმრთისა და მამისაჲთა, გამოუთქუმელად განკორციელდა და კორციელიქმნა მიუთხრობელად. და კორცქმნილი სიტყუამ კაცად სრულად იშვა მისგან, რომელი-იგი სრული ღმერთი იყო, არასადა დაკსნითა ქალწულებისა მისისა ბეჭედთაჲთა. და ერთად ორთაგან წინააღმდგომთა გამოინებულმან გუამითა ქუეყანასა ზედა ქალწულისაგან შობისა მიერ, დაიკარვა ჩუენ შორის და კაცთა თანა აღიზარდა, ვითარცა წერილ არს. რომლისა-მე სახისათჳს? ანუ თუ რაჲთა შობამცა კაცთაჲ პატივ-იცჳს და ქალწულებამცა, ვითარცა თქუმულ არს: „რამეთუ უკმდა, იტყჳს, შობისაცა პატივისცემაჲ და ქალწულებისა წინაპატივისცემაჲ“. გარნა განმკაცრებით განიხილე, თუ ვითარ ყოველთაჲე მიერ, რომელნიცა სიტყუასა ამას შინა მოიკსენნა, მხოლოდ ქრისტეს შობისათჳს ოდენ სიტყუამაღლობით ფილოსოფოსობს“ (I, 13-14).

მოტანილი კონტექსტიდან მხოლოდ ხაზგასმული სიტყეები: „შობისაცა პატივისცემაჲ და ქალწულებისა წინაპატივისცემაჲ“ დადასტურდა წმ. ნაზიანზელის „შობის“ საკითხაჲში (Or 38, XIII). კონტექსტი კითხვა-მიგების ფორმით არის მოცემული, რაც ერთადერთი გამოწაკლისია ნიკიტა სტიტატის სიტყეებში (მისი ყველა სიტყვა გაბმულ ტექსტად არის წარმოდგენილი როგორც ბერძნულ ორიგინალში, ისე ქართულ თარგმანში). ჩვენთვის საინტერესო კონტექსტში გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ძირითადი ხელნაწერის, S 1463-ის აშიაზე ამ ადგილას მითითების მიზნით ტექსტის ხელით წერია: – „კითხვამ“ და „მიგებამ“. თუ ეს მარგინალია ხელნაწერის გადამწერს არ ეკუთვნის, მაშინ საფიქრებელია, რომ ამ ადგილას ნიკიტა სტიტატს გამოყენებული აქვს წმ. გრიგოლ ღვთის-

მეტყველის სხვა ნაწარმოები, რომელიც კითხვა-მიგების ფორმით იყო შესრულებული. შესაძლოა, ესაყარო იყოს რომელიმე კითხვა-მიგება, რომელიც, როგორც ცნობილია, ასახავდა დიალოგს წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველსა და წმ. ბასილი დიდს შორის⁶¹.

ნიკიტა სტიტატის პოლემიკურ თხზულებაში დადასტურებულ წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის ციტატებთან დაკავშირებით ჩნდება ერთი საკითხი, რომელიც საყურადღებოა ღვთისმეტყველის ნაწარმოებთა ქართულად თარგმნის ისტორიისათვის, კერძოდ: საინტერესოა, წმ. არსენ იყალთოელმა ნიკიტა სტიტატის პოლემიკურ სიტყვებში არსებული წმ. გრიგოლ ნაზიანზელის პოშილიათა ექსცერპტები ამ უკანასკნელის ადრეული თარგმანებიდან აიღო, თუ თვითონ თარგმნა ისინი? როგორც ცნობილია, წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის შრომები თითქმის მთლიანად თარგმნილია სხვადასხვა ქართველი მოღვაწის მიერ.⁶² ჩვენთვის საინტერესო პოშილიები (Or.38 და Or.39) თავის დროზე თარგმნეს წმ. ეფთემი მთაწმიდელმა და წმ. ეფრემ მცირემ⁶³. ნიკიტა სტიტატის სიტყვებში დადასტურებული წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის პოშილიების ციტატების წმ. ეფთემისა და წმ. ეფრემის თარგმანებთან შედარების შედეგად გაირკვა, რომ წმ. არსენ იყალთოელის თარგმანი ზოგჯერ წმ. ეფთემეს წაკითხვას იმეორებს, ზოგჯერ წმ. ეფრემისას, მაგრამ უფრო ხშირად იგი ორივესგან სხვაობს. წმ. არსენის თარგმანის სხვა ქართულ თარგმანებთან მიმართებისას მხედველობაში გვაქვს როგორც ლექსიკა, ტერმინები, ისე ენობრივ-გრამატიკული ფორმები. ლექსიკის თვალსაზრისით, ტერმინოლოგიურად წმ. არსენის თარგმანი წმ. ეფრემის თარგმანს იმეორებს, ენობრივ-გრამატიკულად კი იგი სხვებთან შედარებით მეტად მიმართავს ბერძნულის კალკებს როგორც სიტყვათწარმოებაში, ისე სინტაქსურ კონსტრუქციებში. ეს სურათი აბსოლუტური არ არის, რადგან გვაქვს საპირისპირო შემთხვევებიც, როცა ლექსიკითა და გრამატიკული ფორმებითაც წმ. არსენის თარგმანი წმ. ეფთემეს წაკითხვებს იმეორებს. ყველაზე მნიშვნელოვანი კი ის წაკითხვებია, როცა წმ. არსენის თარგმანი ყველა სხვა თარგმანისაგან სხვაობს. წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის პოშილიების ექსცერპტების წმ. არსენ იყალთოელისეული თარგმანი ნათლად ავლენს მთარგმნელის შემოქმედებით პრინციპს, ზედმიწევნითი

61 ბრეგაძე 1988 : 41 - 43; GPG 37, col. 24-93.

62 ბრეგაძე 1988: 22-49. მათ შესახებ დიდიძლი სამეცნიერო ლიტერატურა დაგროვდა საერთაშორისო პროგრამით მომუშავე ქართველ მკვლევართა მიერ.

63 ბრეგაძე 1988: 34-39.

სიზუსტით გადმოსცეს ბერძნული სიტყვის კონკრეტული მნიშვნელობა და ღებტალური სიახლოვით გადმოიტანოს თარგმანში ბერძნული გრამატიკული ფორმა. ამასთანავე, გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ ქართველი მთარგმნელები წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის პოშილიების შემცველი სხვადასხვა ბერძნული ნუსხით სარგებლობდნენ. წმ. არსენ იყალთოელის შემთხვევაში ამას ემატება ისიც, რომ უცნობია შუალედური რგოლის, ნიკიტა სტითატის, წყარო, მის მიერ გამოყენებული წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის პოშილიების შემცველი ბერძნული ხელნაწერები.

ასეა თუ ისე, ნიკიტა სტითატის პოლემიკურ სიტყვებში დაცული წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის ციტატების წმ. არსენ იყალთოელის თარგმანის სახით ხელთა გაქვს ღვთისმეტყველის პოშილიების ფრაგმენტების ახალი ქართული თარგმანი, რომელიც ქრონოლოგიურად გაგრძელებაა წინარე თარგმანებისა, ხოლო თვისობრივად იმ მთარგმნელობითი ხაზის განვითარებაა, რომელიც დაიწყო წმ. ეყრემ მცირემ და საბოლოოდ დაგვირგინდა გელათის ლიტერატურული სკოლის მოღვაწეთა მიერ.

წმ. იოანე დამასკელი

მეორე ბიზანტიელი ღვთისმეტყველი, რომლის შრომები ნიკიტა სტითატის სიტყვების წყაროს წარმოადგენს, არის წმ. იოანე დამასკელი. ანტისომხური პოლემიკის პირველსავე სიტყვაში, რომელიც ერთ-ერთი ძირითადი საეკლესიო დოგმატის, ქრისტეს ორბუნებოვნების საკითხს ეხება, გამოყენებულია წმ. დამასკელის „გარდამოცემის“ 47-ე თავი, რომლის სახელწოდებაა „Περὶ τῆς ὁμοῦ φύσεως“ – „ორისა ბუნებისათვის“.⁶⁴ ნიკიტა სტითატი ექსცერპტების სახით იმეორებს წმ. იოანე დამასკელის გამონათქვამებს განსორციელების შემდეგ ქრისტეს ერთ ჰიპოსტასში ორი ბუნების, საღმრთოსა და კაცობრივის, შეერთების შესახებ.

გამოყენებულ წყაროსთან ანუ წმ. იოანე დამასკელის „გარდამოცემასთან“ მიმართებით ნიკიტა სტითატის სიტყვები ერთი სტილური თავისებურებით გამოირჩევა. გარკვეული აზრით, სტილი არის ფუნქციის პროდუქტი. იმის მიხედვით, თუ რა ფუნქციას ატარებს ესა თუ ის ნაწარმოები, განისაზღვრება მისი სტილიც. რადგან წმ. იოანე დამასკელის „გარდამოცემა“ ფუნქციურად არის მართლმადიდებლური მოძღვრების,

ქრისტიანული სარწმუნოების განმარტება, მისი თხრობის სტილი არის ანალიტიკურ-შემეცნებითი. რადგან ნიკიტა სტითატის თხზულების ყუნქცია არის პოლემიკა, მისი თხრობის სტილი არის განმკითხველი, პოლემიკური. ყუნქციონალური სხვაობა აისახა „გარდამოცემისა“ და ნიკიტა სტითატის თხზულებათა სტილში, რაც ამ ორ ნაწარმოებზე ერთი თვალის შევლებითაც აშკარად ჩანს.

„გარდამოცემის“ თითქმის ყოველი მსჯელობა, რომელიც ღოგმატიკური საკითხების ანალიზისა და განმარტების აღწერითი სტილით არის მოცემული, ნიკიტას შრომაში მიმართვის ყოვლისა სახითაა გადატანილი. ეს არცაა გასაკვირი. ნიკიტას მსჯელობას ჰყავს კონკრეტული ადრესატი: სომეხი მონოფიზიტები. ამდენად, იგი ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში მათ მიმართავს. რამდენიმე მაგალითი „გარდამოცემისა“ და ნიკიტა სტითატის პარალელური ტექსტებიდან:

„გარდამოცემა“: *ἐποίησεν* (Kott. 112, 33)⁶⁵ – „თქუან“ M A.⁶⁶

Nik. St.: *ἐποίησεν* – „იტყუთ“ (I, 6).

„გარდამოცემა“: *ὁμολογήσουσι* (Kott. 112, 34) – „აღიარონ“ M A.

Nik. St.: *ὁμολογήσουσι* – „აღიარებთ“ (I, 6).

„გარდამოცემა“: *φαντασιν εἰσάχουσιν* (Kott. 112, 34) – „საოცარ-ყონ“ M, „ოცნებაჲ შემოიყვანონ“ A.

Nik. St.: *φαντασιν εἰσάγετε* – „საოცრად შეჰრაცხო“ (I, 6).

„გარდამოცემა“: *μὴν φύσιν φάμεν* (Kott. 112, 47) – „ერთისა გუამისა აღვიარებთ ღმრთისასა“ M A.

Nik. St.: *ὁμολογεῖν ἡμᾶς χρὴ τὴν αὐτὴν λέγουσας ὑπόστασιν* – „აღსაარებაჲ გივმს თქუენ მისეჲ და ერთისა გუამისა თქუმითა“ (I, 8).

როგორც ვხედავთ, „გარდამოცემის“ თხრობა აღწერითი, ანალიტიკურია. წმ. დამასკელის განხილავს ამა თუ იმ მართლმადიდებლურ ცნებას და მას უპირისპირებს განსხვავებულ შეხედულებას სიტყვებით: „მათებრ“, „მწვალებელთაებრ“. ნიკიტა სტითატი „მათებრ“, „მწვალებელთაებრ“ სიტყვებს ყოველთვის ცვლის მიმართვის ყოვლით: „თქუენებრ“.

„გარდამოცემა“: *κατὰ τοὺς αἰρετικούς μὴν συνθέτου φύσεως ὁ Χριστός... ἐχρημάτισεν* (Kott. 111, 10-11) – „მწვალებელთაებრ ერთისა შენავე ბუღლისა ბუნებისად გამოინდა ქრისტე“ A.

65 მითითებულია „გარდამოცემის“ ბერძნული ტექსტის ბონიფაციუს. კოტერის გამოცემა (Kotter 1973).

66 მითითებულია: M ლიტერით „გარდამოცემის“ წმ. ეფრემ მცირის და A ლიტერით წმ. არსენ იყალთოელის თარგმანები.

Nik. St. καθ' ἑμᾶς μᾶς συσθῆτου φύσεως ὁ Χριστὸς... γέγονεν – „თქვენ-
ებრ ერთისა შეზავებულია ბუნებისად იქმნა ქრისტე“ (I,5).

„გარდამოცემა“: ἡ εἰς ἀνταρξίαν χωρησάτης μήτε ἐκ τῶν δύο μᾶς
γεγεννημένες συσθῆτου φύσεως (Kott. 111, 4-5) – „ანუ არამყოფობად მიწ-
ვენიოთა, არცა ორთაგანვე ერთისა შეზავებულია ბუნებისა ქმნიოთა“ A.

Nik. St. ἡ εἰς ἀνταρξίαν χωρησάτης, ἡ ἐκ τῶν δύο ἄσπερ ἑμῆς φατέ
μᾶς γεγεννημένες συσθῆτου φύσεως – „ანუ არამყოფობად მიწვენიოთა ანუ
ორთაგან, ერთარ თქვენ იტყვთ, ერთ, შეზავებულ ბუნება ქმნიოთა“ (I, 4).

„გარდამოცემა“: ἔσται τὸ Χριστὸς οὐ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ὄνομα,
ἀλλὰ τῆς μᾶς κατ' αὐτοὺς φύσεως (Kott. 111, 15 – 16) – „იყოს... მათებრ“
A, om. M.

Nik. St. ἔσται τὸ Χριστὸς ὄνομα καθ' ἑμᾶς τῆς μᾶς συσθῆτου φύσεως. –
„იყოს სახელი ქრისტესი თქვენებრ არა გუამისა მისისა, არამედ ერთისა
ბუნებისა მისისა საცნაურება“ (I,5).

ამ ორი დიდი საეკლესიო მოძღვრის შრომებით სარგებლობისას
უთუოდ აღსანიშნავია ერთი თავისებურება, რომელშიც ელინდება ნი-
კიტა სტითატის მიერ წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველისა და წმ. იოანე
დამასკელის თხზულებათა ციტირების ხასიათი. საქმე ისაა, რომ წმ.
გრიგოლ ღვთისმეტყველის პომილიების ციტირებისას ავტორი, ნიკიტა
სტითატი, აუცილებლად სახელდებით ასახელებს თავის წყაროს: „დიდი
და ჭმაგანსმენილი გრიგოლი“ (I,1), „ღმრთისმეტყველი გრიგოლი“ (I,9,
I,10), „დიდი ღმრთისმეტყველი გრიგოლი“ (I,16), „საღმრთო გრიგოლი“
(I,11; I,17; II,16), „მამა გრიგოლი“ (II,11), „დიდი გრიგოლი“ (I,20), „ღმრ-
თისმეტყველი და მამა გრიგოლი“ (II,1), „მამა და ღმრთისმეტყველი
გრიგოლი“ (II,3), „დიდი ღმრთისმეტყველთა შორის გრიგოლი“ (I,13; III,2;
III,3); ან სახელის გარეშე რაიმე ეპითეტით მოიხსენიებს: „წმიდა მამა
ღმრთისმეტყველი“ (I,2), „საღმრთო ესე კაცი“ (II,3), „ღმრთისმეტყველი
მამა“ (I,18; II,10), „საკრეველი მამა“ (I,19), „ღმრთისმეტყველი მამა“
(II,1), „დიდი მამა“ (II,12); ან ყოველგვარი მითითების გარეშე იმეორებს
გრიგოლის შეხედულებებს. სრულიად განსხვავებული სურათია წმ. იო-
ანე დამასკელის „გარდამოცემით“ სარგებლობის შემთხვევაში. ნიკიტა
სტითატი არსად ასახელებს წყაროს, არც ავტორია მითითებული და არც
მისი ნაწარმოები.

ამ ფაქტთან დაკავშირებით შესაძლებელია ორნაირი ვარაუდი დაეუშ-
ვათ: ერთი, ნიკიტა სტითატი წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველს სახელდებით
იხსენიებს, რადგან იგი მისი რამდენიმე პომილით სარგებლობს. წმ. იო-

ანე დამასკელის შემთხვევაში კი თითქოს არ ჩანს ატრიბუციის საჭიროება, რადგან ნიკიტა სტითატი ცალკეულ ექსცერპტებს კი არ იღებს მისი თხზულებებიდან, არამედ მოაქვს ერთი კონკრეტული მონაკვეთი (თავი 47) მისი „გარდამოცემიდან“, რომელსაც თითქმის სიტყვასიტყვით იმეორებს თავის თხზულებაში. მეორე ვარაუდი, რომელიც, ვფიქრობთ, უფრო სარწმუნოა, ასეთია: რადგან სომეხი მონოფიზიტები წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის მოძღვრებას ეყარებოდნენ და მისი გამონათქვამების თავის სასარგებლო ინტერპრეტაციას იძლეოდნენ, ნიკიტა სტითატმა სწორედ იმ იარაღით შეუტია, რასაც ისინი იშველიებდნენ. ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში სტითატის მიერ გაცხადებულია, თუ როგორ მცდარად არის გააზრებული სომეხი მონოფიზიტების მიერ წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის გამონათქვამები და სინამდვილეში როგორია მისი მოძღვრების ჭეშმარიტი გაგება ქრისტეს ორბუნებოვნებასთან დაკავშირებით. რაც შეეხება წმ. იოანე დამასკელის სახელს, როგორც დიოფიზიტური მართლმადიდებლობის უდიდესი აპოლოგეტისა, როგორც ჩანს, სომეხი მონოფიზიტებისთვის იგი მაინცაღამაინც სასურველი ავტორიტეტი არ იყო.

IX. ნიკიტა სტითატის ანტიმონოფიზიტური სიტყვებისა და წმ. იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ წმ. არსენ იყალთოელის თარგმანთა დათარგმნებისათვის

წმ. იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ 47-ე თავისა და ნიკიტა სტითატის ანტისომხურ-მონოფიზიტური პოლემიკური სიტყვების პარალელური მონაკვეთების შედარება საყურადღებო აღმოჩნდა წმ. არსენ იყალთოელის მიერ ამ ნაწარმოებების თარგმნის ქრონოლოგიის თვალსაზრისით.

როგორც ცნობილია, წმ. იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ წმ. ეფრემ მცირის თარგმანს ხელნაწერში ახლავს მთარგმნელის, წმ. ეფრემის, ანდერძ-მინაწერი შემდეგი შინაარსისა: „ლოცვა-ყავთ... გაბრიელისთვის, რომლისა ბრძანებითა ითარგმნა წმიდაჲ ესე წიგნი, და კეთილთა მოღუაწეთა ჩემთა და განმაძლიერებელთა, ამას თანა მზრდელთა და მსახურთა არსენი იყალთოელისა, იოანე და იოანე ხუცესთა, სტეფანესთვის და კნინისა და უფროჲს ყოველთა ჩემ საწყალობელისა რეცა თარგმანისა ეფრემ

მცირისათვის⁶⁷. ამ ანდერძ-მინაწერის მიხედვით ირკვევა, რომ წმ. იოანე დამასკელის „წყაროი ცოდნისაჲს“ („დიალექტიკისა“ და „გარდამოცემისა“) თარგმნის პროცესში წმ. ეფრემ მცირეს გარკვეულ დახმარებას უწევდა წმ. არსენ იყალთოელი. მკვლევართა მიერ გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ეს უნდა მომხდარიყო XI ს-ის ოთხმოცდაათიან წლებში, როცა წმ. არსენ იყალთოელი შავ მთაზე მოღვაწეობდა.⁶⁸ შემდეგში, როგორც ცნობილია, წმ. არსენ იყალთოელმა ხელმეორედ თარგმნა „წყაროი ცოდნისაჲს“ იგივე ნაწილები („დიალექტიკა“ და „გარდამოცემა“). წმ. არსენის მიერ ხელმეორედ თარგმნის მიზეზებზე სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს მეცნიერთა შორის.⁶⁹ ნიკიტა სტითატის სომხური მონოფიზიტობის საწინააღმდეგო სიტყვების მთარგმნელიც წმ. არსენ იყალთოელია, ე.ი. ჩვენ ხელთ გვაქვს წმ. არსენ იყალთოელის მიერ შესრულებული ორი თარგმანი: ერთი, წმ. იოანე დამასკელის „დიალექტიკისა“ და „გარდამოცემისა“ დამოუკიდებელი თარგმანი და მეორე, ნიკიტა სტითატის მიერ გამოყენებული „გარდამოცემისა“ 47-ე თავის თარგმანი. მათი ურთიერთშედარებისას ყურადღება მიიქცია რამდენიმე ტერმინის შესატყვისება. ერთია ლოგიკური ტერმინი ბჰასჰა. წმ. არსენის ტერმინთქმნალობის წარმოჩენის მიზნით ეუთითებთ ამავე ტერმინის წმ. ეფრემ მცირის შესატყვისსაც.⁷⁰

„გარდამოცემა“

ნიკიტა სტითატი

ბჰასჰა	სახელმოდგამი A	თანამოსახელე M	თანამოსახელე A
	„_____“ A	ეროსახელი M	„-----“ A
	„_____“ A	მოსახელე M	„-----“ A
ბჰასჰა	სახელმოდგამობა A	ერთსახელობა M	
სჰასჰა	თანამოსახელე A	ერთმოსახელე M	
		ერთსახელი M	

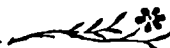
როგორც ვხედავთ, ბერძნული ტერმინი ბჰასჰა წმ. არსენ იყალთოელს სხვა შესატყვისით აქვს თარგმნილი ნიკიტა სტითატის თხზულებაში და სხვა შესატყვისით – „გარდამოცემაში“. ნიკიტას თხზულების

67 A 24, 137v.

68 კეკელიძე 1980: 259.

69 კეკელიძე 1980: 281, 297. ნუცუბიძე 1958: 150-152. რაფაეა 1965: 269; 192; იოანე დამასკელი 1976: 18. ლოლაშვილი 1978: 109.

70 არსენ იყალთოელის თარგმანს A ლიტერით აღვნიშნავთ, ეფრემ მცირისას – M ლიტერით..

თარგმანში ბმასუმი-ის შესატყვისად წმ. არსენი მიმართავს მხოლოდ „თანამოსახელე“ ტერმინს, ხოლო „გარდამოცემაში“ ბმასუმი ყოველთვის გადმოცემული აქვს „სახელმოდგამი“ // „სახელმოდგამობად“ ტერმინებით. „თანამოსახელეს“ იგი სმასუმი-ის შესატყვისად ხმარობს „გარდამოცემაში“. წმ. ეფრემ მცირესთან კი სრულიად სხვადასხვა შესატყვისები დასტურდება: ბმასუმი = „თანამოსახელე“ // „ერთსახელი“// „მოსახელე“, ხოლო სმასუმი = „ერთმოსახელე“ // „ერთსახელი“. წმ. ეფრემის ტერმინებთან შედარება იმით არის საყურადღებო, რომ წმ. არსენ იყალთოელი ნიკიტა სტიოტის შრომის თარგმანში იმავე ტერმინს („თანამოსახელე“) იყენებს, რასაც წმ. ეფრემ მცირე „გარდამოცემის“ თარგმანში, თუმცა ეს უკანასკნელი „ერთსახელ“ // „ერთსახელობად“ ტერმინებსაც იყენებს.

შედარებისთვის მოგვაქვს კიდევ რამდენიმე სიტყვა:

ღიალექტიკა		ნიკიტა სტიოტი
σῶμα	გუამი M, სხეული A	გუამი A
σῶμα	ჯორცი M, სხეული A	ჯორცი A
Τὸ μὲν ... τὸ δὲ	ერთი იგი... ხოლო მეორე M რომელიმე... რომელიმე A	ერთი იგი... ხოლო მეორე A
Κατὰ ὁμοτιμίαν	პარტიკუმიტად M ღირსებით A	პარტიკისმცემელობით A
Ταυτοβουλία	ერთგანზრახვითად M განზრახვისა იგიეუობა A	განზრახვისა ერთობა A

როგორც ვხედავთ, ნიკიტა სტიოტის თხზულების წმ. არსენისეული ტერმინები ემთხვევა წმ. ეფრემ მცირის ტერმინებს. ამ რამდენიმე მაგალითს, რასაკვირველია, საბოლოო დასკვნისთვის სრული სურათის წარმოჩენის პრეტენზია არა აქვს, მაგრამ მათ მიხედვით ნათელია, რომ წმ. არსენ იყალთოელი სხვა ტერმინს იყენებს „გარდამოცემის“ თარგმანში და სხვას – ნიკიტა სტიოტის სიტყვის თარგმანში. ეს ფაქტი იმდენად არის საყურადღებო, რამდენადაც ის ტერმინები, რომლებსაც იგი ხმარობს სტიოტის თხზულების თარგმნისას, ემთხვევა „გარდამოცემის“ წმ. ეფრემ მცირის თარგმანის ტერმინებს. ეს ვითარება გეაფიქრებინებს, რომ ნიკიტა სტიოტის სიტყვის წმ. არსენისეული თარგმანი წინ უსწრებს მის მიერ წმ. დამასკელის „გარდამოცემის“ თარგმნას. იგი შესრულებული უნდა იყოს დაახლოებით იმ პერიოდში, როდესაც წმ. არსენ იყალთოელი, ზემოთ მოყვანილი ანდერძ-მინაწერის ცნობით, დახმარებას

უწევდა წმ. ეფრემ მცირეს „წყაროდ ცოდნისაჲს“ თარგმნის პროცესში. წმ. არსენის მიერ სტითაგის პოლემიკური თხზულების თარგმნა უნდა მომხდარიყო 1083 წლის შემდეგ (ანუ პეტრიწონის მონასტრის დაარსების შემდეგ (ამაზე მიანიშნებს ანდერძში დავით პეტრიწონელის მოხსენიება), დაახლოებით 1090 წლებამდე, როდესაც წმ. არსენმა ხელმეორედ თარგმნა „გარდამოცემა“. „გარდამოცემაში“ იგი უკვე სხვა ტერმინებს იყენებს. „გარდამოცემის“ წმ. არსენისეული თარგმანი აშკარად გამოირჩევა ფილოსოფიურ-საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგიის უფრო მდგრადი, სისტემურად დამუშავებული ხასიათით, ვიდრე ნიკიტას თხზულებათა მისეული თარგმანი.

წმ. იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ და ნიკიტა სტითაგის მიერ გამოყენებული „გარდამოცემის“ მონაკვეთების წმ. არსენ იყალთოელის თარგმანების შედარება უფრო ფართო მასალის საფუძველზე საყურადღებო იქნება წმ. არსენ იყალთოელის მთარგმნელობითი მოღვაწეობის ეტაპობრივად განხილვის თვალსაზრისით.

Summary

Anti-Monophysite Speeches by Niketas Stethatos

In old Georgian literature are verified some polemic and theological works by Nicetas Stethatos – a prominent Byzantine theologian and writer of the 11th c. These works are translated by the great Georgian writer and interpreter of the 11th c. – Arsen of Ikaltho and are involved in the notable dogmatic-polemic collection “Dogmaticon” compiled by him.

The subject of our investigation is the first composition which represents a polemical text directed against Armenian monophysites. This work of Nicetas Stethatos was relatively popular in Byzantine theological-scholarly circles in the 11th-12th cc. The work was in use during famous discussions with the representatives of western church in the 11th c. It involves some thematic parallels to the work directed against Latins.⁷¹

The Greek original text of Nicetas Stethatos' work against Armenians monophysites' faith is being prepared for publication by Presbyter Dionysius (Shlenov). In 2008 he publicized the first “Speech” of the work.⁷² In the publication prepared manuscripts text of the Greek original consists of four “Speeches” (185 – 190).⁷³ Various scientists revealed their assumption that the work published by J. Hergenrother might be associated with the anti-monophysite “Speech” of Nicetas Stethatos.⁷⁴ According to them, it could be the fifth “Speech” of the work composed against Armenians.⁷⁵

Thus, the Greek manuscripts do not represent a complete composition of Nicetas Stethatos' anti-monophysite work. Is the Hergenrother publicized text a constituent of the anti-Armenian work, how is the author text reflected in Greek manuscripts, how much is it altered by the editor-scribes of the next periods? – a complete and authentic response to these and some other questions is given by the Georgian translation of Nicetas Stethatos' work carried out by Arsen of Ikaltho.

71 Michel 1930: B2.

72 Nicetas Stethatos 2008: 39- 91. (in Russian)

73 A Systematic Description of Moscow Synod (Patriarchate) Library Manuscripts by the Archimandrite of Vladimir. (in Russian).

74 Hergenrother 1869: 84-138.

75 Niketas Stethatos 1961: 56-515.

Georgian text of the polemical work of Nicetas Stethatos is preserved in 9 manuscripts of "Dogmaticon": S 1463 (the 12th – 13th cc.), 256r – 264v; A65 (1188-1210), 114r – 137r; A 205 (the 13th c.), 162v – 185v; K23 (the 13th c.), 239v – 269r; K15 (the 17th c.); 215r; H 601 (1746), 188-233; A 1086 (the 18th c.), 103v – 128r; Q 50 (1777), 87v – 115v; A 64 (1751), 114v – 137r.

In the "Dogmaticon" manuscripts, the Arsen accomplished Georgian translation is represented in five "Speeches". Each "Speech" is numerated⁷⁶:

The Georgian translation is interesting both for its composition and various text passages and all these are revealed in a number of differences and peculiarities from the Greek original. Previous to unveiling text comparison results to the Greek original, it is remarkable that the Georgian translation of Arsen of Ikaltho is almost contemporary to the Greek original of the work. Presumably, the translation is accomplished 4 or 5 decades later from the original creation. In Georgian manuscripts, the translation of Arsen of Ikaltho is applied by the colophon which informs that the order about interpreting five "Speeches" against Armenian monophysits was given to Arsen of Ikaltho by Presbyter David of the Petritson Monastery. The ordering the translation of work against Armenian monophysitism by David of Petritson turns to be really considerable fact from various viewpoints.

The subjects of Nicetas Stethatos' "Speeches" are linked with the questions which were essential in the discussion carried out between the Byzantine orthodox and the Armenian monophysit creeds in the middle of the 11th c.

First of all, we have to note that the work of Nicetas Stethatos is a pattern of the highest ranked professionalism to carry out polemics and represents a product of the developed scholastic thought. Markedly, the epoch (the 11th c.) of Nicetas Stethatos was full of aggressive and insulting manner of making polemics. The concrete matter and reasonable discussions over dogmatic and ecclesiastical questions were altered by cynical and pamphlet typed accusations.⁷⁷ On the background of such pamphlets and accusations, the polemical issues are revealed in extremely balanced tone and academic culture in the five "Speeches" of Nicetas Stethatos. Style of the author is critical, evaluation of the Armenian heresy made by him is exaggerated in some occasions, but the tone of discussion never goes out of the ethical frames and turns into insulting one. Tolerance goes throughout all the five "Speeches" of Nicetas Stethatos.

The fields of interest of Nicetas Stethatos' "Speeches" are multiple according to

76 Indication according to the manuscript S 1463.

77 Troitsky 1875: 247-249. (in Russian)

the themes. Here are available the discussions of theoretic character on both dogmatic and liturgical religious rite questions. Monotonic character of such discussions is closed down by involving historical, philosophical and liturgical passages. Methodology of the polemics often brings quotes from the Bible and the holy fathers' works, providing argumentation against heretics for eradicating their thoughts. Nicetas Stethatos, a gifted theologian and skillful polemist, widely uses writing sources for the orthodox understanding of religious questions and for proving their authenticity. After the Bible, he uses the works of two great church fathers for argumentation most of all, those of Gregory the Nazianzus (4th c.) and saint John of Damascus (8th c.).

The subject matter of Nicetas Stethatos' "Speech" is diverse:

1. The first "Speech" (256r I – 258r II) is related to a purely dogmatic issue – confirmation of two natures of Christ and unity of divine and human natures without a mixture (paragraphs 4-12). Nicetas discusses resemblance of the viewpoints of Armenian monophysites to those of Valentinus, Mann, Apolinarius of Laodicea, Nestor, Eutychius and Sabelios.

2. The second "Speech" (258r II – 260v I), coming out of the dogma essence on Christ's two nature, converses in detail a core of the mystery of two divine feasts – the Nativity and the Epiphany and the properness of the feasts' dating established by the church. On basis of the Bible and the church doctrine, here are revealed the theoretic-dogmatic viewpoints according to which the Armenian monophysite dates of the church practice were determined. Noticeably, when talking on religious rite, Nicetas Stethatos introduces a significant question on pentarchy for the history of church. According to his teaching, the five patriarchates are associated with the five physical senses. Like the human body have five senses: sight, hearing, smell, taste and touch and all of them are controlled by the head, the five patriarchates represent the body of Christ – the holy church which is governed by Christ himself.

3. The third "Speech" (260v I – 261r I) is about the trisagion transformed by Armenian monophysites' and recognized the orthodox liturgy. The Armenian monophysites found themselves in dissent when they added to "the Holy one" the "Speech" of Peter Fullo "crucified for us". With this, the Armenian monophysites declared God the Father and the Holy Spirit crucified along with Christ and acknowledged the whole trinity to have been crucified and suffered. Nicetas Stethatos unmasks resemblance among Armenian monophysites and the heresies of Peter Fullo and the Syrian Jacobites into this direction.

4. In the fourth "Speech" (261r I – 262v II) Nicetas Stethatos argues on some facts of Armenian monophysites' separation from the orthodox creed and calls these facts

the heresies covered like reefs in the sea. The "reef" heresies are: A. Judgment of the Armenians that God the Son or the Logos passed in sacred vagina of the Virgin like in the pipe (paragraphs 1, 3, 4, 18). This is a heresy of Valentinus. B. Christ was incarnated in miraculously (delusively) and not in real. It is the heresy of Theopaschits. C. The Armenian monophysits' religious rite established rule on using unmixed wine and the bread without salt and yeast in the Eucharist is a "reef" heresy (paragraphs 9-12). D. Using the sesame oil instead of chrism is also a "reef" heresy. E. Missing the Virgin chants in everyday divine service (paragraphs 5-7, 18). F. Formal, surpassed and unreasonable ascetic life (paragraph 19). G. Armenians do not recognize the kneading of dough from the side of the women (IV, 8).

Rules of the Armenian monophysits are called "reef" or covered by Nicetas Stethatos. He assumes that visibly Armenians live a strict orthodox life, but covertly they are often deflected to heresy. Their "Speech" and undertakings never coincide. Thereby the author introduces a worthwhile opinion on necessity of coincidence among the belief and knowledge and the daily deeds and activities dictated from the Christian moral and the medieval educational system. In the same "Speech", Nicetas Stethatos responses to the Armenian monophysits' accusation that the orthodox Christians do not keep the Wednesday and Friday fasts instituted by disciples (14-17).

5. The fifth "Speech" (262v II – 264v I) is related to the rule of Armenian monophysits on using unleavened bread during the Eucharist. The question of sacrificial bread without yeast or a unleavened bread (ἀζυμων) was a very piquant and polemical issue in Nicetas Stethatos' contemporary church life between the eastern and western churches. In accordance with epoch of his activities, which coincides with the period of schism between Latin and eastern churches, Nicetas Stethatos discusses the heretic essence of unleavened bread in detail.

In his five "Speeches" against Armenian monophysits, the author advocates traditions of the Byzantine cultural thought expressed in combining divine and philosophical concepts. Uppermost, Nicetas' polemical "Speech" outlines their devotion to the Bible by frequent citations from the holy letter. Simultaneously, here is visible a characteristic intellectual spirit of the epoch, acknowledging unity of faith and cognition.

In structure, the Georgian translation of the work of Nicetas Stethatos comprises five "Speeches". Thereby the Georgian translation varies from the original text attested in Greek manuscripts where as we have already mentioned Nicetas Stethatos' work consists of four "Speeches" only. A five "Speeches" composition of the Georgian text is a crucial fact for restoring initial form of the text of Greek original. The Georgian

translation fully affirms J. Daruzes' supposition that the text publicized by Hergenther might be the fifth "Speeches" of the work against Armenian monophysitism.⁷⁸ The Georgian translation keeps such composition of the author's text which is not evidenced in Greek manuscripts currently. Therefore, the textual data of Georgian version persuasively indicates on the Greek original in which Nicetas Stethatos' work was represented in five "Speeches". There are available no five- "Speeches" models in Greek manuscripts yet. The Georgian translation has preserved Nicetas Stethatos work in its initial composition.

As Arsen of Ikaltho translation of Nicetas Stethatos' work is not exceedingly distanced from its creation then the Greek original used as a source should have been secured from involvement of the next period scribes and maximally close to the author's archetype. For such short period division between the original and translation, Arsen's translation enjoys a great advantage of exposing history of Nicetas Stethatos' text and ascertaining the Greek text archetype. This advantage is even enhanced by the interpreting principles of Arsen of Ikaltho.

The text of Georgian translation is compared with texts represented in four Greek manuscripts. In some cases a Georgian version text provides reading similar to one Greek manuscript and in some cases – similar to the others... It turns out that the abovementioned Greek manuscripts are not the originals of Arsen of Ikaltho translation. Seemingly, Arsen employed the Greek list which has not been uncovered yet.

The Georgian translation interdependence character with the Greek original text is conditioned by Arsen of Ikaltho interpreting methodology as well as his attitude to the materials to be translated. The history of Gelati literary school begins with the literary activity of Arsen of Ikaltho. It is known that the general Hellenistic trend of Gelati literary school is exposed in its orientation on Byzantine culture while concretely in the field of interpreting activities – in its precise closeness in line with maximal formal and content accurateness to the text original. Arsen of Ikaltho translation of Nicetas Stethatos' "Speech" is a very version rendition accomplished in accordance with Hellenistic tendencies. This fact is asserted by the Georgian and Greek texts comparative analyses. Such accurate original translation is completely trustworthy and valuable for ascertaining the Greek critical text and restoring its archetype so evidently visible on comparing the Georgian translation to Nicetas Stethatos' work.

On the background of Georgian translation proximity to the Greek text, the asserted differences between the Arsen rendition and the Greek original texts are extremely

essential. The Georgian translation provides different textual readings from the Greek text. These variations are diverse in typology. There are some textual additions – unlike from the Greek text a particular “Speech” or phrase is involved in Georgian rendition. There are some cases of scarcities too. Here are provided variations expressed in Greek “Speech” representation with minimal syntax modifications. Some variations are made up by translating a Greek “Speech” or phrase not directly but according to the context. When qualifying the textual variations, we have to take into account that some of them should be estimated as the influence of supposed Greek source on Arsen and some – as an expression of Arsen’s interpreting methodology.

One part of textual differences is due to the influence of anonymous Greek original. The most important and attention-worthy variation is asserted in the fifth “Speech” title.⁷⁹ Unlike Greek text, Arsen of Ikaltho Georgian translation names neither Latins in the title, nor Franks in the text beginning (S 1463, 263r). Considering Arsen’s interpreting principles, we assume that Latins were not mentioned in the Arsen used Greek list. The Georgian translation conditions support ascertaining time of anti-Armenian “Speech” creation. The Georgian translation completely supports I. Daruzes’ supposition that the “Speech” against Armenians should have been written earlier than the “Speech” to the Latins.⁸⁰ Polemics on unleavened bread might have taken place from the side of Nicetas Stethatos before he created a special work to the Latins regarding the same issue. Since anti-Latin work has been composed a thorough polemic over unleavened bread should have been worthless in anti-Armenian work. Therefore, nominating Latins and Franks in the Greek manuscripts might be a later epoch interpolation. In the aftermath of polemic conclusion with Latins one of the Greek manuscript scribe-editors nominated Latins during conducting polemics with Armenians over unleavened bread as the main accent on unleavened bread was put by Latins.

Anonymous Greek original influence is asserted by other translation passages as well.

Except its theological and literary significance for Georgian literature, Arsen of Ikaltho translation is important for specifying and completing the Greek original text. Comparison with Greek manuscripts shows that Arsen’s rendition never goes completely after them. Therefore, the rendition source seems to have been a presently unknown list, absolutely diverse from the Greek publication used manuscripts. It is a very interesting fact from one point – a text comparison unveils that the unknown

79 Hergenroether 1869: 139.

80 SC 88, 91.

Greek list data and the list based Georgian translation provide more correct readings in their contents and forms than the texts of represented Greek manuscripts and the Hergenroether publication of the fifth "Speech".

The comparison of parallel sections of "Expositio Fidei" 47th paragraph and Nicetas Stethatos polemic "Speeches" was important for Arsen of Ikaltho translation chronology of these creations. It appeared that Arsen of Ikaltho uses different terminologies in the renditions of "Expositio Fidei" and Nicetas Stethatos "Speeches". The fact is worthy to give attention to the extent that Arsen of Ikaltho employed terms in Nicetas Stethatos "Speech" rendition go with Ephrem Mtsire provided terminology in his "Expositio Fidei" translation. Such circumstances give a base to the following assumption: Arsen of Ikaltho rendition of Nicetas Stethatos "Speeches" is earlier to his translation of John of Damascus's "Expositio Fidei". It should have been completed about when Arsen of Ikaltho backed Ephrem Mtsire in translating "The Fountain of Wisdom". For this reason Arsen of Ikaltho terminology of Nicetas Stethatos work coincides with Ephrem Mtsire terms while his late period translation of "Expositio Fidei" Arsen of Ikaltho employs absolutely different terminology. Arsen of Ikaltho rendition of "Expositio Fidei" is richer in solid and elaborated character of philosophical-divine terminology to Nicetas Stethatos work translation also accomplished by him.

ბეჭდისათვის

ნიკიტა სტიტატის ხუთი პოლემიკური სიტყვის ქართული თარგმანის კრიტიკული ტექსტის დასაადგენად გამოყენებული ხელნაწერების ლიტერებია: A – S 1463 (XII-XIII სს.), B – A 205 (XIII ს.), C – H 601 (1746 წ.), D – A 65 (1210 წ.), K – ქუთ. 23 (XIII ს.). ძირითად ტექსტად აღებულია A ლიტერით აღნიშნული S 1463 ხელნაწერი. გამოცემის ტექსტში მითითებულია მხოლოდ ამ ნუსხის პაგინაცია.

ქართული ტექსტი ბერძნული ორიგინალის ტექსტის გამოცემების შესაბამისად დაყოფილია პარაგრაფებად. I სიტყვაში 22 პარაგრაფია, II – 27, III – 7, IV – 21, V – 14. პარაგრაფებად დაყოფა მხოლოდ გამოცემაშია გატარებული, ხელნაწერებში კი ხუთივე სიტყვა გაბმულ ტექსტად არის წარმოდგენილი.

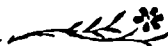
ტექსტს ახლავს კრიტიკული აპარატი, რომელიც ოთხი განყოფილებითაა შედგება:

პირველ განყოფილებაში მითითებულია ქართული ხელნაწერების ვარიანტები. ვარიანტები დანომრილია არაბული ციფრებით და ტექსტშიც სათანადო ადგილებსაც არაბული ციფრები უწის.

მეორე განყოფილებაში * (ეარსკელაით) აღნიშნულია ხელნაწერებში არსებული ანდერძ-მინაწერები და გამომცემლის შენიშვნები. ტექსტში სათანადო ადგილას იგივე ნიშანი ზის.

მესამე განყოფილებაში წარმოდგენილია ქართული თარგმანის ბერძნული ორიგინალის ტექსტთან შედარების შედეგები: ტექსტობრივი მატების, კლების, განსხვავებული წაკითხვების შემთხვევები. შედარებისთვის ვიყენებთ ილუმენ დიონისიოსის (შლენოვის) მიერ გამოქვეყნებული სამი (I, II და III) სიტყვისა და მის მიერვე მომზადებული IV სიტყვის ბერძნულ ტექსტებს (იხ. გამოკლევა გვ. 7, 8). V სიტყვისთვის ვიყენებთ იოსებ ჰერგენროეტერის მიერ გამოქვეყნებულ ბერძნულ ტექსტს. ბერძნული ტექსტისაგან განსხვავებული წაკითხვები ტექსტში და აპარატშიც აღნიშნულია რომაული ციფრებით.

აპარატში add. აბრევიატურით აღნიშნულია მეტობა, om. აბრევიატურით – ნაკლებობა. ბერძნულ და ქართულ ტექსტებში სხვაგვარი განსხვავებების შემთხვევაში (სხვა მნიშვნელობის სიტყვა, სხვაგვარი წინადადება და ა.შ.) ნაჩვენებია ბერძნული ორიგინალის წაკითხვა და პარალელური ქართული შესატყვისი.

მეოთხე განყოფილებაში მითითებულია ტექსტში გამოყენებული წყაროები, რომლებიც ტექსტსა და აპარატში ⁰ ნიშნით არის აღნიშნული. რამდენიმე წყაროს გამოყენების დროს ეს ნიშანი დანომრილია: ^{01, 02, 03} და ა.შ.

აპარატი ახლავს თითოეული სიტყვის შიგნით ყოველ პარაგრაფს ცალკე, ამნაირად: სიტყვა I: 1. 1, 2, 3 (ნიშნავს: პირველი სიტყვის პირველი პარაგრაფის ქართული 1, 2, 3 და ა.შ. ვარიანტები); 1. *¹, *² (პირველ პარაგრაფში არსებული *¹, *² და ა.შ. მინაწერები და გამომცემლის შენიშვნები); 1. I, II, III (პირველი პარაგრაფის ბერძნულისგან განსხვავებული I, II, III და ა.შ. წაკითხვები); 1, ^{01, 02} (პირველი პარაგრაფის ^{01, 02} და ა.შ. წყაროები).

ტექსტში დაცულია XI-XII სს-ის ქართული ენობრივ-ორთოგრაფიული ნორმები. პუნქტუაცია გამართულია თანამედროვე ნორმების მიხედვით. აპარატში არ ჩაგვიტანია C ხელნაწერისათვის ტიპიური ძ-ს მეტობანი და ნაკლებობანი.

**[256 r II] I. ნიკიტა¹ მონაზონისა და ხუცისა, სტუდიელთა
მონასტრისა სტიტატისაჲ სიტყუაჲ პირველი განსაქიქებელი
მგმობრისა მის წვალებისა სომეხთაჲსაჲ ¹**

1. შემრევებლობითისა ორთა ბუნებათა ქრისტესთაჲსა მადიდებლობისა, მგმობრისა¹ მის² წვალებისა სომეხთაჲსა, ვითარცა მძვნეარისა რაჲსმე სენისა³, ეინებუ რაჲ განქიქებაჲ, სამართლად შევპრაცხუ⁴ თანამოქმედად⁵ ანუ თანამბრძოლად⁶ სიტყუსა მიუქანებაჲ⁷ ღმრთისმეტყუელთა შორის ღიღისაცა და ცმაგანსმენილისა⁸ გრიგოლისი, დასამკობელად⁹ ესევეთარისა მის უღმრთოჲსა წვალებისა, და რამეთუ ჩანან¹⁰ საღმრთოჲსა ამის კაცისა რეცათუ¹¹ შემწყნარებელად და ყოვლადბრძენთა სიტყუათა მისთა იწურთიან¹² სომეხნი, ვითარცა თუთ იტყვან,

2. რომლისათუსცა ორთა დღესასწაულთა ქრისტესთა: შობისასა, ვიტყუ, და ნათელთასა¹, ვითარცა ორთა ბუნებათა მისთა, ეგრეთვე და ამათცა² შეპრევენ, ვითარცა ერთობისა მქონებელთა, და არარას სახესა განყოფილებისასა თაეთა³ შორის თუსთა მომგებელთა⁴, რომელთა ერთად სრულ-ჰყოყუნ ერთბამად უგუნურებით მედღესასწაულენი და თაჲად დღესასწაულისა⁵ მკუმეველნი მამისა ამის ღმრთისმეტყუელისანი. ვითარმცა ერთგმა იყო იგი, ვითარცა იგინი ჰგონებენ, უგუნურებისა და დღესასწაულობისა მათისა?

ამისთუს, რაჲთა უნუენოთ მათ სიტყუსა ღმრთისა³ ცოორციელისა განგებულებისა ბოროტადმადიდებლობაჲ და საიდუმლოთა მისთა სიბოროტით მედღესასწაულობაჲ მათი, არა ამიერ ხოლო⁴, არამედ მრაველით კერძო, ვითარცა მრავალსახისა წვალებისა მიმართ განყოფილისა წვალებისა მქონებელთა, მოვედ ამიერიტგან და მაღლითა ქადაგებითა ეყოთ დაწყებაჲ განქიქებისა⁵ მათისაჲ.

3. გიკმდა უკუე თქუნ, მ ბრძენო სომეხთანიო და უადრესნო, თანაერთგმობაჲ¹ ერთისა კათოლიკე სამოციქულოჲსა² ქრისტეს ეკლესიისა³, კიდითგან სოფლისაჲთ ვიდრე კიდედმდე⁴ მისსა აღშენებულისაჲ⁵ და⁶ ერთსა და მასვე შინა მადიდებლობასა სიტყუსა [256r II] განგებულებისა და განცოორციელებისასა თანაერთნებაყოფაჲ მისი⁷ და ბუნებათა მსგავსად მისსა⁸ შეურენელად აღსაარებაჲ⁹, ღმრთეებისა და კაცებისასა, და არცა განყოფილებითა განწვალებაჲ მათი ურთიერთას¹⁰, არცა შეერთებითა შერეენად¹¹ ერთად, მსგავსად ევტჰქი¹² და საბელიოსისა¹³, არამედ ცნო-

ბაჲ ქრისტესი^ყ, ეითარცა სრულად ღმერთად და სრულად კაცად, ეგრეთვე ორთა ბუნებათა მოქმედებითა შემდგომად შეერთებისა მქონებულად.

4.^მ რამეთუ უქცეველად და უცვალეებულად შეიერთნეს ბუნებანი მისნი ურთიერთას¹, არცა ერთისა მათგანისაგან დატეევებითა თვისისა თვთებისაჲთა² ანუ არამყოფობად მიწვევითა ანუ ორთაგან, ეითარცა თქუნ იტყუთ, ერთ, შეზაგებულ, ბუნება ქმნითა.³ რამეთუ შეზაგებულნი ბუნებაჲ, ეითარცა საღმრთოთა მამათა შორის ღმრთისმეტყუელნი იტყვნ⁴, არცა ერთისა, რომელთაგან შეზაგებულ იქმნა⁵, შესაძლებელ არს თანაარს ყოფად, ეითარცა⁶ სხუათაგან სხუად შესრულებული, ეითარ-იგი გუამიცა, ოთხთა ნიუთათაგან შეზაგებულნი, სხუათაგან⁷ სხუად იცნობა⁸ ჩუენ კაცთად.

5. რამეთუ უკუეთუ თქუნებრ ერთისა შეზაგებულისა ბუნებისად იქმნა ქრისტე შემდგომად შეერთებისა, სიმარტივისაგან ბუნებისა იქცა შეზაგებულად. და არცაღა მამისა, ბუნებით მარტივისა, თანაარს არს, არცა დედისა, და ესრეთ¹ არცა ღმერთად იცნობების, არცა – კაცად, ეითარცა არა თანაარსად მათდა ცნობილი² ბუნებით, არამედ ქრისტედ ოდენ. და იყოს სახელი ქრისტესი თქუნებრ არა გუამისა მისისა, არამედ ერთისა ბუნებისა მისისა საცნაურებაჲ³. რამეთუ უკუეთუ თანაარს არს⁴ მამისა ქრისტე ერთითა მით შეზაგებულთა ბუნებითა, მაჲმაცა სადმე შეზაგებულვე იყოს და თანაარს ჳორცთა, რომლისა-ესე მხოლოდ მოგონებაჲცა უწესიება⁵ არს და აღსაესე ყოვლითავე გამობითა⁶.

6. რამეთუ ეითარ შესაძლებელ არს მისევე ბუნებისაჲ ერთბამად აგებულცა და აუგებელ ყოფად, მოკუდავ და უკუდავ, გარეშეწერილ და გარეშეუწერელ? ხოლო უკუეთუ ერთბუნებაობისა მეტყუელნი ქრისტესითჴს, მარტივად¹ იტყუთ მას, უეჭუელად ანუ შიშულად² ღმერთად³ აღიარებო და საოცრად შეჳრაცხო განკაცებასა, ანუ ლიტონად კაცად, ცნობაჲნებულისა ნესტორისებრ. და სადაღა იცნობოს⁴ სრული ღმრთეებითა და სრული კაცებითა⁵?

7. ანუ ოდესღა სთქუნეთ ორნი ბუნებანი ქრისტესნი ერთისა შეზაგებულისა ბუნებისა¹ შემდგომად შეერთებისა მეტყუელთა? და² ეითარმედ უწინარეს შეერთებისა ერთითა ბუნებითა იყო ქრისტე, ყოვლით კერძო ცხად არს. ხოლო შემდგომად შეერთებისა ორითა ბუნებითა იცნობა³ და⁴ ერთითა გუამითა. გარნა ბუნებაჲ და გუამი არა იგივე არიან, რამეთუ სხუა არს⁵ ბუნებაჲ და სხუა⁶ – გუამი⁷.

რამეთუ ბუნებასა კაცთასა ერთად ვიტყუთ: სულისაგან და ჳორცთა შეზაგებულსა, ხოლო გუამითა მათთა – მრავლად. რამეთუ დაღათუ ერთი-

სა ბუნებისა, სულისაგან და ცოცხალთა შესაყებულისანი, არიან პეტრე და პავლე, ვითარცა თქუმი არს, არამედ სხუად და სხუად არს¹ გუამი. რამეთუ სხუად არს პირი პეტრესი და სხუად – პაულისი და² განყოფილებასა შინა გუამოწმებათა [256v 1] ზოგადობითა³ სახისა მათისადთა ერთისა ბუნებისა მქონებელად იხილებიან.

8. ორთა უკუე ბუნებათა ქრისტეს ზედა ღმრთისა ჩუენისა⁴ თქუმი და აღსაარებამ გვცმს ჩუენ და ერთსა გუამსა. რამეთუ არა შესაძლებელ არს⁵ საზოგადოება სახისა ესევეთარსა შეერთებასა ზედა მოღება⁶, ვინათგან სხუად ქრისტე არცა არს, არცა ქმნილ არს, არცა ოდეს იქმნეს სხუად, ღმრთეებისაგან და კაცებისა, რამეთუ ღმრთეებასა შინა და კაცებასა ღმრთი სრული არს იგივე და კაცი სრული⁷.

და არა სათქუმი არს ერთი ბუნება უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტეს ზედა, რამეთუ ორთა სრულთა ბუნებათაგან, საღმრთოებისა და კაცობრივისა, იქმნა მისწორისი⁸ შეერთებამ, არა შერწყმით ანუ შერევნით, ანუ აღზავებით⁹, ვითარცა დიოსკოროს და სევეროს¹⁰ წარპრევენ¹¹, არცა პირებით და¹² თვისებით ანუ პატივისმცემელობით¹³ და განსრახებისა ერთობით ანუ თანამოპატივეობით¹⁴ და თანამოსახელებობით¹⁵ და¹⁶ სათნო-ყოფით, ვითარცა ღმრთიემოძაგებულმან თქუა ნესტორ, დიოდორე და თეოდორე მომყსუესტელმან¹⁷, არამედ შეერთებით, ესე იგი არს, ერთგუამოწმებით¹⁸, უქცეველად, შეურევენელად, უცვალებელად, განუყოფელად და განუწვადლებელად. ვინაჲცა ძისა ღმრთისა¹⁹, განცოცხლებულისა²⁰, შეერთებასა ორთა შინა სრულთა ბუნებათა ერთგუამოწმებით შეერთებულთა, აღსაარებამ²¹ გიქმს თქუენ მისევე და ერთისა გუამისა თქუმითა ღმრთეებისათვისცა და კაცებისა მისისა.

არა ამისი ხოლო, არამედ ორთა ბუნებათაცა, ცხოვლად²² დაცეულთა მის წორის შემდგომად შეერთებისა, გიღირს თქუენ²³ რწმუნებად, არა თვისაგან და განყოფილებით²⁴ დასხმულთა თითოეულად, არამედ ურთიერთას შეერთებულთა ერთსა შინა²⁵ შესაყებულსა გუამსა მისისა. რამეთუ არსებითსა ვიტყვთ შეერთებასა, ესე იგი არს, ჭეშმარიტსა და არა ოცნებითსა²⁶. ხოლო არსებითად არა ვითარცა ორთა ბუნებათა ერთისა შესაყებულისა ბუნებისა შემასრულებელთა ვიტყვთ²⁷, არამედ ვითარცა ურთიერთას საკრეველად და²⁸ ჭეშმარიტებით²⁹ შეერთებულთა³⁰ ერთსა შინა შესაყებულსა გუამსა ძისა ღმრთისასა და შეურევენელად დამცველთა არსებითთა თუთებათა და განყოფილებათა მათთასა.

9. ესე უკუე ახალი და გამოუთქუმილი შეერთებამ და შერწყმამ ღმრთისმეტყუელისა³¹ გრიგოლის³² დაუკრდა რამ, განცხებებით³³ თქუა:

„მ, შერწყმამ ახალი! მ, შეზაებამ საკრეელი! რამეთუ ახალი და საკრეელი სახელ-სდე მას, ვითარცა შეურენელსა. ვინათგან არა ვითარ-იგი ღვინისა და წელისა ურთიერთას შეზაებითა შეირევიან ბუნებანი მათნი, ეგრეთვე იქმნა საღმრთოსაცა ზედა შეერთებასა სიტყვასა. წარედ! არამედ თითოეული ბუნებამ საკრეელსა შინა და ახალსა შერწყმასა განყოფილებისა თანა თუთებისაცა და [256 v II] მმარხველ იქმნა.

ვინამცა აგებული ეგო აგებულად და აუგებელი – აუგებელად, მოკუდავი – მოკუდავად და უკუდავი – უკუდავად, გარეშეწერილი – გარეშეწერილად და გარეშეწერელი – გარეშეწერელად, ხილული – ხილულად და უხილავი – უხილავად. რომლისათვისცა ერთი იგი გამოაბრწყინებდა საკრეელებათა, ხოლო მეორე თავს-ისხმიდა გინებათა.

10. ამიერ უკუე უფალიცა დიდებისამ ითქუმის¹ ჯუარცუმულად², არა ვნებითა მისისა³, ვითარ თქუენ ჰგონებთ, საღმრთოისა და უვნებელისა ბუნებისამთა. რამეთუ ვითარ⁴ ენებულცა⁵ იყოს ღმერთი, ვინათგან უქორცო არს?

რამეთუ უკუეთუ ვის ძალ-უც მზისა⁶, ნერგსა ზედა მიფენილისამ, ნერგსავე⁷ თანა განკუეთამ⁸, ანუ თუ დაწერილისა სიტყვას⁹ ქარტასა თანაგანმშჯუალვად¹⁰, თანა-განმშჯუალოს¹¹ ეინმე ყოელადუხრწნელთა ცორცთა შინა¹² ღმრთისმშობელისათა დაწერილიცა სიტყუამ ღმრთისამ, ვითარცა ტყავსა ზედა ცხოვრისასა და განგუმიროს¹³ საღმრთომ ბუნებამ, შეერთებული კაცობრივისამ? რამეთუ უკუეთუ¹⁴ შესაძლებელ არს ნერგისა თანა განკუეთამ¹⁵ მსეებრთა შარავანდუდთამ, შესაძლებელ არს¹⁶ უვნებელისაცა ენებულად გამოინებამ, არამედ მოისპენ¹⁷ გმობამ!

რამეთუ უვნებელ არს ღმერთი¹⁸ და არა თანა-ვენო ცორცთა თუსთა¹⁹. ხოლო ეენო, არამედ ვითარცა კაცსა, რამეთუ მრსობლი იყო, ვითარცა იტყვს ღმრთისმეტყუელიცა გრიგოლი²⁰, ვინათგან დაშურაცა და მოემშია და მოეწყურა და იურეოდა და ცრემლოდა შჯულითა ცორცთამთა. და მოივლინა, ვითარცა კაცი²¹, ხოლო უკუეთუ ვითარცა ღმერთიცა, რამე ესე? სათნო-ყოფამ მამისამ²² მოვლინება-ყოფად ჰგონე, რომლისა მიმართ აღაღელენს თუსთა²³ და ვითარცა დასაბამსა პატიე-სცემს უუამოსა და არა საგონებელ-ყოფისათვის ღმრთისწინააღმდგომობისა²⁴, ვინათგან მიცემამცა ითქუმის, არამედ თავისა თუსისა მიმცემულობამცა წერილ არს. და აღდგა მამისა მიერ და ამაღლდა, არამედ თავისა თუსისა აღმადგინებულობამცა²⁵ და აღმაშაღლებულობამ კუალად, იგინი – სათნო-ყოფისანი, ესენი – ჯელმწიფებისანი.

11. და ვითარმედ¹ იენო ვიდრემე, იგონებ² შენ, ხოლო ვითარმედ² ნებსით³, არა შესძინებ⁴. და შემდგომად მცირედისა, და მიცემული იხილო⁵ და ჯუარცუმული⁶ და თანაჯუარისმცუმელი ჩემისა ცოდვისაჲ, ვითარცა კრაგი მიყვანებული⁷ და ვითარცა მღვდელი მიმყვანებელი⁸, ვითარცა კაცი დაფლული და ვითარცა ღმერთი აღდგომილი, მერმე აღმავალიცა და მომავალი დიდებითა თვისითა. და ესენი⁹ უკუე საღმრთოჲმან გრიგოლი არა ენებულებისათჳს საღმრთოჲსა ბუნებისა ღმრთისმეტყუელებით განცხადებულად წარმოაჩინნა¹⁰.

12. ხოლო ჩუენ, ვითარცა ერთსა გუამსა მისსა ვიცნობთ, ეგრეთვე ბუნებათა არსებითი განყოფილებაჲ დაც [257r l] ეულად უწყით. გარნა ვითარ დაცულ იქმნეს¹ განყოფილებაჲ არა² დაცვასა შინა ურთიერთას განყოფილებისა მქონებელთასა, რამეთუ განყოფილებაჲ³ განყოფილთა არს განყოფა? ვინამცა თანაარს არს იგივე ღმრთეებით ვიდრემე მამისა და სულისა, ხოლო კაცებით – დედისა და ჩუენ⁴ ყოველთა⁵ კაცთა, რამეთუ შეიყოფიან ბუნებანი მისნი ერთსა შინა და მასვე გუამსა, რომლითა განიყოფიეს მამისაგან და სულისა, დედისაგან და ჩუენ კაცთა⁶. ⁷ და ვინამთგან ესრეთ არიან ესენი, გან-სამე-ვრდომილ ხართ მართლისაგან შჯულისა მორწმუნეთა ეკლესიისა⁸ ერთისა ბუნებისა ქრისტეს ზედა შემდგომად⁹ შეერთებისა უგუნურებით მეტყუელნი¹⁰ და ბუნებათა მისთა შემრეველნი.

13. რამეთუ ესრეთვე უეტყულად ორთა მათცა დღესასწაულთა ქრისტესითა, თჳს-თჳსად¹ აღსრულებულთა ყოვლისა მიერ ეკლესიისა² მორწმუნეთაჲსა, ვიტყჳ უკუე შობისა მისისა და ნათლისღებისა³, ვითარცა ორთა ბუნებათა მისთა, ეგრეთვე და ამათცა ერთ დღესასწაულად სრულმყოფელობითა შეჰრევთ⁴ ერთყოფისა ორთაჲსავე და არა ორობისა მეტყუელნი, ვითარცა არა მეცნიერნი, თუ რასა იტყჳთ, არცა თუ ვიეთოჳს დაამტკიცებთ.

გარნა უკუეთუ სათნო გინნს სმენად ჭეშმარიტებისაჲ, მე ამისთჳსცა გამოგაჩინნე თქუენ უგულისცმოებით მოქმედად. და რამეთუ ორთა ამათ აწ მოცსენებულთა დღესასწაულთათჳს დიდი ღმრთისმეტყუელთა შორის გრიგოლი ფილოსოფოსობდეს რაჲ გულისცმიერებით, კეთილშუენიერად და მაღალბრწყინვალედ განარჩევს სიტყუასა თითოეულისასა და სხუაყოფასა აჩუენებს ქრისტეს შობისა დღესასწაულისასა, ღმრთისგამოჩინებად სახელისმდებელი მისი, და სხუა – ნათლისღებისასა, ნათლვად მწოდებული მისი.

და უკუეთუ გნებაეს, თუთ ღმრთივთქმულთა¹ სიტყუათა მისთა მიერ

შევისწავოთ განყოფილებამ ამით დღესასწაულთაღ, რამეთუ იტყვს:

14. ხოლო აწ ღმრთის გამოჩინება – დღესასწაული, რამეთუ გამოუჩნდა ღმერთი კაცთა შობისა მიერ.⁰¹ კითხუამ¹: ვითარ უკუე გამოუჩნდა ღმერთი კაცთა შობისა მიერ, რომელი უცოროცო არს და უნივთო? მიგებაჲ: ეინათგან საშოსა შინა ყოვლადუბიწომსა ქალწულისა მარიამისა² სიტყუად ღმრთისად ვმასა თანა მთავარანგელოზისა გაბრიელისა³ შევიდა და სულითა წმიდითა⁴, ვითარცა ტყავსა ზედა ცხოვრისასა,⁵ შემწინკულებულთა⁶ შინა და ყოვლისავე ბიწისაგან შეუხებელთა ცოცრთა მისთა დაწერილი თითითა ღმრთისა და მამისათა, გამოუთქმულად განცოცვიელდა და ცოცვიელ-იქმნა მიუთხრობელად⁷. და ცოცქმნილი სიტყუად⁸ კაცად სრულად იშვა მისგან, რომელი-იგი სრული ღმერთი იყო, არასადა დაცნითა ქალწულებისა მისისა ბეჭედთაჲთა. და ერთად ორთაგან წინააღმდეგობთა გამომჩინებულმან გუამითა ქუეყანასა ზედა ქალწულისაგან შობისა მიერ დაიკარვა [257r II] ჩუენ შორის და კაცთა თანა აღიზარდა,⁹ ვითარცა წერილ არს. რომლისა-მე სახისათჳს? ანუ თუ რაჲთა შობამცა კაცთაჲ¹⁰ პატიე-იცეს⁹ და ქალწულებამცა⁹, ვითარცა თქმულ არს¹¹. რამეთუ უკმდა, იტყვს, შობისაცა პატივისცემაჲ და ქალწულებისა წინაპატივისცემაჲ.⁰²

გარნა განმკაცრებით განიხილე¹², თუ ვითარ ყოველთაჲე მიერ, რომელნიცა სიტყუასა ამას შინა მოივსენნა, მხოლოდ ქრისტეს შობისათჳს¹³ ოდენ სიტყუამაღლობით ფილოსოფოსობს და არცა ერთსა რას რაჲთურთით¹⁰ მოივსენებს ნათლისღებისათჳს, იტყოდის რაჲ¹⁴: უცოროცოდ ცოცვიელ იქმნების, სიტყუად განსრქელდების, უხილაჲი იხილვების, განუხილველი განიხილვის¹⁵.⁰³

15. რომლისათჳსცა დამწკებელმან სიტყვსამან „ქრისტე იშვებისო“ – ესე ხოლო ვმა-ყო ვმამაღლობით და არა ესეცა, თუ „ნათელს-იღებს“. ქრისტე იშვების, არა მერმეცა იესუ, არა მაცხოვარი, არა ღმერთი, არამედ მხოლოდ ქრისტე ოდენ.¹ რამეთუ თანად ორთაჲე სახელისა მიერ ქრისტესისა და¹¹ ორთა ბუნებათა უფლისათა ცხად-ჰყოფდა, ღმრთეებისა მისისა და კაცებისა. ვითარ-იგი თვთ მან სცხო თაჲსა თჳსსა, ვითარცა ღმერთმან, მცხებელმან ცოცრთამან თჳსისა¹² ღმრთეებისამან და ცხებულმან, ვითარცა კაცმან, რამეთუ მისი არს ესეცა და იგი. ხოლო საცხებელ კაცებისა ღმრთეებაჲ¹, ვითარცა იტყვს საღმრთოდ დავით: „ამისთჳს გცხო შენ ღმერთმან, ღმერთმან შენმან, საცხებელი სიხარულისად უმეტეს მოუყასთა შენთა“.⁰²

ხოლო სახელმან ამან ქრისტესმან პირველთა საღმე უამთაგან საწ-

ინაფარმეტყუელთა სიტყუსა მიერ მიიღო დასაბამი და¹ ძუელისა მოცემისაგან, რამეთუ ესრეთ წერილ არს ძუელსა შინა აღთქმასა, ვითარმედ: „ქრისტე ოდეს მოვიდეს, არაჲნ უწყოდის, ეინამ მოვიდა“³. და კუალად, „ქრისტე რაჟამს მოვიდეს, გითხრას თქუენ“⁴ ყოველი“⁵. და იერემიას შინა: „სული პირისა ჩუენისაჲ უფალი ქრისტე“⁶. ეინადცა ამით მიერ განსწავლული სამართელი უფლისა მიმართ იტყოდა: „უწყი, ვითარმედ მესია მოვაღს, რომელსა პრქვან ქრისტე“⁷.

16. ესრეთ უკუე ამიერვე მქონებელმან ამისმან დიდმან ღმრთისმეტყუელმან გრიგოლი „ქრისტე იშვებისო“ – ესე ხოლო ცმამდლობით ცმა-ყო შორის ეკლესიისა¹ მორწმუნეთაჲსა. რადსათუსა-ა? რადთა ასწავოს არა ხოლო მორწმუნეთა, არამედ პურიათაცა, ვითარმედ რომლისა-იგი² მოსლვაჲ წინაფარმეტყუელთა³ წინაფარ თქუეს, დღეს მე შობილად ექადაგებ მას, ამას ქრისტესა, არღასადა წინადაცუეთილებისა მიერ მიმღებელსა იესუდ⁴ სახელისდებისასა, რომელი შემდგომად რვისა დღისა შობისა მისისა მიიღო; მას ქრისტესა, რომლისა საიდუმლოჲ ნათლისღებისა მისისაჲ ყოფადთა ჟამთა,“ შემდგომად რეადღითისა⁵ მის წინადაცუეთისა და ოცდაათთა წელიწადთა ღმერთმამაკაცებრითა ჰასაკითა წარელისა,⁶ სრულ-იქმნების“⁷. რამეთუ არა შობისა და მერვისა დღისა წინადაცუეთისა მისისა შემდგომად, ვიდრე იგი ჯერეთ ჩნჯლდა იყო, მაშინ ნათელ-იღო ქრისტემან, ვითარ-ესე ჩუენ მიერ იდღესასწაულების⁸ აწ მიზეზისათჳს და საჭიროობისა სათანადოჲსა, არამედ შემდგომად ოცდაათთა წელთა გარდასლვისა⁹, ვითარცა ითქუა, და შემდგომად სრულად მამაკაცად და საესებად თჳსსა¹⁰ აღწევნისა მისისა¹¹.

17. ხოლო ვითარმედ აწინდელი ესე სიტყუაჲ მხოლოდ ქრისტეს შობისათჳს ოდენ აღწერა საღმრთომან გრიგოლი, იხილე, თუ ვითარ წესსა დღესასწაულთასა დამცველი თითოეულსა მათგანსა თჳსსა ჟამსა და აღგილსა, ჯეროანსა¹ პატიჲსა და სიტყუასა² განუჩინებს, რამეთუ [257v I] ჩუენებაჲ შენი ანებაჲს, ვითარმედ ქრისტეს შობისა³ ამას დღესასწაულსა ნათლისღებისაჲ⁴ ენაცვალების, რომელი სხუაჲ არს თჳნიერ ამისსა და განყოფილი ამისგან ჟამითა და პატივითა და ღირსებითა და არა ერთ არიან ორნივე, არამედ – ორ, ერთისა და მისეჲ ქრისტეს მიმართ სრულყოფადნი.

შემდგომად პირველთა მათ სიტყუათა ზედა-დაპრთავს მეტყუელი: „აწ უკუე შემდგომად მცირედისა იხილო განწმედილიცა იესუ იორდანესა ჩემითა განწმედითა!“¹ 3^{iv} 0ⁱ. და მცირედ ქუემორე: და ცხოველსმყოფელად მკუდართა; „ჰე, თუმიცა, და შენდა“, ბოროტადმადიდებლობითა მომ-

კუდრისა მაგის“. ხელაფ-ა, ვითარ განყენა და განთვსებულ ყენა იგი[ნი] ურთიერთას?²

18. გარნა მერმეცა მოიხილე ღმრთისმეტყუელისა მომართ მამისა, თუ ვითარ აწინდელსა ამას სიტყუასა შინა მხოლოდსა ქრისტეს შობისათვის ოდენ ფილოსოფოსობს ყოვლითურთ, ვითარცა ეგერა ითქუა: „და რაოდენ ჩემდა, ჳმობს, დღესასწაულნი თითოეულთა ქრისტეს საიდუმლოთანი, რომელთა თაჲ ყოველთა ერთი, ჩემი სრულებაჲ და კუალად დაბადებაჲ და პირველისა ადამის მიმართ აღსლევად“.

ხოლო¹ აჲ შეიწყნარე ჩემდად შობად² და წინაჰკრთებოდე, დაღათუ არა ვითარცა იოვანე³ მუცლით გამო, არამედ ვითარცა ღვთის განსუენებასა ზედა კიდობნისასა.⁴ და აღწერისაგან შეიკდიმე, რომლითა ცათა შინა აღიწერე და შობასა კმსახურე, რომლისა მიერ განიკისენ საკრეველთაგან შობისათა და ბეთლემისა პატიე-ეც მცირესა, რომელმან შენ სამოთხედ მიმართ მიგაქცია და ბაგასა თაყუანის-ეც, რომლისა მიერ პირუტყუქმნული⁵ გამოიზარდე სიტყუსა მიერ⁶ და შემდგომად მცირედისა⁷: „ვარსკულაჲისა თანა რბიოდე, მოგუთა თანა ძღუნის-შემწირეველობდ ოქროსა და გუნდრუკსა და ზმურნისა⁸, ვითარცა მეუფისა და ვითარცა ღმრთისა და ვითარცა შენთვის მკუდრისა, მწყემსთა თანა აღიდებდ, ანგელოზთა⁹ თანა უგალობდ, მთაჲვარანგელოზთა¹⁰ თანა მწყობრობდ¹¹. იყაენ ზოგადი კრებაჲ ზეცისა და ქუეყანისა ძალთაჲ“. ¹²

19. რასა იტყუ? ისწავე-ა¹ სიტყუათაგან საკრეველისა ამის მამისათა, ვითარ მხოლოდსა ქრისტეს შობისასა ოდენ იტყუს აქა დღესასწაულობასა და არა ნათლისღებისაცა დღესასწაულისასა? იხილე-ა, ვითარ განმთვსებელმან და განმყოფელმან მათმან ურთიერთას² სხუად გამოაჩინა, რომლისათვის-ესე მეტყუელებს ქრისტეს შობისა დღესასწაული, ვითარი იგი სხუად არს ბუნებაჲ კაცებისა მისისაჲ, და სხუად³ – ნათლისღებისაჲ⁴, ვითარი-იგი სხუად არს ბუნებაჲ ღმრთეებისა მისისაჲ?

ესრეთ შეისწავენ ბუნებანიცა ორნი ქრისტესა ზედა, სხუად და სხუად, ურთიერთას შემოკრებულნი და გუამოვნებით შეერთებულნი ერთსა და მასეჲ ქრისტესა შინა⁵. რამეთუ ერთად შეზავებულად გუამად, ორთა ბუნებათაგან მის შორის შესრულებულად, უწყოდე შეერთებაჲ მისი, განუყოფელი და შეურეენელი⁶. რამეთუ ვითარი-იგი დაცეულად გებასა ვიტყუთ ორთა ბუნებათასა შემდგომად შეერთებისაცა ერთსა შინა შეზავებულსა⁷ გუამსა ქრისტესისა, ესე იგი არს, შემოკრებულთა ურთიერთას⁸ ჭეშმარიტებით⁹ ბუნებითა თანა თჳ [257v 11] თებათა მათთა შეურეენელად და განუწყალებელად, და¹⁰ განყოფილთა და აღ-

რიცხულთა, ეგრეთვე თითოეულისაჲცა აღმოჩსენებულთა⁷ ამათ ღღესასწაულთაგანისა ცხოვლად დაცვასა ექადაგებთ თჳსისა სიტყჳსა⁸ და ადგილისა და ჟამისასა⁹, ვითარცა მეორისაგან განყოფილისა და შეურეენელისასა.

რამეთუ დაღათუ ერთყოფადცა ეთქუათ ორთავე ქრისტეს ღღესასწაულთა¹⁰, შობისა და ნათლისღებისად, არამედ განყოფილად ეპხედავთ მათ წესითა და ადგილითა, ღღითა და პატივითა, ჟამითაცა და რიცხუთა¹¹ სამართლად აღრიცხულთა, რომლისათჳსცა თუთოეულსა¹² მათგანსა თჳსსა შინა ღღესა და¹³ ადგილსა¹⁴ და ჟამსა შემსგავსებულსა პატივსა მედღესასწაულებით მიუზღავთ: ერთსა მას უკუე მას შინა შობისათჳს ქრისტესისა¹⁵ ოცდახუთსა დეკენბერისა¹⁶ თთჳსასა, ხოლო მეორესა – შემდგომად ოცდაათთა წელიწადთა შობით მისითგან გარდასღებისა მას შინა იორდანეს ნათლისღებისათჳს მისისა მეექუესესა ღღესა იანუარისა თთჳსასა.

20. და სამართლად ეპყოფთ¹, ეინამთგან არა იგივე არს შობამ და ნათლისღებამ, არამედ სხუამ არს ესე და სხუამ – იგი, და² შორის მათსა ფრიადი არს განყოფილებამ. რაოდენ? რამეთუ³ პირველი იგი ჩჩუალად ყრმად შობილისა მოცემელად ჩუენდა იხილეების, ძისა ღმრთისა, ხოლო მეორე ოცდაათისა წლისად⁴ ქმნილსა და იორდანეს შინა ნათელღებულსა უფალსა და ნათლისღებასა შინა სულისა წმიდისა გარდამოსლესა სახითა ტრეფისადთა გვჩუენებს.

ესრეთ უკუე თუთ იგი ღიდი გრიგოლიცა წესთა ამათ ღღესასწაულთასა განყოფს და თუთოეულისა¹ ჟამსა და ადგილსა ყოვლადსიბრძნით მაუწყებს ჩუენ. და ღმრთისა ეკლესიასა² ზემოთგანეე მიუღებიეს, ცხად-არს, ვითარმედ განთჳსებულებით და განყოფილებით ღღესასწაულობამ მათი, ვითარცა ორთა და არა ერთისად³,⁴ ერთისა ქრისტეს ღღესასწაულთად, ორითა ბუნებითა და ერთითა გუამითა ამათ შინა თაყუანისცემული-სად⁵ და ჯეროვნისა პატივისა, ვითარცა სწორპატიეთა და სწორდიდებათა შემსგავსებულად ჟამთა და საქმეთამსა მიცემად.

რამეთუ არა, იშუა რამ ქრისტე, მეყსეულად⁶ მასეე ღღესა⁷ და ჟამსა ნათელღებულადცა ეპხედავთ⁸ ჩუენ, რამთა შობისა თანა მაშინეე ედღესასწაულობდეთ ნათლისღებასაცა, ვითარ-ეგე თქუენ ჰყოფთ აწ. არამედ ვითარცა წერილ არს⁹, შემდგომად შობისა აღორძნებოდა, ვითარცა ყრმად და¹⁰ პასაკითა და სიბრძნითა და მადლითა¹¹ წინაშე ღმრთისა და¹² კაცთა წარემატებოდა, წლითი-წლად აღვიდოდა მშობელთა თანა ტაძრად და მორჩილებასა მათსა შინა¹³ მყოფი, შთამოვიდა გალილეად.

ხოლო ათორმეტისაღა წლისაჲ¹⁰ რაჲ იყო, შორის მოხუცებულ [258r 1] თასა¹¹ მასწავლელად დაჯდა. და ესრეთ შემდგომად ოცდაათთა წელთა ნათლისღებად მოვიდა.

21. აწ უკუე ამათნი მეცნიერნი ჩუენ და ყოველი ეკლესიაჲ¹ ქრისტესი, სწავლული განყოფილებასა ქრისტეს დღესასწაულთასა და თუ რაოდენი არს შორის ორთასავე, თითოეულსა თვისისაებრ დღისა და ჟამისა, და შესატყვისად რომლისავე დღესასწაულისად წლითი-წლად დღესასწაულობს.

არამედ ვჰლოცავთ თქუენ შორის, მ ბრძენო სომეხთანი, ტკივნეულითა ცხოვრებითა მოღუაწებით მცხოვრებელთა² აღხილვად³ ოდესმე და მიხედვად შარაენდელთა მიმართ ჭეშმარიტებისათა, და მოღტოლვად, გიწოდდეს რაჲ ნათელი უბიწოისა და მართლისა სარწმუნოებისა, ერთსა შინა კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიასა ბრწყინვალედ დიდებული-საჲ, რაჲთა ერთქმნილნი ჩუენ თანა სიმდაბლითა და კეთილმრწმუნებელობითა⁴ სულისაჲთა, თანა-შენაწევრნეთ გუამსა ქრისტესსა, რომელ არს ეკლესიაჲ მორწმუნეთაჲ. და იქმნეთ⁵ ჩუენ თანა თქუენცა ასოინი კერძოთაგან მისთა ერთისა შორის თავისა, ცხად არს, ვითარმედ ქრისტესსა, პატიოსნითა სისხლითა თვისითა მომსყიდელისა ჩუენისა.

22. რამეთუ პნებაჲს თქუენიცა, მშორობელთაჲ, ჩუენ, მახლობელთა, თანაშემოკრებაჲ და შეერთებაჲ ერთისა მომართ წმიდისა და მართლ-მადიდებელისა სარწმუნოებისა, მართლმკუეთელისა სიტყუასა⁶ ჭეშმარიტებისასა ერთისა მომართ ზრახვისა, საღმრთოისა სარწმუნოებისა შჯულთა თანამზრახეალისა, რაჲთა იდიდოს, ვითარცა პირველ წმიდათა შორის მისთა, აწ ჩუენ შორისცა შეერთებულთა მართლისა მიერ აღსაარებისა და სარწმუნოებისა, კიდითგან ვიდრე კიდემდე⁷ ყოველსა შინა ეკლესიასა მორწმუნეთასა უცვალებელად დამარხულისა⁸. და რამეთუ უკუეთუ ჭეშმარიტებისა სიტყუასა რწმუნებაჲ⁹ ინებოთ, იქმნეთ ვითარცა ქვანი პატიოსანნი შორის ეკლესიასა ღმრთისასა¹⁰, ვინაჲთგან, ვითარცა იტყუთ, მოღუაწებითი ცხოვრებაჲ წარგიმართებიეს¹¹, მხოლოდ მართალსა სარწმუნოებასა თანამსრბოლისა ოდენ სიტყუსაგან ნაკლულეჲანი¹², რომელი უკუეთუ შეაერთოთ განკრძალულსა და სახარებისაებრსა მოქალაქობასა, დიდად გამოჰწინდეთ¹³ წინაშე ღმრთისა და კაცთა, და ვითარცა საბაზმაკენი მნთებიარენი დიდსა შინა სახლსა ღმრთისასა, ესე იგი არს, ეკლესიასა¹⁴ მორწმუნეთასა იხილეგებოდიო¹⁵, ნათელსა¹⁶ მართლმადიდებელობითისა კეთილადმსახურებისასა სიტყუთცა და ცხოვრებით მიმუენელნი ყოველთა შეილთა მისთანი¹⁷. და დიდთა მოსაგებელთა ღირს

იქმნეთ ღმრთისაგან აქაცა და მერმესა მას, რომელთაჲ გეყავნ თქუენ მიმთხუეჲჲ მოცვალებულთა წინააღმდგომისა იჭკსაგან და წვალებისა მართლისა მომართ და უბიწოდსა სარწმუნოებისა ქრისტეს ეკლესიისა და ყოველთა საუკუნიტგანთა [258 r II] წმიდათა თანა შუებულყოფად ცხოვრებითა საუკუნიტთა, მაღლითა და კაცთმოუუარებითა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესითა, რომელსა შუენის ყოველი დიდებაჲ, პატივი და თაყუანისცემაჲ, თანა მამით და სულით წმიდითურთ, აწ და მარადის და საუკუნეთა საუკუნეთასა, ამინ.

I სიტყვის კრიტიკული აპარატი

სათაური. I სომეხთაგან K

სათაური I εὐτελοῦς] om.

1. I მგზობარისა 2 ამის D 3 მნანან A, მნან B

1. I γάγγραιναν] მიჰნეარისა... სენისა

II δεῖν ἔγχαν] შეეპრა(ცხე

III συμπόνω]. თანამოქმედად

IV συτηγόρφα] თანამბრძოლად

V χρήμασασθαι] მიყენებდა

VI βεβηομένης] ვმადანსმენილისა

VII καταδრυσχῆς] დასამკოზიელად

VIII ᾤσπερ] რე(კათუ

IX προσέχοντες] იწუროიან

2. I ამით(კა A 2 თავისა D 3 ღმრთის C

2. I τῶν θείων φάτων] ნათელთასა

II ἐχούσας] მოგებელთა

III παυήγυρισεν] თავად დღესასწაულისა

IV οὐκ ἔστι] არა ამიერ ხოლო

V στηλῆς] განქიქებისა (შეიძლება ბერძნული სიტყვა დაქარაგმებული იყო და მთარგმნელმა წაიკითხა, როგორც στηλίστευτικός (განქიქება).

3. I თანაერთმართა D 2 ეკლისიისა BC 3 კიდემდე BC 4 მისა D 5 აღსარება C 6 ურთიერთარს C 7 შერევა C 8 ეეტუქი C 9 საბელიოსისსა C

3. I καὶ ἀποστολική] სამოციქულოისა

II ἀπὸ τῶν περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης] კიდითგან სოფლისამდე ვიდრე კიდელმდე მისსა აღშენებულისა

III οἰκουμένης] add. და

IV ὁμοφασιν] თანაერთნებაყოფად მისი

V Θεόν] om.

4. 1 ურთიერთარს C 2 თუხებისამთა D 3 სხუათგან om. C

4. 1 აწიოსი: შეისწავე ABCK

— I ὡς οἱ θεολόγοι φασὶ τῶν θείων πραγμάτων (ეთარ(კა საღმრთო საქმეებზე ღმრთისმეტყველები ამბობენ) ეთარ(კა საღმრთოთა მამათა შორის ღმრთისმეტყველნი იტყვან (ქართული ტექსტის „მამათა“ შესაძლოა გაჩნდა იმის შედეგად, რომ ბერძნულში იყო დაქარაგმებული πτρυ, რაც მთარგმნელმა გახსნა როგორც πατήρ(ან).

II ἔξ ἂν συστέθει ἄνθρωπος] რომელთაგან შეესაბამებოდა იქმნა

III γάρ] ეითარცა

IV ἐχρημάτισε] იცნობა

4. ¹მე-4 მუხლიდან მე-11 მუხლამდე წყაროდ გამოყენებულია იოანე ღამ-
ასკელის „გარდამოცემა“, თ. 47 (III,3) = PG 94, 988 B-993 C.

5. 1 ესრე D 2 საცნაურება ABC

5. ¹ აწიაზება: იხილე K ² აწიაზება: იხილე B

5. I ὁράμενος] ცნობილი

II ἔσται τὸ Χριστὸς ὄνομα καθ' ἑμὰς οὐ τῆς μιᾶς συσθῆτος φύσεως] იყოს
სახელი ქრისტესი თქუენებრ არა გუამისა მისისა, არამედ ერთისა ბუნებისა მი-
სისა საცნაურება (ბერძნულ ტექსტში არის ლაკუნა, არ ჩანს დაპირისპირება:
არა გუამისა მისისა, არამედ ერთისა ბუნებისა მისისა. ამავე დროს, ბერძნულ-
ში სიტყვა „ბუნებას“ ახლავს მსაზღვრელი სუსთმეთ, რაც არ არის ქართულ
ტექსტში. სამაგიეროდ, ქართულში მეტია „საცნაურება“.

III ἀποπὸν] უწესოება

6. ¹ ამის შემდეგ რაღაც სიტყვები წაშლილია B

I ἀπλῆν] მარტივად

II θεὸν αὐτὸν] ღმერთად

III λέγετε γυμνασθήσεται] იცნობოს

IV καὶ ἀνθραπότητι] და სრული კაცობითა

7. I სხუაა D 2 – სხუა არს გუამი და სხუა ბუნება BC 3 არს om. AB 4
საზოგადოებითა D

7. I αὐτὸν] om.

II γάρ] და

III ἐχρημάτισεν] იცნობა

IV ἐχρημάτισεν] add. და

V Ἄλλο] add. არს

VI Πάλιν] add. და

8. I ჩუენისათა D 2 – ზედა შემოდება შეერთებასა D 3 სრული] რომლი-
თა D 4 მის შორის D 5 აღზუაყებით D 5 სევეროს BC 7 პატივისმცემლობით
BC 8 თანამოპატივობით D 9 თანამოსახილობით D 10 მომსუესტელმან B 11
ალსარება D 12 ცხოველად D 13 შინა] add. შინა B 14 უცნებობისა BC 15 ჭეშ-
მართებლით] add. და D 16 შეერთებულია B

8. I οὐκ ἐστὶ] არა შესაძლებელ არს

II Διόσκορος φληγάρι καὶ Σέβερους] დიოსკოროს და სევეროს წარ-
პრევენ

III - IV ἢ] და

V καθ' ἑμὰς] ერთგუაზონებით

VI καὶ σεσαρκωμένον] განკორცვილებულისა

VII ἡμᾶς] ოქუენ

VIII ἀναμάρτος] განყოფილებით

IX φῶς] add. ვიტყუო

X παραδόξως] add. და

9. I გრიგოლს BC 2 განცხადებით C 3 ურთიერთარს C 4 უკუდავად] add. და BC 5 და გარეშეწერილი – გარეშეწერელად] om. D

9. I κρῖσας] add. რამეთუ

9⁰¹ გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or. 38 („შობისათჳს“), XIII, 61 = PG 36, col.325 C 33-34.

10.1 იოქუმის] add. ხოლო D 2 მისითა CD 3 ენებულ D 4 მზესა C 5 თუ] om. C 6 სიტყვისაჲ D 7 თანაგანმსჭუალეა BCD 8 თანა-განმსჭუალოს BCD 9 ჳორ(კოთა შინა) om. D 10 განგურიმოს B 11 მოსაჲ D 12 და მოივლინა ვითარ(კა კაცი) om. D 13 მაჲსა D 14 ღმრთისაწინააღმღგომიოზისა D 15 აღმადგინებელთა(კა CD

10. *1 აშიაზეა: შეისწავე ABCK *2 აშიაზეა: შუენიერი C *3 აშიაზეა: შუენიერი ABK

10. I τὸ θεῖον] ღმერთი

II τὶς ἥλιος] add. ნერგსაჲ

III εἶτε] რამეთუ უკუე

IV συστῶν] add. განკუეთად

V καὶ] add. შესაძლებელ არს

VI τὸ θεῖον] ღმერთი

VII τῇ σαρκὶ] add. თჳსთა

VIII σάματος] add. და მოივლინა, ვითარ(კა კაცი

10. ¹ I კორინთელთა 2,8 ⁰² გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or. 38, XV, 70 = PG 36 col. 328 C-D. ⁰³ გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or 38, XV, 71 = PG 36, col. 328 D.

11. I -2 ვითარ D 3 ნეფსით BC 4 ჯუარ(კმული A 5 მოყვანებული C 6 მიმყენებელი add. და D 7 ესე D

11. I λογ(ζ)η იგონებ

II θεολογῶν, παρθένω ἀπένδειξε] ღმრთისმეტყველებით გან(კახლებულად წარმოაჩინნა

11. ⁰¹ გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or 38, XV, 77 = PG 36. col.329 A 1-2. ⁰² გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or 38, XVI, 79 = PG 36, col. 329 C.

12. I იქმნეს C 2 და(კეულად უწიით, გარნა ვითარ და(კეულ იქმნეს განყოფილებაჲ არა] om. D 3 განყოფად D 4 ყოველთა] om. D 5 რამეთუ შეიწყალებიან... ჩუენ კა(კოთა) om. D. 6 ეკლესიისა B

12. I μετρί καὶ] add. ჩუენ

II ἐπὶ Χριστῶν] add. შემდგომად

III ნიჭა(ζουτες) მერყუელნი

12. ⁰¹ იოანე დამასკელი, გარდამოცემი, = PG 94, col. 996 AB.

13. I ეკლესიისა B 2 ნაოლისდებისა D 3 ღმრთიეჲმნულთა D

13. I ნიჲრქმასად] თჳს-თჳსად

II εις μιν] ერთ დღესასწაულად სრულმყოფელობითა შესრევთ

14. I ABC ხელნაწერების აწიასუა: „კითხუამ“, „კითხუამ“ om. D. 2 ABC ხელნაწერების აწიასუა: „მიგებად“, „მიგებად“] om. D 3 მარიამისა D 4 გაბრიელისა D 5 წმიდითა] add. და D 6 ცხოვარისასა C. ცხურისასა D 7 შეუმწიკულეებლთა BD 8 აღიზარდა] აღსარდა და C 9 პატიე-სცეს D 10 რამოურთ B

14 ⁰¹ „შობისათჳს“ სიტყუას თაჲსე აწერია „თა“ A

14, I ἀσματος] უნიეთო

II ἐσαρκῶθι] გამოუთქუმელად განჯორციელდა და ჳორციელ იქმნა მიუთხრობელად

III σὰρξ γεγοὺς] add. სიტყუაჲ

IV γένουσις] შობაჲ(ვა კაცოაჲ

V ὡσαύτως] om.

VI γέγραπται] თქუმულ არს, შდრ. ბერძნული ტიქსტის გამოცემის კრიტიკული აპარატის №¹⁰⁰ λέλεκται M.

VII προσέχε] განიხილე

VIII ἐπιφέρει] add. იტყოდის რაჲ

IX ὁ ἀναφῆς ψιλαφῆται] განუხილველი განიხილის

14. ⁰¹ გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or 38, IV, 8 = PG 36, col. 313 A. ⁰² გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or 38, XIII, 60 = PG 36, col. 325 B. ⁰³ გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or 38, II, 6 = PG 36 col. 313 B.

15. I და] om. D

I Χριστός] add. ოდენ

II ὁσματος] add. და

III τὸ σῶμα] add. თჳსისა

IV ἡμῖν] თქუნ

V ἐκείνος ἀναγγελεῖ ἡμῖν] om.

15. ⁰¹ იოანე დამასკელი, გარდამოცემი, თ. 47 = PG 94, col. 989 A 8. ⁰² ფსალმ. 44,8 ⁰³ იოანე 7,27 ⁰⁴ იოანე 4,25 ⁰⁵ იერემ. გოდ. 4,20

16. I ეკლესიისა B 2 რომლისა-იგი] რომლისა D 3 იუსოდ A 4 რეა დღი-საჲსა D 5 თჳსა D

16. I πάλοι] om.

II μέλλοντα] ყოყადთა ჟამთა

III περίοδον] წარეღისა

IV ἐκεῖνον Χριστὸν τὸν το μυστήριον... αὐτὸς ἡλικίᾳς τελέσαι] მას ქრისტეს-
სა, რომლისა საიდუმლოა ნათლისღებისა მისისაჲ ყოყადათა ჯამთა შემდგომად
რეაღლითისა მის წინადაცუეთისა... სრულ-იქმნების

V τελεῖται] იღუესასწაულების

VI περιόδου] გარდასღებისა

VII μετὰ τὸ εἰς ἄνδρα τέλειον ἀνελθεῖν αὐτὸν τοῦ οἰκέου πληρώματος]
იღუესასწაულების... შემდგომად სრულად მამაკაცად და საესებად თუსსა აღ-
წევისა მისისა.

17. I ჯეროენასა D 2 შიბითა D 3 განწმენდიოთა C 4 შენდა] add. და D 5
ურთიერთარს C

17. I τοῦ λόγου εἰκότως καὶ τῆς τιμῆς] ~ ჯეროენასა პატიესა და სი-
ტეუასა.

II ἀδεῤῃ] om. შდრ.. ბერძნული ტექსტის გამოცემის კრიტიკული აპა-
რატის № 146.

III ἔορτη] om. შდრ.. ბერძნული ტექსტის გამოცემის კრიტიკული აპა-
რატის № 147.

IV καὶ καθαιρομένους Ἰησοῦς ἐν τῇ ἰορδάνῃ τῆς ἑμῆς καθάρσεως] იხილო
განწმენდილი(ვა იესუ იორდანესა წემითა განწმედითა

17. ⁰¹ მათე 3,13.

18. I ხოლო] და D 2 იოანე C 3 პირუტყუქმნილი BCD 4 ზმერნსა] მურსა
BCD 5 ანგელოსთა BCD 6 მოთეარანგელოსთა A 7 მწყობრობად D

18. I κύριον] შიბაჲ

II μετὰ ταῦτα] შემდგომად მცირედისა

18. ⁰¹ II მათე 15,29-30. ⁰² გრიგოლ ღუთისმეტყველი, 38, XVII, 82-83 = PG
36, col.329 ⁰³ გრიგოლ ღუთისმეტყველი, 38, 17 = PG 36, 332 AB.

19. I ისწავე C 2 ურთიერთარს C 3 სხუად ABC 4 ნათლისღებისა D 5 შინა]
ზედა D 6 ურთიერთარს C 7 აღმოცენებულთა] აწ მოცენებულთა C 8 სი-
ტეუსასა BC 9 ჯამისა D 10 დღესასწაულთაჲ B 11 რიცხუთა B 12 თითოეულსა
B 13 ~ ადგილსა და დღესა BC 14 დეკემბრისა ABK, დეკემბრისა C

19. I ἀσυχῆτως] განუყოფელი და შეუერვეელი

II ὑποστάνει] add. შეზაგებულსა

III ἐν ἐπὶ αὐτῷ τῷ Χριστῷ] om.

IV ἀνδραγάτης] add. და

V καιρῷ] add. და

VI Ἰησοῦ Χριστοῦ] ქრისტესისა

20. I თითოეულისა B 2 ეკლესიასა B 3 ეროისა CD 4 თაყუანისცემულისა
D 5 მეყესულად C 6 ეხილათ BC 7 ~ მადლითა და სიბრძნითა BC 8 და om. K
9 ~ შინა მათსა BC 10 წლისა D 11 მოიხუცებულთაჲსა B

20. I εἰκότως] add. ვსყოფო

II ἐκείνη] add. და

III καὶ ὅσον] add. რამეთუ

IV τριακονταετή] ოცდაათისა წლისად, შდრ. ბერძნული გამოცემის კრიტიკული აპარატის № 175.

V οὐ μὴν οὐσαὺς ἀντὶς] არა ერთისად

VI τῷ ἀντὶ] add. დღესა

VII ἡξῆς ἀντὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ] აღორძნებოდა, ვითარცა ყრმა და

20. ⁰¹ ლუკა 2,40-52.

21. 1 I ეკლისია B (აქაც და ყველგან ასეა) 2 მცხოვრებელთა C 3 აწ ხილ-
ეად D 4 კეთილმრწმუნებლობითა BCD 5 იქმნეთ C

22. კიდემდე BC 2 რწმუნებად D 3 წარგიმართებია BC 4 გამოისწინდეთ CD 5
ექლესიასა] add. შინა ღმრთისა D 6 იხილვეყოდეთ D 7 ნათლისა C

22. I φυλαττομένης] უცვალებელად დამარხულისა

II ἐπειδὴ καὶ τὸν βίον, ὥς λέγετε, ἐναγώνιον ἔχετε, μόνον λειπόμηναι
τοῦ σπένδρου λόγου τῆς ὁρμῆς πίστεως] ვინაიდან, ვითარცა იტყუო, მოლუაწე-
ბითი ცხოვრება წარგიმართებებს, მხოლოდ მართაღსა სარწმუნოებასა თან-
ამსრბოლისა ოდენ სიტყვსაგან ნაკლულეებიანი. ქართულ თარგმანში მხოლ-
რიცხვის ფორმა „ნაკლულეებიანი“ არის განსაზღვრება სიტყვისა „ცხოვრება“. მაშინ, როდესაც ბერძნული დედნის მრაველ. რიცხვის ფორმა „λειπόμηναι“ ეხება
ადრესატებს, სომეხ მონოფიზიტებს.

III χρηματίζετε] გამოწინდეთ

IV πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῇ] ყოველთა შვილთა მისთანი

22. ⁰¹ II ტიმოთე 2,15. ⁰² I პეტრე 2,5

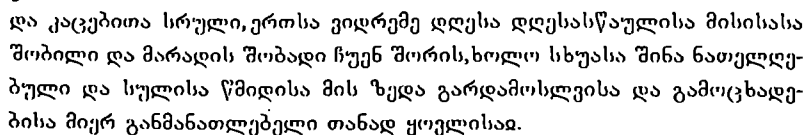
II. მისივე, დასამზოვლად მგზობრისა წგალებისა სომეხთაისა, განსაქიქებელთ მეროქ'

1. პირველი სიტყუაი აღგიწერეთ თქუნ, მ ბრძენო და უადრესნო¹ სხუათა სომეხთანო, რომელსა შინა ღმრთისმეტყუელისაცა და² მამისა გრიგოლის თანამოსაჯულად ეუმევეითა გამოვანინეთ, თუ ვითარი არს ქრისტეს ზედა, ღმრთისა ჩუენისა, მართლმადიდებელობითი სარწმუნოება, რომელი ყოვლითურთ მსგავს იქმნა ჩუენდა თვნიერ ხოლო³ ცოდვისა, და თუ⁴ რამ არს გამოუთქუმელისა შობისა მისისა დღესასწაული, რომელი სხუაი არს გარეშე დღესასწაულისა მის ნათელთაისა⁵, და განყოფილებაი ფრიადი აქუს მისგან.

ხოლო აწ, მერმეცა უმეტესისა მართლმკუთხედობისა⁶ სიტყუასა ჭეშმარიტებისასა თქუნდალ⁷ მესაიდუმლოობის⁸ მნებებელნი, ესერა კუალად, ვითარცა⁹ ჰხედავთ, აწინდელისა მიერ სიტყუსა მეროქესა ძეგლსა¹⁰ აღგიწერთ თქუნ, კუალადცა გულსმოღვინენი ჩუენებად ეგვეითარისა მის ღმრთიესულიერისა მამისა სიტყუათაგან, ვითარმედ სხუაი ვიდრემე არს, გარეშე დღესასწაულისა ნათელთაისა, ქრისტეს შობისა დღესასწაული¹¹ და¹² სხუაი და მრავლითა რამთ განყოფილი იგი ამისგან, დაღათუ ერთისა და მისვე ქრისტესნი არიან ორნივე. და თითოეულისა¹³ ამათგანისა საიდუმლოთა თუთებაი უწყის ყოველმან ერობამან და მსოფლელობამან¹⁴ განგებულებასა შინა განვორციელებულისა¹⁵ სიტყუსა.

2. რამეთუ ვითარი-იგი ვითარცა¹⁶ პირველსა სადმე¹⁷ სიტყუასა შინა ვიტყოდეთ, სხუაი უკუე არს ძისა ღმრთისა კაცებისა ბუნებაი და სხუაი — ღმრთეებისა მისისაი, ერთბაჲდ შეკრებულთა ორთავე ერთსა და მასვე ქრისტეს შორის ერთგუამოვნებით და შეურყენელად,¹⁸ და დადგრომილთა¹⁹ მის შორის განუწვალებელადცა და შეურწყუმელად შემდგომად შეერთებისა, და ქცევისა ანუ ურთიერთას²⁰ შეცვალებისა არ მიმთუალველთაი, ეინადთგან თითოეული ბუნებაი ბუნებითსა თუთებასა თვისსა, დაღათუ შეიერთებიან შეურყენელად და ურთიერთას²¹ დაუტევიან, უცვალებელად ამარხაეს. ამითვე უკუე სახითა ორნიცა ესე კრებანი²² ქრისტეს დღესასწაულთანი. თითოეული მათი ამარხაეს ბუნებითსა თუთებასა თვისსა და უცვალებელად აქუს თავისა თვისისაძლითი ჟამი და ადგილი და სიტყუაი.

3. რომლისათვისცა ორად აღირიცხუვიან და რიცხუ შემოიღებს განყოფილებასა დღესასწაულთასა, დაღათუ ერთ²³ არს ქრისტე ღმრთეებითა

გარნა უკუეთუ გნებაჲს, მოვედით და მამისა და ღმრთისმეტყუელისა! გრიგოლისი საღმრთოჲსა ნათლისღებისათჳს ფილოსოფოსობად ვისმინოთ და უმეტეელად უსრულესადრე ვისწავოთ? მისგან მერმეცა საღმრთოთა" ქრისტეს დღესასწაულთა განყოფილებად. რასა უკუე იტყვს, მედღესასწაულობდეს რამ საღმრთოე ესე კაცი? – „კუალად იესუ ჩემი და კუალად საიდუმლოე“.⁶¹

4. რომლითა სახითა შესცვალეს შესწავებულებასა სახელთასა [258v 1] დღესასწაულთა ამათ შინა მედღესასწაულქმნილი და ქრისტესი¹ შობასა ვიდრემე „ქრისტე იშვებისო“ ^ო იტყუს, ხოლო ნათელთა დღესა – „კუალად იესუ ჩემი“^ო რამეთუ უეჭუელად უკმდა მას თქუმაჲ, ვითარცა მუნ „ქრისტე იშვებისისაჲ“, ეგრეთვე აქა „კუალად ქრისტე ჩემისაჲ“, ვინათგან ერთი არს დღესასწაული და კრებაჲ, ვითარცა თქუენ იტყუთ, ერთისა ქრისტესი, ესეცა და იგი. გარნა არა ესრეთ იტყუს, რამეთუ ჩუენებაჲ ჰნებაეს მიერ წინაშესაგაღლათგანვე¹ ქრისტეს საღმრთოთა¹ დღესასწაულთა განყოფილებისაჲ და ვითარმედ, ვითარცა ორნი ბუნებანი მისნი შემდგომად შეერთებისა ჰმარხავს თითოეული მათგანი თვსსა და ბუნებითსა განყოფილებასა და ქცევაჲ არა მიუღებოეს.

5. რამეთუ დაღათუ შეიერთნეს, ვითარცა მრავალგზის გვთქუამს, გუამოენებით¹ ბუნებანი ქრისტესნი და ურთიერთასი დატეენად აქუს, არამედ სიტყუთა და სახითა განყოფილებისადთა განიყოფებიანცა განუყოფელად; და სახითა უკუე, რომლითა შეიერთებიან, არა აღირიცხუვიან,¹ რამეთუ არა გუამოენებით ორად ვიტყუთ ბუნებათა ქრისტესთა. ხოლო სახითა, რომლითა განუყოფელად განიყოფებიან, აღირიცხუვიან,² რამეთუ ორ არიან ბუნებანი მისნი სიტყუთა და სახითა განყოფისადთა³.

6. ვინაიდან ამის მიზეზისათვის¹ და შესწავებასაცა შესცვლის სახელ-
თასა. და „ქრისტე იშვებისო“, თქუა მუნ, რაითა ცხად-ჟოს, ვითარმედ
ღმერთი სრული და კაცი სრული იშვა ქალწულისა მარიამისგან. რა-
მეთუ ქრისტეს სახელი, ვითარცა პირველსა სიტყუასა შინა ეაცხენეთ,
თანად ორთავე ცხად-ჰყოფს ბუნებათა ქრისტესთა, რამეთუ საღმრთო მან
ვიდრევე განაღმრთო, ვითარცა² მცხებელმან, ხოლო კაცობრივი განღმრ-
თდა, ვითარცა³ ცხებული⁴. ხოლო აქა მეტყუელმან, ვითარმედ „კუალად
იესუ ჩემი“, განცხადებულ-ჟო წოდებაჲ სახელისა მისისაჲ, რომელი ზე-

მოთგანეუ მიელს ანგელსისა მიერ და მერვესა დღესა წინადაცუეთითა შეეწენარა¹ ¹⁴, ვითარცა ესევეთარისა სახელისა მიერ² მაცხოვრად ყოელისა სოფლისა საცნაურქმნილსა. და რამეთუ ესრეთ³ იტყჳს, ვითარმედ შობილი ქრისტე და ნათელდებული იესუ მაცხოვარი არს ერისა თჳსისაჲ⁴, ვითარცა წერილ არს⁵, მაცხოვნებელი და გამომწსნელი მათი⁶ ცოდვათა მათთაგან.

7. ერთი უკუე არს ესე იესუ ქრისტე⁷, ღმერთად სრულად და კაცად სრულად ორთა შინა სრულთა ბუნებათა გამოსინებული⁸, რომელსა თაყუანის-ესცემთ მამისა და სულისა თანა ერთითა თაყუანისცემითა უბრწუნელთა ჳორცთა მისთა თანა. რამეთუ არა თაყუანისუცემელად ვიტყუთ ჳორცთა მისთა და⁹ რამეთუ თაყუანის-იცემებიან ერთსა შინა გუამსა სიტყჳსასა, რომელი ჳორცთაცა¹⁰ გუამ იქმნა. ხოლო თაყუანის-ესცემდეთ რაჲ მათ¹¹, არა დაბადებულსა ვჰმსახურებთ, ვითარ-იგი ჰგონებთ ჰურიანი და თქუენ, არა თაყუანისმცემელნი პატიოსანთა ხატთანი. რამეთუ არა ვითარცა ლიტონთა ჳორცთა თაყუანის-ესცემთ ჳორცთა ქრისტესთა, არამედ ვითარცა ღმრთეებისადა შეერთებულთა და ვითარცა ერთად პირად და ერთად გუამად სიტყჳსა ღმრთისა აღყენებითა ორთავე ბუნებათა მისთაჲთა.

8. და კუალად სხუებრცა, რამეთუ თქუა რაჲ მუნ, ვითარმედ „ქრისტე იშეების“¹², კაცობრივისა ბუნებისა, განღმრთობილისა, შობაჲ¹³ წარმოაჩინა¹⁴. ხოლო აქა [258 v II], ვითარმედ¹⁵ „კუალად იესუ ჩემი“ და „კუალად საიდუმლოჲ“, ცხად არს¹⁶, ვითარმედ ღმრთეებისაჲ ცხად-ყო საიდუმლოჲსა მიერ იესოს ზედა წმიდისა და თანაარსისა სულისა გარდამოსლ-ეაჲ და ყოელისაჲ კაცებისა განწმედაჲ და კუალადღმოსოფნად, რამეთუ მუნ¹⁷ ვიდრემე იშეების წინაჲსწარმეტყუელთაგან¹⁸ ¹⁹ წინამოსწავებული ქრისტე. და²⁰ რაჲთა კუალად ხედვასაჲ შინა წმიდისა ამის სახელისასა დავეყოენოთ მერმეცა²¹, ყრმაჲ იშეა²² და მოგუეცა ჩუენ, რომლისათჳსცა აღორძნდებოდა პასაკითა, სიბრძნითა და მადლითა²³ და წარემატებოდა, ვითარცა იტყჳს საღმრთოჲ წერილი²⁴ და მშობელთა თჳსთა დაემორჩილებოდა.

ხოლო აქა ოცდაათისა წლისაჲ ნათელს-იდებს იესუ, ესე იგი არს, მაცხოვარი ერისა თჳსისაჲ და ძედ იწოდების მამისაგან ზეცათამსა, რამეთუ ესე არსო, იტყჳს²⁵, ძე ჩემი საყუარელი, რომლისა შორის სათნო ვიყაჲ²⁶.

9. ვინაჲცა სხუაჲ არს საიდუმლოჲ ქრისტეს შობისაჲ და სხუაჲ – ნათლისდებისაჲ. მუნ ყრმაჲ იშეა, აქა²⁷ სრულმან მამაკაცმან ნათელ-ილი.

სხუად წესი არს მისი და სხუად – ამისი; სხუად დედობრივისა შობისა საიდუმლოდ და სხუად არს² ემბაზისად. ამისთჳს იტყჳს: „კჳლად იესუ ჩემი“ და „კჳლად საიდუმლოდ“ და ვითარცა³ საიდუმლოდთ ქრისტეს⁴ შობისადთ⁵ საიდუმლოდისა მიმართ ნათლისღებისა მისისა,⁶ რომლისათჳს მეტყუელბდა, წარმავლენელმან ჩუენმან სამართლად თქუა: „საიდუმლოდ, არა საცთურენი⁷, არცა უმკობელი“⁸. გულისცმაჲჲაჲ? „არა საცთურენიო“⁹ – ვმობს. აჲ უკუე უკუეთუ არა საცთურენი⁶ არს საიდუმლოდ, ვითარ თქუენ შესცუთით საიდუმლოდისათჳს შემრეველნი, ვითარცა ორთა ქრისტეს ბუნებათანი – ერთად შემდგომად შეერთებისა, ეგრეთევე ორთა დღესასწაულთა მისთანი – ერთ დღესასწაულად უგუნურებით და⁷ საბელიოზს⁸ და ევტჳქისსა⁹ ძნელბედობით შთაჲარდით¹⁰ წვალებასა?

10. რამეთუ შობად ვიდრემე ქრისტესი ღმრთისგამოინებად სახელიდების ღმრთისმეტყუელისა მამისა მიერ¹¹, ხოლო ნათლისღებაჲ – ნათლევად¹. და² სხუად არს ძალი¹², რომელსა ცხადჲყოფს ღმრთისგამოინებებაჲ და სხუად, რომელსა მოასწაუებს ნათლეად. რამეთუ პირველი იგი¹³ ღმერთსა, განკაცებულსა და შობილსა, ქადაგებს¹⁴, ხოლო მეორე¹⁵ – ნათელღებულსა¹⁶ და სოფლისა განმანათლებულსა.

აჲ უკუე რამათჳს შობასა, განყოფილსა ნათლისღებისაგან, ერთად დღესასწაულად და კრებად იტყჳთ ორთავე და შეარწყუამთ შეურწყუმელთა და შეჰრეთ შერეენისა მიმთუალველყოფად არა შესაძლებელთა? ანუ რად არა, ვინამთგან ბრძენ ხართ, აგრძნობთ სიტყუათაგან ღმრთისმეტყუელისა ამის¹⁷ მამისათა ბუნებასა ჭეშმარიტებისასა და გულისცმაჲჲყოფთ შემდგომობასა საქმეთასა, არამედ იბრძოლებით უსამართლოსა¹⁸ და უგულისცმო[259r 1]სა ბრძოლასა, არა ვითარცა სხჳსა დღესასწაულისაგან წარმოყვანებულთა¹⁹ სხჳსა მიმართ მიწვენულად გამომაჩენისა ჩუენ შემდგომთა სიტყუათა მიერ?²⁰ და რასა იტყჳს შემდგომთა სიტყუათა შინა?²¹ „რამეთუ წმიდაჲ ესე ნათელთა დღე, რომლისა მომართ მოვიწიენით და რომლისა დღესასწაულობად ღირს ვიქმნენით“²². „რომლისა მომართ მოვიწიენითო“²³ – რასა ცხადჲყოფს ესე, ანუ არა ვითარმედ მოვედითო? რამეთუ გამოაჩინა, ვითარმედ დღესასწაულისაგან ქრისტეს შობისა ნათლისღებისა მისისა დღესასწაულად მოვიცვაღენით, რომლისა დღესასწაულობად, ვმობს, ღირს ვიქმნენითო დღეს, რამეთუ სხჳსა დღესასწაულისაგან სხჳსა მომართ გარდამოვედით. და მერმე კჳლადცა ზედა დაჰრთაჲს და²⁴ იტყჳს: „დღეს დასაბამად უკუე ჩემისა ქრისტეს ნათლისღებასა მიიღებს, ჭეშმარიტისა ნათლისა, რომელი განანათლებს ყოველსა კაცსა, მომავალსა სოფლად“²⁵.

ხედავ-ა, ვითარ ნათლისღებისა დღესასწაულად უწოდს დღესასწაულ-სა^{xiv} ნათელთასა და არა შობისად?

11. რამე ზიარებამ აქუს სახელთამ შობასა და ნათლისღებასა, რამეთუ ჰგონებთ მათ¹ ორთასავე ერთ დღესასწაულ ყოფასა და ერთად მედღესასწაულენი მათნი და ზოგად შეჰრეეთ¹ ორობასა დღესასწაულთასა, ვითარცა ქრისტეს ბუნებათასა, საბელიოის და ეგტეკისებრ?² " და რომელთასა-იგი შემაჩუენებელობასა³ საგონებელობით იხემათ წვალებათასა⁴, ამათისა⁵ მადიდებელობისა და შჯულთა შემწედ და⁶ დამმარხველად იპოვებით, რომელნი-იგი ბოროტადმსახურებით ქადაგეს უცნობელთა მათ. რად არა გულისწმისყოფით ისმენთ⁷ ღმრთისმეტყუელებათა⁸ მამისა გრიგოლისთა, თითოეულისა დღესასწაულისათუს ზეშთა⁹ სიბრძნითმეტყუელებასა და თვისისაებრ ჟამისა და საქმეთა შემსგავსებისა მოართუამთ დღესასწაულობითსა პატიესა თითოეულსა დღესასწაულსა?

12. რამეთუ რასა იტყვს იგი დავეითიანისა განმთვსებელი პირისად?¹ „მოუდით მისსა მომართ¹ და განათლდით და პირთა თქუენთა არა პრცხუენეს!“² „განათლდითო“, იტყვს, ვითარმცა იტყოდა, ვითარმედ³ „მისსა მომართ მოსრულთა მართლისა აღსაარებისა და ჭეშმარიტისა სარწმუნოებისა მიერ ნათელ-ილეთ და მიპრონითა სულისა წმიდისაჲთა ცხებულნი განათლდით“.

რამსათუს არა გულისწმეირებით ისმენთ, ვითარცა იტყვთ⁴, სიტყუათა ღიდისა⁵ ამის მამისათა და უბიწოსა სარწმუნოებასა⁶ ქრისტეს ეკლესიისასა მოუჯდებით, ვინამთგან ბრძენ ხართ და მოღუაწებითისა ცხორებისა⁷ მქონებელ, არამედ დადგრომილ ხართ გმოებათა შინა წვალეებისათა, რომელნი აწინდელისა ამის სიტყვსა მიერ განგიცხადენით თქუენ⁸?

13. რამეთუ ნუ კეთილად¹ სადმე მართლჰგამომეტყუელებთ-ა² სიტყუასა ჭეშმარიტებისასა³ და კეთილად ნათელს-ილებთ?⁴

რომელი მიპრონი გეცხების, ნათელს-ილებდეთ რამ, ბეჭდად⁵ სულისა წმიდისა? არა ქუნჯითისა ზეთსა იცხებთ-ა ნათელდებულნი, რომელი ჩუენ საცხებელად გუაქუს საჯამრო [259r II] ბელთა⁶ ჩუენთა⁷, რამეთუ ულბილეს⁸ ჰყოფს მათ ფერკთშესასხმელად? ნუსადა⁹ ესევეთარისა ზეთისა და ცხებისა მისისა მიერ¹⁰ სრულ-იქმნების ნიჭი სულისა წმიდისაჲ.

არა გრცხუენის-ა მათ ზედა, რომელთა ძლით ყოველთავე მართლმადიდებელთა მიერ საცინელ ქმნილ ხართ? რამეთუ¹ არა შესაძლებელ არს სულისა წმიდისა დანერგვასა და ბეჭედსა ღმრთისასა სახელითა მამისაჲთა² და ძისაჲთა³ და⁴ სულისა წმიდისაჲთა⁵ ნათელდებულსა ზედა მოსლევად და გამოსახვად, თუნიერ წმიდისა მიპრონისა ცხებისა.

14. რამეთუ ესე არს ნიში, რომელსა მიიღებს დასაცველად და გარე-მისაქცეველად ეშმაკთა ყოველი ქრისტეს მიმართ ნათელდებული. ხოლო მიპრონი და მას ზედა ქმნილი ლოცვამ უფლისა მიერ¹ მიეცა მოციქულთა და მოციქულთა მიერ¹ – ეკლესიასა ქრისტესსა, ვითარ-იგი განწესებათა მათთა შინა² აღიწერების.

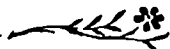
აწ უკუე უკუეთუ გაქუს ესე მიპრონი და მიპრონსა ზედა ქმნილი საიდუმლოდ უწყით და მას ზედა წარსათქუმელსა³ ლოცვასა მეცნიერ ხართ და საიდუმლოდ შემზადებასა მისსა წლითი-წლად სრულ-ჰყოფთ და თქუენცა დაჰხედაეთ⁴ მადლსა, გარდამომაველსა მის ზედა⁵ ჟამსა შემზადებისა მისისასა, ვითარცა პატრიარქან⁶ და მღვდელთმთავარნი ჩუენ-ნი, რადისათჳს⁷ არა იცხებოთცა მას ჟამსა ნათლისღებისასა?

ხოლო ეინამთგან არცა⁷ თუ რამ არს მიპრონი, ამას მეცნიერ ხართ, არცა თუ რამ არს მადლი, რომელი მიეცემის მის მიერ ცხებულთა, ამისთჳს არცა სულითა წმიდითა სრულ-იქმნებით, ნათელ-ილთ რამ, არცა მართლ-მადიდებელ ანუ ქრისტეს ეკლესია ხართ, არამედ მორყუნილ შესაკრებელ და ერისკრება მრავალთაჲისა უთაგომისა^{8, 14} წვალებისა.

ამისთჳსცა აღმხილველნი ოდესმე ცისკროვანებათა⁹ მიმართ ჭეშმარიტებისათა მოუწყვდით ქრისტესა და განათლდით მადლთა მიერ სულისა ცხოველისათა⁹, რადითა შესაძლებელ იყოს თქუენგან წვალებისა ვიდრემე თქუენისა¹⁰ მოძაგებამ, ხოლო მართლისა და უბიწოისა ქრისტეს ეკლესიისა სარწმუნოებისა კეთილად მოსწავლეობად¹¹ და რადითა პირთაცა თქუენთა თქუმულისა მისებრ¹² არა პრცხუენოდის¹³ დღესა შინა საშინელ-ისა¹⁴ საშჯელისა¹⁵ ღმრთისასა, რაჟამს მიეგებოდის თითოეულსა საქმე-თა მისთაებრ¹⁶. გარნა წინამდებარისავე მიმართ კუალად ვიქცეთ.

15. რასა უკუე იტყვს მერმეცა დიდი გრიგოლი უცხადესადრე შესას-წავებელად და განსაყოფელად ორობისა ქრისტეს დღესასწაულთაჲისა?

„აწ¹ უკუე შობამ ჯეროვნად ვიდღესასწაულეთ² მე, წინამძღუარმან დღესასწაულისამან და თქუენცა“³ ⁰¹. და შემდგომად მცირედისა: „ხოლო აწ სხუამ საქმე ქრისტესი და სხუამ საიდუმლოდ. ქრისტე განათლდე-ბის, თანაელვარე ვიქმნეთ! ქრისტე დაეფლვის, თანა-შთაჲილეთ, რადითა თანა-აღმოვიდეთ!“⁰² და ამისა¹ შემდგომად: „ხოლო ეინამთგან ნათლის-ღებისამ² კრებამ და ჯერ-არს მცირედსა რასმე ძვრისხილვამ ჩუენთჳს ხატქმნილისა მის და ნათელდებულისა³ და ჯუარცუმულისათჳს⁴, მოვედ და განყოფისათჳს ნათლეთაჲისა ვიფილოსოფოსოთ, რადითა წარვიდეთ ამიერ განწმედილნი“⁰³. და დასასრულსა: „ხოლო ჩუენ პატივ-ესცეთ⁴ ნათლისღებასა ქრისტესსა⁵ დღეს და კეთილად ვიდღესასწაულთ“⁰⁴.

16. რად არს ამათსა უგანცხადებულესი შესამეცნებელად ჭეშმარიტებისა მეცნიერებისათჳს? განყოფილებასა ზემოთქუშულთა¹ ამათ ქრისტეს დღესასწაულთასა? [259v 1] არა საცნაურ იქმნა-ა განცხადებულად² განყოფილებად ქრისტეს შობისაგან³ ნათელთა დღესასწაულისად⁴? არა წარმოგიდგინა-ა საღმრთოჲმან გრიგოლი სხუაყოფად ამისი და სხუაყოფად მისი, რომელთათჳს იტყჳს, ღმრთისმეტყუელებდეს რად?

გარნა რადთა არა მერმეცა ამისთჳსვე განვაგრძოთ სიტყუად, მოვედით, გვედრებო, და მოსწავლე იქმნენით კეთილმსახურებისა, მიითჴაღეთ სიტყუად მართალთა ზჯულთა ქრისტეს ეკლესიისათად⁵, რომელი მადლმან სულისა წმიდისამან წინაჲსწარმეტყუელთა⁶ და მოციქულთა მიერ განამტკიცა და რომელი მწყობრმან მამათა,⁷ კრომით ვიტყჳ და იერუსალიმით, აღექსანდრიით და ანტიოქიადთ და კონსტანტინუპოლით⁸ შეკრებულთამან, ზჯულისდებით⁹ განასრულა, რადთა არა, გამოკუეითილნი გუამისაგან ქრისტესისა და უცხოქმნილნი ერთისაგან კათოლიკე და სამოციქულო¹⁰ ეკლესიისა¹¹, უცხო იქმნეთ ძისა ღმრთისაგან და ზიარებასა საუკუნეთა¹² კეთილთა მისთასა დააკლდეთ. ხოლო რამეთუ გამოკუეითილნი ხართ ზიარებისაგან სამეუფოჲსა ცოცრისა¹³ და უცხონი მორწმუნეთა ეკლესიისაგან, ესე ცხად არს ამოგან, რომელთა თქუჲმად გუნებაჲს აწ თქუენდა მომართ. და უკუეთუ გუნებაჲს, მოხედეთ¹⁴ სიტყუასა ჭეშმარიტებისასა და სცნათ უეჭუელად, თუ ვითარ გამოგიკუეთიან თაენი კათოლიკე ეკლესიისაგან და ქმნილ ხართ სასომეხო და არა ქრისტეს ეკლესია¹⁵.

17. თუთმხილველნი სიტყჳსანი და მსახურნი¹⁶, რომელ არიან¹⁷ მოწაფენი ქრისტესნი,¹⁸ მთავრად ყოვლისა სოფლისა დაიდგინნეს¹⁹ მის მიერ და ქადაგად ჭეშმარიტისა და უბიწოჲსა სარწმუნოებისა. რომლისათჳსცა²⁰ წარავლინებდა რად მათ ქადაგებად, პრქუა: „წარვედით²¹, მოიმოწაფენით ყოველნი წარმართნი,²² ნათლისმცემელთა მათთა სახელითა მამისადთა და²³ ძისადთა და სულისა წმიდისადთა და²⁴ მასწავლელთა მათთა დამარხვად²⁵ ყოველთა, რაოდენნი²⁶ გამცენ²⁷ თქუენ.²⁸“

ესე უკუე ყოველნი,²⁹ შემდგომად ქადაგებისა სიტყჳსა მის ყოველთა შორის წარმართთა, შეკრბეს ერთბაჲად მორწმუნეთა თანა ანტიოქიას და კრებისამოქმედთა მას³⁰ შინა უწოდეს³¹ მუნ ქრისტეს მიმართ მორწმუნექმნილთა ყოველთა ქრისტიანე³². და მაშინვე³³ დაუსხნეს კანონნი ეკლესიასა მორწმუნეთასა ოთხმოცდახუთნი კლიმენტოსის მიერ³⁴, ლოცვანი³⁵ წმიდისა³⁶ უამისწირვისანი, ნათლისდებისანი, ჳელთდასხმათანი, მიჰრონისანი და სხჳსა ყოვლისავე საეკლესიოჲსა მოცემისათჳს განაწესეს. მერმე ჳელთდასხმულ ყვნეს ეპისკოპოსნი მოწაფეთაგანნი³⁷

ყოველსა ზედა¹⁴ სოფელსა.

18. ა.¹ და პირველად ვიდრევე ეპისკოპოსად პირველსა ეკლესიასა ყოველსა სოფლისასა, ვიტყვ უკუე იერუსალიმისასა, უფალმან კელთდასხმულ-ყო ძმაი თუნი იაკობ.

ბ. ხოლო მეორედ, პეტრე კელთდასხმულ-ყო ეპისკოპოსად¹ ევოდოს მეორესა შინა მსოფლიოსა ეკლესიასა, ვიტყვ უკუე, ანტიოქიისასა.

გ. მესამედ, პავლე სხუასა შინა მსოფლიოსა ეკლესიასა, პრომიასა ვიტყვ¹, კელთდასხმულ-ყო კლაედიას ლინონ² ეპისკოპოსად².

დ. მეოთხედ, მარკოზ სხუასა ზედა მსოფლიოსა ეკლესიასა, ალექსანდრიელთასა, კელნი დაასხნა ანიანონს³

ე. ხოლო მეხუთედ, აწინდელსა ამას ზედა დიდსა ეკლესიასა ყოველისა სოფლისასა, ბიზინტიისასა, ონისიმეს კელნი დაასხნა ანდრეა¹.

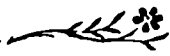
და თითოეულად⁴ ყოველისა მიმართ [259 v II] ქალაქისა და სოფლისა კელთდასხმულნი ეპისკოპოსნი⁵ წარავლინეს.

19. ვინაიდა სასომხეთოდსა და ასურეთისა სოფელსა დაადგინნეს თითოეულად ეპისკოპოსნი: სევასტიას, ვიტყვ და მელიტინიას¹, სამოსატს და კამახს, ედესას და კელიტეინის¹, სელევკიას და ტარსუნს² და სხუათა რომელთამე, რომელთაგანნი³ რომელნიმე ანტიოქიისა სამთაეროსა ქუეშე არიან, ხოლო რომელნიმე კონსტანტინუპოლისასა,⁴ დამმარხველნი მართალსა აღსაარებასა სარწმუნოებისასა, ვითარცა დიდნი საყდარნი ესევეითართა ამათ პატრიარქთანი⁵ და თანაერთზრახვა მათდა არიან სიმართლესა შინა შჯულთასა და სიტყუსა მართლმკუთებლობასა.

ხოლო თქუენ რომლისა-მე მოციქულთაგანისა ეპისკოპოსისანი ხართ ანუ რომლისა საყდრისა მათისანი, რომელნი არა თანაერთგმანი ხართ პირველთქუმულთა¹ ამათ ეპისკოპოსთანი მოციქულთა მიერ სოფელსა თქუენსა, და² ასურთასა ზედა განჩინებულთანი?³ რამეთუ დიდი გრიგოლი, ეპისკოპოსი დიდისა სომხეთისა⁴ და კესარიელისა⁵ მიერ, პროტოთრონისა კონსტანტინუპოლელთა⁶ ^{VI}, კელთდასხმული, მიმდგომად მისსა ეპისკოპოსად სახელ-იდუა მოცემისაებრ მოციქულთა⁷ და არა კათოლიკოსად⁸.

20. რომლისათუსცა თანაერთგმა ექმნა ყოველსა ეკლესიასა მართლმადიდებულთასა, და პირველსა კრებასა სამასათრეამეტთა წმიდათა მამათასა ძისა თუისსა თანა¹ თანამზრახვალ ექმნა, რომელსაცა, ვითარცა ერთსა დიდთა მამათა და მოწამეთაგანსა, პატიე-ესცემთ² და საცსენებელსა მისსა წლითი-წლად ქებით ვდღესასწაულობთ.

ხოლო თქუენ, — არა თანაერთგმათა მოციქულთა მიერ ქრისტესთა

სოფელსა შინა თქუენსა განჩინებულთა ეპისკოპოსთასა, რომელნიცა ეგერა მოვიწესენით, არცა მოძღურებასა დიდისა გრიგოლისსა მრწმუნებელთა, რომელი-იგი მამათ-მოცემულად აქუნდა მას და რომელი კესარიელისამიერთა ჴელთდასხმითა მიიღო, — რომლისა ეპისკოპოსისა ანუ ეკლესიისანი ხართ, გუთხართ წუენ: ჰრომელთაჲსანი¹ ანუ ალექსანდრიელთაჲსანი², იერუსალემელთა³ ანუ ანტიოქელთაჲსანი⁴, გინა კონსტანტინეპოლელთაჲსა⁵ მსოფლიოთა და სამოციქულოთა⁶ საყდართანი, რომელთა ქუეშე ყოველნი ტომნი და ეპისკოპოსობითნი სამთავრონი⁷ ყოელისა სოფლისანი დამორჩილებულ არიან?⁸ არასადა! რამეთუ არცა ერთისა ამათ ეკლესიათაგანისა იპოვებით თქუენ თანამოწამედ.

21. და ვინაჲთგან გარეშე მსოფლიოთა ამათ ეკლესიათა და სამთავროთაჲსა არა არიან სხუანი მართლმადიდებელნი ეკლესიანი,¹ რომლისა სამთავროჲსა ანუ ეკლესიისანი ხართ თქუენ, ვითარცა ეთქუთ? ანუ თუ ცხად არს, ვითარმედ არცა ერთისა მორწმუნეთაჲსანი. რამეთუ² ყოველნი ესე ზემოთქმულნი ეკლესიანი ყოელისა სოფლისანი ერთად წმიდად³ კათოლიკე და სამოციქულოდ⁴ ეკლესიად ქრისტესსა შეიქმნებიან [260r 1] და ერთად აღსაარებად მართლისა სარწმუნოებისად შემოკრებიან⁵, არცა ერთითა რაჲთ განყოფილნი ურთიერთას სიმართლესა შინა შჯულთასა. ვინაჲცა წინაჲსწარ ცხად არს, ვითარმედ გუამისაგან ქრისტესისა გამოკუეთილ ხართ და კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიისა მისისაგან უცხოქმნილ ხართ არა თანაერთჴმობითა პირველთქმულთა ამათ ხუთთა ყოელისა სოფლისა დიდთა ეკლესიათაჲთა, რომლისასა რამცა უბერეს იყო თქუენთუს?

ხოლო რაჲთა ცხადისა მაგალითისა მიერ გამოკუეთილად განუენნე¹ თქუენ გუამისაგან ქრისტესისა, მომეცით მე, მკითხველსა, ჴეშმარიტი სიტყვსკებაჲ:

22. კაცი არა სოფლად დაიბადა-ა ღმრთისა მიერ, უფროჲსად ხილულისად და უადრესად? ¹ კუალად, გუამი კაცისად არა ერთისა² თავისა მიერ მართებულ იქმნების-ა?³ ხოლო გუამსა შორის მისსა არა ასონი მრავალ არიან-ა? და ყოველნი იგი ასონი ხუთთა ხოლო საცნობელთა მიერ განგებულ იქმნებიან.⁴

არს-მე-ა გუამსა შინა კაცისასა სხუამ საგრძნობელი, მეექუსედ აღრიცხული და ზედადართული ხუთთაჲ მათ, თვისითა სახელითა სახელდებული?

რამეთუ უწყით სახედველისა ყოფად მას შინა და სასმენელისაჲ, საყნოსელისა¹, გემოიხილელისა² და შეხებისაჲ, ხოლო სხვსაჲ არასადა

ანუ ყოფიდა, ანუ სახელდებულობად მის შორის საგრძნობელისად.

23. აწ უკუე უკუეთუ ესევეთარი შემზადებად აქუს გუამსა კაცობრივსა, განვიხილოთ და ესევეთარისავე¹ კონებად ეპოვოთ² საცნაურისაცა და საღმრთოისა შემზადებისა და³ გუამისა ქრისტესისა, რომელ არს მორწმუნეთა ეკლესიად. და გულსმოდგინებით⁴ ისმინეთ, უკუეთუ გნებაეს⁵: გუამსა შინა კაცისასა იხილვების თითოსახეთა ასოთამიერი შენაწევრებულებად და ხუთთა საცნობელთამიერიითა მართებითა ერთისა თავისა ქუეშე დაწესებულობად.

ხოლო ხედავ-ა, რამეთუ ქრისტეს ზედაცა ესრეთ იპოების, თუნიერ ყოვლისავე ცილობისა? ერთი გუამი არს ქრისტეს ღმრთისად⁶ მორწმუნეთა ეკლესიად და ვითარცა ასოთა რათმე, თითოსახეთა⁷ წარმართთა მიერ შენაწევრებული და ვითარცა ხუთთა საგრძნობელთა, დიდთა ამათ საყდართა მიერ განგებულნი: პრომისასა, ვიტყვ, იმრუსალიმისასა და⁸ ალექსანდრიისა, ანტიოქიისა⁹ და კონსტანტინუპოლისასა⁷ და ერთისა მის თავისა⁸ თვისისა, ქრისტეს, მიერ ყვანებული.

ვინაჲცა ხუთთა ამათ საყდართა, ვითარცა ხუთთა საგრძნობელთა მიერ ქრისტეს გუამისათა, რომელ არს მორწმუნეთა ეკლესიად, ყოველნი ასონი მორწმუნეთა წარმართთანი⁹ და ტომებნი მათნი, ესე იგი არიან, თითოეულთა ადგილთა ეპისკოპოსნი განგებულ იქმნებიან¹⁰ ღმრთიეშუენიერად¹¹, ვითარცა ეგერა ითქუა, ერთისა მის თავისა მისისა, ქრისტეს, მიმართ, მართლმადიდებელისა და წმიდისა¹² სარწმუნოებისა მიერ შენაწევრებულნი და მის მიერ ძლუანვილნი.

24. აწ უკუე ნათესავი თქუენი, არა განგებული ხუთთა ამათ ქრისტეს გუამისა საგრძნობელთა და საყდართა მიერ, ვითარცა ასოთა ქრისტესი [260r II], არა ერთგმობისათჳს თქუენისა შჯულთა მისთა თანა¹ კეთილად¹, ცხად არს, ვითარმედ საღმრთოისაებრ მოციქულისა ასომეძის² ¹⁰ ¹¹ კმნილ არს მრავალთავისა წვალებისა, რომლისადაცა³ შეყოფილ ხართ შემდგომად ღმრთისა მეძავეკმნილნი, და წარწყმედისა⁴ და გეჰენიისა შეილკმნილ ხართ¹¹, ვითარცა იტყვს¹¹ დავით, ვითარმედ: „მოსარყოველი, მეძავეკმნილი შენგან“¹² და არღარა ხართ გუამისა ქრისტესისანი. რამეთუ უკუეთუმცა იყენით ასო მისისა, საგრძნობელთაგანმცა მისთა, ესე იგი არს, საყდართა განიგებვოდეთ, ვითარცა ჩუენ თანა ერთგმანი მათნი შჯულთაცა და ქრისტესმიმართთა სარწმუნოებასა შინა.

ხოლო ვინაჲთგან არა ხართ, ამისთჳს კიდე ხართ განმგებულობისაგანცა მათისა, ვითარცა დამპალი და მეუღარკმნილი ასოთა ჭეშმარიტისა ცხორებისა ქრისტესგან. ამის უკუე სახისასა რომელიდა სხუად

უსაკუთრესი სახე მიგვცეთ⁷ თქვენ გუამისაგან ქრისტესისა გაიოკუეთი-
ლობისა თქვენისაჲ და განცხადებული სამხილებელი ბოროტადმადი-
დებლობისა⁸ თქვენისა⁹ და წვალებისაჲ? ანუ არა¹⁰ განცხადებულად
გესწავა-ა ამიერ, ეთარმედ უცხონი ხარო ქრისტეს¹¹ ეკლესიისა გუამისა
შენაწერებისაგან?

25.¹² ამისთვის¹³ გევედრები თქვენ, განაგდეთ ბოროტადმსახურისა მა-
გის¹⁴ წვალებისა პერობად თქვენ მიერ და რომლისა ძლით ჩვენ მორწმუ-
ნეთა და მართლმადიდებელთაგან გამოკუეთილ ხარო, ბოროტი იგი შე-
საკრებელი, ნაცვალად ღმრთისა ეკლესიოებისა, წინააღმდეგომ ქრისტესსა
და განცხადებულ მტერ ჭეშმარიტებისა¹⁵ ქმნითა.

რამეთუ უწყით, ეთარმედ ყოველი სოფელი, რომელიცა ხუთთა ამათ
ზემოთქმულთა დიდთა საყდართა მიერ იმდღელთმოაგრების¹⁶ და მო-
ძღურებისა მათისა მიერ განისწავლების, თანაშეტყუებული სოფლები-
სა თანა სომეხთაჲსა, ზღუად რადმე იხილვების დიდად ნაღურევისა¹⁷
მწყურნებთა მიმართ ანუ ცად, ზეშთაბრწყინვალედ¹⁸ – წერტილისა მი-
მართ, ქუეყანისა.

26. ვინაჲ¹⁹ ამიერ უეჭუელად²⁰ ერთი ორთა წინააღმდეგომთაგანი იპოვები-
ს²¹, ეთარმედ: – ანუ ყოველი სოფელი ცთომასა შინა არს²² და მხოლოდ
თქვენ ოდენ მართლჳგამომეტყუელებთ²³ სიტყუასა ჭეშმარიტებისასა, და
სცთების²⁴ ღმრთისმსახურებაჲ მისი და არა არს ღმერთი შორის მისსა,
ეთარცა იტყუს დაეით,²⁵ და მეფობად ბერძენთაჲ²⁶ არა იცხების ღმრთისა
მიერ, – ანუ ყოველი ვიდრემე სოფელი, რომელიცა ყოველისა ეპისკოპოსი-
სა მართლმადიდებელისა მიერ შეიმკობვის და სრულ-იქმნების სიმართ-
ლითა შჯულთაჲთა,²⁷ სამეუფო ღმრთისა ქმნილი²⁸ ყოველითა ღმრთისმ-
სახურებითა და კეთილმსახურებითა²⁹ საესე არს, მართლიად მორწმუნე
სამებისაჲ და მართლგამომეტყუელი განგებულებასა სიტყუსასა, ეთარ-
ესე აწ უპყრის ყოველსა ეკლესიასა მორწმუნეთასა.

27. და თქვენ ასურთა მარტო თითთა თანა არა ხოლო სცთებით³⁰ და
უბიწოდსა სარწმუნოებისაგან განჰვარდებით, არამედ აღსაესე ხართცა
მრავალთა წვალებათა მიერ, გამოკუეთილნი ეკლესიისა და გუამისაგან
ქრისტესისა.

ხოლო აწ მეცნიერქმნილნი ამიერ ჩვენ მორწმუნეთა³¹ ეკლესიისაგან³²
განყოფილებისა თქვენისანი, ნუღარა მერმეცა ურწმუნოებისაჲ თქვენისა
ზედა ინებებთ დადგომასა, არამედ ეთარცა სიტყუსა მიერ მოსწავლეკმ-
ნილნი თვთ მის ჭეშმარიტებისანი, ურცხვენელად³³ მოუტყედით ეკლესიასა
მორწმუნეთასა, რადთა მართლისა აღსაარებისა მიერ და მოძღულებისა

[260v I] წეალებასა წეალებისმთავართა თქუენტასა, შეეერთნეთ ქრისტესა და თქუენცა^{III}. და იდიდოს ღმერთი თქუენ შორის, მამისა და ძისა და სულისა წმიდისა შორის³ თაყუანისცემული და ყოველთა წმიდათა შორის მისთა დიდებული, რომელსა კშუენის ყოველი დიდებაჲ, პატივი და⁴ თაყუანისცემაჲ, აწ და მარადის და საუკუნეთა საუკუნეთასა⁵, ამინ.

II სიტყვის კრიტიკული აპარატი

სათაური ~ მისივე მეორე განსაკუთრებული დასამკვირვებლად მგმობრისა წყაღე-
ბისა სომეხთაჲსა D

სათაური [ἀρχὴς] om.

1.1 თუ] om. D. 2 მართლმკუთხოვლებისა D 3 თქუენდალ] თქუმაღ CD 4 მე-
საიდუმლოებისა ჰD 5 ხედავთ D 6 თუთოიულისა AD 7 განკვირციელებისა D
"„ეითარ(ვა“ ნამატებელია სტრიქონს ზემოთ A.

I. I δεικνόντες] უადრესნი

II θεολόγῳ] add. და

III πλὴν] add. ხოლო

IV καὶ τὶ μέσους] om.

V ὁμιλῶν] ძეგლსა

VI ἀλλή μὲν περὶ τῆς ἐορτῆς φάσαν ἢ τοῦ Χριστοῦ γέννησιν ἐορτῇ] სხუად
ვიდრევე არს, გარეშე დღესასწაულისა ნათელთაჲსა, ქრისტეს შობისა დღე-
სასწაული (შესაძლებელია „გარეშე“ გაჩნდა იმიტომ, რომ περὶ τῆς წაკითხულ
იქნა, როგორც περὶ τοῦ.

VII ἐορτῇ] add. და

VIII τὸ μυστήριον ἐκάστη τούτων τὸ ἴδιον πᾶσι ἰδεῖν καὶ δεῖσθαι γυναικί]
თუთოიულისა ამოთავანისა საიდუმლოთა თუთებაჲ უწყის ყოიელმან ერობამან
და მსოფელელობამან

2. I დადგარიმილთა D 2-3 ურთიერთას] ურთიერთარს C

2. I ἔφθιμει] om.

II πρῶτον] add. სადმე

III καὶ ὑπόστασιν ἀσυχύτως] ერთგუამოვნებით და შეურყენელად

IV αὐταῖ] om.

3. I ერთი C 2 ეისწაოთ BC

3. I τοῦ θεολόγου πατρὸς] ~ მამისა და ღმრთისმეტყუელისა

II τῶν δνσ] საღმრთოთა

3. ⁰¹ გრიგოლ ღმრთისმეტყუელი, Or. 39 I I = PG 36, col. 336 A.

4. I ქრისტე D

4. I δνს] საღმრთოთა

4. ⁰¹ გრიგოლ ღმრთისმეტყუელი, Or. 38, I, I = PG 36, col. 312 A. ⁰² გრიგოლ
ღმრთისმეტყუელი, Or. 39, I = PG 36, col. 336 A.

5. 1-2 აღირიცხუან C

5. I ἀ'συχύτως] om.

5. იოანე დამასკელი, გარდამოცემი, თ. 52 = PG 94, col. 1013 B.
6. I შეიწყნარა D 2 მიერ] add. რამეთუ C 3 თვისისა D
 6. I τουτου τε χάρει] ამის მიზეზისათვის
 II ἐθέσσε] add. ვითარცა
 III ἀνθραπίνη] add. ვითარცა
 IV εἰς κλήσιν] om.
 V οὐτος] ესრეთ
 VI ἐκλυτροσάμενος] add. მათი
6. ⁰¹ იოანე დამასკელი, გარდამოცემი, თ. 47 = PG 94, col. 989. ⁰² მათე 1, 21.
7. I χρηματ(σα) გამოინებული
 II λέγομεν] add. და
 III ἀντῇ] ჳორცთაცა
 IV ἀντὴν] მათ
7. ⁰¹ იოანე დამასკელი, გარდამოცემი = PG 94, col. 1013 C.
8. I და კუალად... ქრისტე იშვების] om. D 2 შოზად] ბუნებად D 3 მუნ] მან
 D 4 წინად წარმეტყუელთა D 5 ~ მადლითა და სიბრძნითა BC
 8. I Χριστὸς οὐν γευσᾶται καὶ ἀλλὰ εἰπὼν ἔκει τῇ τῇ ἀνθραποτητος φύσει γευσᾶσθαι, τεθεωμένον ἥν(ξ)ατὼ] და კუალად, სხუებრცა, რამეთუ თქუა რად მუნ, ვითარმედ „ქრისტე იშვების“, კაცობრივისა ბუნებისა, განდმრობილისა, შოზად წარმოაჩინა
 II Πάλιν δὲ εἰπὼν] ხოლო აქა, ვითარმედ
 III μυστήριον] add. ცხად არს
 IV πάλαι] om.
 V Χριστός] add. და
 VI τουτου] add. მერმეცა
 VII Πετρὸς] add. რამეთუ ესე არსო, იტყუეს
8. ⁰¹ ისაია 9,5 ⁰² ლუკა 2,40 ⁰³ მათე 3,17; 17,5; მარკოზი 1,11; 2 პეტრე 1,17
9. I აქან D 2 არს] om. D 3 ქრისტე D 4 საცოურიანი D 5 საცოურიანი
 D 6 საცოურიანი D 7 და] om. D 8 საბელიოს BC 9 ეეტუქისსა C 10 შოთს-
 (კვეით C
 9. I μυστήριον] add. და ვითარცა
 II εἰκότως] om.
 III ὁσπερ] om.
9. ⁰¹ გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or. 39, 1,1 = PG 36, col. 336 A.
10. I ნათელად C

10. I φάτισμα] add. და

II οὐνέστιν] add. ძალი

III τὸ μὲν] პირველი იგი

IV δὲ οὖν] ქადაგებს

V τὸ δὲ] ხოლო მეორე

VI τοῦτον] om.

VII θεολόγος] add. ამის

VIII ἀσύνητος] უსამართლოსა

IX δὲ ἄν] om.

X ἡμεῖς] add. შემდგომთა სიტყუათა მიერ

XI ἐπιφέρων] შემდგომთა სიტყუათა შინა

XII ἀφ' ἡμεῶν] add. და რომლისა დღესასწაულთაჲდ ღირს ვიქმნენით.

„რომლისა მომართ მოვიწიებთო“

XIII φησὶ] add. და

XIV ὁνομαζέει] add. დღესასწაულსა

10. ¹ გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or. 38, III, 8 = PG 36, col. 313 C. ² გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or. 39, I, 2 = PG 94, col. 336 A ³ იოანე I, 9.

11. I შერევთ C 2 ევტუქისებრ C 3 შემანეწებლობასა C 4 წეალებათა D 5 ამით D 6 და] om. D 7 ისმინეთ D 8 ზესთა A

11. I μίαν εἶναι] add. მათ

II Εὐτυχή καὶ Σαβέλλαν] ~ საბელიონის და ევტუქისებრ

III ὑπὸ τοῦ θε[ου] ღმრთისმეტყუელებათა

12. I მიმართ D 2 სარწმუნოებისა C 3 ცხოვრებისა C

12. I οικειοσύμενος] განმოვსებული პირისაჲ

II ἀντὶ τοῦ] ეთარმცა იტყოდა, ეთარმედ

III προεῖρηται] იტყუო

IV τοῦ θε[ου] ღვთისა

V ἡμεῖς] თქვენ

12. ¹ გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or 39, II, 3 = PG 36, col. 336 B; შიღრ. ფსალმ. 33, 6.

13. I მართლგამომეტყუელებათა C, სამართალგამომეტყუელებთა D 2 ჰემ-მარიტისასა D 3 ნათელ-იღებთ D 4 ბეჭედად D 5 საცმარებელთა D 6 უღბილედ D 7 ~ მიერ მისისა D 8 მამისათა C 9 ძისათა C 10 და] om. D 11 წმიდისათა C

13. I ἀρα καλῶς] რამეთუ ნუ კეთილად

II ὁρθοτομεῖτε] მართლგამომეტყუელებთა

III καὶ τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐξ ἡμεῶν πετρωμάτων] om.

IV ἀρα] ნუსადა

V πληροῖσθε Πνεύματος ἁγίου] სრულ-იქმნების ნიჭი სულისა წმიდისაჲ

VI κατάγελασθε] add. რამეოუ

14. I მიერ] მიმართ D 2 ~ შინა ამოთა D 3 წარსათქმელსა AD 4 დახედავთ BCD 5 პატრიარქნი AB 6 რასათს C 7 არა D 8 უთაოისა BC 9 ცისკროანებათა BC 10 ~ თქუენისა ვიდრემე D 11 სასჯელისა BD

14 I ἀποστόλοις] add. და მოციქულთა მიერ

II γενομένης] წარსათქმელსა

III καὶ κατασκευάζετε τούτο μυστικῶς καὶ ἡμεῖς ἐσθίωσιν καὶ τῆς χάρις κατερχομένης ὁρᾶτε ἐπ' αὐτῶν] და საიდუმლოდ შემზადებასა მისსა წლითიწლად სრულყოფით და თქუენცა დახედავთ მადლსა, გარდამომაგებსა მის ზელა

IV ποίησθεδὸν] add. უთაოისა

V ἀγίου] ცხოველისათა

VI μετὰμθεῖς] კეთილად მოსწავლეობაჲ

VII ἡμῶν] თქუმულისა მისებრ

VIII φανερώς] საშინელისა

14. ⁰¹ ფსალ. 33,6 ⁰² რომაელთა 2,6

15. I ამის ABC 2 ნათლისღებისა D 3 ჯუარცმულისათს C, ჯუარცმულისა მიერ D 4 პატიე-სკეთ C 5 ქრისტესსა] om. D

15. I τοῦ Χριστοῦ] add. აწ

II προσορτάσαμεν] ვიდღესასწაულეთ

III μορφωθέντι] add. და ნათელღებულისა

15. ⁰¹ გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or 39 XIV.62 = PG 36, col. 349 B ⁰² გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or 39 XIV = PG 36, col. 349 C 8-9, 12-14 ⁰³ გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or 39 XVII = PG 36, col. 353 C 8-12. ⁰⁴ გრიგოლ ღვთისმეტყველი, Or 39 XIV = PG 36, col. 357 D 1-2

16. I შობითგან C 2 დღესასწაულისა D 3 ეკკლისიისათაჲ B 4 წინამსწარმეტყუელა D 5 კოსტანტიპოლით BC 6 სჯულისდებით C 7 სამოციქულოსა AC 8 ეკკლისიისა B 9 საუკუნოთა BC 10 ჳორცისა] add. და სისხლისა D 11 ეკლესიისა D

16. I καλῶς] om.

II τῶν εἰρημέσων] ზემოთქმულთა

III οὐχὶ καὶ παρ' οἷς φανερῶν] არა საცნაურ იქმნა-ა განცხადებულად

IV πατριαρχῶν] მამათა

V προσέχετε] მოხედეთ

17. I არიან] არა C 2 დაიდგენს D 3 რომლისათს D 4 წარვედით] add. და D 5 და] om. D 6 დამარხვად] და C 7 რაოდენი D 8 გამცენ BCD 9 ყოველნი] om. D 10 მას] მათ D 11 უწყოდეს D 12 მორწმუნეთასა.. . ღოცვანი] om. D 13 მოწაფეთაგან D 14 ზედა] om. D

17. I Πνεύματος] add. და

II χριστιανός] add. და მაშინვე

III τοῦ Θεοῦ] წმიდისა

17. "„ქრისტესნი“ ჩამატებულია სტრიქონს ზემოთ A

17. ^{o1} ლუკა 1,2 ^{o2} მათე 28,19 ^{o3} საქმე მოციქულთა 11,26 ^{o4} მოციქულთა
კანონები =PG 1.

18. 1-2 ეპისკოპოსად C 3 ანდრია BC 4 თუთოეულად ABD 5 ეპისკოპოსნი
C

18. I εἰς 'Ρώμην] add. ვიტყუ

II 'Αλεξανδρίαν] ალექსანდრელთასა

18. " ხელნაწერებში ნუმერაცია არის ასომთავრულით ^{o1} საკუთარი
სახელი „ლინოზ“ არის ბერძნული Ἀντισ სახელის აკუსატივის ბრუნვის
ფორმის ტრანსკრიპცია. ^{o2} საკუთარი სახელი „ანიანოზს“ არის ბერძნული
'Αντιανός -ის აკუსატივის ბრუნვის ფორმის ტრანსკრიპცია, რომელსაც თარგ-
მანში დართული აქვს მიცემითი ბრუნვის ნიშანი „ს“.

19. I მელიტინიას D 2 ტარსონ BC 3 რომელითაგანი D 4 კონსტანტი-
ნოპოლისასა BCD 5 პატრიარქთან C 6 სომხეთისა D 7 კესარიელთა C 8
კონსტანტინოპოლელთაგან BCD 9 კათოლიკოსად C

19. I Κελεντζι] კელიტიგინის

II ὑπὸ τῆς ἐπαρχίαν τελευσεν 'Ιεροσολύμων, αἱ δὲ] om. (ბერძნული
ტექსტის მიხედვით სომხეთისა და სირიის ეპისკოპოსები სამ ეპარქიას
ემორჩილებიან: იერუსალიმის, ანტიოქიის და კონსტანტინეპოლის. ქართულ
ტექსტში გამოსატოვებულია იერუსალიმის ეპარქია. თუ ეს მთარგმნელის ან
გადამწერის მხრივ შექანიკური გამოტოვება არ არის, მაშინ ამ ფაქტს ახსნა
სჭირდება).

III ταῖς ἡμετέρας] პირველთქუმულთა

IV τῇ χάρει] om.

V ἀφ'εραθείσας] გაწმინდებულთანი

VI Κονσταντινουπόλεως] კონსტანტინუპოლელთაგან

20. I თანა] om. D 2 პატივ-სცემო D 3 კონსტანტინოპოლელთაგან BCD

20. I τῆς 'Ρώμης] კრომაქლთაგანია

II τῆς 'Αλεξανδρίας] ალექსანდრიელთაგანია

III τῆς 'Ιεροσολύμων] იერუსალემელთა

IV τῆς Ἀντιοχείας] ანტიოქელთაგანია

V τῆς Κωνσταντινουπόλεως] კონსტანტინუპოლელთაგან

VI' θείας] სამოციქულოთა

VII ἐπισκοπία καὶ ἐπαρχία] ეპისკოპოსობითი სამთავრონი

VIII τελεῖ] დამორჩილებულ არიან

21. I რამეთუ] om. AD 2 წმიდად] add. და BC 3 გაუმწმუნეთ CD

21. I ἐκκλησίας ὁρμῶν[ας] მართლმადიდებელნი ეკლესიანი
 II καθολικῆς] add. და სამოციქულოდ
 III πέντεας] add. შემოკრებიან

22. I ერთი D 2 იქმნების D 3 საენოსკლისად BD 4 გემოვსიღელისად BD

22. I 'Ο ἁθρῶπας οὐχὶ κόσμος ἐκτίσθη παρὰ τοῦ θεοῦ, μείζων τοῦ ὁραμένου
 καὶ κρείττον] კაცი არა სოფლად დაიბადა-ა ღმრთისა მიერ, უფროსად ხილუ-
 ლისად და უადრესად?

II αἰσθησεα] add. განგებულ იქმნებიან

23. I ესევეთარობისა C 2 ეპორო C 3 გულსმოღვინედ D 4 უკუეოუ გნე-
 ბავს] გნებაეს თუ A გნებაეს უკუე D 5 თუთოსახეოთ A 6 ანტიოქისა B 7 კო-
 სტანტინუპოლისასა BC 8 ოავეისა] add მის D 9 წარმართნი D 10 ექმნებიან A

'I აშიაზე წერია: „ეზრობისა“ A

23. I καὶ] და (καὶ თარგმნილია „და“ ქავეშიროთ, კონტექსტის მიხედვით
 საჭირო იყო „ც“ ნაწილაკი).

II Χριστοῦ καὶ θεοῦ] ქრისტეს ღმრთისად

III 'Ιεροσολύμων] add და

IV ὁσῶθεν] om.

V δὲ ὁρμῶν[ας]] add. და წმიდისა

24. I თანა მისთა B 2 ასო მძეჳს C 3 რომლისადა C 4 წარწემენდისა C
 5 მიგ(ვე D 6 ოქუენისა B 7 ქრისტეს] om. D

24. 'I აშიაზე: „სიძეთო ისიჲა ერმან ჩემან შემდგომად ღმრთისა“ ABCK

24. I τοῖς δόγμασιν αὐτῶν] add. კეთილად

II φαίνεσθαι] ხარო

III ὁ Θεὸς] om.

IV τῆς κακίας] ბოროტადმადიდებლობისა

V παρ' οὗ] om.

24. ^{o1} კორონოელთა 6,15 ^{o2} ფსალმ. 72,27

25. I ჳეშმარტიებისა] ბოროტისა D 2 ნადუარევისა] ევენებისა D 3 სესთა-
 ბრწენეალებად A

25. 'I სწაველად A, „სწაველად“ აშიაზეა B 'I იწყება სინგუროთ BCD

25. I ნისთევის] add. მაგის

II ἡ πό' αὐτῆς [ἐραρχεῖται] რომელიცა ხუთთა ამოთ შემოთქმულთა
 ღიღთა საყდართა მიერ იმდელთა მოთაერების

26. I ეინად(ა BCD 2 მართლზგამომეტყუელებით D 3 ჰს(ოთების A 4 კე-
 თილადმსახურებითა B

26. I 'Εντεῖθεν οὖν] add. უეჭუელად

II σκοπεῖτε] იპოების

III καὶ ' ὑμᾶς] ὀμ.

IV ' Πομαίω] ბერძენთა

V κοσμεῖται τοῖς ὀρθεῖς καὶ ἰθύνεται δόγμασι] შეიპოვების და სრულიკმნების სიმართლითა შჯულობათა

VI ὑπὸ Θεοῦ βασιλευσμένῃ] სამეუფო ღმრთისა ქმნილი

26. ὁ' ყსაღმ. 45,6

27. I კელესიისა D 2 ურცხუნელად D 3 ~ შორის წმიდათა D 4 და] ὀმ.

D 5 საუკუნეთაისა D

27. I καὶ ὑμῖν μετὰ τῶν Σέρων οὐ μόνον πλανᾷσθε] და თქვენ ასურთა მარტოთითა თანა არა ხოლო სცთებით. ბერძნულშია: თქვენ მხოლოდ სირიელებთან [ერთად] არ სცდებით. ქართულ ტექსტში მნიშვნელოვნად განსხვავებული წაკითხვაა: თქვენ სირიელებთან [ერთად] მარტო თითებთან დაკავშირებით არ ცდებით. შეიძლება აქ იგულისხმება პირჯერის წერისას თითების რაოდენობა. სომხები სირიელების მსგავსად პირჯვარს ერთი თითით იწერენ.

II τῶν πεισμένων] ჩუენ მოწმუნეთა

III καὶ ἡμῖν] და თქვენცა

III. მისივე, განსაქიქებელი ო [მესამე] უმაღლედებლობისა¹ სომეხთადისა² სამწმიდაობისათჳს³

1. პირველი და მეორე, 8 ბრძენნი და⁴ ზესთა სხუათა სომეხთასა მსხლმარენო, თქუენდამიმართი⁵ სიტყესყოფამ, აჰა ეგერა, ეყავთ ორთა ქრისტეს ბუნებათათჳს, თუ ვითარ⁶ ბუნებითსა თვთებასა უცვალებელად ჰმარხავს თითოეული ბუნებაჲ შემდგომად შეერთებისაცა, დაღათუ შეურეენელად შეიერთებიან და ურთიერთას დაეტყვიან ბუნებანი⁷ და არასადა მითლებენ ცვალებასა ანუ ქცეულებასა, რომლისათჳს აღირიცხუვიანცა. და რიცხუ არა შემოიღებს განყოფილებასა, რამეთუ ერთ არს ქრისტე, ღმრთეებითა და კაცებითა სრული.

აწ კუალად⁸ მესამესა სიტყუასა სამწმიდაობისათჳს გჳყოფთ თქუენდა მიმართ, რომელნი არა მცირედ სცთებით ამასცა შინა, ვითარცა პეტრე მკაწრვალისა⁹ გმობასა შემწყნარებელნი და დამმარხველნი წვალებისა მისისანი.

2. გარნა გულისცმისყოფით ყურად-იღეთ სიტყუამ, რამეთუ საცმარ არს ცნობად, ვითარმედ¹⁰ სამწმიდაობითისა¹¹ ქებისმეტყუელებისა და გალობისაჲ მსოციქულთა და მამათა მიერ ითქუმის მოცემულობაჲ ქრისტეს ეკლესიისაჲ, რომელი-იგი ზენათა ძალთა და ანგელოზებრთა¹² მწყობრთაჲ არს: „წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს, მეტყუელთაჲ, უფალი საბაოთ, საესე არიან ცანი და ქუეყანაჲ დიდებითა მისითა,“¹³ რამეთუ საღმრთონი ძალნი უფლებათა და კელმწიფებათანი¹⁴ ამას გალობასა უგალობენ ღმერთსა. და რამეთუ სამობითა სიწმიდისაჲთა სამთა ზეშთაარსთაჲსა¹⁵ ღმრთეებისა გუამთა მიწუნებენ ჩუენ, ვითარცა ათანასისი, ბასილის და გრიგოლის ღმრთისმეტყუელთა სათნო-უნის, ხოლო ერთობითა უფლები-საჲთა ერთსა ღმერთმთავრობითისა¹⁶ სამებისა არსებასა და მეუფებასა გუაუწყებენ, ვითარცა¹⁷ იტყჳს ღმრთისმეტყუელთა შორის¹⁸ დიდი გრიგოლი: „ესრეთ უკუე არიან წმიდანი წმიდათანი, რომელნი სერაფიმთადცა დაიფარვიან და იდიდებიან სამითა სიწმიდითა ერთად ღმრთეებად და უფლებად შემოკრებითა“¹⁹.

3. ამის ვიდრემუ სამწმიდისა ქებისმეტყუელებისა სარწმუნოებით მგალობელი ეკლესიაჲ ღმრთისაჲ „წმიდაო ღმერთოსა“ უკუე მამისა მიმართ იტყჳს²⁰, არა მისდად ხოლო განმჩინებელი სახელსა ღმრთეებისასა, რამეთუ ღმერთად ქადაგებს ძესაცა²¹ და სულსა წმიდასა; ხოლო „წმიდაო

ძლიერობასა“ ძისა მიმართ აღაგელენს², არა დამაკლებელი ძალისაგან მამისა და სულისა წმიდისაჲ³, და „წმიდაო უკუდავობასა“⁴ სულსა წმიდასა განუწინებს, არა გარეშე უკუდავებისა დამაწესებელი მამისა და ძისაჲ⁵, არამედ თითოეულისა⁶ გუამისა ზედა ყოველთაჲ საღმრთოთა სახელთა მარტივად და თავისუფლებით შემომხუშელი და⁷ ესრეთ მეტყუელი მისგავსად საღმრთოსა მოციქულისა: „ხოლო ჩუენდა ერთ არს ღმერთი მამამ, რომლისაგან ყოველი და ჩუენ მისგან“⁸, და ერთ – უფალი იესუ ქრისტე⁹, რომლისა მიერ ყოველი და ჩუენ მის მიერ“¹⁰ ¹¹. ხოლო დიდიცა იგი ღმრთისმეტყუელთა შორის გრიგოლი ესრეთ იტყჳს [260 v II] ამისთჳს: „ხოლო ჩუენდა ერთ არს ღმერთი მამამ, რომლისაგან არს ყოველი და ერთ⁷ – უფალი იესუ ქრისტე, რომლისა მიერ არს ყოველი და ერთ – სული წმიდამ, რომლისა შორის ყოველი.“¹² ¹³ რამეთუ „რომლისაგანი“¹⁴ და „რომლისამიერი“¹⁵ და „რომლისაშორისი“¹⁶ არა ბუნებათა განკუუთენ, რამეთუ არამცა იცვალეობდეს წინადადებანი ესე ანუ წესნი სახელთანი, არამედ დაჰსახეენ¹⁷ ერთისა და შეურევენელისა ბუნებისა თჳთებათა. და ესე ცხად არს ერთად შეკრებისაგან კუალად, არათუ გარეწარად აღმოიკითხებოდის მოციქულისამიერი იგი, ვითარმედ: „მისგან და მის მიერ და მისსა“¹⁸ მიმართ ყოველნი, მისსა დიდებამ საუკუნეთა, ამინ“¹⁹.

4. ვინათგან უკუე ესრეთ მიუღებებს ეკლესიასა ღმრთისასა გალობად გალობამ სამწმიდაარსობისა: „წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძლიერო, წმიდაო უკუდავო, შეგაწყალენ ჩუენ“, დიდად სცთებით თქუენ, შემმატებელნი და შემწყნარებელნი თქუამდ ცნობაენებულისა მის მკაწრეალისა პეტრეს შემატებასა: „წმიდაო უკუდავო, ჯუარცუმულო ჩუენთჳს“, ვითარცა მეთოხისა შემომყვანებელნი პირისანი, და განთჳსებით დამღებელნი ძისა ღმრთისანი, რომელი-იგი არს გუამოვანი¹ ძალი მამისაჲ და კუალად განთჳსებულად² – ჯუარცუმულისანი, ვითარცა სხუამ იყო იგი ძლიერი-საგან კიდე, ვითარცა ღმრთისმოძაგებულმან ნესტოო ქადაგა, ენებულად აღმსაარებელნი წმიდისა სამებისანი და³ ძისა თანა ჯუარისმცუმულნი მამისა და სულისა წმიდისანი. გარნა ევლტოდეთ, ვინათგან ბრძენ ხართ⁴, ესევეთარსა ამასცა გმობასა და უწერულსა⁵ მომზრახობასა.

რამეთუ არცა სული წმიდამ ანუ მამამ⁶, წყარომ იგი უკუდავებისაჲ, განცოორციელებულ არს და ჯუარცუმულ არს⁷, წარეედინ გმობამ, არამედ – ძე, ერთი წმიდისა სამებისაჲ, ძლიერი და მამისა გუამოვნად ძალად სახელდებული⁸.

5. რამეთუ უკუეთუ ჯერ-იყო ოდესმე შემატებად თქუენებრ, ვითარმედ „ჯუარცუმულო ჩუენთჳს“, საშუალსა და მეორესა ადგილსა გიჭმდა

თქუმაჲ, ვითარმედ „წმიდაო ძლიერო, ჯუარცუმულო ჩუენთჳს“. და რეცა დაღათუ გრილი¹, გარნა ეგრეთცა აქუნდავე რამემ სიტყუაჲ სიტყუკება-სა² თქუენსა. ხოლო ვინადოგან „წმიდა უკუდავსა“ ზედა ღაჰრთავო მას, ვნებულად აღიარებთ³ მამისა და სულისა წმიდისა ღმრთეებასა, რომლისა მხოლოდ მოგონებაჲ ოდენ ყოვლითა გმობითა სავსე არს².

6. ამისთჳს გლოცავთ¹, ინებთ ყოვლისავე გმობისაგან¹ ო² განწმედაჲ სარწმუნოებისა³ თქუენისაჲ და თანაზიარებაჲ და ერთგმობაჲ მორწმუნეთა ეკლესიისაჲ⁴, ესრეთ მგალობელისაჲ პირველითგანისაებრ მოცემისა: „წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძლიერო, წმიდაო უკუდავო, შეგვწყალენ ჩუენ!“

იცნან⁴ რაჲ თჳსი გალობაჲ ზენათა ძალთა, რომელსა დაუდუმებელად უგალობენ – სამგუამოვნისა და სამწმიდისა ბუნებისა⁴ ერთსა მეუფებასა და უფლებასა,⁵ თანამგალობელ იქმნენ⁶ თქუენ⁷ თანა საღმრთოაჲსა ამის გალობისა და თანამემს [261r l] ხუერპელ განმგდებელთა, ცხად არს, ვითარმედ ყოვლისა წვალებისა და გმობისათა, რომლითა-ეგე აწ შეჰყორობილ ხართ და რომლისა თანამბრძოლებითა მორწმუნეთა ეკლესიისაგან გამოიკუეითილ ხართ. და არა ხოლო თანამგალობელად გაქუნდენ, ესე თუ ჰყოთ, ანგელოსნი⁸ ღმრთისანი, არამედ ზედამდგომელადცა ყოვლისა ნათესავისა თქუენისა და თანაშემწედ მოქმედებასა შინა მცნებათასა და საიდუმლოთმომრთუმელად თქუენდა მართლმადიდებელისა და უბიწოაჲსა სარწმუნოებისა, რომლისა დამცველი დღეს ყოველი სოფელი და ეკლესიანი ღმრთისანი, თჳნიერ თქუენსა და ასურთა იაკობთა⁹, არა მართლიად ნათელდებულთასა ქრისტეს მიმართ, განბრწყინდების მართლმადიდებლობითა სარწმუნოებისაჲთა.

7. და ღმერთი იდიდების მათ შორის, რომელთა თანა¹ შეერთებაჲ სიმართლითა აღსაარებისაჲთა თქუენცა გულსმოდგინე იქმნენთ² ოდესმე, რაჲთა იქმნენთ³ ჩუენ თანა ერთეკლესია ქრისტესა⁴ და იდიდოს თქუენ შორის სამებით გალობისმეტყუელებული და დიდებისმეტყუელებული უფალი¹.

ხოლო² აწინდელისა ამის ცხორებისაგან³ რაჲ ო⁴ მოაკლდეთ, საუკუნეთა საყოფელთა სასუფეველისა თჳსისათა შეგიწყნარნეს და ყოველთა თანა წმიდათა აღგრაცხნეს⁵ და ადგილთა განსუენებისათა დააწესნეს სულნი თქუენნი, სადა-იგი მართალნი განისუენებენ, მადლითა და კაცთმოყუარებითა უფლისა ჩუენისა⁶ იესუ ქრისტესითა, რომელსა შუენის ყოველი დიდებაჲ, პატივი და თაყუანისცემაჲ თანა მამით⁷ და სულით წმიდითურთ, აწ და მარადის და საუკუნეთა საუკუნეთასა, ამინ.

III სიტყვის კრიტიკული აპარატი

სათაური 1 სომეხთაგან K

“ სამწმიდაობისათვის წერია აშიაზე AK

სათაური I ტიხ ნიქიჯ] უმაღლესებლობისა

1. I თქუენდამომართი BD 2 მკაწერალისა C

1. I ὁ σοφὸς] add. და

II τὴν ἐαυτοῦ] om.

III περιχαρῶν] add. ბუნებანი

IV სს] add. კუალად

2. I ეითარ D 2 სამწმიდაობითისა add. და BC 3 ანგელოსებრთა A 4
ზესთაარსთაგან A. ზესთაარსთაგან BCD

2. I φανή] om.

II Αἱ γὰρ θεῖαι δυνάμεις, κυριότερες τε καὶ ἐξουσίαι] რამეთუ საღმრ-
თონი ძალნი უფლებათა და ჳელმწიფებათანი

III θεαρχικῇ] ღმერთმოაერობითისა (θεαρχικῇ არის გამომცემლის
კონიექტურა. ბერძნულ ხელნაწერებში ყოფილა θεαυδრიკῇ, რაც წმ. სამების
მიმართ უმართებულოა. ქართულ ტექსტში სწორი წაკითხვაა.

IV ᾧδε] om.

V ἐν θεολογίᾳ] ღმრთისმეტყუელთა შორის

2 ⁰¹ ესაია 6,3 ⁰² იოანე დამასკელი, გარდამოცემა = PG 94, col. 1020 C- 1021

A.

3. I ძესა D 2 ადავედუნს C 3 წმიდისა D 4 უკუდაობასა BC 5 ძისაჲ
სულისა BCD 6 თუთიუელისა ACD 7 ერთი C 8 რომლისაგან D 9 რომლისა
მიერ D 10 რომლისა შორის D 11 დასახევენ C 12 მისა D

3. I ἐκλαμπάσεται] იტყვს

II ἐκλαμπάσουςα] add. და

III ἐξ οὗ τὰ πάντα] add. და ჩუენ მისგან

IV Ἰησοῦν] add. ქრისტე

V δι' οὗ τὰ πάντα] add. და ჩუენ მის მიერ

VI καὶ ἔν Πνεύμα ᾧζιον ἐν τῷ τὰ πάντα] add. ხოლო ღიდიცა იგი ღმრის-
მეტყუელთა შორის გრიგოლი ესრეთ იტყვს ამისთვის: „ხოლო ჩუენდა ერთ
არს ღმერთი მამაჲ, რომლისაგან არს ყოველი და ერთ უფალი იესუ ქრისტე,
რომლისა მიერ არს ყოველი და ერთ სული წმიდაჲ, რომლისა შორის ყო-
ველი“. ქართულ ტექსტში მოტანილია სამწმიდაობითი გალობის გრიგოლ ღუ-
თისმეტყველისეული ვერსიაც, სადაც სახარებისეულ ტექსტში დამატებულია
სული წმიდის ქება.

3. ⁰¹ I კორინთ. 8,6 ⁰² გრიგოლ ღმრთისმეტყველი, Or. 39, XII. 50 = PG 36, col.

4. I უკუღაო C 2 უკუღაო B 3 გუამოანი AD
4. I ἐπιστάτων] გუამოვანი
 II μέρος αὐτῶν] კუალად განოვსებულად
 III Τριᾶν] add. ღა
 IV φέετε] add ვინადოგან ბრძენ ხარო
 V παρεγχαίνω] უწერელსა
 VI τὸ αἶμα] add. ანუ მამად
 VII σαρκαθεῖς ἐσταυρώθη] განვოვ(კიელ)ებულ არს ღა ჯუარ(კუმ)ულ არს
 VIII δνάμεις] add. სახელდებულ

5. I ჯუარ(კუმ)ული C 2 არს] add. არს D
5. I ψυχρὸν] გრილი (ბერძნული სიტყვა თარგმნილია არა კონტექსტუალური მნიშვნელობით, უნდა ყოფილიყო „(კარიელი“, „მოსვენებული“).
 II ἡ ἀπολογία] სიტყვებებასა
 III δόξαζετε] აღიარებო

6. I ყოელისაგან გმობისა D 2 თქუენისა D 3 ეკელისიისა BD 4 იცნან] რადოთა იცნან CD 5 იქმნენ C 6 ანგელოსნი BCD
6. I ἄξιόν ἐστιν] ამისოვს გლო(კავ)ო
 II αἰρέσεως καὶ] om.
 III τῶν δόξων] სარწმუნოებისა
 IV φανῆ] ბუნებისა
 V ἢν ἀσχυρῶς ᾔδουσιν τῇ τρισποστάτῃ καὶ τρισαγῶ φανῇ τῇ μὲν βασιλεῖ-
 (ῃ καὶ κυρίῳ)] რომელსა დაუდუმებულად უგალობენ სამგუამოვნისა ღა
 სამწმიდისა ბუნებისა ეროსა მეუყეებასა ღა უყულებასა
 VI ἡμῖν] თქუენ თანა, M ბერძნულ ხელნაწერშია ἡμῖν
 VII τὸν Σάβαν] add იაკობოთა

7. I თანა] om. D 2 იქმენით D 3 იქმენით AB 4 ქრისტესსა B 5 ცხოვრე-
 ბისაგან C 6 წუენი B
7. I δοξολογούμενος] add. უყალი
 II οὕτως] ხილო
 III γὰρ καὶ] რად
 IV ἡμᾶς] om.
 V προσκυνήσεις] add. თანა მამოთ

IV. მისივე განსაქიქებელი მეოთხე წყალებისა¹ სომეხთაისად²

1. მოედით¹ უკუე და ზღვსკლდეობითისათჳს საცთურისა თქუენისა და წყალებისა, რომელი-იგი, ვითარცა ეალენტინოის და მანენტოსისა მრწმუნებელთა, გიჰყრიეს, ვთქუათ რამე² მცირედი და ესეცა თქუენი³ დაფარული და ზღვსკლდეობითი დაფარულთა მაგათ² და ზღვსკლდეთაჲ³ განვაქიქოთ წყალებად. რამეთუ ესე არა ხოლო⁴ ყოელითურთ გამოკუეთილად ოდენ ეკლესიისაგან მორწმუნეთაისა გამოგანინებს თქუენ, არამედ განგებულებისა ქრისტესისა დაუგებელად მტერადცა გაჩუენებს⁴.

რომელი უკუე არს-ა დაფარული იგი წყალებად თქუენი?⁴ ცხად-არს, ვითარმედ⁵, რომელთა ჰყოფთ და ჰგალობთ, მათგან წარმოჩენილი იგი, ვითარმედ: ვითარცა სოლინარი წარელოო ძემან და სიტყუამან ღმრთისამან ქალწული, რომელი-ესე განცხადებულად⁶ ეალენტინოის და ვასილიდი მეგჳპტელისა შჯულისდება არს.

2. ხოლო რანი არიან, რომელთა ჰგალობთ და ჰყოფთ წარმოსაჩინებელად არა ხოლო ერთისა⁷, არამედ სხუათაცა მრავალთა წყალებათა, რომელთაგან უგულისკმოებით სინეულ ხართ და რომელნი დაფარულად გიჰყრიან, ვიტყუ მათ⁸, რომელნი დიდსა უცნობელობასა თქუენსა მიმოდასათქუმელ ჰყოფენ და რომელნი დაფარულობასა და ზღვსკლდეობასა წყალებათა თქუენთასა განაქიქებენ.

3. რამეთუ მეხუთესა დღესა [261r II] იანვარისა თთჳსასა¹ ცისკრად ანგელოზისა² მიერ ქმნილსა მას ხარებასა ქალწულისა და ღმრთისმშობელისა მარიამისა დღესასწაულობად. ხოლო მიმწუხრსა მისე დღისასა – ქრისტეს შობისაჲ³, და კუალად, მეექუესესა დღესა მისე თთჳსასა² ნათლისღებისა მისისაჲ, რომელ არს ნათელთაჲ, ცხადად⁴ უჩუენებს უეტჳელად⁵ გულისკმისყოფისა მქონებელთა,⁶ ვითარმედ რეცა თუ დღესა, რომელსა „გიხაროდენ, მიმადლებულო“ ესმა ქალწულსა ანგელოზისაგან, მეესეულად მაშინე და ვითარცა სოლინართ განელო უბიწო და უხრწნელი საშოი მისი ღმრთისა მამისა⁷ თანაარსმან სიტყუამან და იშჳა, მყის თანად მუცლადღებული და შობილი და ნათელღებული იორდანესა შინა იოანესგან⁸. და არცა ცხრათა თთჳეთა ეამი ჩუენებრ⁹ სრულ-ყოყოელადუბიწოსა შინა მუცელსა წმიდისა ქალწულისასა¹⁰, ვითარცა კაცობრივისა ბუნებისა მიმღებელმან და თავისა თჳსისა შორის ერთგუამყოყელმან¹¹ მისმან, არცა მცირედ-მცირედი აღორძინებაჲ შემდგომად

შობისა, რამეთუ აღორძინდებოდა და პასაკითა და⁶ მაღლითა წარემატებოდა, ვითარცა იტყვს მახარებელი. არცა ოცდაათისა⁷ წლისამან ნათელილო იორდანესა შინა მდინარესა იოანესგან.

4. რომელნი-ესე ყოველნი ჳორციელისა ქრისტეს განგებულებისა უნინომყოფელ არიან და მანენტოსის და ვალენტინოს⁸ შჯულთა მრწმუნებელად გამოგანენენ¹ თქუენ: ერთისა მის ბოროტადმსახურებით შჯულისმდებელისა, ვითარმედ ვითარცა სოლინარი განვლო ქალწული მარიამ ძემან და სიტყუამან ღმრთისამან; ხოლო მეორისა, ვითარმედ საგონებულობით² და საოცრებით და არა ჳეშმარიტებით განკაცნა ქრისტე.

ხოლო ვითარმედ ჴემოკსენებულთა ამათ წეალებისმოავართასა თანამოწამე ხარო შჯულთა, ცხად არს თქუენ მიერ საგალობელისა მის გალობისაგან³ მეხუთესა⁴ დღესა იანუარისასა, რომელსა დღესა უშჯულობით სდღესასწაულობთ⁵ ხარებასა ღმრთისმშობელისასა, ვითარცა ითქუა.

5. რამეთუ წერილ არს დაწყებასა გალობისა¹ მის თქუენისასა, ვითარმედ: გალობანი² ღმრთისმშობელისა ხარებისანი. ხოლო დასდებულთა შინა ესევეითართა მათ გალობათა³ თქუენთასა პირველად ჰგალობთ დასდებულსა ხარებისასა და მეორედ – ქრისტეს⁴ შობისასა ყოველსავე მას გალობასა⁵ და თითოეულსა ფსალმუნსა⁶ შინა.

ვიდრეა ამიერ⁷ ცხად არს გულისჳმისმოყველთათჳს⁸, ვითარმედ მათისა სარწმუნოებისანი ხარო და ამას თანა არცა უწყით ჯეროვნად⁹ რაღსმე ქმნად¹⁰ და¹¹ აწ მაყრობელ და მოქალაქექმნილისა ამის ღმრთისმსახურებისაებრ. და ვითარმედ ესრეთ არს¹² ჳეშმარიტებაჲ ესე, საღმრთო მისა წერილისაგან გინუენოთ თქუენ.

რასა იტყვს საღმრთო და⁶ მახარებელი ლუკა⁷ თთუესა მეექუსესა მოივლინა გაბრიელ ანგელოზი⁸ ღმრთისა მიერ ქალაქად გალილეაჲსა⁹, რომლისა სახელი ნაზარეთ, ქალწულისა, მითხოილისა ქმარსა, რომლისა სახელი იოსიფ¹⁰, სახლისაგან დავითისსა, და სახელი ქალწულისაჲ მარიამ. და შე-რად-ვიდა მისსა ანგელოზი¹¹, პრქუა: „გიხაროდენ, მიმადლებულო, უფალი შენ თანა, კურთხეულ ხარ შენ დედათა შორის“. მეექუსესა თთუესა იტყვს. რომელსა მეექუსესა? ელისაბედის მიდგომილებისასა. ხოლო ოდეს მუცლად-ილო ელისაბედმან იოანე? ოცდასამსა სეკდენბერისა¹² თთუესასა, ვითარცა ძუელსა შინა წერილ არს.¹³

6. ხოლო აღიჰამრენ¹ რად თთუენი მიდგომილებისა მისისანი, ესრეთ: ოქტომბერი, ნოენბერი², დეკენბერი, იანუარი, ფებერვალი, მარტი, რომელიცა მეექუსედ იპოების ელისაბედის მიდგომილებისად, და³ რომელსა ში-

ნა^{II} ანგელოზი^{II} გაბრიელ ოცდამეხუთესა დღესა [261v I] მისსა მოიგლინა ღმრთისა მიერ ქალწულისა ხარებად მისსა და სიტყუად: „გიხაროდენ, მიმადლებულო, უფალი შენ თანა“. და ვითარმედ ესრეთ არს უტყუელობით^I, ისმინე მახარებელისა ზემოთგანი^I მეტყუელებად.

ხოლო შემდგომად დღეთა მათ მიუღება ელისაბედ, ცოლი მისი^{III} და იყარეიდა თავსა თუსსა ხუთ თთუე^I მეტყუელი, ვითარმედ: „ესრეთ მიყო მე უფალმან დღეთა, რომელთა მოხედვა-ყო მოსპობად ყუედრებად ჩემი კაცთაგან.“ ხოლო თთუესა მეექუსესა და შემდგომი.^{II}

აწ უკუე უკუეთუ ლუკა მეექუსესა თთუესა^I იტყვს, ესე იგი არს^{IV}, მარტია, კმნილად ანგელოზისა მიერ ხარებასა ღმრთისმშობელისასა, ხოლო თქუენ დღესასწაულსა ხარებისასა მეხუთესა დღესა იანუარისა თთუსასა სრულ-ჰყოფთ, ცხად-არს, ვითარმედ მეოთხესა თთუესა ელისაბედის მუცლადლებისასა. განცხადებულსა უშჯულოებასა შინა ხარო თანამოწამეკმნილნი ზემოთქუმულთა მათ წვალებისმთავართანი და არცა ჯეროენად, არცა უწყით, თუ რასა იქმთ.

7. რამეთუ არა ვალენტინეს ხოლო და უღმრთოსა მანინს თანა-სათნო-ეყოფვით ესრეთ^I კმნითა ამათითა, არამედ თუთ მას ბოროტადმსახურსა ნესტორსაცა. ვითარ და რომლითა სახითა-ა? რამეთუ მეცხრესა მას გალობასა ღმრთისმშობელისასა სხუათა მათ რვათა ფსალმუნთა^I თანა გალობათა თქუენთასა არა შეკრთაეთ^{II}, რაოდენგზისცა ჰგალობდეთ გალობათა, თუნიერ კვრიაკითი-კვრიაკედ ოდენ, ვითარცა იტყუთ, და შერეულსაცა მას შინა ქრისტეს შობისა დღესასწაულსა თქუენსა. რამეთუ ამას მიჰმადლებთ, ვითარცა შეგბავს თქუენ^{III}, მტერსა ღმრთისმშობელისასა ნისტორს^{II} და შჯულთა მისთა შემწე ეკმნებით.

და არა ამით ხოლო სათნო ეყოფვით ნისტორს^{II}, არამედ არა მიმთუალეულობითაცა დედაკაცისაგან შექმნასა^{IV} სეფისკუერისასა, ვითარცა ყოველითურთ არაწმიდად შემრაცხელნი დედათა ნათესავეისანი. და^V არა უწყით, ვითარმედ საიდუმლოდ შეწირული იგი პური არა შემსეღელისაგან ჟამსა, რომელსა ცოლად იზილებოდის და პურად შექმნილი შეიცხოზოდის^I, მაშინ წმიდა იქმნების და ჯორცად ქრისტესსა შეიცვალების, არამედ აღმოკუეთასა შინა კმნილისა^{VI} მის ლოცვისა და საიდუმლოთა მიერ, რომელსა ჟამსა იქმნების მას^I ზედა გარდამოსლევად სულისა წმიდისაჲ, და რაჟამს-იგი ჟამისწირვასა შინა ვიტყოდით: და ყვე პური უკუე ესე პატიოსან^{VI} ჯორც ქრისტეს შენისა, შეცვალე სულითა წმიდითა შენითა.

8. და კუალად სხუებრ^I, რამეთუ თუთ მან თავადმანცა ქრისტემან,

ქემან ღმრთისამან¹, იშვა რად წმიდისა ქალწულისა¹ და ღმრთისმშობელისა მარიამისგან, განღმრთობილთა მათ ცოცრთა თვისთა ცელითა ამქემელთა დედათადათა თაეს-იდება განშიშულებად და¹¹ პყრობად და დაბანად და წარგრანად. ხოლო თქუნ უწინარეს წმიდაყოფისა, ეიდრელა ჯერეთ ლიტონი პური იყოს, არა უტევებთ-ა ცელითა დედათადათა შეზელად და ცომყოფად? არამედ მან ჟამსაცა ვნებისა თვისისასა ცელითა მეძვისა დედაკაცისადათა განღმრთობილსა თაესა მისსა ცხებად ნელსაცხებელისა კაცთმოყუარებით მიითჟალა და უხრწნელთა ფერცთა მისთა მოხუევა და ბიწიანთა ბაგეთა მიერ [261v II] ამბორისყოფად.

9. ვითარ არა გულისცმაჰყოფთ¹, ვითარმედ უმეცრებისა მიერ მძვნერეთა წვალებათა შთაერდომილ ხართ? ანუ ვითარ¹ არა შეიგონებთ, ვითარმედ რომელი-იგი ღმრთისა ჭეშმარიტისაგან ჭეშმარიტი ღმერთი არს, უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე, საქმეთა მათგან, რომელთა ჰყოფთ, ლიტონად კაცად აღსაარებად მისი გემხილების², ვითარცა სამოსატელისა პავლეს და თეოდოტიონის³ მოძღურებისა მორჩილთა⁴? რამეთუ შეერთებასა შინა ქრისტეს საიდუმლოთასა არა სხმად წყლისა ღვინისა თანა ბარძმისა შინა მოცემისაებრ მოციქულთადასა, ვითარცა განწესებათა მათთა შინა⁴ აღსწერენ იგინი, ლიტონად კაცად ცხადჰყოფს თქუენგან შერაცხვასა ქრისტესსა და არა ღმერთად ჭეშმარიტად, რომელი-ესე უღმრთოესცა მათსა გამოგაჩინებს თქუნ.

და რამეთუ შეერთებად ღვინისა წყლისა⁵ თანა ორთა ბუნებათა მისთა განყოფილებასა ცხადჰყოფს: კაცებისა, ვიტყვ, და ღმრთეებისასა, ვითარიგი დამოკიდულ რად იყო ჯუარსა ზელა, უხრწნელით გუერდით მისით გარდამოცდეს ესენი განდებითა მისითა, ცხად-არს, ვითარმედ ჯუარისმცუმელთა მისთაგან, რომლისათვისცა ღვინო ვიდრემე, ვითარცა ნაცვალსახე სისხლისა მისისა, მოიღებვის⁶ ჩუენ მიერ კაცობრივისა ბუნებისა მისისათვის, ხოლო წყალი ეგრეთვე – ბუნებისათვის¹⁴ ღმრთეებისა მისისა.

არა ვითარმედ არსებით წყალ არს საღმრთოად ბუნებად, – წარვედ, – არამედ რამეთუ წყლად მსრბოლად და ცხოველად და მოძრავად და მაგრებლობელად საღმრთოდასა წერილისა მიერ, ვითარ-იგი ქვადცა, თავად კიდეთად და პურად და მარგალიტად, და მარცულად მღოვცხად სახელ-იდების, რომელი არცა ერთი არს თქუმულთა ამათგანი⁷.

10. ხოლო რამეთუ საღმრთოდასა წერილისა მიერ, ვითარცა ითქუა, ესრეთ¹ სახელ-იდების, ისმინე, იტყოდის რად ესაია, რამეთუ: „ცუარი შენ-მიერი საკურნებელ მათდა იყოს“⁸¹ და კუალად, „წყურიელნი წარვედით¹ წყლად“² ⁸² და კუალად, „აღმოივსეთ წყალი სიხარულით წყაროთაგან

ხოლო უკუეთუ გნებავს, ისმინე თუთ მის ცხორებისა წყაროდსა ქრისტესიცა ესრეთ მეტყუელებაჲ: „წყურიელი მოვედინო ჩემდა და სუემდინ“.⁰⁴ რომელი-იგი სამართლად ეტყოდა სამარიტელსაცა: „უკუეთუმცა სცან ნიჭი ღმრთისაჲ და ვინ არს მეტყუელი შენდა“, თუ მეც მე წყალი სუემად, შენმცა სთხოვე მას და მო-გცა-მცა შენ წყალი ცხოველი“.⁰⁵ და შემდგომად მცირედისა: „ყოველსა მსუმელსა წყლისა ამისგან სწყუროდის კუალად, ხოლო რომელმანცა სუას წყლისაგან, რომელი მე მიესცე მას, არა სწყუროდის“ უკუე, არამედ წყალი, რომელი მიესცე მას, იქმნეს მის შორის წყარო წყლისა,“ მომდინარისა ცხორებად საუკუნოდ“.⁰⁶ და კუალად: „მე ვარ პური ცხორებისაჲ, მოსრულსა ჩემდა არა პშიოდის“ და მორწმუნესა ჩემდამო⁷ არა მოეწყუროს ოდესცა“.⁰⁷ ვინამცა იგი არს პური ზეცისაჲ, მზრდელი [262r I] ჩუენი და წყალი ცხოველი, მომრწყეველი ჩუენი წყურიელთაჲ. ვითარცა კუალად იტყვს: „მე ვარ პური ცხოველი, ზეცით გარდამოსრული. უკუეთუ ვინმე ჭამოს ამის პურისაგან, ცხოველი იყოს უკუნისამდე“.⁰⁸ და კუალად: „რომელსა პრწმენეს ჩემდამო, ვითარცა თქუა წიგნმან, მდინარენი მუცლისა მისისაგან დიოდინა წყლისა ცხოველისანი“.

ხოლო ესე თქუა სულისათჳს, რომლისაჲ ეგულებოდა მიღებაჲ მორწმუნეთა მისისა⁰⁹ მიმართ.⁰⁹ ხედავ-ა, თუ ვითარ წყალი რაჲ თქუა, სული წმიდაჲ ცხად-ყო, ვითარცა იტყვს მახარებელი იოანე¹¹.

11. ესრეთ არა წელად ხოლო¹ ცხოველად სახელ-იდების საღმრთოჲ² ბუნებაჲ, ვითარცა ცეცხლითა ცოდვისაჲთა³ შემწუართა მაგრილობელი და წყალთა ზედა სინანულითისა განსუენებისათა ცოდვისა მიერ დამაშურალთა და მოქცეულთა განმსუენებელი, არამედ პურადცა, ვითარცა ითქუა⁴, ვითარცა გამომზრდელი მშიერთაჲ⁵ სიმართლითა ღმრთისაჲთა⁶, რომელი-იგი არარაჲ ეგევითარი არს არსებით.

ჰმ და, სხუანიცა მრავალნი არიან საღმრთოდ სახელად მოხუმრულნი, არსებით უცხონი მისგან¹¹, რომელთა თითოეულად წარმოთქუმამ არა ამის ჟამისაჲ არს.

აწ უკუე თქუენ, არა განმზაეებელნი ღუნისანი წყლითა შეერთებასა შინა ქრისტეს საიდუმლოთასა, არცა ცომოანისა⁷ პურისა შემწირეულნი, არამედ მხოლოდ ღუნისა ხოლო და უცომოისა მჭმარებელნი შეერთებასა შინა, ცხად-არს კუალად, ვითარმედ საქმიით⁸ ჰქადაგებთ უსულოდ აღმსაარებელობასა⁹ საუფლოთა ცორცთასა, ვითარცა ღმრთივმოძაგებული არიოზ, რომელნიცა თაჲადმან სიტყუამან ღმრთისამან სუელიერნი

და გონიერნი მიიხუნა ყოვლად უბიწოთაგან სისხლთა ქალწულისათა და გუამ-ექმნა მათ. რამეთუ უსულო⁷ არს უცომო და მკუდარ, რომლისათვის უერცულესადრე ამისსა შემდგომსა სიტყუასა შინა ვიფილოსოფოსით.

და ეგრეთვე მხოლოდ კაცად ოდენ ლიტონად და არა ღმერთადცა ჭეშმარიტად შეგირაცხიეს⁸ ქრისტე⁹, ვინამთგან ღვნოსა ოდენ, ნაცვალ-სახესა სისხლისა მისისასა, თვნიერ წყლისა შესწირავთ. რომელნი-ესე განცხადებულად გამხილებენ თქუენ, ვითარმედ არიოზის და პავლე სამოსატელისა და თეოდოტიოზს¹⁰ შემწყნარებელნი ხართ შჯულთანი¹¹ და მორჩილნი მოძღურებათა მათთანი¹².

12. რამეთუ უკუეთუმცა მართლისა და უბიწოისა სარწმუნოებისანი იყენით¹, სამოციქულოთამცა ერძით განწესებათა, რომელთა შინა მოივსენებენ საიდუმლოთათვის ქრისტესთა მერვესა შინა წიგნსა, სადა-იგი მადლოთაცსა და ჭელთდასცმათა და კანონთა საეკლესიოთა აღუწერიეს.

და რამეთუ მოიღებვის² მესამისაებრ თავისა³ ესევეთარიისა მის წიგნისა საიდუმლოთაცა შინა ლოცვათა საღმრთოთა ეამისწირვისათა ესრეთ: „მოვკსენებელნი უკუე, რომელნი ჩუენთვის დაითმინნა, გმადლობთ შენ, ღმერთო, ყოვლისამპყრობელო, არა თუ რაოდენ თანა-გუაც, არამედ რაოდენ ძალ-გვც და განწესებასა მისსა სრულ-გჰყოფთ. რამეთუ ღამესა, რომელსა მიეცემოდა, მიმღებელმან პურისამან წმიდათა და უხრწნელთა⁴ ჭელთა მისთა და აღმხილველმან⁵ შენდა მიმართ ღმრთისა და მამისა მისისა და⁶ განმტეხელმან მისცა მოწაფეთა, მეტყუელმან: „ესე საიდ[262r II] უმლოდ ახლისა აღთქუმისა, მიიღეთ ამისგან, ჭამეთ, ესე არს ჳორცი ჩემი, მრავალთათვის განტეხილი მისატევებელად ცოდვათა“.

ეგრეთვე და სასუმლისაცა⁷ განმზავებელმან ღვნისაგან და წყლისა და წმიდამყოფელმან მისცა მათ, მეტყუელმან: „სუთ ამისგან ყოველთა, ესე არს სისხლი ჩემი, მრავალთათვის დათხეული მისატევებელად ცოდვათა“.⁸

13. ვინამცა ესრეთ თუმცა ჰყოფდით ამას¹ განწესებისაებრ უფლისა და მოციქულთა მისთაჲსა, არამცა ოდეს განიკუეთენით გუამისაგან კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიისა ქრისტესისა და უცხო იქმნენით ძისა ღმრთისაგან.

ხოლო ვინამთგან განიკუეთენით, ბევრეულითა შეირიენით წვალებითა² და³ მრავალსახე რაიმე იქმნენით, ვითარცა ნიში რაიმე თითოსახეთა და უცხოფერთა წვალებათაგან შემოკრებული. ვინ უკუე არა სტიროდის წარწყმედასა თქუენსა შეუწანებელად და შეუცვალეზელად დადგრომი-

თა თქუენითა და არა მოქცევეითა კეთილმრწმუნებელთა² მართლმადიდებელისა მომართ სარწმუნოებისა³ ერთისა წმიდისა⁴ კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიისა, ვითარცა იტყუა?

14. ხოლო რაჲსა მგოიბთ ჩუენ მორწმუნეთა და მართლმადიდებელთა, ვითარცა არა დამცველთა მოციქულთა მიერ მოცემულისა მარხვისა, ცხად არს, ვითარმედ, ოთხშაბათისა და პარასკევისათა, რაჟამს დღესასწაული მოიწიოს და საკსენებელი ერთისა შესწავებულთა წმიდათაგანისა, მოციქულისა ნუჟუჟე, ანუ მღდელთმთაერისა, მოწამისა გინა აღმსარებელისა ანუ მამისა? და განუნახელობით მგონებთ ჩუენ პატივისმცემელად მოციქულთა მწყობრისაგან განერდომილისა მის ნიკოლასისა, ვიტყვ უკუე ლუკას მიერ „საქმესა შინა მოციქულთასა“ აღწერილსა მას მწირსა ანტიოქელსა. არა პატივ-ესცემთ⁵ ჩუენ, წარვედ, ბილწებისა და უძღვებებისა არაწმიდასა მას მოძღუარსა, ვითარცა თქუენ იტყუთ უზუნურობით. რამეთუ საკსენებელისა მისისა პატივისმცემელი მის თანა-ვე-მცა დამწუარ არს უშრეტითა ცეცხლითა.

არამედ მას პატივ-ესცემთ⁶ ჩუენ, ეკლესიაჲ ქრისტესი, რომელი აქუნდა ზედამდგომელად ეკლესიასა⁷ მირონელთასა ჟამთა დიდისა კონსტანტინე⁸ მეფისათა, რაჟამს-იგი პირველი კრებაჲ ნიკეას⁹ სამასათრეამეტა¹⁰ წმიდათა მამათაჲ შემოკრბა მის მიერ, ოდეს-იგი როსტაკიოსცა, ძე დიდისა გრიგოლ¹¹ სომხითარისაჲ, ტირიდატის¹² თანა მოიწია კრებასა მას.

ამას თანამდღელსა¹³ და თანამოჟამესა წმიდისა გრიგოლი დიდისა, სომხეთისა ებისკოპოსისა^{14,15} პატივ-ესცემთ¹⁶ სამართლად და ბრწყინვალედ ვდღესასწაულობთ საკსენებელსა მისსა, ვითარცა მკურვალისა კელისამპყრობელისა¹⁷ მიმძლავრებულთაჲსა. რომლისა მიზეზისათჳს დიდი მეფეცა კონსტანტინე¹⁸ ჩუენებით შეაძრწუნა¹⁹ მან მაშინ მის მიერ სიკუდიდ დაშჯილთა მათ სამთა კაცთათჳს, რომელნიცა სიკუდილისაგან იკსნნა.

15. ამას უკუე ვითარცა სხუათაცა მრავალთა მოქმედსა²⁰ საკრველეუბათა და სასწაულთასა ჟამთაცა შინა სიცოცხლისა მისისათა და ეგრეთვე შემდგომად სიკუდილისაცა პატივ-ესცემთ²¹ და თაჟუანის-ესცემთ²² წმიდასა ხატსა მისსა და მეოხებათა მისთა ეპხადით²³.

ვინამცა ამის წმიდისა და სხუათა²⁴ საინოთა წმიდათა საკსენებელი დაძინებისაჲ მოიწიოს თუ დღესა ოთხშაბათსა ანუ პარასკევსა, განეჴსნით²⁵ მარხვასა მხიარულქმნილნი შესხმათა მისთა ზედა და ვითარცა საუფლოსა დღესასწაულსა, ვდღესასწაულობთ დღესა დაძინებისა მისისა²⁶, მადიდებელნი ღმრთისანი და მმადლობე [262v I] ღნი მისინი, რომელ-

მან აღიდა იგი და სხუანი წმიდანი თუსნი ქუეყანასა ზედა ანუ სასწაულთა მიერ ანუ სიტყუათა^{III} მოძღურებისათა ანუ სისხლთა^{IV} მოწამებისათა. ხოლო ამას რად ეპყოფთ, არა თუ მდებარესა მას კანონსა მოციქულთასა^V დაეპქსნით უგულუბელსმოყოფელნი და განმცქსნელნი მარხვისანი, არამედ უფროისლა ამას შინა ვიმარხავთ შჯულისდებასა მოციქულთასა.

16. რამეთუ ეგევითარნი^I იგი შჯულისმდებელნი მარხვისანი, რომელიცა მიიღეს უფლისაგან, ვიტყუე უკუე წმიდათა ორმოცთასა და ოთხშაბათისა და პარასკევისა^{II} დღისასა, რომელი მოსცეს ეკლესიასა მორწმუნეთასა ესრეთ განმკანონებულთა მისთვის.

ხოლო ოთხშაბათი და პარასკევი განმიჩინა^I უფალმან სამარხავად: ერთი იგი მიცემისათუს, ხოლო მეორე ენებისათუს მისისა,^{II} და შემდგომი. იხილევებიან კუალად შჯულისმდებელად ჩუენდა და ესრეთ მეტყუელად: „რომელნიცა იწოდენ^{II} სიყუარულსა, წმიდათათუს ქმნილსა,^{III} და არა მივიდენ, შეჩუენებულ იყუნედ.“^{IV}

17. ესრეთ უკუე განწესებისაებრ მათისა მოქმედნი არა ეცოდაეთ, არცა შჯულისა ღმრთისა გარდამავალ ვიქმნებით, არცა ბოროტსა მას და შჯულებილწას^I პატივ-ესცემთ ნიკოლაოზს.^{II} ხოლო უკუეთუ არა სარწმუნო გიჩნს თქუენ ესე სიტყუად, არამედ თანამოსახელეობისათუს პატივისმცემლობად გგონიეს ჩუენი „საქმესა შინა მოციქულთასა“ მოცსენებულისა მის მწირისა ანტიოქელისად^{III}, აწ სადამე^{IV} თქუენებრ^I, ვინაითგან მოციქულთა შორის იუდას^{II}, ძმასა უფლისასა, თანა-აღფრაცხთ^{III} და პატივ-ესცემთ^{IV} „ვითარცა მოციქულსა, ისკარიოტელისა იუდაის საგონებელ^I ვიქმნეთ^{II} პატივისმცემელად თანამოსახელეობისათუს განმცემელისა.

არა გრცხუენის-ა^{III} უცნობელობათა თქუენთა ზედა და წვალებათა, რომელთაგან შერეულნი ზღაპრობათა შინა წარმართთასა აღწერილსა მას უდრასა მიემსგავსებით მრავალთაგისა^{IV} წვალებისა, თითოსახეთა წვალებათაგან შეზაეებულისა^V, ქონებითა?

18. და რამეთუ ვაღენტინოის უღმრთოებითა შეპყრობილობასა ცხად-ჰყოფთ^I მათ მიერ, რომელთა-იგი იქმთ, ვითარმედ ვითარცა სოლინარი წარელო სიტყუამან ღმერთმან^{II} ქალწული და ღმრთისმშობელი მარიამ. ხოლო მანენტოს ბოროტადმსახურისაგან გაქუს^{III} საოცრებით და არა ჭეშმარიტებით განკაცებულობად ძისა ღმრთისა და უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი. ხოლო ნესტორ ცნობაენებულისაგან – არა დღითი-დღე გალობად გალობასა მას ღმრთისმშობელისასა, არცა მითუალეად დედა-კაცისაგან შექმნასა სეფისკუერისა თქუენისასა^I. ხოლო პავლე სამოსა-ტელისა და თეოდოტიონისგან^{II} – ლიტონად კაცად შერაცხეამ^{III} უფლი-

სამ. ხოლო არიოზისგან – უსულოდ თქუმაჲ^v ჳორცთა უყვლისათად და
მაენებელობაჲ^{vi} ღმრთეებისა მისისაჲ. ხოლო აჲოლინარისგან – ერთსა
ბუნებასა სიტყვსა ღმრთისა და ჳორცთა მისთასა შემდგომად შეერთე-
ბისა აღსაარებაჲⁱ.

19. ამათ უკუე და ესევეითართა წვალებათაგან, ვითარ-ესე მოგზაურო-
ბამან სიტყვსამანⁱ გამოაინინა, შენივთებულისა წვალებისა მქონებელთაჲ
თქუენი ვინ კეთილგონიერმან და გულისსიტყვსა უყალმან სიტყვსა
რადსმე ღირს-ყოს მარხეად და ფიცხელი და უნუგეშინისცემოდ ცხორე-
ბაჲⁱⁱ, განხრწნილთაჲⁱⁱⁱ სარწმუნოებითაⁱⁱⁱ და გამოკუეთილთაჲ გუამისაგან
ქრისტეს ეკლესიისა?

რამეთუ უკუეთუ ღირსად სიტყვსა შეგჳრაცხოⁱ ცხორებასა თქუენ-
სა, რომელი მარხეთა და ყოელითაჲ ძურისხილვითა განლიგებულად
გაქუს თვნიერ მართლმადიდებელობისა, ღირს-ყეით სადმე სიტყვსადა
ეშმაკთაცა ცხორებაჲ, უკუეთუ ცხორებაჲ ჯერ-არს წოდებაჲ მკუდარ-
ქმნილისა [262v 11] მის და დაბნელებულისა ცხორებისაჲ უშრეტობა-
სა შინა ცეცხლისასა. რამეთუ იგინი ყოელად არა ჳამენ რადთურთით,
არცა სამოსელსა შეიმოსენ, არცა ქორწინებაჲ მოვლენ, არცა დედაკაცსა
ეზრახებიან,^{iv} არცა აბანოსა იკუმევენ, არცა ძილსა და საგებელსა, არა^v
ისიძვენ, არა იმრუშებენ და არცა ერთსა რას განსუენებასა ქუეყანიერსა
არსებისა მათისათჳს მოიპოვებენ, გარნა ეგრეთცა არიან არაწმიდა^{vi} ეშმაკ,
არცა ერთისა სარგებელისა თქუმულთა ამათგან მქონებელ.

20. რამეთუ მარხეად და ჳორცთა ძურისხილვად და განკრძალული ცხო-
რებაჲ მაშინ სარგებელ არიან და საქებელ და ღირს შესხმისა, რაჟამს
სახარებისაებრⁱ იყოს და სამოციქულოⁱⁱ, თანამოწამედⁱⁱⁱ და შედგომილად
ქონებითა მართლმკუეთელობასა ღმრთისა^{iv} ჳეშმარიტებისა სიტყუათასა
მართლმადიდებელისა სარწმუნოებისა მიერ და არასადა წინააღმდეგო-
მისა ცხორებისა წესიერებათაჲსა.^v

ვინათგან უკუეთუ წინააღუდგებოლის სიტყუად და სარწმუნოებაჲ
ცხორებასა, არარად საჳმარ არიან, დაღათუ საკრველებათაცა მოქმე-
დებაჲ მიიწინენ, რამეთუ მკუდარ არიან, ვითარცა იტყვს მოციქული, ვი-
თარმედ: „სარწმუნოებაჲ თვნიერ საქმეთასაⁱ მკუდარ არს და საქმენი
ეგრეთვე – თვნიერ სარწმუნოებისაⁱⁱ“. ანუ არა გასმიეს-აⁱⁱⁱ ღმრთისაჲ
ესაიადს მიერ მეტყუელებად, რეცა თქუენდა მომართ, ვითარცა პურიათა
მიმართ, დიდად მოქადულთა მარხვასა ზედა? „მარხეად, იტყვს, და უქმობად
და დღესასწაულნი თქუენნიⁱ სიძაგან სულსა ჩემსა. რაჟამს ჳელნი თქუენნი
განიპურნეთ ჩემდა მომართ, გარემივაქცინეⁱⁱ თუალნი ჩემნი თქუენგან და

უკუეთუ განამრავლოთ ვედრებაჲ, არა ეისმინო თქუენი. რამეთუ ჴელნი თქუენნი სისხლითა წვალებათაჲთა საესე არიან, განიბანენით, განიწმინდენით და წმიდა იქმნენით⁷ ცხებითა მიპრონისაჲთა. მოისპეთ სიბოროტე წვალებათა თქუენთაჲ სულთაგან თქუენთა წინაშე თუალთა ჩემთა, დასცხერით სიბოროტეთა თქუენთა და წვალებათაგან, ისწავეთ ქმნაჲ კეთილისაჲ, გამოიძიეთ მშჯავრი⁸ მართლმადიდებელობისაჲ და მოედით⁹ და შევიტყუნეთ, – იტყვს უფალი“.¹⁰

21. ამას უკუეთუ თქუენ, სომეხთა, მიმართ აწცა იტყვს ღმერთი, რომელსა ზედა ამასცა დაჰრთავს მეტყუელი თქუენდა მიმართ: „უკუეთუ გინდეს და ისმინოთ ჩემი, რაჲთა წვალებანი თქუენნი¹ განიყარნეთ და კათოლიკე და სამოციქულოსა“ ეკლესიასა ჩემსა შეეერთნეთ, კეთილნი საუკუნოჲსა ცხორებისანი შტამნეთ¹. ხოლო უკუეთუ არა ინებოთ, არცა ისმინოთ ჩემი, მახვლმან საუკუნეთა სატანჯველთაჲმან შეგტამნეს თქუენ“, რამეთუ პირი უფლისაჲ იტყოდა ამათ.¹¹

IV სიტყვის კრიტიკული აპარატი

სათაური. 1 მეთოხე] დ BCD 2 სომეხოაჲსა BCD

სათაური. I სძაღოს] om.

1. I მოველით B 2 მათგან D 3 არა ხოლო] om. D 4 განუენებს] განუსუმნებს
C 5 განუენებს] add. რამეთუ C 6 გან(ჯიადებულად] add. ვითარ(ცა D

I. I εἴπωμεν]add. რადიე

II πάλιν] om.

III σφάλον τε καὶ κρύπτῃς τῶν σφάλων] დაფარული და ზღუესკლდეობითი
დაფარულთა მაგათ და ზღუესკლდეოთა

IV αἶρεσις] add. თქუენი

V αἶρεσις] add. (ჯიად არს, ვითარმედ

2. I αἰρέσεως] om.

II ἀντέχεσθαι] add. ვიტყვ მათ

3. I თჳსასა A 2 თჳსისა B 3 (ჯიად D 4 უმჯუშლად D 5 იოვანესგან ACD
6 და] om. D 7 ოცლათისა D

3. I Γαβριήλ] om.

II εὐαγγελισμόν τῇ παρθένῃ καὶ Θεοτόκῃ, Μαριὰμ ἑορτάζειν κατὰ τὴν
ἐσπέραν. Διὰ τῆς ἡμέρας τῆς τοῦ Χριστοῦ γέννησιν] ხარებასა ქალწულისა და
ღმრთისმშობელისა მარიამისსა დღესასწაულობაჲ. ხოლო მიმწუხრსა მისევე
დღისასა ქრისტეს წიპისსა

III τοῖς καλῶς νοοῦσι] გულისცმისყოფისა მქონებელთა.

IV τοῦ Πατρὸς] ღმრთისა მამისა

V καθ' ἑμῶν] ნუენებრ

VI ἀειπαρθένου] წმიდისა ქალწულისასა

VII ὑποστυφόμενος] ერთგუარმყოფელმან

4. I გამოგაინენ D 2 საგონებლობით D

4. I Ὑαλευτίνου καὶ Μάνευτος] ~ მანენტისის და ეადენტინოის

II καυσός] გალობისაგან

III ἐν τῇ] add. მეხუთესა

IV ἐκτελείτε] სდღესასწაულობთ

5. I ქრისტე B 2 მიერ D 3 ჯეროენისა BC 4 ქმნად ABC 5 და] om. D 6 და]
om BC 7 ანგელოსი AD 8 გალილიაჲსა B 9 „იოსიფ“ ფორმა ბერძნ. Ἰωσὴφ-ის
გაელენაჲ. B ნუსხაშიც „იოსიფ“ ეწერა და გაუსწორებიათ „იოსიბ“ ფორმით.
10 ანგელოსი AD 11 სეპტემბერიისა A (ზღრ. ბერძნული Σεπτεμβρίου), სექლენ-

ბერისასა C

5. I καὶ σὺν] გალობისა

II Κἀνὸν] გალობანი

III καὶ σὺν] გალობათა

IV ἡμῶν τὸν καὶ σὺν] გალობასა

V ᾠδὴν] ფსალმუნსა

VI νοοῦσιν ἐστὲ] გულისკმისყოფელთათჳს

VII ἔχει] არს

VIII εὐαγγελιστῆς καὶ θεῖος Λουκᾶς] ~ საღმრთო და მახარებელი

ლუკა

IX ἔχει] წერილ არს

6. I აღიზარნეს D 2 ნოემბერი D 3 ანგელოსი AB 4 უტყუევლად D 5
ზემოთგან D 6 თუშ A 7 თუმსა D

6. I 'Ελισάβετ] add. და

II 'Εν ᾧ μὴτι μαρτυρῶ] რომელსა შინა

III Ζαχαρίου] მისი

IV μὴτι αὐτὸς δὲ φησὶ] add. ესე იგი არს

6. ^o ლუკა 1,24-26

7. I ფსალმუნათა D 2 ნესტორს CD 3 ნესტორს D 4 შიკცხეპიოდის BC
5 მის AC

7. I ποιοῦντες] add. ესრეთ

II τῆν ἐννάτην ᾠδὴν τῆς Θεοτόκου ταῖς λοιπαῖς τῶν κανόνων ἡμῶν ᾠδαῖς οὐκ
ἐπισυνάπτετε] მეცხრესა მას გალობასა ღმრთისმშობელისასა სხუათა მათ
რეთა ფსალმუნთა თანა გალობათა თქუენთასა არა შეკრთავთ

III ὡς εἰκόδ] add. თქუენ

IV φαρασέντα] შექმნასა

V ἡγούμενοι] add. და

VI λεγομένους] ქმნილისა

VII τέλειον] პატიოსან

8. I ქალწულისაგან D

8. I *Αλλὰ] და ,კუალად სხუებრ

II ὁ μὲν Χριστὸς] add. ძემან ღმრთისამან. შიღრ.. ბერძნული ხელნაწერე-
ბის აშინაჲკა ὁ ἡτὸς τοῦ Θεοῦ.

III γύμνον] add. და

9. I კითა D 2 გემხილეების] განემტკიცების BC 3 თევდოტიონის D 4 შინა
მათთა BC 5 წყლისათა D 6 მოიღების C

9. I οὐκ στυοῦσθε] არა გულისკმაჳყოფთ

II ὅτι καὶ ὡς ἀνθρώπων ψιλόν τὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινὸν θεοῦ ἄλγεθινον τοῦ

Κύριον ἡμᾶν Ἰησοῦν Χριστόν δι' αὐτοῖς ποιεῖτε αὐτοῖς φρονεῖν ἀπελέγχεσθε] ვითარმედ რომელი-იგი ღმრთისა ჭეშმარიტისაგან ჭეშმარიტი ღმერთი არს, უფალი ნუენი იესო ქრისტე, საქმეთა მათთაგან, რომელთა პყუყო, ლიტონად კაცად აღსაარებამ მისი გემჩილეების

III ποιεῖτε αὐτοῖς φρονεῖν ἀπελέγχεσθε] მოძღვრებისა მორჩილთა

IV ἐκ τῆς ἀχράντου] add. „გუერდით მისით გარდამოვლეს ესენი განდებოთა მისითა, ცხად არს, ვითარმედ ჯუარისმცემელთა მისთაგან, რომლისათვისცა ღვთისა ვიდრემე, ვითარცა ნაცვალსახე სისხლისა მისისა, მოიღვების ნუნ მიერ კაცობრივისა ბუნებისა მისისათვის, ხოლო წყალი ეგრეთვე – ბუნებისათვის“. ბერძნული ტექსტის ლაკუნას, რომლის გამო აზრი ბუნდოვანი იყო, ავსებს ქართული თარგმანი..

V μηδὲν τὸν εἰρημέσας κατὰ φύσιν ἡμῶν] რომელი არცა ერთი არს თქმულთა ამოგანი

10. I წარვიდეთ C 2 წყურიელნი.. წელად] om. D 3 მაცხოვრებისათა D 4 შენდა] შენი და D 5 შენ] om. C 6 სწუროდის] add. მას B 7 ცხოვრებად- . [ცხოვრებისად] om. D 8 შოლის D 9 ნემდაო D 10 მისა D 11 იოვანე ACD

10. I εἰρηται] add. ესერო

II ὅς δ' ἂν πῶς ἐκ τοῦ ἑνός ὅς ἔγωγ ὁ ἄλλος αὐτῶν] add. არა სწუროდის უკუე, არამედ წყალი, რომელი მიესცე მას, იქმნეს მის შორის წყარო წყლისა

10. ⁰¹ ესაია 26,19 ⁰² ესაია 55,4 ⁰³ ესაია 12,3 ⁰⁴ იოანე 7,37 ⁰⁵ იოანე 4,10 ⁰⁶ იოანე 4,13 ⁰⁷ იოანე 6,35 ⁰⁸ იოანე 6,51 ⁰⁹ იოანე 7,38

11. I ხოლო] om. C 2 სამლოო C 3 მშიერთა D 4 საღმრთოთა D 5 ცო- მოვანისა D 6 უსულთა A 7 შეგვრაცხიეს D 8 თვედოტიოის D, თყოდოტიოის B 9 შეჯულნი D 10 მისთან D

11. I ἄρται] om.

II εἰρηται] ვითარცა იოქუა

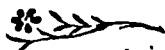
III ἀλλὰ θεὸς πᾶσι] სხუანიცა მრავალნი არიან საღმრთოდ სახელად მოხუშულნი, არსებით უცხიანი მისგან

IV πᾶσι] om.

V δοξάζετε] add. აღმსაარებელობასა

VI ἀσθραπὸν ὡσαύτως μόνον ψλὸν τὸν Χριστόν καὶ θεὸν ἀληθινὸν ἦγεισθε] „ეგრეთვე მხოლოდ კაცად ოდენ ლიტონად და ანა ღმერთადცა ჭეშმარიტად შეგირაცხიეს ქრისტე“. ნიქიტა სტიოტატის მტკიცებით ლიტურგიაში გაუსავე- ბელი ღვინის გამოყენებით სომეხები ყაქტობრივად უარყოფენ მაცხოვრის ღვ- თაებრიობას და მხოლოდ მის კაცობრიობას აღიარებენ. ქართულ თარგმანში ამ აზრის სანევენებლად არსენმა დამატებით წართო უარყოფითი ნაწილაკი „არა“.

12. I უხრწნელთა] უბიწოთა BC 2 მხილეულმან D 3 და] om. D 4 სასუ- მელისაცა C

12. I ἀντεποιείσθαι] იყენით
 II φέρεται γάρ] და რამეთუ მოიღებენ
 III κατὰ τὸ πέντε καὶ δέκατον κεφάλαιον] მესამისაებრ თავისა
 12. ^o მოციქულთა განწესებანი, VIII, 12 = PG I, col. 1104 A-B

13. I წვადებათა D 2 კეთილმრწმუნებლობით BCD
 13. I ἐποείτε] add. ამას
 II αἶρησιν] add. ღა
 III τῇσ' ὀρθόδοξις] add. სარწმუნოებისა
 IV τῆς μᾶς] add. წმიდისა

14. I ნიკოლასა A 2-3 პატივ-ს(ვეთ C 4 ეკელისიასა B, ეკელისიასა C 5
 კოსტანტინე BC 6 ნიკიას D 7 სამასათრეამეტოა B 8 გრიგოლი A 9 თრდა-
 ტის D 10 ეპისკოპოსისა D 11 პატივ-ს(ვეთ BC 12 ხელისამკერობელისა D
 13 კოსტანტინე C

14. I ὁσίν] მამისაჲ
 II τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τῆς μεγάλης Ἀρμενίας] ღიღისა გრიგოლ
 სომხითარისაჲ
 III συλλειτουργῶν] თანამღვდელსა
 IV Ἀρμένιας] add. ეპისკოპოსისა
 V ἐπαπειλήσας] ნუენებით შეაძრწუნა

15. I მოქმედთა D 2 პატივ-ს(ვეთ BC 3 ეხადით BCD 4 განეკესენით D
 5 მასისასა D

15. I ἀσπαζόμεθα] om.
 II τοῦτον τοῖς γαροῖν] ვინაჲცა ამის წმიდისა ღა სხუათა
 III διὰ λόγου] სიტყუათა
 IV δι' αἵματος] სისხლთა
 V Χριστοῦ] om.

16. I ესევითარნი D 2 იწოდნეს D 3 იყავნ ABD

16. I φησὶν] om.
 II εἰς δόξαν Θεοῦ] om.

16. ^o მოციქულთა განწესებანი, V, 15 = PG I, col. 880 B

17. I შეჯუღილწისა] ზილწმე შეჯუღესა D 2 ნიკოლაოს D 3 ანტიოქელისა
 D 4 სადმე ABD 5 იოდას C 6 აღებრა(ცხაჲთ D 7 პატივ-ს(ვეთ C 8
 საგონებელ] add. სადმე D 9 ეიქმნეთ BC

17. I λοιπὸν καθ' ἑμᾶς] აწ სადამე თქუენებრ
 II αὐτόν] om. III οὐκ ἐγκαινῶμεσθαι] არა გრ(ცხუენისა
 IV ἑμῶν] om.
 V κορυθοσμήνην] შეზავებულისა

18. I თქუენისა C 2 თუელოტიონისაგან D 3 აღსარებაჲ D

18. I τὸν δισσεβὸν ἔχετε τὸ εὔαινε[ν] უღმრთოებითა შეპყრობილობასა
(ცხად-პყუჟო)

II Ὑῖος τοῦ Θεοῦ] სიტყუამან ღმერთმან

III ἀθέου] ბოროტადმსახურისა, add. გაქუს

IV ἡγέισθαι] შერაცხეა

V ἡγέισθαι] თქუამა

VI παθητῆς] მავნებელობაჲ. ამ კონტექსტში სიტყუა „მავნებელობაჲს“
ნაკვლად უნდა ყოფილიყო მონოფიზიტური გაგების ტერმინი „ვნებულობაჲ“.

19. I განხრწნილთა D 2 შეპრაცხო C 3 ცხოვრებისა D 4 არცა BC 5
წმიდაჲ C

19. I δραμὸν ὁ λόγος] მოგზაურობამან სიტყუესამან

II ἀξίωσσε τὴν ὑμετέραν νηστείαν, κατὰ σκληρὸν ὑμῶν καὶ ἀνένδοτον
βίον] ღირს-ყოს მარხეა და ფიციხელი და უნუგეშის(ებოჲ ცხოვრებაჲ

III διεφθαρμένον ὅσα εἰς δόξαν] განხრწნილთაჲ სარწმუნოებითა

IV συνησίζονται] ესრახეობან

20. I თანამოწმედ A, თანამოწმედ C 2 ღმრთისა] om. D 3 საქმეთათისა BC
4 ასმიგსა D 5 თქუენ A 6 გარემიეჲ(ციენე D 7 იქმენით D 8 მსჯაერი DK 9
მოვედით D

20. I ἀγγελικός] სახარებისაებრ

II ἀποστολικὸς καὶ ἀγγελικός] ~ სახარებისაებრ იყოს და სამოცი-
ქულო

III μηδὲ μὴ τῷ βίῳ ἀντιφθεγγόμενον] არასადა წინააღმდეგობისა (ცხოვრ-
ებისა წესიერებათაჲსა

20. ⁰¹ იაკობი 2,26 ⁰² იხაია 1,13-18

21. I სჭამნეთ] D

21. I τὰς αἰρέσεις] add. თქუენნი

II ἀποστολικῇ καὶ καθολικῇ] ~ კათოლიკე და სამოციქულოსა

[262v II] V. მისივე, განსაქიქებელი მეხუთე¹ წგალებისა
სომეხთაისაჲ და უცომისათჳს²

1. რომელთა უსიბრძნისმოყუარესი გაქუს მოქალაქობამ¹ სოფლები-
სა შორის სომეხთაისაჲ² და სხუათასა უმეტესი მოგიგიეს მეცნიერებაჲ,ის-
მინეთ სიტყუად უცომისათჳსცა, მეხუთედ თავად³ ჩუენ მიერ წარმოც-
მული ესე თქუენდა, რამეთუ გუნებაჲს ამიერთგან თქუენ მიერ ქმნილისა
ცთომილებისა მხილებად და უწესოებასა მის საქმისასა უწყებაჲ⁴⁻⁵ და
ვითარცა უსა[263r I] მართლოსა მსხუერპლად ახლისა აღთქმისა და¹
შეუტყუებელსა, მორწმუნეთასა შორის თქუენსა განქიქებაჲ⁶, რამეთუ
ზიარებაჲ უცომისად ძუელისა მსხუერპლისა ზიარებაჲ არს და არა ახ-
ლისა აღთქმისაჲ.^{2vii}

2. რამეთუ არა უცომოდ მიიღო¹ უფალმან,ჰმადლობდა,განტეხა და მო-
წაფეთა მისცა,არამედ პური, ვითარცა ოთხნი მახარებელნი და პაელე²
მოციქული წამებს. თქუენ უკუე ვინამ მიიღეთ ჭამად უცომითად,ვითარცა
ქრისტეს ჳორცისა ნაცვალსახეთად,ყოელისაჲე მორწმუნეთა ეკლესიისა-
გან პურისა შემწირეულობასა მსხუერპლად ქრისტესისა,ქრისტესგან-ა ანუ
მოციქულთა მისთაგან? ნუ იყოფინ,რამეთუ არასადა თქუმულ არს სა-
ღმრთოთა წერილთა შინა ანუ სახარებათა, ვითარმედ უფალმან იესუ³
ღამესა,რომელსა მიეცემოდა,მიიღო უცომოდ,არამედ პური,ვითარცა ით-
ქუა და მმადლობელმან განტეხა და თქუა: „მიიღეთ⁴,ჭამეთ,ესე ჩემი არს
ჳორცი⁵,თქუენთჳს განტეხილი,ამას პყოფდით მოსაცხენებელად ჩემდა.“⁶ⁱ

და ესრეთჲე პაელეცა⁷ მსგავსად⁸ iv სახარებისა იტყჳს ამისთჳს:
„საჯეთლა თქუენ, რომელსა ვიტყჳ, სასუმელი კურთხევისაჲ, რომელსა
ვაკურთხევთ, არა ზიარებაჲ სისხლისა ქრისტესისაჲ⁹ არს-ა? პურსა,
რომელსა განვსტეხთ,არა ზიარებაჲ ჳორცისა ქრისტესისაჲ არს-ა?¹⁰ რამ-
ეთუ ერთპურ და¹¹ ერთჳორც მრავალნი ვართ,რამეთუ ყოველნი ერთისა
პურისაგან¹² მოვიდებთ. გულისჳმაჰყავთ-ა, პური თქუა, რომელსა ეჭამთ,
ნაცვალსახედ ჳორცისა ქრისტესისა და არა უცომოდ?

3. ვინამცა უკუეთუ ჯერეთ უცომოსა შესწირავთ, ცხად არს,ვითარმედ
აზრდილსაჲე შინა ძუელისა შჯულისასა ეყეშუებით მერმეცა¹ და ტრა-
პეხსა პურიებრსა შჭამო² და არა ღმრთის³ სიტყუერობითსა და ცხოვ-
ელსა,და ჩუენ,მრწმუნებელთა კაცთა არსობისასა და თანაარსისა, ვითარ-
იგი არსობითისა⁴ პურისა თხოვასა⁵ ზემოთგან განისწავლენით. რამეთუ
უკუეთუ ქრისტეს ჳორცსა ეჭამთ,სრულისა კაცისა და სრულისა ღმრ-

თისა ცხოველისასა, რამ ზიარებამ არს ცხოველისა ღმრთისა სულიერთა ცოცრთა და უცოცროთა მკუდართა და უსულოთა, ღმრთისმკლევლთა პურიათადა⁴ განკუთვნილთა⁵ რამეთუ სულიერი არს არსებამ თბისა ჩუენისაჲ, რომელი სიტყუამან ღმრთისამან შეიერთა და გუამ მისსა⁶ იქმნა.

აწ უკუე უცოცროსა მკუმეველი⁷ არა არსობისასა და თანაარსისა⁸ ჩუენსა ჭამს პურსა ცოცრისა ქრისტესისასა⁹ ო. რამეთუ უცოცრო, ცხად არს, ვითარმედ უსულოცა არს, ვითარ-იგი თუთ ბუნებამ საქმისაჲ¹⁰ უგანცხადებულესადრე გუასწაუებს. რამეთუ აღსუარულსა მას შინა ფქვილსა წინამსწარ შთადებული იგი მცირე¹¹ ცომი და თანაშეზედილი მას თანა და ერთად ცომად ყოელისაჲ მის აღსუარულისა¹² გამომაჩინებელი, ძალითა რადთიჲ¹³ ცხოველობითთა განაწურებს მას და ვითარცა ცხოველსა რასმე მოძრაე-ჰყოფს, რომელი-ესე უცოცროსა ზედა¹⁴ ცომა ფარისეველთასა, რომლისაგანცა ლტოლვად განზადებულ-მყოფს ჩუენ სიტყუამ, არცა ქმნილ არს ოდესცა,¹⁵ არცა იქმნეს რადთურთით¹⁶. ამისთჳს უცოცროთა მჭამელი აწრდილსა შინა შჯულისასა ვალს. და ვითარ¹⁷ აქუნდეს¹⁸ ზიარებამ ქრისტეს თანა, რომელი-იგი ნათელსა შინა მყოფ არს¹⁹ ახლისა აღთქუმისა თვისისა და მადლისასა? რამეთუ ნათელსა შინა [263 r II] მადლისასა მავალნი პურსა²⁰ ჭამენ,²¹ ცოცრსა ქრისტესსა, და წელისა თანა სუმენ უხრწნელსა სისხლსა მისსა, ვითარცა საღმრთოისა გუერდისა მისისაგან გარდამოცნეს,²² და ესრეთ ქრისტეს ღმრთისა მიმართ და ურთიერთას აქუს ზიარებამ, განწმედილთა ყოელისაგანე ცოდვისა.

ხოლო უცოცრო არა პურ არს, რამეთუ არა უნაკლულო, არცა ყოელადსრულ არს, არამედ ნაკლულ, კერძოსრულ და²³ მოქენე განმასრულებელობასა²⁴ პურის ცომისასა. ხოლო პური უნაკლულო, ყოელადსრულ, საესე და განსრულებულ, ვითარცა თავსა შორის თვისსა²⁵ მკონებელი ყოელისაჲ, ცხად არს, ვითარმედ საესებისაჲ. ხოლო ვინცა ვინ უცოცროსა ყუერბეულადცა²⁶ სახელ-სდევს, რომელი-იგი ელია სთხოა ოდესმე სარეფთელსა²⁷, ანუ თუ გუნგლუ²⁸სად²⁹, რომელსა-იგი ჩნულნი ყრმანი ჩუენნი კუერად სახელ-სდებენ,³⁰ არა სცთეს ჯეროენისაგან.

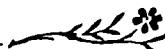
4. და იხილე¹ ჩემდად ვითარებამ² ორთაჲ, სიტყუასა განყოფილებისა მათისასა³ მიხედვითა. უცოცროთა შინა არცა ერთი რამ არს ცხოველობითი ძალი (რამეთუ მკუდარ არიან), ხოლო პურსა შინა, რომელ არს ცოცრი ქრისტესი⁴, სამნი არიან ცხოველნი და ღირსებით მჭამელთა მისთა ცხორებისა მიმნიჭებულნი: სული, წყალი და სისხლი, ვითარ თუთ იგიცა ქრისტეს მკრდისა მახლობელი⁵ იოანე⁶ თანა-მეწამეების მე სი-

ტყუასა ამას, მეტყუელი ესრეთ: „სამნი არიანო, რომელნი წამებენ: სული, წყალი და სისხლი, და სამნივე ერთ არიან,“^{IV} ო! ცხად-არს, ვითარმედ ჯორც ქრისტესსა, ვითარ-იგი თუთ მასცა ჟამსა ქრისტეს^V ჯუარცუმისასა ცხად-იქმნა, რაჟამს-იგი სისხლი და წყალი უხრწნელისა გუერდისა მისისაგან გარდამოცდა ღაბურისა მიერ განგუმერითა ჯორცთა მისთაჲთა. ხოლო ცხოველი სული წმიდაჲ ეგოვე განღმრთობილთა მათ შინა ჯორცთა მისთა, რომლისა მჭამელნი ჩუენ სულისა წმიდისამიერითა შეცვალებითა პურისაჲთა ჯორცად ქრისტესსა ცხოველ ვიქმნებით მის მიერ, ვითარცა ცხოველისა და განღმრთობილისა ჯორცისა მჭამელნი. ეგრეთვე სისხლისაჲცა მისისა ცხოველისა და მჭურვალისა მსუმელნი მის თანა გარდამოდინებულითურთ^{VI} წყლით უხრწნელისაგან გუერდისა მისისა განვწმდებით ყოველისაგან ცოდვისა და აღვივებით მღუღარებითა სულისაჲთა^{VII}. რამეთუ ვითარცა სახედ გუერდისაგან უფლისა მჭურვალესა^{VIII}: „სასუმელსა ესუამთ, ეინადოგან ცხოველთა სულისა მიერ და მჭურვალეთა ჯორცთაგან^X ქრისტესთა მჭურვალე სისხლი და წყალი აღმოგვცენდა ჩუენ, რომლისა ქმნასა არა აქუს ადგილი უცომოჲსა მჭამელთა შორის.

5. და რამეთუ ჯორცთა რაჲ ჯუარს-ეცუა ერთი სამებისაგანი, უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე, უენებელად დადგრომითა ღმრთეებისა მისისაჲთა, მოგუცა ჩუენ ჭამად პურისა მიერ ჯორცი თჳსი, სულითა წმიდითა ცხოველი, ესრეთ მეტყუელმან: „მიიღეთ, ჭამეთ, ესე არს ჯორცი ჩემი.“¹ რაჲ უკუე არს თქუენი, დაღათუ არა მართლიად ჰმორწმუნეობთ² ქრისტეს მიმართ და ქრისტეს მიერ განქარებულისა შჯულისაჲ, რამეთუ ჯერეთ³ უცომოსა შჯამთ⁴ ცომსავე მისსა? ახალი დაბადებული ვართ ქრისტეს მიერ, ძუელნი წარცდესო! — პაელესი ისმინეთ,⁵ მეტყუელისაჲ, — „აჲ, იქმნეს⁶ ყოველნი ახალ“. ხოლო უკუეთუ⁷ ამისი⁸ ჭამად გნებაეს, რად არა წინა-ცა-დაიცუეთთ,⁹ რამეთუ ქრისტემან წინა-დაიცუთა? რად არა განსწმდებით პურიანებ¹⁰, რამეთუ პაელე ქმნა ესე? და ყოველთავე სხუათა ძუელთა ეგრეთ¹¹ დაიმარხაეთ, ვითარცა შჯულისა შინა მყოფნი,¹² რომელთა ძლით სახელი ღმრთისაჲ წარმართთა შორის იგმობეის, ვითარცა წერილ არს. ხოლო უკუეთუ შჯულითა ახლისა აღთქმისაჲთა ძუელი შჯული განიცადა, ნამეტნავ¹³ არიან უცომონი, ნამეტნავ¹⁴ — სხუანი ყოველნივე ძუელნი¹⁵

¹ 5¹. და საჭმარ არს მართლიად რწმუნებაჲ ქრისტეს მიმართ საღმრთოთაებრ შჯულ[263v 1]თა მამათაჲსა¹ და პურსა ჭამად ჯორცად ქრისტესსა და არა უცომოსა, უკუეთუ ჭეშმარიტებით მოჰკუედით შჯულისა-

გან და არღარა ხართ შჯულისა ქუეშე, არამედ მადლსა.

5². განწმიდეთო უკუე ძუელი იგი ცომი ცოდვისად, წმობს საღმრთოდ მოციქული, და აღიდეთ ესე შორის თქუენსა, რამთა იქმნეთ¹ ახალთბე ქრისტესა, ვითარცა ხართ ნათელდებულ უცომონი, ესე იგი არს, წმიდანი და მკუდარქმნილნი სოფლისაგან. და რამეთუ ესე არს პასქად ჩუენი, რომლისასა იტყვს ღღესასწაულობასა არა ცომითა ძუელისა ცოდვისადთა, არცა ცომითა ბოროტისა და უკეთურისა წეაღებისადთა, არამედ უცომოდთა, ესე იგი არს, უბიწოებითა ცხორებისადთა და მართლმადიდებელობითა სარწმუნოებისადთა, რომელთა თანა ჭეშმარიტებით მორწმუნე ქმნილნი ჭეშმარიტ თაყუანისმცემელ მისსა ეიქმნეთ.

5³. რამეთუ სულ არს ღმერთი და თაყუანისმცემელთა მისთა, ვითარცა თუთ უფალი იტყვს, სულითა და ჭეშმარიტებითა მართლმადიდებელობითისა და უბიწოთა სარწმუნოებისადთა თანა-აც თაყუანისცემად. ვინამცა უკუეთუმცა უცომოთა მიერ ღღესასწაულობად მიუწერდა კორინთელთა და მათ მიერ ჩუენ, არამცა განწმიდეთო, ეტყოდა, ძუელი იგი ცომი ცოდვისად და აღიდეთ ესე შორის თქუენსა, რამთა იქმნეთ¹ ახალთბე ქრისტესისა,² ვითარცა ხართ ნათელდებულ უცომონი. რამეთუ არა აწ ჭმულთა ამათ უცომოთათუც იყო მაშინ სიტყუად მოციქულისად, არამედ მოქალაქობისა და ცხორებისათუც ქრისტეს მიმართ მორწმუნეთა ქმნილთაჲსა, რამთა, ვითარცა ნათელდებულთა ცოდვისაგან განწმედილი აქუნდეს ცხორებად, რომელსაცა ძუელად ცომაღ სახელ-სდებ, ვითარცა აღრინდელსა და ძუელსა და ახალთბე რამე იქმნენ ქრისტესა, ვითარცა ნათლისღებისა მიერ იქმნენ³ უცომო, ესე იგი არს, უცოდველ, ყოელისაგან ძუელისა ცომისა ცოდვითაჲსა განწმედილნი.

6. ვინამ უკუე გაქუს თქუენ მოცემად ამისისა ქმნისად? მოციქულთაგან-ა? არა, რამეთუ არასადა უთქუამს თავთა მოციქულთასა,¹ არცა მოუცემიეს ესე ღმრთისა ეკლესიისადა¹ ცხადად ანუ უსაიდუმლოესად მწერალთა. და ვითარმედ არა ტყუის² სიტყუად, ისმინე³ პაუელსი, წმაგანს-მენით⁴ მეტყუელისად, რამეთუ: „მე მოვიღე უფლისაგან, რომელიცა მიგეც მთქუენ, რამეთუ უფალმან იესუ ღამესა, რომელსა მიეცემოდა, მოიღო პური (ხედავ-ა? პური მოიღო, იტყვს, და არა უცომოდ) და მმადლობელმან განტეხა და თქუა: „მიიდეთ, ჭამეთ, ესე ჩემი არს ჳორცი, თქუენთუც განტეხილი, ამას პყოფილი მოსაჭსენებელად ჩემდა.“⁵

7. ხოლო ოდეს იქმნა ესე უფლისა მიერ? უეჭუელად, ოდეს-იგი მოიწია ვნებაჲ მისი¹,² რამეთუ ვინამთგან თუთ მას ღღესა შჯულიერისა პასექისასა უქმდა მას ვნებაჲ, რომელსა შინა კრავიცა დაიკლეოდა პურიითაგან,

ხოლო პარასკევისა^{III} ეგულებოდა აღსრულებამ² პასექისა¹ ღმრთისმკლ-
 ელთა მათ, (ვითარცა იტყვს ღმრთისმეტყუელი^V იოვანე⁴, ვინადგან პა-
 რასკევი იყო და^V რამეთუ იყო დიდ დღე იგი შაბათისად მის), რომელსა
 შინა მაშინ ათოთხმეტი მთოვარისად პირველსა თთუესა ხუთ ათას ხუ-
 თას ოცდამეათოთხმეტესა წელსა მოწევნად მიჰხუდა⁶, რაჟამს-იგი მეთრ-
 ვამეტე იყო მოქცევი მზისად და მეხუთე მთოვარისად, რადთა უწინარეს
 ენებად⁶ მიცემისა უსწრას თვისისა პასექისა⁷ მიცემა მოწაფეთად, სერო-
 ბასა შინა მჯდომარეჲმან ხუთშაბათსა მწუხრი, დაწყებასა^{VI} ღამისასა, ჭამა
 ეიდრემე, არამედ თჳსი პასექი მაშინ უწინარეს დღესასწაულისა უცომო-
 თადისა. და ესე ცხად არს მჯდომარეობისაგან მისისა, რამეთუ არა შჯულ
 [263v II] დებულ-იყო ესე, ვინადგან მდგომარეთა და ჯამლიერთა და მორ-
 ტყმულთა სწრაფით ჭამასა პასექისასა უბრძანებდა შჯული პურიათა.
 და განმასრულებელმან დააცხრო უკუე შჯულიერი⁸ პასექი, ხოლო მისცა
 თჳსი სერობისა მიერ.⁹

ამისთვის უწყით უეჭუელად და თქუენცა,^{VII} ვითარმედ ქრისტესგან ანუ
 მოციქულთა მისთაგან ჭამამ გინა შეწირვამ უცომოჲსად¹⁰ არა მიგიღე-
 ბიეს, ვინადგან არცა¹¹ თუთ იგი ქრისტე, ღმერთი ჩუენი, ჟამსა ენებისა
 მისისასა¹² ეწიჟა ჭამასა უცომოთასა, ჯერეთ არღა¹³ მომზადებულთასა
 პურიათა მიერ, არცა მოციქულთა მოგცეს თქუენ, რომელი არა მიიღეს
 მათ.^{VIII}

8. ხოლო ვითარმედ არა იყენეს¹ ჯერეთ უცომონი მაშინდელსა მას
 ხუთშაბათსა¹, რომელი მეთატამეტე იყო მთოვარისად, რამეთუ² მეთახუთ-
 მეტესაღა მისსა შჯულდებულ იყო მათდა³ კმნად უცომოთად, ვითარ-იგი
 კრავისა დაკლვამ მეთოთხმეტესა, რომელსა შინა დაიკლა ქრისტე, კრავი
 ღმრთისად, ამხუმელი ცოდებათა სოფლისათად.

9. უკუეთუ გნებავს, სარწმუნო კმნისათჳს წარმოთქუმულთადისა ის-
 მინეთ მოსესცა შჯულისდებისად¹, თუ რამ შჯულ-უდგა პასექისა და
 უცომოთათჳს: „ესე არიანო¹, იტყვს, დღესასწაულნი უფლისანი და ესე²
 წმიდანი, რომელთა უწოდეთ მათ ჟამთა შინა³ მათთა: პირველსა თთუე-
 სა, მეთოთხმეტესა დღესა თთჳსასა, შორის სამწუხროთადისა პასექი⁴
 უფლისად⁵, და მეთახუთმეტესა დღესა მისეე თთჳსასა დღესასწაული⁶
 უცომოთად⁷ უფლისად, შუდ დღე უცომოსა ჭამდით“.

აჲა, მოსეს შჯულისდებისაგანცა⁸ ისწაეთ, ვითარმედ არა იყო მაშინ
 უცომოდ, რაჟამს-იგი შემდგომად სერობისა ხუთშაბათსა დღესა განტეხ-
 ილითა⁹ პურითა მისცა ქრისტემან საიდუმლოდ ახლისა აღთქმისად.
 რამეთუ უწინარეს დღესასწაულისა უცომოთადისა კმნა ესე მეთატამეტე-

სა დღესა თთჳსასა და¹ რამეთუ მეთხუთმეტესა დღესა თთჳსასა¹⁰ იყო დღესასწაული უცომოთად, ვითარცა მოსცემს¹¹ შჯულისდებამ მოსესი. და ქრისტე, პარასკევსა ჯუარცუმული მეთოთხმეტესა დღესა თთჳსასა¹¹, ხოლო შაბათსა მეთხუთმეტესა¹¹ თთჳსასა, რაჟამს დღესასწაული უცომოთად იქმნებოდა, საფლავსა შინა მკუდრად მდებარე იყო¹⁴. და⁵ ვინამთგან პირველ დღესასწაულისა უცომოთადსა არა იპოვებოდა უცომომი (რამეთუ ყოველსა შინა წელიწადსა შჯდთა ხოლო დღეთა ჭამდეს მას¹² პურიანი), სადა იპოვნეს მაშინ უცომონი, რაჟამს მოწაფეთა თჳსთა თანა სერი ჭამა ქრისტემან¹¹ და შემდგომად სერობისა პურისა მიერ მისცა მათ საიდუმლოდ ახლისა აღთქმისა თჳსისად?¹³ ანუ ოდეს ჭამნა იგინი? შემდგომად ჯუარცუმისა და დაფლვისა და თჳთ მას საფლავსა შინა-ა? არა გრცხუენის-ა დაუჯერებელთა მოგონებათათჳს და ბუნებისა შეუმსგავსებელთა საქმეთა?

10. ხოლო რამეთუ მტკიცეთა ჭეშმარიტებათა¹ მქონებელ არიან აწ თქუმულნი ესე, თანა-მეწამების სიტყუად და დიდი ეპიფანე კჳპრიელი,¹ რომელი ებრაელთაგანი იყო, ესრეთვე მსგავსად მეტყუელი სარწმუნოებისათჳს აღწერილსა მას შინა სიტყუასა თჳსსა, ვითარმედ: „სამთა ნიეთ[264r I]თა მიერ ჰყოფდეს² „¹ პურიანი³ პასექსა და¹¹ სამთა სათნოებათა და სამთა მოწამეთა მიერ¹⁴. და სამნი იგი უკუე⁴ ნიეთნი ესე იყვნეს⁵: კრავი, უცომომი და ეელისყრდელი; ხოლო სათნოებანი: რამეთუ მორტყმულნი ჭამდეს პასექსა და ფერცთა ზედა მქონებელნი საცამლობელთანი⁶ და ჳელთა შინა – კუერთხისანი.⁶ ხოლო მოწამენი სამნი: მწიგნობარნი, შჯულისმეცნიერნი...⁷ ¹¹ რომელნი¹¹ გარემოძსასა ტრაპეზსა სადმე მდგომარენი, წელითა საესისა რადსმე რყევით ძრულისა ჳურჭლისა მიერ ზედამიწევით შესწაებდეს ცხრომასა მთოვარისასა და¹¹ მეყსეულად იქმნის რად საყურისა⁸ მიერ, მაღლად მწმობარისა, ცხად-ჰყოფდეს, ვითარმედ პასექი არს უფლისად.“¹⁹

ვინამცა შემდგომადღა სმენისა ჳმასა საყურისასა⁹, თჳნიერ პურისა იქმოდეს უცომოსა შჯდ დღე. ხოლო არა აქუნდა ჳელმწიფებად უწინარეს ჳურჭლისამიერისა მის სასწაულისა და პირველ საყურსადაცემისა¹⁰ კრავისა ანუ უცომოძსა ანუ ეელისყრდელისა განმზადებად ჳამისათჳს პასექისა, ვითარცა შჯულისა¹¹ წერილ არს: „დაბერეთ საყურსა საწელიწდოსა თთუესა შინა¹² პირველსა“. და ფსალმუნთა შინა¹³: „დაბერეთ ახალთოუესა ნესტუთა, კეთილშესწაებულსა დღესა დღესასწაულისა თქუენისასა“. ხოლო კეთილშესწაებულად დღედ იტყჳს რყევით ძრულისა მის ჳურჭლისამიერითა სასწაულითა შესწაებულსა¹⁴ მას დღესა,

რომელსაცა ითხოვნ¹³ პურიანი, ვითარცა იტყვს პაველე.

11. აწ უკუ ენება რამ უფალსა, რამთა დაჰქსნნეს¹ სადღესასწაულონი პურიათანი: კრავი, უცომონი და² ეელისყრდელნი, ამათ თანა მდგომარეთა და მორტკმულთა და³ ყერკმოსილთა და კუერთხოსანთამიერი ჭამად პასექისად, მერმეცა სამნი იგი შჯულისმეცნიერნი მოწამენი მათნი, სასწაულითა მით ჭურჭლისადათა დამბერეელნი საყვრსა პასექისასა,⁴ დააყენა ჟამსა ენებისა თვისისასა მეთოთხმეტესა დღესა და ნახევარსა⁵ ქმნად ცხრომასა მთოვარისასა პირველითგანისაებრ ჩუეულებისა, ვითარი იგი თანა-ედვა მას მითუალვად შემთხუევისა⁶ ცხრომისასა მეხუთესა დღესა შჯდულისა პირველისა⁷ მის თოვსასა⁸, რომელსა შინა მიჰხუდა მეთოთხმეტე დღე მთოვარისად და რომელსა შინა ქრისტემან⁹, ღმერთმან ჩუენმან, ქორსა ზედა მჯდომარემან¹⁰, მისცა პურისა მიერ და სასუმელისა¹¹ მოწაფეთა თუსთა საიდუმლოდ ახლისა აღთქმისად და თუსი პასექი¹², თუნიერ კრავისა, თუნიერ უცომოთა და ეელისყრდელთა, რამეთუ¹³ არასადა იყენეს ჯერეთ ესენი მომზადებულ პურიათა მიერ, ვითარცა¹⁴ შემცვალებელმან პუელისათამან¹⁵ ახლისა აღთქმისა მიმართ, ვითარი იგი სათქუმელ არს, ვითარმედ¹⁶ პურიებერივისა¹⁷ XIII და ცორციელისა შჯულისამან – სულერად და¹⁸ XIV მადლისად, კრავისამან¹⁹ – ცოდვათა სოფლისათა აღმზუმელად²⁰ კრავად, რომელიცა თუთ იგი იყო; მკუდრობისასახეთა უცომოთამან – ცხოველობითად და ზეცისა პურად, ეელიყრდელთამან – ცხორება შემოსილიად ენებად თუსსა.

და რამეთუ თქუა რამ უფალმან,²¹ ვითარმედ: „გულისთქუმით გულისითთქმიდა პასექსა ამას ჭამად თქუენ თანა,²²“²³ ცხად-არს, ვითარმედ ენებათა მისთა ჟამისა მოწე [264r II] ენასა თუსად პასექად სახელ-სდგა.

ხოლო არაქმნითა მაშინ სასწაულსა სამთუარეოვსა მის ჭურჭლისასა²⁴, დაჰქსნა²⁵ დაკლვამ²⁶ კრავისად²⁷, უცომონი და ეელისყრდელნი, რამეთუ პირველ სასწაულისა მის ქმნისა და პირველ საყვრსადაცემისა,²⁸ არა შჯულებულ იყო განმზადებად ამათი და ჭამად პასექისად. ამისთუსცა უფალმან დღესა მას შინა მეხუთისასა, რომელსა შინა ეგულებოდა ქმნად ცხრომასა მთოვარისასა და არა იქმნა, მისცა პასექი თუსი მოწაფეთა თუსთა, ქუემჯდომარემან და შჯულიერისა განმაქარეებელმან დაა-ცხრო იგი.²⁹ ვინაიცა პურიათა, ვითარცა წარმწყმედელთა საპასექოვსა შეტყუებისათა,³⁰ საშჯელთა³¹ მიერ ღმრთისათა არა ქმნითა მის³² სასწაულისადათა, შემდგომად საუფლოვსა დაფლევისა მიმწუხრსა პარასკევისასა გარეგან შჯულისა ჭამეს³³ უცომოდ. რომლისათუსცა ამიერ ცხად არს, ვითარმედ მას ხუთშაბათსა პური იყო და არა იყო³⁴ უცომოდ, რომელი

ნაცვალსახედ⁴ ცოცხლისა თვისისა მომცა საჭმელად ჩუენ, ქრისტეანეთა, მოწაფეთა თვსთა მიერ, თქუა რამ: „მიიღეთ, ჭამეთ, ესე არს ცოცხალი ჩემი, თქუენთვის განტეხილი მისატყეველად ცოდვათა“.

12. არამედ ყოველი ძუელიცა¹ წიგნი სხუაყოფასა იტყვს პურისასა და სხუასა² — უცომომისასა. რამეთუ აბრაჰამის ზე წუჴათა იტყვს სამთა, ხოლო ლოთის ზე — უცომოსა. და³ მოსე⁴ „მოუწოდეთო,— თქუა,— რაგოელს, რადთა ჭამოს პური“⁵. და ესრეთ არს ჩუეულებამ საღმრთოისა წერილისად, რადთა არცა პურსა უცომოდ იტყოდის, არცა უცომოსა — პურად. და თუ არა, რამ⁶ ყენებამ იყო მახარებელთათჳს თქუმისამ⁷, ვითარმედ: მოიღო უფალმან უცომომი, აკურთხა, განტეხა და მისცა მოწაფეთა? არამედ არა ყოფისათჳს მაშინ უცომომისა (რამეთუ არღა შემზადებულ იყო ჯერეთ პურიათა მიერ), პურისად თქუეს მიღებამ და კურთხევამ.

13. აწ უკუე უწყოდეთ, რაოდენნიცა სასომხეთოს¹ სატიკივართა და მოღუაწებრითა² ჰმოქალაქობთ³ ცხორებითა, ვითარმედ ზიარებითა უცომომთადთა აპოლინარისსა⁴ შთაერდომილ ხართ, ვითარ-იგი არა უწ-ყით, წვალებასა. რამეთუ იგი მხოლოდ ცოცხათა⁵ ოდენ უსულოთა და უგონებოთა მიმხუმელად იტყოდა ქრისტესა წმიდისა ქალწულისა მარიამისგან, რომელ არს მკუდარი. და რომელნიცა ჯერეთ უცომოთა ჭამენ ნაცვალსახედ ცოცხლისა ქრისტესისად, მკუდარსა ცოცხსა ჭამენ და არა⁶ — ცხოველსა. რამეთუ პურის ცომი ნაცვალად სულისა შთაებერვის⁷ აღსუარულსა მას, ხოლო მარილი გონებისა ნაცვალ ექმნების⁸, რომელთა არამქონებელი უცომომი მკუდარ არს და სულებელ, და მკუდარ და სულელმყოფელ მჭამელთა თვისთა⁹ უგრძნობელობით შთათხევითა მათითა წვალებასა და გმობასა აპოლინარისსა¹⁰.

და რამეთუ უფალმან ჩუენმან, ვითარცა სრულმან ღმერთმან და სრულმან კაცმან, ცოცხათა¹¹ სულიერთა და გონიერთა მქონებელმან, სრულისა მიერ პურისა, ცომითა და მარილითა სრულქმნილისა, სამართლად მომცა ჩუენ საიდუმლოდ ახლისა აღთქუმისად, მაკურთხეველმან მისმან და მეტყუელმან: „მიიღეთ და ჭამეთ“ და შემდგომსა¹². ეინადცა არა პურისა, მ ბრძენიო, არამედ უცომომისა მჭამელნი საიდუმლოთა შინა თქუენთა, მკუდრისა ცოცხისა და არა ცხოველთა ქრისტეს ცოცხთა ხართ მჭამელ¹³, რომელი-იგი არს პური ზეცისად ცხოველსმყოფელობითი და ცხორებისამიმცემელობითი მჭამელთა თვსთად სახითა ურთიერთასიმცემელობისადთა. რამეთუ მან თქუა: „რომელი ჭამდეს ცოცხსა ჩემსა და სუმიდეს სისხლსა ჩემსა, ჩემ თანა ჰგიეს და მე მის თანა“¹⁴.¹⁵ ხოლო ესრეთ მოქმედნი და ესრეთ მჭამელნი აპოლინარის წვალებათასა¹⁶ შთასცევით¹⁷

მოხრებლსა^{IX}, ვითარცა ითქუა,^X მკუდრისა ცოცისა უსულომსა და უგონებომსა ჭამითა^{XI}, რომლისასა რამცა უძკრეს [264v I] იყო თქუენოვს, რაჟამს მკუდართა ცოცთა^X მჭამელნი უსულოთა გუამთა მბძარეულთა ძაღლთა ემსგავსებოდით? ^{XII}

14. არამედ გლოცაეთ თქუენ და ამისცა წეალებისა სხუათა მათ პირველმოცსენებულთა^I თანა განგდებისათუს^{II} და რომლისაგან უბადრუკებით უფლებულ ხართ, უარისყოფისა და განშორებისა^{III} მისისათუს და რამთა მხოლოდ მართლისა სარწმუნოებისად ოდენ^{IV} იქმნეთ, რომელი დღეს განამტკიცა სულმან წმიდამან^V, რომელი^{VI} წინამწარმეტყუელთა და მოციქულთა და მსოფლიოთა მოძღუართაგან მიიღო^{VII} წმიდამან კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიამან ^{2 VIII} და^I რომელიცა ეპისკოპოსთა მსოფლიოვსა ამის ქრისტეს^I ეკლესიისათა^I თითოეულთა შინა სამთაგროთა მტკიცედ უპყრიეს ზემოთგან ვიდრე აქამოდ, რამთა ერთქმნილნი ჩუენ თანა ქრისტეს მიმართ მართლმადიდებელობითთა აღსაარებითა⁶ და უცთომელითა სარწმუნოებითა^{IX} ერთგუამ წმიდა ქრისტესსა იქმნეთ⁷ ჩუენ თანა და ასო კერძოთაგან.

და იდიდოს ღმერთი თქუენ შორის და ნაცვალად გადიდნეს თქუენ დიდებითა მით, რომელი აქუნდა უწინარეს სოფლის დაბადებისა, და^X რამთა გამოგანინნეს თქუენცა მნათობად ეკლესიისა⁸ თვისისა, მქონებულად სიტყუასა ცხორებისასა, და მარილად ქუეყანისა, ესე იგი არს, კაცობრივისა უძღურებისად მადლისა მიმცემელად მსმენელთა მარილისამიერითა შეზავებითა სიტყუას თქუენისადათა^{XI}. რამეთუ ესრეთ თვთ თქუენცა და ყოველი ნათესავი თქუენი ეკლესია⁹ ქრისტესისა¹⁰ და ტაძარ ღმრთისა იქმნეთ.¹¹ და ჩუენ მიერთგან ძმად ჩუენდა მცნობელნი თქუენნი, დიდებასა თქუენ თანა¹² შემაერთებელისა ჩუენისა ღმრთისა ერთითა ცნობითა და სწორითა^{XIII} სარწმუნოებითა¹³ შეესწირვიდეთ და^{XIII} თქუენითურთ ზოგად მოვიხუნეთ^{XIV} საუკუნენი კეთილნი მისნი აწ სადმე კერძოობით, ხოლო მერმესა საუკუნესა უცხადესადრე^{XV} და ყოვლადსრულებით მადლითა და კაცთმოყუარებითა უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესითა, რომლისა დიდებაჲ და¹⁴ სიმტკიცე თანა მამით და სულით წმიდითურთ, აწ და მარადის და საუკუნეთა საუკუნეთასა, ამინ¹⁵.

„ლოცვა ვაჟთ, მამანო და ძმანო, არსენისთჳს თარგმანისა და დავითისთჳს პეტრიწონელისა მონაზონ-ხუცისა, რომლისა იძულებითა ბერძულისაგან გარდმოუქართულებიან „ე“ [5] ესე თავნი სომეხთა განმაქიქებელნი. საუკუნომცა არს ქსენებაჲ არსენისი, ამინ“.

V სიტყვის კრიტიკული აპარატი

სათაური I მეხუთე] ე D 2 სომეხთათვის DK 3 უცხოთათვის B.

სათაური Τοῦ Στηθιαίου κύρου Νικήτα τῆς μόνης τῶν Στουδίων κατὰ Ἀρμένι-
ων καὶ Λατίνων (καὶ) περὶ ἐνζύμων καὶ δζύμων] „მისივე განსაკუთრებული მეხუთე
წვადებისა სომეხთათვისა და უცხოთათვის“ (ქართული ტექსტის სათაური მნიშ-
ვნელოვნად სხვაობს ბერძნული ტექსტისაგან უპირველესად იმიოთ, რომ ქართულ-
ში ღვათინების ხსენება არ არის, ასევე, თავი დასახელებულია, როგორც მეხუთე
სიტყვა).

1. I აღოქუმისასა და D 2 აღოქუმისა D

1. I Β[ου] მოქალაქობა

II ἐν τῇ χάρᾳ τῶν Φράγγων καὶ Ἀρμενῶν] სოფლებისა შორის სომეხ-
თათვის (ქართულში არ არის ფრანკების ხსენება)

III ὁμίλιον] თავად

IV ἀπο... πλάνην ἐλέγχει καὶ τὸ ἀποπὼν τοῦ πράγματος γυμνῶσαι ἑμὲν]
~~მუქი მიერ წარმოცემული ესე თქვენდა რამეთუ გუნებაჲს ამიერითგან თქვენ~~
~~მიერ ქმნილისა~~ (ყოთმისებისა მხილვად და უწესოებასა მის საქმისასა უწ-
ყება (ქართული ტექსტის ხაზგასმული სიტყვები ავსებენ ბერძნ. ტექსტში
მრავალწერტილით აღნიშნულ ლაკუნას).

V ἑμὲν] om.

VI καὶ τὸ τοῖς πιστοῖς ἀνοικεῖον εἰς θυσίαν τῆς καινῆς διαθήκης, ὧς...
[οἶον τε στοιχειοθεταῖ] გუნებაჲს ეითარცა უსამართლობა მსხუერპლად ახლი-
სა აღოქუმისა და შეუტყუებელსა, მორწმუნეთასა შორის თქვენსა განკუთვნი-
ბით (ბერძნულ ტექსტში აკლია ქართული თარგმანის ხაზგასმული სიტყვა).

VII τὸ μετ' ἐνζύμων τῆς παιδείας διαθήκης ἐστίν]: რამეთუ ~~ჰიარებაჲ~~ უცხო-
თათვისა ძუელისა მსხუერპლისა ზიარებაჲ არს და ~~არა ახლისა აღოქუმისა~~
(ბერძნულს აკლია ქართული თარგმანის ხაზგასმული სიტყვები).

2. I მიიღო D 2 მიიღო] add. და C 3 ~ ჯორცი არს D 4 მსგავსადვე C

2. I ὁθεῖος] om.

II ὁ Χριστὸς] უფალმან იესუ

III ὁθεῖος] om.

IV ἔχμα] მსგავსად

V ἐστίν] add. პურსა, რომელსა განვტყუით, არა ზიარებაჲ ჯორცისა
ქრისტესისაჲ არს-ა? (ბერძნული ტექსტის ეს ლაკუნა გამოცემაში აღნიშნული
არ არის).

VI εἰς ἄρτος] add. და

2. ⁰¹ I კორინთ 11,23,24 ⁰² I კორინთ. 10,17 ⁰³ I კორინთ. 10,17

3. I ჰესამო D 2 ღმროთისა D 3 თხოასა D 4 ჰურიათა(ცადა D 5 მისა D 6 მხუმეველი AK 7 ქრისტესისა D 8 რამე D 9 ზედა] om. D 10 აქუნ D 11 პურისაგან C 12 ჰამნ C 13 განმასრულებლობას B 14 თვისისა D 15 გონ-გლოზად BC. გონგლუსად D.

3. I ἔσθ[] ეფეშეებით add. მერმეცა

II περιούσιον] არსობითისა

III Οὐ γὰρ σάρκα Χριστοῦ ἐσθίμεν τοῦ τελεῖου ἀνθρώπου καὶ τελεῖου θεοῦ
 ἤσαν τῇ σαρκὶ ἄσθ[] τῇ ἐμψύχῃ θεοῦ καὶ ἀζύμοις νεκροῖς ὅντι τῶν θεοκτόνων
 ἰσθῆ(ან)] „რამეთუ უკუეთუ ქრისტეს ვორცხა ვჰამო, სრულისა კაცისა და
 სრულისა ღმროთისა (ჯივეელისასა, რამ ზიარებაჲ არს ცხოველისა ღმროთისა
 სულიერთა ვორცთა და უცომოთა მკუდართა და უსულოთა, ღმროთისმკლეველ-
 თა „ჰურიათადა განკუთვნილთა?“ (ბერძნული ტექსტის ომ – უარყოფითი
 ნაწილაკით წარმოდგენილი სტრუქტურა ქართულ თარგმანში შეცვლილია
 „უკუეთუ“ წინდებულთ შექმნილი როული წინადადების სტრუქტურით).

IV ὁμοούσιον τε καὶ περιούσιον] ~ არსობისასა და თანაარსსა

V τοῦ σατῆρος καὶ κυρίου ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ] ვორცისა ქრისტესისასა
 (ლაკუნა - καὶ κυρίου გამომკველს აღდგენილი აქვს. ქართულ ტექსტში იგი
 არ დასტურდება).

VI τῶν παραμάτρων] საქმისაჲ

VII ζύμη] add. მკირე

VIII κατὰ τὸ ὄλον ζύμη] ერთად ცომად ყოველისავე მის აღსუარულისა

IX οὐτε ἐγένετο ποτε] არცა ქმნილ არს ოდესცა. (ქართულ ტექსტში
 დასტურდება ის წაკითხვა, რაც ბერძნ. ხელნაწერებში არ დასტურდება და
 გამომკველის მიერ აღდგენილია სხვა წყაროს მიხედვით. Hergenroether, 141,
 შენიშვნა 7).

X καθόλου] რაჲთურთო

XI ὅς] ვითარ (ქართული ტექსტის წაკითხვა იმეორებს ფსევდო-ნიკიტ-
 ას „დიალექსის“-ის წაკითხვას: პან. Hergenroether, 141, შენიშვნა 80)

XII ἡμετέρας] add. და

XIII Συναμίτις] სარეფოელსა

XIV κολλῖκια κοινῶς ὀνομάζουσιν] კუერად სახელ-სდეებნ

3. ⁰¹ I იოანე 1,6,7 ⁰² იოანე 19,34 ⁰³ III მყუეთა 17,13

4. I იხილედ D 2 ვითარებაჲ ეედრებაჲ D 3 მათისაჲ D 4 იოვანე ACD 5
 გარდმოღინებულთურთ C

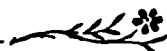
4. *1 აშიაზე: „შეისწავე, საიდუმლოჲ თერმონისა სხმისაჲ წმიდათა შინა
 საიდუმლოთა ჟამსა ზიარებისა მათისასა“ ABCK

4. I τῇ διαίρεσει] add. მათისასა

II ἐν δὲ τῇ σάματι τοῦ Χριστοῦ]: ხოლო ჰურსა შინა, რომელ არს ვორცი
 ქრისტესი

III ὁ τοῦ Χριστοῦ ἐπιστῆμις] ქრისტეს მკრდისა მახლობელი

IV οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἐν εἰσι] სამნივე ერთ არიან

V τοῦ κυρίου] ქრისტეს

VI ἐκκεισθέντος] გარდამოღინებულიოურთ (cfr. ἐκρεύσαντος Hergenroether, 143, შენიშვნა 4)-

VII ζόντος πληρούμεθα πνεύματος θερμοῦ] აღვივებით მღულარებითა სულისაჲთა

VIII τὸ ποτήριον] add. მჭურვალესა

IX ὅτι δι' ἐκ ζωῆς σαρκὸς καὶ τοῦ θερμοτάτου πνεύματος] ~ ვინაჲთჳან (ჰხოველთა სულისა მიერ და მჭურვალეთა ცოცხთაჲთა).

4. ° I იოანე 5,8

5. I მორწმუნეობო D 2 ჯერე D 3 სჯამო D 4 იქმნეს BCD 5 წინა-და-იკუეთო D 6-7 ნამეტავ ABC

5. I Τί οὖν ἴμῃν [καὶ τῷ ἰσχυρῷ] τὰ ἀρχαῖα παρήλθε]: რაჲ უკუე არს ოქუენი დაღათუ არა მართლიად მმორწმუნეობო ქრისტეს მიმართ და ქრისტეს მიერ განქარებულისა შჯულისაჲთა რამეთუ ჯერეთ უკომოსა შჯამო ცომსაჲე მისსა? ახალი დაბადებული ვართ ქრისტეს მიერ, ძუელნი წარუკლესო. (ბერძნ. ტექსტის ლაკუნას (იხ. Hergenroether, 144, შენიშვნა I) ავსებს ქართული ტექსტი, სადაც ბერძნულთან შედარებით მეტია ხაზგასმული ფრაზები.

II ἀκούε] ისმინეთ (ἀκούετε D et la. იხ. შენიშვნა 2).

III πάλιν] om.

IV τὰ ἄρματα] ამისი

V καθαρίζεσθε] add. პურიაებრ

VI πάντα] add. ეგრეთ

VII οἱ καὶ τὰ τοῦ ἰσχυροῦ ποιούντες]: შჯულსა შინა მყოფნი

VIII πάντα] add. ძუელნი

5. °I მათე 26,26

°I ქართულ თარგმანში ტექსტის დიდი მეტობაა. ბერძნულ ტექსტთან შედარებით ქართული ტექსტის ეს მეტობა სამ პარაგრაფად არის დანომრილი: 5¹, 5², 5³.

5¹ I გამათავისა] მათთავისა BC

5² I იქმნეთ BCD

5³ I იქმნეთ BC 2 ქრისტესა D 3 იქმნეს D

6. I ეკლესიისადა C 2 ტყუვის BC

6. I περί ἄγματος] om.

II τοῦ ἀποστόλου] om.

III τραπέζιον] ვზაგანსმენით

6. °I კორინთ. II, 23, 24

7. I მისა D 2 აღსრულებად D 3 პასუქისა D 4 იოანე B 5 მიხულა C 6 ენებაჲ] om. A 7 პასუქისაჲ K 8 სჯულიერი K 9 მიერ] მის C 10 უკომოსა D 11 არა D 12 დამისისა BCD 13 არღარა D

7. I ὅτε [τῆ] αὐτὸν ᾔδει παθεῖν]: უეჭუელად, ოდეს-იგი მოიწია ენებაი მისი

II πάντως ἔφρασε Παῦλος] om.

III ἡμέρα] om.

IV εὐαγγελιστής]: ღმრთისმეტყუელი

V ἥν] იყო და

VI καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς] დაწყებასა

VII Ἰσθὲ οὖν]: ამისთვის უწყით უეჭუელად და თქუენ(ვა

VIII παρέλαβον] add. მათ

8. I იყუნეს D

8. I δῆλον] om.

II τῆς σελήνης] add. რამეთუ

III νεομοθετημένον] add. მათდა

9. I შჯულისმღებელისა BC 2 ესენი D 3 შინა] om. C 4 პასექ D 5 უფლისა D 6 დღესასწაულთა D 7 უცომოთა D 8 სჯულისმღებლისაგან(ვა K 9 განტეხითა BCD 10 თუსასა A 11 მვათოთხმეტესა D 12 მას] om. C 13 მისისა BC

9. I τοῦ μισθῶ] add. და

II ἔχει] მოსცემს

III ὅτε τὸν ἄμυνον θύσαι ᾤφειλον οἱ Ἰουδαῖοι] om.

IV ἐν τῷ τάφῳ ἔκειτο τεθαμμένος]: საფლავსა შინა მკურდრად მღებარე

იყო

V τεθαμμενος] add. და

VI ὁ κύριος] ქრისტემან, cfr. № 10 lat. et Ps. Dam.

9. ὁ ლევიტ. 23,4-6

10. I ჭეშმარიტებათა] ბუნებათა D 2 ჰყოფდის A 3 ჰურიათა D 4 ~ უკუე იგი D 5 საკამრობელთანი D 6 კუერთისხანით BC 7 სჯულისმცნოიერი K 8 საყურისა D 9 საყურისასა D 10 საყურისა და(კემისა BCD 11 შჯულსა(ვა C 12 შინა] om. D 13 იოთხუმ D, იოთხუნ] om. C.

10. * აწიზუა : სამთა ნივთთაგან ჰყოფდნო, კიიფანე კუპრელი, ებრაელი“ D.

10. I βεβαίως συμμαρτυρεῖ μοι τῷ λόγῳ καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος Κύπρου] თანა-მეწამების სიტყუად და დიდი ეპიფანე კუპრელი (ბერძნულშია: სიტყუით თანამეწამება ეპიფანე კეიპრელი. ქართული ტექსტი განსხვავდება ბერძნულისგან იმიოთ, რომ «თანამეწამებას» ორი ქვემღებარე აქვს: სიტყუა (აღბათ, ღეთის სიტყუა) და ეპიფანე კეიპრელი).

II Ἐν τρισὶν ἡμέραις, φησὶν, ἑποῖουσ] სამთა ნივთთა მიერ ჰყოფდეს

III Ἰουδαῖοι] add. და

IV κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον] om.

V αὐτῶν τὰ εἶδη] om.

VI ἀρχιερεῖς (καὶ) γραμματεῖς σὺν πρεσβυτέροις καὶ νομικοῖς] მწიგნობარნი, წიგულისმეცნიერნი (ქართულს აკლია ἀρχιερεῖς-ისა და სს` πρεσβυτέρους-ის წესაბამისი სიტყვები.

VII νομικοῖς] add. რომელნი

VIII κατεμάσθισον] add. და

IX εὐθὺς γενομένης δια` σάλπιγγος χύσεας μεγάλῃς εἰς σημεῖον ὅτι πᾶσχα κύριον ἐστὶ] მეცესუღლად იქმნის რამ საყურისა მიერ, მაღლად მხმობარისა, ცხად-ჰყოფდეს, ვითარმედ პასექი არს უფლისაჲ. (ქართულ ტექსტში უზუსტობაა: მიმღეობა „მხმობარისა“-ს ნაცვლად უნდა იყოს სახელი „მხმობარეობა“. ასრი ასეთია: მეცესუღლად იქმნა რა საყურის მიერ მაღლად მხმობარეობა, ნიშნად იმისა, რომ უფლის პასექია).

X ἐν τῷ Δαυὶδ] ფსალმუნთა შინა

XI γινομένην] შესწავებულსა

11. I დაქსნეს ADK 2 თესასა D 3 სასუმლისა AB 4 კუმლისამან D 5 პურთაებრისა D 6 აქუმელად D 7 დაქსნენა D 8 დაკლვად] კლვად D 9 საყურისა-დაცემისა BCD 10 იგი] om. D 11 სასჯელთა D 12 მით C 13 ჰამა D 14 ნაცვალსაჲ D

11. I ᾄζυμα] add. და

II περιεζωσμένους] add. და

III σαλπίζοντας] add. პასექისასა

IV τεσσαρεσκαίδεκάτην καὶ ἥμισυ ἡμέραν] ~ მეათოთხმეტისა დღესა და ნახევარსა

V γένεσθαι] შემოთხუეასა

VI τῇς ἐβδόμῃς] add. პირველისა

VII ὁ κύριος] om.

VIII ἀναπεσεῖν] ქორსა ზედა მჯდომარემან

IX τοῦ ἰδίου πᾶσχα] თჳსი პასექი

X ἐπικρῖνας] add. რამეთუ

XI ἐντρεπισθέντα] add. ვითარცა

XII εἰπεῖν] add. ვითარმედ

XIII ἀβρααμικὸν]: პურთაებრივისა

XIV πνευματικόν] add. და

XV τὸν ἄμυον, ὃς παρὰ τῶν [οὐδαῖων ἐσφάζετο, εἰς] om. შლრ. Hergenroether, 150, შენიშვნა. 3.

XVI τῇ εἰπεῖν τὸν κύριον] თქუა რაჲ უფალმან

XVII τοῦ ποτηρίου ἐκείνου]: სამოუარეოისა მის ჭურჭლისასა

XVIII τὸν ἄμυον] დაკლვად კრავისაჲ

XIX οἱ οὖν Ἰουδαῖοι τῇς ψῆφον ἀπολεγκότες τοῦ πᾶσχα] ეინადცა პურიათა, ვითარცა წარმწემელელთა საპასუქოისა შეტყუებისათა

XX ὁςκ]add. ὁςκ

11. ^{o1} λუკ 22, 15

12. I სხუა A 2 და] რამეთუ AK 3 მოსეს AK 4 თქუამდ D

12. I ᾠααα] add. ბუელიკა

II Ἐτι τίς ἔσται] და თუ არა, რა

12. ^{o1} აშიაზე: „მოსესთვის თქუა პრაგოელ, ეითარ-იგი „გამოსლევთასა“ წერილ არს, ეითარმედ „მოუწოდეთო მოსეს, რაითა ჭამოს პური“. გარნა ამის წიგნისა დელასა ბერძულსა ესრეთ ეწერა, ეითარცა ესერა აქა დამიწერია. არა თუ ანუ ბერძული ვერ გამოგონებია, ანუ წერილისა სიტყუად არა მქსოვნებია. შემინდვეთ თავისა მართლებისათჳსო. არსენი ABCDK.

13. I მოღუაწებითა D 2 აპოლინარისა D 3 არცა D 4 აპოლინარისა D 5 შემდგომი DK 6 წაღებისასა D 7 შესცევით C 8 ვორცთა] om. A.

13. I τῶν Ἀποστόλων] სასომხეთოს

II [ἦτε] პმოქალაქობო

III σῶμα] ვორცთა

IV γίνεσθαι] : შთაებერვის

V σοὶς] add. ექმნების

VI ἐσθίοντες καὶ] add. მჭამელთა ოჯსთა

VII σῶμα] ვორცთა

VIII νεκρὰν, ἵστε, σάρκα ἐσθίετε, καὶ οὐ ζῶντος Χριστοῦ] : მკუდრისა ვორცისა და არა ცხოველთა ქრისტეს ვორცთა ხარო მჭამელ

IX [σῶμας τε ἐπιπνέετε] შიასცევით მოხრებლსა, შდრ. Hergenroether 152, შენიშვნა 10: ბერძნული ხელნაწერის დაზიანების გამო ხელნაწერში იკითხება მხოლოდ ერთი ასო: σ. ქართული ტექსტის დახმარებით, უნდა აღდგეს ბერძნულ ტექსტში წაფარდნილი σῶμα (მოხრებლი) სიტყვა.

X ἐπιπνέετε] add. ეითარცა ითქუა

XI καὶ] om.

XII σάρκα ἐσθίουσιν ᾠψυχον καὶ κυσὶν εἰσκάσι τοῖς τὰ νεκρὰ ἐσθίουσιν πτάματα]: რაჟამს მკუდართა ვორცთა მჭამელნი უსულოთა გუამთა მძძარველთა ძაღლთა ემსგავსებოდით.

13. ^{o1} იოანე 6, 56

14. I ოდეს სარწმუნოებისად BC 2 ეკკლისიამან BC 3 და] om. BC 4 ქრისტეს D 5 ეკკლისიისათა B 6 აღსარებითა D 7 იქმნეთ BC 8 ეკკლისიისა BC 9 ეკკლისია BC 10 ქრისტეს D 11 იქმნეთ BC 12 თქუენ თანა] თქნსა D 13 სარწმუნოებითა] add. და C 14 მაღლითა... ღიდებამ და“ არის აშიაზე D 15 საუკუნეთა საუკუნეთასა, ამინ] უკუნისამდე C

14. I ἔμνησθη] პირველმოვსენებულთა

II ἔμνησθη] add. განგდებისათჳს

III φανερώς] om.

IV πίστεως] add. ὀμειν

V τὸ λαλήσαν] om.

VI τὸ λαλήσαν] add.. ῥομელი

VII διδασκάλων] add. მიილი

VIII εἰς μίαν ἀγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν] მიილი წმიდამან კათოლიკე და სამოციქულომან ეკლესიამან

IX ὁρθოდόξου πίστεως καὶ ὁμολογίας] მართლმადიდებელიობითა აღსაარებითა და უცთომელობითა სარწმუნოებითა

X γενέσθαι] add. და

XI ἡμῶν] თქუენისადთა

XII მიგ] სწორითა

XIII δώσομεν] add. და

XIV ἀπολαμβάνονται] მოეიხუნეთ, შდრ. Hergenroether 153, შენიშენა 10: ἀπολαμβάνετε

XV τῷ μέλλοντι γυμνότερον] უცხადესადრე

A (264v I) და K (169r) ხელნაწერების აშიაზე არის ანდერძ-მინაწერი:

ა

აგებული – κτιστός I,6 – შექმნილი: „ვითარ შესაძლებელ არს მისევე ბუნებისაჲ ერთბამად აგებულცა და აუგებელ ყოფად,მოკუდაჲ და უკუდაჲ, გარეშეწერილ და გარეშეუწერიელ?“

ადგილი – τόπος I,17; II,2; χώρα V,4; III,5 – „იხილე, თუ ვითარ წესსა დღესასწაულთასა დამცველი თითოეულსა მათგანსა თვისსა ჟამსა და ადგილსა, ჯეროანისა პატიესა და სიტყუასა განუჩინებს“.

ამაღლება – ἀνελήφθαι I,10 – „ვინამთგან მიცემადცა ითქუმის, არამედ თავისა თვისისა მიმცემელობადცა წერილ არს, და აღდგა მამისა მიერ და ამაღლდა“.

ამქუმელი დედა – μάτη IV,8 – ბებია ქალი: „განღმრთობილთა მათ ჳორცთა თვისთა ჳელითა ამქუმელთა დედათაჲთა თავს-იდგა განშიშულებად“.

არამყოფობა – ἀσπαρχία I,4 – არარსებობა: „რამეთუ უქცეველად და უცვალებელად შეიერთნეს ბუნებანი მისნი ურთიერთას, არცა ერთისა მათგანისაგან დატევებითა თვისისა თვთებისაჲთა ანუ არამყოფობად მიწეენითა ანუ ორთაგან, ვითარცა თქუენ იტყუთ, ერთ, შეზავებულ, ბუნება ქმნიოთ“.

არსება – ὄν III,2 – „ხოლო ერთობითა უფლებისაჲთა ერთსა ღმერთმთაერთობითისა სამებისა არსებასა და მეუფებასა გუაუწყებენ“.

არსებითი განყოფილება – ὁνὸς διαιρέσις I,12 – არსობრივი განსხვავება: „ხოლო ჩუენ ვითარცა ერთსა გუამსა მისსა ვიცნობთ, ეგრეთვე ბუნებათა არსებითი განყოფილება დაცვულად უწყით“.

არსებითი შეერთება – ὁνὸς ἔνωσις I,8 – არსობრივი, ბუნებითი შეერთება: „არსებითსა ვიტყუთ შეერთებასა, ესე იგი არს, ჳეშმარიტსა და არა ოცნებითსა“.

არსობითი – περιόνσις V,3 – არსობრივი: „ჩუენ, მრწმუნებელთა კაცთა არსობისასა და თანაარსისა, ვითარ-იგი არსობითისა პურისა თხოვასა ზემოთგან განისწავლენით“.

არსობისა – ἔσις V,3 – დღიური არსებობისთვის საჭირო: „უცხო-მოდისა მკუმეველი არა არსობისასა და თანაარსსა ჩუენსა ჳამს პურსა ჳორცისა ქრისტესისასა“.

ასო – μέλις II,22 – სხეულის ნაწილი: „გუამსა შორის მისსა არა ასო-

ნი მრავალ არიან-ა? და ყოველნი იგი ასონი ხუთთა ხოლო საცნობელთა მიერ განგებულ იქმნებიან“ II,23 – ნაწილი: „ყოველნი ასონი მორწმუნეთა წარმართთანი და ტომებნი მათნი,ესე იგი არიან,თითოეულთა ადგილთა ეპისკოპოსნი განგებულ იქმნებიან ღმრთივშუენიერად“.

აუგებელი – ἀκτιστος I,6 – შეუქმნელი: „ეთთარ შესაძლებელ არს მისევე ბუნებისაჲ ერთბამად აგებულცა და აუგებელ ყოფად,მოკუდავ და უკუდავ,გარეშეწერილ და გარეშეუწერილ?“

აღზაფებაჲ – ἀνάκρασις I,8 – შეზაფება ორი ბუნებისა: „და არა სათქუმელ არს ერთი ბუნებაჲ უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტეს ზედა,რამეთუ ორთა სრულთა ბუნებათაგან,საღმრთოისა და კაცობრივისა,იქმნა მის-შორისი შეერთებაჲ,არა შერწყმით ანუ შერევნით ანუ აღზაფებით“.

აღიარება – ὁμολογία I,6: „ხოლო უკუეთუ ერთბუნებაობისა მეტყუელნი ქრისტესთვის, მარტივად იტყუთ მას,უეჭუელად ანუ შიშულად ღმერთად აღიარებთ და საოცრად შჳპრაცხთ განკაცებასა,ანუ ლიტონად კაცად,ცნობაენებულისა ნესტორისებრ“. ნიჭაძე III,5: „ენებულად აღვიარებთ მამისა და სულისა წმიდისა ღმრთეებასა“.

აღმადგინებელობაჲ – ἀνεσταίνει I,10 – უფლის მიერ თავისი საღმრთო ბუნებით თავისი კაცობრივი ბუნების აღდგინება: „არამედ თავისა თვისისა აღმადგინებელობაჲცა და აღმამაღლებელობაჲ კუალად,იგინი – სათნო-ყოფისანი,ესენი – ჳელმწიფებისანი“.

აღმამაღლებელობაჲ – ἀνελήσθαι I,10 – უფლის მიერ თავისი კაცობრივი ბუნების ზეცად ამაღლება: „ვინათგან მიცემადცა ითქუმის,არამედ თავისა თვისისა მიმცემელობაჲცა წერილ არს,და აღდგა მამისა მიერ და ამაღლდა,არამედ თავისა თვისისა აღმადგინებელობაჲცა და აღმამაღლებელობაჲ კუალად“.

აღმოკუეთაჲ – παροικουμένη IV ,13 – კვეთა: „საიდუმლოდ შეწირული იგი პური... წმიდა იქმნების... აღმოკუეთასა შინა ქმნილისა მის ლოცვისა და საიდუმლოთა მიერ“.

აღმსაარებელი – ὁμολογητής IV, 14: „რაჟამს... მოიწიოს... საჯსენებელი... მოწამისა გინა აღმსაარებელისა“.

აღორძინებაჲ – ἀνέγειν IV,3 – ზრდა, მატება: „არცა ცხრათა ოთუეთა ჟამი ჩუენებრ სრულ-ყო ყოველადუბიწოსა შინა მუცელსა წმიდისა ქალწულისასა..., არცა მცირედ-მცირედი აღორძინებაჲ შემდგომად შობისა,რამეთუ აღორძინდებოდა და ჰასაკითა და მადლითა წარემატებოდა“.

აღსაარებაჲ – ὁμολογία I,22; II,19; ὁμολογεῖν I,8: „რამთა იდიდოს,ვითარცა პირველ წმიდათა შორის მისთა, აწ ჩუენ შორისცა შეერთებულთა

მართლისა მიერ აღსაარებისა და სარწმუნოებისა“. *ნიქაქ* I,8 – აღიარება: „ორთა უკუე ბუნებათა ქრისტეს ზედა ღმრთისა ჩუენისა თქუმა და აღსაარება გვკმს ჩუენ და ერთსა გუამსა“.

აღსლეა – *ἐπαύθιος* I,18; *ἀνῆλθαι* I,20 – უკან დაბრუნება: „რომელთა თავე ყოველთა ერთი, ჩემი სრულება და კუალადება და პირველისა ადამის მიმართ აღსლეა“.

აღსუარული – *ἀνῆλθαι* V, 13 – მოზელილი მასა: „პურის ცომი ნაცვალად სულისა შთაებერვის აღსუარულსა მას, ხოლო მარილი გონებისა ნაცვალ ეკმნების, რომელთა არამქონებელი უცომოე მკუდარ არს და სულელ“.

აწინდელი – *παρῖστη* III, 7 – ამჟამინდელი: „ხოლო აწინდელისა ამის ცხორებისაგან რად მოაკლდეთ, საუკუნეთა საყოფელთა შეგიწყნარნეს“.

აღჰამრება – *ψυχαίματος* IV,6 – აღრიცხვა: „ხოლო აღჰამრნენ რად თთუენი მიდგომილებისა მისისანი... შემდგომად დღეთა მათ მიუდგა ელისაბედ“.

ახალი შეერთება – *καὶνὴ ἔνωσις* I,9 – უყვლის ერთ პიპოსტასში საღმრთო და ადამიანურ ბუნებათა შეერთება: „ესე უკუე ახალი და გამოუთქუმელი შეერთება და შერწყუმა ღმრთისმეტყუელსა ცა გრიგოლის დაუკურდა“.

ბ

ბარძიმი – *ποτήριον* IV,9 – ჭურჭელი: „არა სხამა წყლისა ღვნისა თანა ბარძიმსა შინა... ლიტონად კაცად ცხად-ჰყოფს თქუენგან შერაცხვასა ქრისტესსა“. იხ სასუმელი.

ბიწიანი – *μεμολυσμένος* IV,8 – შერყენილი, შებღალული: „მან მიითუალა... ბიწიანთა... ბაგეთა მიერ ამბორისყოფა“.

ბოროტადმადიდებლობა – *ἡ κακία* II,24; *κακῶς* I,17 – ბოროტი სწავლება, უკეთური მოძღვრება: „ამის უკუე სახისასა რომელიდა სხუად უსაკუთრესი სახე მიგკეთ თქუენ გუამისაგან ქრისტესისა გამოკუეთილობისა თქუენისა და განცხადებული სამხილებელი ბოროტადმადიდებლობისა თქუენისა და წვალებისა“.

ბუნება – *φύσις* I,7: „ბუნება და გუამი არა იგივე არიან, რამეთუ სხუა არს ბუნება და სხუა – გუამი“. I,8: „ორთა უკუე ბუნებათა ქრისტეს ზედა, ღმრთისა ჩუენისა, თქუმა და აღსაარება გვკმს ჩუენ და ერთსა გუამსა“.

ბუნებითი განყოფილება – *φυσική διχοπορία* II,4 – ბუნებითი გამოჯ-
ნულობა: „ჩვენებად მნებაეს... ვითარცა ორნი ბუნებანი მისნი შემდგომად
შეერთებისა ჰმარხავს თითოეული მათგანი თვისსა და ბუნებითსა განყო-
ფილებასა და ქცევად არა მიუღებებს“.

ბუნებითი თვთება – *φυσική ἰδιότης* II,2 – ბუნებითი თვისება: „თი-
თოეული მათი ჰმარხავს ბუნებითსა თვთებასა თვისსა და უცვალებულად
აქუს თავისა თვისსაძლითი უამი და ადგილი და სიტყუად“.

8

გალობა – *ψάλλω* IV,7; IV,5; IV,1; *ᾄδω* III,6: „რამეთუ მეცხრესა მას
გალობასა ღმრთისმშობელისასა სხუათა მათ რვათა ფსალმუნთა თანა
გალობათა თქუენტასა არა შეჰრთავთ, რაოდენ გზისცა ჰგალობდეთ გა-
ლობათა თუნიერ კურიაკითი-კურიაკედ ოდენ, ვითარცა იტყუთ“.

გალობად – *καὶ σὺν* IV,5; 4 – გალობის კანონი: „რამეთუ წერილ არს
დაწყებასა გალობისა მის თქუენისასა, ვითარმედ გალობანი ღმრთისმ-
შობელისა ხარებისანი“. *ᾄδῃ* III,6; IV,7; IV,18 – ოდა: „იცნან რად თუნი გა-
ლობად ზენათა ძაღთა, რომელსა დაუღუმებულად უგალობენ სამგუამო-
ენისა და სამწმიდისა ბუნებისა ერთსა მეუფებასა და უფლებასა“. *ὑμνοῦς*
III,4, III,7 – გალობა, ჰიმნი: „ესრეთ მიუღებებს ეკლესიასა ღმრთისასა გა-
ლობად გალობად სამწმიდაარსობისად: „წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძლიე-
რო, წმიდაო უკუდავო, შეგვწყალებ ჩვენ“.

გალობისმეტყუელბული – *ὑμνοῦσιν* III, 7 – გალობით თქმული,
ნაგალობები: „იდიდოს თქუენ შორის სამებით გალობისმეტყუელბული
და დიდებისმეტყუელბული უყალი“.

გამოკუეთა – *ἀποτέμνω* II,16 – მოკუეთა, დაშორება, გამოცალკეე-
ბა: „უკუეთო გნებაეს, მოსედეთ სიტყუასა ჭეშმარიტებისასა და სცნათ
უეტყუელად, თუ ვითარ გამოგვიკუეთიან თავნი კათოლიკე ეკლესიისაგან“.

გამოუთქუმელი – *ἀποδοτός* I,9: „ესე უკუე ახალი და გამოუთქუმელი
შეერთებად და შერწყუმიდ ღმრთისმეტყუელსა (ცა გრიგოლის დაუკრდა
რად, განცვრებით თქუა: „მ, შერწყუმიდ ახალი, მ, შესავებად საკრეელი“

გამოჩენა – *φανερωθῆναι* I,14: „ვითარ უკუე გამოუჩნდა ღმერთი კაცთა
შობისა მიერ?“

გამოჩინება – *ἀποδείκνυμι* IV,1 – გამოჩენა: „ესე არა ხოლო ყოველი-
თურთ ოდენ ეკლესიისაგან მორწმუნეთა მასა გამოგაჩინებს თქუენ, არამედ
განგებულებისა ქრისტიკისისა დაუგებელად მტერადცა განუენებს“.

გამოჩინება – *ἀποδείξεις* I,10 – დამტკიცება: „რამეთუ უკუეთუ შესაძ-

ლებელ არს ნერგისა თანა განკუეთად მზეებერთა შარავენდელთად, შესაძლებელ არს უვნებელისადა ენებულად *გამოჩინებამ*, არამედ მოისპენ გამობად!“ იხ. ღმრთის გამოჩინებამ.

განგება – οἰκισμός II, 24 – მართუა, წარმართელობა: „უკუეთუმცა იყვენით ასო მისსა, საგრძნობელთაგანმცა მისთა, ესე იგი არს, საყდართა *განიგებოდეთ*“.

განგებულებამ – οἰκισμὸν II, 26 – სამყაროს განგება ღმრთის მიერ: „სამეფუო ღმრთისა ქმნილი ყოვლითა ღმრთისმსახურებითა და კეთილმსახურებითა საესე არს, მართლიად მორწმუნე სამებისად და მართლგამომეტყუელი *განგებულებასა* სიტყვასა, ვითარ-ესე აწ უპყრიეს ყოველსა ეკლესიასა მორწმუნეთასა“. II, 1 – მოწყობა, განგება: „თუთეულისა ამათ-განისა საიდუმლოთა თუთებამ უწყის ყოველმან ერობამან და მსოფლეთობამან *განგებულებასა* შინა განვორციელებულისა სიტყვსა“.

განგებული – οἰκισμὸς II, 24 – მართული: „აწ უკუე ნათესავი თქუენი, არა განგებული ხუთთა ამათ ქრისტეს გუამისა საგრძნობელთა და საყდართა მიერ... ასომეძეის ქმნილ არს მრავალთაგისა წვალებისა“.

განზრქელება – παχύς I, 14 – გასქელება, მჭიდროდ ქცევა, აქ: ხორცშესხმა: „უვოროცოე ვოროციელ იქმნების, სიტყუად *განზრქელდების*, უხილავი იხილვების, განუხილველი განიხილვის“.

განთესებამ // განთესებულად – ἀνατέλλει III, 4 – ცალ-ცალკე, განკერძოებით: „წმიდაო უკუდავო, ჯუარცუმულო ჩუენთეს“, ვითარცა მეოთხისა შემომყვანებელნი პირისანი, და *განთესებით* დამდებელნი ძისა ღმრთისანი, რომელი-იგი არს გუამოანი ძალი მამისად და კუალად *განთესებულად* – ჯუარცუმულისანი, ვითარმცა სხუად იყო იგი ძლიერისაგან კიდე“.

განთესებულყოფა – ἀνατέλλει I, 17 – განცალკევება, გამიჯვნა: „ხედავ-ავითარ განყენა და *განთესებულ-ყენა* იგი[ნი] ურთიერთას?“

განთესებულებით – ἀνατέλλει I, 20 – განცალკევებით, განკერძოებით: „და ღმრთისა ეკლესიასა ზემოთგანეე მიუღებეს, ცხად-არს, ვითარმედ *განთესებულებით* და განყოფილებით დღესასწაულობად მათი“.

განკაცებამ – ἐνασθῆναι I, 6 – ღმრთის სიტყვის ხორცშესხმა: „ხოლო უკუეთუ ერთბუნებაობისა მეტყუელნი ქრისტესთეს მარტივად იტყუთ მას, უეტყუელად ანუ შიშულად ღმერთად აღიარებთ და საოცრად შეპრაცხთ *განკაცებასა*, ანუ ლიტონად კაცად, ცნობავენებულისა ნესტორისებრ“.

განკაცებული – ἐνασθῆναι II, 10 – ხორცშესხმული: „რამეთუ პირველი იგი ღმერთსა, *განკაცებულსა* და შობილსა, ქადაგებს, ხოლო მეორე

– ნათელღებულსა და სოფლისა განმანათლებელსა“.

განკაცებულობა – ἐνασθαρῆσαι IV,18 – ძე ღმერთის განხორციელება: „ხოლო მანენტოს ბოროტადმსახურისაგან გაქუს საოცრებით და არა ჭეშმარიტებით განკაცებულობა ძისა ღმრთისა და უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი“.

განკრძალული – ἀκριβής I,22 – მკაცრი, ასკეტური: „უკუეთუ შეაერთოთ განკრძალულსა და სახარებისაებრსა მოქალაქობასა, ღიდად გამოშინდეთ წინაშე ღმრთისა“. იხ. განმკაცრება, ზედამიწეენად.

განლიგებულად – συγκατουσμένω IV,19 – მტკიცედ, შეურყეველად: „უკუეთუ ღირსად სიტყვსა შევპრაცხო ცხორებასა თქუენსა, რომელი მარხვითა და ყოვლითავე ძურისხილვითა განლიგებულად გაქუს თუნიერ მართლმადიდებლობისა, ღირს-ყვით სადმე სიტყვსადა ეშმაკთაცა ცხორება“.

განმაქარვებელი – καρτερῆσαι V,11 – მომსპობი, გამაუქმებელი: „შჯუღიერისა განმაქარვებელმან დააცხრო იგი“.

განმგებულობა – οἰκονομία II,24 – წარმართველობა: „უკუეთუმცა იყვენით ასო მისსა, საგრძნობელთაგანმცა მისთა, ესე იგი არს, საყდართა განიგებვოდეთ... ეინადთგან არა ხართ, ამისთჳს კიდე ხართ განმგებულობისაგანცა მათისა, ვითარცა დამპალი და მკუდარქმნილი ასოი – ჭეშმარიტისა ცხორებისა ქრისტესგან“.

განმზავებელი – κερძσαι IV,12: „ეგრეთვე და სასუმლისაცა განმზავებელმან ღვნისაგან და წელისა და წმიდამყოფელმან მისცა მათ“.

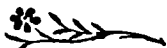
განმკაცრებით – ἀκριβῶς I,14 – ზედმიწევნით, ზუსტად: „განმკაცრებით განიხილეთ. იხ. ზედამიწეენად, გულსმოდგინება“.

განმჩინებელი – ἀπορίζουσα III,3 – განმსაზღვრელი, გამომხატველი: „ეკლესიაი ღმრთისაი „წმიდაო ღმერთოსა“ უკუე მამისა მიმართ იტყვს, არა მისდად ხოლო განმჩინებელი სახელსა ღმრთეებისასა“.

განსრულება – βεβαιῶ II,16 – განმტკიცება, შესრულება: „რომელი მწყობრმან მამათა შეკრებულთამან შჯუღლისდებით განასრულა“.

განსრულებული – πληρότατος V,3 – დასრულებული, სრულყოფილი: „ხოლო პური უნაკლულო, ყოვლადსრულ, სავსე და განსრულებულ, ვითარცა თავსა შორის თჳსსა მქონებელი ყოვლისავე, ცხად არს, ვითარმედ საესებისა“.

განუნახველობა – ἀσθπᾶς IV,14 – გამოუძიებლობა, გამოუკვლეველობა: „და განუნახველობით მგონებთ ჩუენ პატივისმცემელად მოციქულთა მწყობრისაგან განერდომილისა მის ნიკოლაისა, ვიტყჳ უკუე

ლუკადს მიერ „საქმესა შინა მოციქულთასა“ აღწერილსა მას მწირსა ანტიოქელსა“.

განუყოფელი – ἀναιρέτος II,5: „რამეთუ დაღათუ შეიერთნეს, ვითარცა მრავალგზის გვოქუამს, გუამოვნებით ბუნებანი ქრისტესნი და ურთიერთასი დატეენამ აქუს, არამედ სიტყუთა და სახითა განყოფილებისათა განიყოფებიანცა განუყოფელად“.

განუწვალელებელი – ἀναισθῆτος I,8; II,2 – გაუმიჯნავე, განუცალკევებელი: „ორთა სრულთა ბუნებათაგან, საღმრთოისა და კაცობრივისა, იქმნა მისშორისი შეერთებამ... ერთგუამოვნებით, უქცეველად, შეურეენელად, უცვალელებლად, განუყოფელად და განუწვალელებლად“.

განუხილველი – ὁ ἀσαφής I,14 – ვერშესახები: „უჭორციო ცორციელ იქმნების, სიტყუამ განზრქელდების, უხილავი იხილვების, განუხილველი განიხილვის“.

განღმრთობილი – θεοποιηθῆν IV, 8: „ველითა მეძესა დედაკაცისადათა განღმრთობილმან თავესა მისსა ცხებამ ნელსა ცხებელისადა... მიითულა“.

განყოფამ – διαφορά I,12: „გარნა ვითარ დაცეულ იქმნეს განყოფილებამ არა დაცეასა შინა ურთიერთას განყოფილებისა მქონებელთასა, რამეთუ განყოფამ განყოფილთა არს განყოფა?“

განყოფილებამ – διαίρεσις II,3 – განსხვავება, დაყოფა: „რიცხუ შემოიღებს განყოფილებასა დღესასწაულთასა“. διαφορά I,8; I,3; II,1; I,7 – განსხვავებულ ნიშანთა ერთობლიობა: „არსებითად არა ვითარცა ორთა ბუნებათა ერთისა შესაებულისა ბუნებისა შემასრულებელთა ვიტყუთ, არამედ ვითარცა ურთიერთას საკვრეველად და ჭეშმარიტებით შეერთებულთა ერთსა შინა შესაებულისა გუამსა ძისა ღმრთისასა და შეურეენელად დამცველთა არსებითთა თვთებათა და განყოფილებათა მათთასა“.

განყოფილებით – ἀνάρωσις I,8 – დანაწილებულად: „გიღირს თქუენ რწმუნებამ, არა თუსაგან და განყოფილებით დასხმულთა თითოეულად, არამედ ურთიერთას შეერთებულთა ერთსა შინა შესაებულისა გუამსა მისსა“.

განყოფილი – διαφωρῶν I,12 – განსხვავებული, გამიჯნული: „გარნა ვითარ დაცეულ იქმნეს განყოფილებამ არა დაცეასა შინა ურთიერთას განყოფილებისა მქონებელთასა, რამეთუ განყოფილებამ განყოფილთა არს განყოფა?“ διφορούμενος I,19: „დაცეულად გებასა ვიტყუთ ორთა ბუნებათასა შემდგომად შეერთებისადა... შეურეენელად და განუწვალელებლად,“

და განყოფილთა და აღრიცხულთა“.

განჩინებული – τραπεζίτας II, 20 – განწესებული: „ხოლო თქვენ არა თანაერთგმათა მოციქულთა მიერ ქრისტესთა სოფელსა შინა თქვენსა განჩინებულთა ეპისკოპოსთასა..., რომლისა ეპისკოპოსისა ხართ?“
 ძქειραθεις II, 19 – განკუთვნილი, დადგინებული: „ხოლო თქვენ რომლისა-მე მოციქულთაგანისა ეპისკოპოსისანი ხართ..., რომელნი არა თანაერთგმანი ხართ პირველთქუმულთა ამათ ეპისკოპოსთანი, მოციქულთა მიერ სოფელსა თქვენსა და ასურთასა ზედა განჩინებულთანი?“

განცხადებულად – πειδηλῶς I, 11 – აშკარად, ცხადად: „ესენი უკუე საღმრთომან გრიგოლი არა ენებულებისათჳს საღმრთოჲსა ბუნებისა ღმრთისმეტყუელებით განცხადებულად წარმოაჩინნა“.

განწესებანი – διατάξεις II, 14 – „მოციქულთა დადგენილებანი“ (წიგნის სახელწოდება): „ხოლო მიჰრონი და მას ზედა ქმნილი ლოცვაჲ უფლისა მიერ მიეცა მოციქულთა და მოციქულთა მიერ – ეკლესიასა ქრისტესსა, ვითარ-იგი განწესებათა მათთა შინა აღიწერების“.

IV, 12: „უკუეთუმცა მართლისა და უბიწოჲსა სარწმუნოებისანი იყენით, სამოციქულოთამცა ერსდით განწესებათა, რომელთა შინა მოივსენებენ საიდუმლოთათჳს ქრისტესთა მერვესა შინა წიგნსა, სადა-იგი მადლთათჳსცა და კელთდასკამათა და კანონთა საეკლესიოთა აღუწერიეს“.

განწვალებაჲ – μείζω I, 3 – განცალკეება: „გიჰმდა... მადიდებლობასა სიტყუსა განგებულებისა და განკორციელებისასა თანაერთნება ყოფად მისი და ბუნებათა მსგავსად მისსა შეურევნელად აღსაარებაჲ, ღმრთეებისა და კაცებისასა, და არცა განყოფილებითა განწვალებაჲ მათი ურთიერთას“.

განხილვა – ψηλαφῶ I, 14 – შეხება, ხელით შეგრძნობა: „უკოროციო კოროციელ იქმნების, სიტყუად განზრქელდების, უხილავი იხილვების, განუხილველი განიხილვის“.

განკორციელებული – σαρκαθέντως I, 8 – ხორცშესხმული, განკაცებული: „ძისა ღმრთისა, განკორციელებულისა, შეერთებასა ორთა შინა სრულთა ბუნებათა ერთგუამოვნებით შეერთებულთა, აღსაარებაჲ გიჰმს თქვენ მისვე და ერთისა გუამისა თქუმითა ღმრთეებისათჳსცა და კაცებისა მისისა“.

განკურება – ἐκθεραπίσω V, 3 – გათბობა, გაცხელება, აქ: აყუენება: „მცირე ცომი,.... ერთად ცომად ყოვლისავე მის აღსუარულისა გამომანინებელი, ძალითა რამთმე ცხოველობითთა განაკურებს მას“.

გარემისაქცეველი – ἡ ἀποτροπή II, 14 – უკუსაგდები: „რამეთუ ესე არს

ნიში, რომელსა მიიღებს დასაცველად და გარემისაქცეველად ეშმაკთა ყოველი ქრისტეს მიმართ ნათელდებული“.

გარეშეუწერელი – ἀπεργραπτός I,6 – გარეშემოუწერელი, გარეშე-
მოუსაზღვრელი: „რამეთუ ვითარ შესაძლებელ არს მისევე ბუნებისად
ერთბამად აგებულცა და აუგებელ ყოფამ, მოკუდავ და უკუდავ, გარე-
შეწერილ და გარეშეუწერელ?“ I,9: „ვინაიდა აგებული ეგო აგებულად
და აუგებელი – აუგებულად, მოკუდავი – მოკუდავად და უკუდავი –
უკუდავად, გარეშეწერილი – გარეშეწერილად და გარეშეუწერელი –
გარეშეუწერელად, ხილული – ხილულად და უხილავი – უხილავად“. იხ.
შემოუსაზღვრელი.

გარეშეწერილი – ἀπεργραπτός I,6 – შემოსაზღვრული: „რამეთუ ვითარ
შესაძლებელ არს მისევე ბუნებისად ერთბამად აგებულცა და აუგებელ
ყოფამ, მოკუდავ და უკუდავ, გარეშეწერილ და გარეშეუწერელ?“ I,9: „ვი-
ნაიდა აგებული ეგო აგებულად და აუგებელი – აუგებულად, მოკუდავი
– მოკუდავად და უკუდავი – უკუდავად, გარეშეწერილი – გარეშეწერი-
ლად და გარეშეუწერელი – გარეშეუწერელად, ხილული – ხილულად
და უხილავი – უხილავად“.

გარეწარად – παρέργας III,3 – უგულისყუროდ: „არა თუ გარეწარად
აღმოიკითხებოდის მოციქულისამიერი იგი, ვითარმედ: „მისგან და მის
მიერ და მისსა მიმართ ყოველნი“.

გემოდსხილვამ – γέμει II,22 – ერთი ხუთ მგრძნობელობათაგანი:
„უწყით სახედველისა ყოფამ მას შინა და სასმენელისად, საყნოსელისა
და გემოდსხილვისა და შეხებისად“.

გმობამ – βλασφημία III,4 – ავმეტყველება: „გარნა ეელტოდეთ... ესე-
ვითარსა ამასცა გმობასა“.

გონება – λογίζω I,12 – მოაზრება, განსჯა: „ვითარმედ იენო ვიდრემე,
იგონებ შენ, ხოლო ვითარმედ ნებსით, არა შესძინებ“.

გონებად – νομίζω V,13: „რამეთუ პურის ცომი ნაცვალად სულისა შთაე-
ბერეის აღსუარულსა მას, ხოლო მარილი გონებისა ნაცვალ ექმნების“.

გონიერი – εἰσους V,13 – გონითი: „უფალმან ჩუენმან... კოორცთა სუ-
ლიერთა და გონიერთა მქონებელმან... მომცა ჩუენ საიდუმლოდ ახლისა
აღთქუმისად“.

გრძნობა – καταστοχάζομαι II,10 – მიხედრა: „ანუ რად არა, ვინაი-
თა ბრძენ ხარო, აგრძნობთ სიტყუათაგან ღმრთისმეტყუელისა ამის მა-
მისათა ბუნებასა ჭეშმარიტებისასა და გულისკმა-ჰყოფთ შემდგომობასა
საქმეთასა?“.

გუამი – πᾶμα V,13 – მძორი: „მკუდართა ცოცრთა მჭამელნი უსულო-თა გუამთა მძძარეულთა ძაღლთა ემსგავსებოდით“. თმა I,4 – სხეული: „ვითარ-იგი გუამიცა, ოთხთა ნიეთთაგან შესაყებულნი, სხუათაგან სხუად იცნობა ჩუენ კაცთაჲ“. სპობტა I,7 – პიპოსტასი: „ხოლო შემდგომად შეერთებისა ორითა ბუნებითა იცნობა და ერთითა გუამითა, გარნა ბუნებაჲ და გუამი არა იგივე არიან, რამეთუ სხუა არს ბუნებაჲ და სხუა – გუამი“.

გუამოვანი ძალი – ἐνοπιοντάτη δύναμις III,4 – პიპოსტასური ძალა: „რამეთუ არცა სული წმიდაჲ ანუ მამაჲ, წყაროჲ იგი უკუდავებისაჲ, განვორციელებულ არს და ჯუარცუმულ არს, წარვედინ გამობაჲ, არამედ – ძე, ერთი წმიდისა სამებისაჲ ძლიერი და მამისა გუამოვნად ძალად სახელდებულნი“.

გუამოვნება – სპობტა I,7 – პიპოსტასი: „რამეთუ სხუაჲ არს პირი პეტრესი და სხუაჲ – პავლესი და განყოფილებასა შინა გუამოვნებათაჲსა ზოგადობითა სახისა მათისაჲთა ერთისა ბუნებისა მქონებელად იხილ-ეებიან“.

გულისთქუმა – ἐπιθυμία V,11 – სურვილი, წადილი: „და რამეთუ თქუა რაჲ უფალმან, ვითარმედ: „გულისთქუმით გული მითქუმიდა პასექსა ამას ჭამად თქუენ თანა“, ცხად-არს, ვითარმედ ენებათა მისთა უამისა მოწე-ნასა თვსად პასექად სახელ-სდვა“.

გულისსიტყუა – λογισμός IV,19 – ფიქრი, აზრი: „ვინ კეთილგონიერ-მან და გულისსიტყუა უფალმან სიტყუა რაჲსმე ღირს-ყოს მარხეაჲ და ფიცხელი და უნუგეშინისცემოჲ ცხორებაჲ?“

გულსმოდგინებით – ἀκριβῶς II,23 – გულმოდგინედ, ზედმიწევნით: „გულსმოდგინებით ისმინეთ, უკუეთუ გნებაჲს: გუამსა შინა კაცისასა იხილვების თითოსახეთა ასოთამიერი შენაწერებულობაჲ“. იხ. განმკაცრუ-ბაჲ, სედამიწევნაჲ.

გულისკმეირებით – ἐμφροῦς I,12 – კეთილგონიერულად: „რადისათჳს არა გულისკმეირებით ისმინეთ, ვითარცა იტყუთ, სიტყუათა ღიდისა ამის მამისათა?“

გულისკმისყოფა – συσπρά IV,9; συσπρά V,2 – გაგება, წეღიმა, შეც-ნობა: „ვითარ არა გულისკმა-ყოფთ, ვითარმედ უმეცრებისა მიერ მიჴნ-ვართა წვაღებათა შთაეროშილ ხართ?“ სუსჩა II,9: „არა საცთურენი, არცა უმკობელი. გულისკმა-ყოფა, არა საცთურენიო, კმობს“. სძე II,10 – გაგება, შეცნობა: „რად არა... აგრძნობთ სიტყუათაგან ღმრთისმეტყუე-ლისა ამის მამისათა ბუნებასა ჳეშმარიტებისასა და გულისკმა-ყოფთ

შემდგომობასა საქმეთასა?”

გულისკმისყოფად – სიბ IV, 3: „და კუალად, მეექუსესა ღღესა მისვე თოქსასა ნათლისღებისა მისისად, რომელ არს ნათელთად, ცხადად უჩუენებს უეჭუელად **გულისკმისყოფისა** მქონებელთა“. συστημα II, 11: „რად არა **გულისკმისყოფით** ისმენთ ღმრთისმეტყუელებათა მამისა გრიგოლისთა?“

ბუნგლუზი – κολληριον V, 3 – უცომო პური: „ეინცა ვინ უცომოსა ყუერბეულად სახელ-სდვას, რომელი-იგი ელია სთხოა ოდესმე სარეუთელსა, ანუ თუ **ბუნგლუზად**, რომელსა-იგი ჩივლნი ყრმანი ჩუენნი კუერად სახელ-სდებენ, არა სცთეს ჯეროვნისაგან“.

ღ

დაკარვება – ‘σκηνοα I, 14 – დამკვიდრება, დაენება: „ქალწულისაგან შობისა მიერ **დაიკარვა** ჩუენ შორის“.

დასაბამი – ἀρχη I, 10 – საწყისი, მიზეზი: „სათნოყოფად მამისად მოვლინებაყოფად პგონე, რომლისა მიმართ აღავლენს თვსთა და ვითარცა **დასაბამისა** პატივ-სცემს უქამოსა და არა საგონებელყოფისათვს ღმრთის წინააღმდეგომობისა. II, 10: ღღეს **დასაბამად** უკუე ჩემისა ქრისტეს ნათლისღებასა მიიღებს“.

დასამხოებლად – κατὰ II, სათ. – დასამხოებად: „**დასამხოებლად** მგმობრისა მის წეალებისა სომეხთადსა“.

დასახვა – χαρακτιριζα III, 3 – წარმოიწენა, გამოხატვა: „რამეთუ „რომლისაგანი“ და „რომლისამიერი“ და „რომლისაშორისი“ არა ბუნებათა განკუეთენ, რამეთუ არამცა იცვალებოდეს წინადადებანი ესე ანუ წესნი სახელთანი, არამედ **დაჰსახვენ** ერთისა და შეურევნელისა ბუნებისა თვთებათა“.

დასდებელი – τροπαριον IV, 5 – ტროპარი, სტროფი: „**დასდებელთა** შინა ესევითართა მათ გაღლობათა თქუენტასა პირველად ჰგაღობთ **დასდებელსა** ხარებისასა“.

დაუბებელი – ἀσπόμενος IV, 1 – შეურიგებელი: „რამეთუ ესე არა ხოლო ყოვლითურთ გამოკუეთილად ოდენ ეკლესიისაგან მორწმუნეთადსა გამოგანინებს თქუენ, არამედ განგებულებისა ქრისტესისა **დაუბებლად** მტერადცა განუენებს“.

დაფლვა – βαπτίζα II, 11 – დასაფლავება: „შემდგომად საუფლოდსა **დაფლვისა** მიმწუხრსა პარასკევისასა გარეგან შჯულისა ჭამეს უცო-

მოე“.

დაყოვნება – σχιλάζω II,8 – შეყოვნება, მოცალეობა: „ეჟალად ხედვა-სავე შინა წმიდისა ამის სახელისასა დაეყოვნეთ მერმეცა“.

დაძინება – κοιμήσις IV, 15 – გარდაცვალება: „ვითარცა საუფლოსა დღესასწაულსა, ედღესასწაულოთ დღესა დაძინებისა მისისასა“.

დაცნა – καταργήσαι I,14 – დაშლა, გაუქმება, შეწყვეტა: „ვორცქმნილი სიტყუაჲ კაცად სრულად იშვა მისგან, რომელი-იგი სრული ღმერთი იყო, არასადაცნითა ქალწულებისა მისისა ბეჭდთაჲთა“.

დიდადმოქადული – μεγαλοφώνος IV,20 – ტრახახა, მაღალფარდოვნად მოლაპარაკე: „ანუ არა გასმიეს-ა ღმრთისაჲ ესაიამს მიერ მეტყუელებაჲ, რეცა თქუენდა მომართ, ვითარცა პურიათა მიმართ, დიდადმოქადულთა მარხეასა ზედა?“

დიდებისმეტყუელებული – διδοιογισμενος III, 7 – განდიდებული, ქებული: „იდიდოს თქუენ შორის სამებით გალობისმეტყუელებული და დიდებისმეტყუელებული უფალი“.

დღე – καιρός I,21; I,19; χρόνος I,21 – დღე, ეამი: „რამეთუ დადათუ ერთ ყოფამცა ვთქუათ ორთავე ქრისტეს დღესასწაულთა, შობისა და ნათლისღებისაჲ, არამედ განყოფილად ეპხედაეთ მათ წესითა და ადგილითა, დღითა და პატივითა, ეამითაცა და რიცხვითა“. I,20: „რამეთუ არა, იშვა რაჲ ქრისტე, მეყსეულად მასეჲ დღესა და ჟამსა ნათელდებულადცა ეპხედაეთ ჩუენ“.

3

ეპისკოპოსობითი სამთავრო – ἐπισκοπία καὶ ἐπαρχία II,20 – საეპისკოპოსო ეპარქია: „რომელთა ქუეშე ყოველნი ტომნი და ეპისკოპოსობითნი სამთავრონი ყოვლისა სოფლისანი დამორჩილებულ არიან“.

ერთბუნებაობა – μὴν ψῡσεως I,6 – ერთბუნებობა: „ერთბუნებაობისა მეტყუელნი ქრისტესთჳს, მარტივად იტყუო მას“.

ერთგუამყოფელი – ἑνοστυχόμενος IV,3 – ერთ ჰიპოსტასში შემავრთუბელი: „არცა ცხრათა თთუეთა ეამი ჩუენებრ სრულ-ყო ყოვლადუბიწოსა შინა მუცელსა წმიდისა ქალწულისასა, ვითარცა კაცობრივისა ბუნებისა მიმდებელმან და თავისა თვისისა შორის ერთგუამყოფელმან მისმან“.

ერთგუამოვნება – μὴν ἑνοστας I,8; καὶ ἑνοστας I,8; II,2 – ერთჰიპოსტასობა: „ძისა ღმრთისა, განვორციელებულისა, შეერთებასა ორთა შინა სრულთა ბუნებათა ერთგუამოვნებით შეერთებულთა, აღსაარებაჲ გიქმს თქუენ მისეჲ და ერთისა გუამისა თქუმითა ღმრთეებისათჳსცა და

კაცებისა მისისა“.

ერთი – $\mu\iota\alpha$ I,5: „და იყოს სახელი ქრისტესი თქუენებრ არა გუამისა მისისა, არამედ ერთისა ბუნებისა მისისა საცნაურებად“.

ერთობად – $\mu\iota\alpha\nu \epsilon\iota\varsigma\alpha\iota$ III,2: „ერთობითა უფლებისადთა ერთსა ღმერთ-მთაურობითისა სამებისა არსებასა და მეუფებასა გუაუწყებენ“.

ერთვამად – $\sigma\upsilon\mu\phi\alpha\sigma\iota\varsigma$ II,24 – თანახმა: „განიგებუოდეთ, ვითარცა ჩუენ თანა ერთვამანი მათნი“.

ერთვმოზად – $\sigma\upsilon\mu\phi\alpha\sigma\eta\sigma\alpha\iota$ III,6 – თანხმობა: „ინებეთ ყოელისავე გმობისაგან განწმედად სარწმუნოებისა თქუენისად და თანაზიარებად და ერთვმოზად მორწმუნეთა ეკლესიისად“. $\sigma\upsilon\mu\phi\alpha\sigma\epsilon\iota\nu$ II,24: „აწ უკუე ნათესავი თქუენი, არა განგებული ხუთთა ამათ ქრისტეს გუამისა საგრძნობელთა და საყდართა მიერ, ვითარცა ასომ ქრისტესი, არა ერთვმოზისათჳს თქუენისა შჯულთა მისთა თანა ასო მეძვის ქმნილ არს მრავალთაჲთა წვალებისა“.

ერისკრება – $\sigma\upsilon\varsigma\epsilon\delta\omicron\rho\iota\varsigma$ II,14 – ხალხის კრება: „არცა მართლმადიდებელ ანუ ქრისტეს ეკლესია ხარო, არამედ მორყუნილშესაკრებელ და ერისკრება მრავალთაჲთა უთავოჲსა წვალებისა“.

ერობად – $\iota\delta\iota\varsigma$ II,1 – აქ: ერის მაღალი ფენა: „თუთოეულისა ამათგანისა საიდუმლოთა თუთებად უწყის ყოველმან ერობამან და მსოფელეობამან“.

3

ველისყრდელი – $\pi\iota\kappa\rho\iota\varsigma$ V,10 – მწარე ბალახი, მღოგვი: „სამთა ნივთთა მიერ ჰყოფდეს ჰურიანი პასექსა... და სამნი იგი უკუე ნივთნი ესე იყენეს: კრავი, უცომოი და ველისყრდელი“.

ვითარებად – $\pi\omicron\iota\sigma\tau\eta\varsigma$ V,4 – თვისობრიობა, თვისება: „და იხილე ჩემდად ვითარებად ორთაჲვე სიტყუასა განყოფილებისა მათისასა მიხედვითა“.

ვნებული – $\pi\alpha\theta\eta\tau\acute{\omicron}\varsigma$ I,10: „ვითარ ვნებულცა იყოს ღმერთი, ვინამთგან უკოროცო არს?“

8

ზედამდგომელი – $\pi\rho\epsilon\delta\omicron\rho\iota\varsigma$ IV,14 – წინამძღოლი: „რომელი აქუნდა ზედამდგომელად ეკლესიასა მირონელთასა“.

ზედამიწვენი – $\acute{\alpha}\kappa\rho\iota\beta\acute{\omega}\varsigma$ V,10 – ზედმიწვენი: „სჯულისმეცნიერნი, რომელნი გარემოჲსასა ტრაპეზსა სადმე მდგომარენი წყლითა საესისა რაჲსმე რყევით ძრულისა ჭურჭლისა მიერ ზედამიწვენი შვისწაგებდეს

ცხრომასა მთოვარისასა,... ცხად-ჰყოფდეს, ვითარმედ პასეჟი არს უფლი-სად“. იხ. განმკაცრებად, გულისმოდგინებად.

ზენანი ძალნი – ძნა δυνάμεις III,2 – ზეციური ძალები, ანგელოზები: „საჰმარ არს ცნობად, ვითარმედ სამწმიდაობითისა ქებისმეტყუელებისა და გალობისად მოციქულთა და მამათა მიერ ითქუმის მოცემულობად ქრისტეს ეკლესიისად, რომელი-იგი *ზენათა ძალთა* და ანგელოზებრთა მწყობრთად არს“.

ზეცისად | **ზეცათად** – ἐπουρανίος V,13 – ზეციური: „რომელი-იგი არს პური *ზეცისად* ცხოველსმყოფელობითი და ცხორებისა მიმცემელობითი მჭამელთა თვსთად სახითა ურთიერთას მიმცემელობისადოა“. II,8: „ხოლო აქა ოცდაათისა წლისად ნათელს-იღებს იესო, ესე იგი არს, მაცხოვარი ერისა თვისისად და ძედ იწოდების მამისაგან *ზეცათად*სა“.

ზიარებად – κοινωσίν V,2 – ზიარება მაცხოვრის სისხლთან და ხორც-თან: „საჯეთლა თქუენ, რომელსა ვიტყუ, სასუმელი კურთხევისად, რომელსა ვაკურთხევთ, არა *ზიარებად* სისხლისა ქრისტესისად არს-ა?“ მძმქც V,16: „გამოკუეთილნი ხართ *ზიარებისაგან* სამეფუფისა ჳორცისა“. კოინძ V,11: „საერთო რად *ზიარებად* აქუს სახელთად შობასა და ნათლისღება-სა?“ κατέχον V,13: „*ზიარებითა* უცომოითა აპოლინარისსა შთაერდომილ ხართ... წეაღებასა“.

ზოგადი – κοινός I,18 – საერთო, საყოველთაო: „იყაენ *ზოგადი* კრებად ზეცისა და ქუეყანისა ძალთად“.

ზოგადობად – τὸ κοινόν I,7 – საერთოობა: „რამეთუ სხუად არს პირი პეტრესი და სხუად – პაულესი და განყოფილებასა შინა გუამოვნებათასა *ზოგადობითა* სახისა მათისადოა ერთისა ბუნებისა მქონებელად იხილ-ებებიან“.

ზრახვა – συνησίζομαι IV,19 – აქ: თანაყოფა: „არცა ქორწინებად მო-ვლენ, არცა დედაკაცსა *ვზრახებთან*“.

ზღვსკლდეობად – σπάσιον IV,11 – რიფი, ზღვაში დაფარული კლდე: „რომელნი დაფარულობასა და *ზღვისკლდეობასა* წეაღებათა თქუენთასა განაქიქებენ“.

ზღვსკლდეობითი – σπάσιον IV,1 – ზღვის კლდეებრ დაფარული: „მოე-დით უკუე და *ზღვსკლდეობითისათეს* საცთურისა თქუენისა და წეაღე-ბისა ვთქუათ რამე მცირელი“.

თ

თავი – ὁμιλία V,1 – სიტყვა, ქადაგება: „ისმინეთ სიტყუად უცომოისა-

თვსცა, მეხუთედ *თავად* ჩუენ მიერ წარმოცემული ესე თქუენდა“.

თავისუფლებით – ἀπολύτως III,3: „და „წმიდაო უკუდავობასა“ სულსა წმიდასა განუჩინებს, არა გარეშე უკუდავებისა დამაწესებელი მამისა და ძისაჲ, არამედ თუთუელისა გუამისა ზედა ყოველთაჲ საღმრთოთა სახელთა მარტივად და *თავისუფლებით* შემომხუმელი“.

თანაარსი – ὁμοῦσις I,5; I,12; V,3; IV,3; II,8; I,4 – ერთარსება: „ქრისტე შემდგომად შეერთებისა, სიმარტივისაგან ბუნებისა იქცა შეზავებულად და არცაღა მამისა, ბუნებით მარტივისა, *თანაარს* არს, არცა დედისა. და ესრეთ არცა ღმერთად იცნობების, არცა კაცად, ვითარცა არა *თანაარსად* მათდა ცნობილი ბუნებით, არამედ ქრისტედ ოდენ“.

თანაერთებაყოფად – ὁμοφυσία I,3 – ერთსულოვნება: „გიჳმდა უკუე თქუენ... თანაერთგმობად ერთისა კათოლიკე სამოციქულომისა ქრისტეს ეკლესიისა... ერთსა და მასეე შინა მადიდებლობასა სიტყუსა განგებულებისა და განჭორციელებისასა *თანაერთებაყოფად* მისი“.

თანაერთგმა-ქმნა – ὁμοφυσία II,20 – თანამოაზრეობა: „რომლისათვსცა თანაერთგმა-ექმნა ყოველსა ეკლესიასა მართლმადიდებელთასა და პირველსა კრებასა სამასათრეამეტთა წმიდათა მამათასა ძისა თვსისა თანა თანამზრახეალ ექმნა“.

თანაერთგმობად – σμφασίη I,3; σμφασίην II,21 – თანხმობა: „გიჳმდა უკუე თქუენ, მ ბრძენო სომეხთანო და უადრესნო, *თანაერთგმობად* ერთისა კათოლიკე სამოციქულომისა ქრისტეს ეკლესიისა“.

თანაზიარებად – συελθίη III,6 – შეკავშირება: „ამისთვს გლოცავთ, ინებეთ ყოვლისაჲე გმობისაგან განწმედაჲ სარწმუნოებისა თქუენისაჲ და *თანაზიარებად* და ერთგმობად მორწმუნეთა ეკლესიისაჲ“.

თანამბრძოლებად – ἀντιποισύμενος III,6 – თანამბრძოლობა: „რომლისა *თანამბრძოლებითა* მორწმუნეთა ეკლესიისაგან გამოკუეთილ ხართ“.

თანამემსხუერპლე – λειτούργων III,6 – თანამწირველი, თანამღვდელო-მოქმედი: „თანამგალობელ იქმნენ თქუენ თანა... და *თანამემსხუერპლე* განმგალებელთა ყოვლისა წვალებისა“.

თანამზრახეალი – ὁμόφους II,20 – თანამოაზრე, მომხრე: „პირველსა კრებასა სამასათრეამეტთა წმიდათა მამათასა... *თანამზრახეალ* ექმნა“.

თანამოპატივეობად – ὁμοτιμία I,8 – თანასწორი პატივის ქონა: „რამეთუ ორთა სრულთა ბუნებათაგან, საღმრთოისა და კაცობრივისა, იქმნა მისშორისი შეერთებაჲ, არა შერწყუმით ანუ შერევნით..., არცა პირებით და თვსებით ანუ პატივისმცემელობით და განზრახვისა ერთობით ანუ *თანამოპატივეობით* და თანამოსახედელობით“.

თანამოქამე – *σύνχρονος* IV,14 – თანადროული: „ამას თანამდევლსა და თანამოქამესა წმიდისა გრიგოლი ღიდისა, სომხეთისა ეპისკოპოსისა, პატივესცემთ სამართლად“.

თანამოსახელებად – *δυνασται* I,8; IV,17 – ერთი სახელის ქონა,ომონიმია: „რამეთუ ორთა სრულთა ბუნებათაგან,საღმრთოჲსა და კაცობრივისა,იქმნა მისშორისი შეერთებაჲ,არა შერწყუმით ანუ შერევნით... არცა პირებით და თვსებით ანუ პატივისმცემელობით და განზრახვისა ერთობით ანუ თანამოპატიუებით და თანამოსახელებით“.

თანამოწამე – *συνάμας* II,20 – თანამოაზრე,მიმდევარი: „არცა ერთისა ამათ ეკლესიათაგანისა იპოებით თქუენ თანამოწამედ. *ἀσυναίσῃς* – მიმდევარი: ხოლო ვითარმედ ზემოცხენებულთა ამათ წვალებისმთავართასა თანამოწამე ხართ შჯულთა, ცხად არს თქუენ მიერ საგალობელი-სა მის გალობისაგან“.

თანამოწამეკმნილი – *συνκροτῶς* IV,6 – დამოწმებული,მიმდევარი,გამზიარებული: „განცხადებულსა უშჯულოებასა შინა ხართ თანამოწამეკმნილინი ზემოთქმულთა მათ წვალებისმთავართანი“.

თანასათნოჲთა – *συνκροτέω* IV,7 – მოწონება: „არა ვალენტინეს ხოლო და უღმრთოსა მანინს თანასათნო-ეყოფევით ესრეთ კმნითა ამათითა“.

თანაშეტყუებული – *συνκρισιμῆσιν* II,25 – შედარებული: „ყოველი სოფელი, ... თანაშეტყუებული სოფლებისა თანა სომეხთაჲსა, ზღუად რადმე იხილეების ღიდად ნაღწარევისა მწყურნებთა მიმართ“.

თითოსახე – *διὰ πόρος* IV,13; II,23 – სხვადასხვა,განსხვავებული: „მრავალსახე რადმე იქმნენით, ვითარცა ნიში რადმე თითოსახეთა და უცხო ფერთა წვალებათაგან შემოკრებული“.

თქუმაჲ – *ἵκσιμαι* IV,18 „გაქუს... არიოზისგან უსულოდ თქუმაჲ ჳორცთა უფლისათაჲ. იხ. შერაცხეაჲ“.

თუთებაჲ – *ἰδίτης* I,4; I,8; I,9; *τὸ ἴδιον* I,1; *ἰδωμά* I,19 – თვისება: „თითოეული ბუნებაჲ საკრეველსა შინა და ახალსა შერწყუმასა განყოფილებისა თანა თუთებისაჲ დამმარხეულ იქმნა“. III, 1: „აჲ ეგერა, ვყავთ ორთა ქრისტეს ბუნებათოჲს,თუ ვითარ ბუნებითსა თუთებასა უცვალებელად ჰმარხავს თითოეული ბუნებაჲ შემდგომად შეერთებისაჲცა“.

თვსებაჲ – *σχεῖς* I,8 – თვისება, მიმართებითობა: „რამეთუ ორთა სრულთა ბუნებათაგან,საღმრთოჲსა და კაცობრივისა,იქმნა მისშორისი შეერთებაჲ,არა შერწყუმით ანუ შერევნით ანუ აღზავებით... არცა პირებით და თვსებით ანუ პატივისმცემელობით და განზრახვისა ერთობით

ანუ თანამოპატივეობით და თანამოსახელობით“.

თვსი – Ἰδιος I,19 – თავისი, საკუთარი: „თუთიუელსა მათგანსა თვსისა შინა დღესა და ადგილსა და ჟამსა შემსგავსებულსა პატივსა მედღესასწაულებობით მიუზღაფთ“.

0

იჭუ – δόξα I,22 – აზრი, სწავლება: (აქ: მწეალებელთა აზრი): „დიდთა მოსაგებელთა ღირს-იქმნნეთ ღმრთისაგან აქაცა და მერმესა მას,რომელთაჲ გეჟყენ თქუენ მიმთხუეჲჲ, მოცვალელებელთა წინააღმდგომისა იჭუ-საგან და წვალებისა მართლისა მომართ და უბიწოისა სარწმუნოებისა ქრისტეს ეკლესიისა“.

ჰ

კანონი მოციქულთანი – κανών τῶν ἀποστόλων IV,15 – მოციქულთა კანონი: „ამას რად გჳყოფთ,არა თუ მდებარესა მას კანონისა მოციქულთასა დაჰქსნით უგულებელსმყოფელნი და განმქსნელნი მარხვისანი“.

კანონი საეკლესიო – κανών ἐκκλησιαστικῇ IV,12: „რომელთა შინა მოიქსნებენ მერვესა შინა წიგნსა, სადა-იგი მადლთათჳსცა და ჳელთდასჳმათა და კანონთა საეკლესიოთა აღუწერიეს“.

კაცებაჲ – δόγματις I,8 – კაცობრივი ბუნება: „სხუად ქრისტე არცა არს,არცა ქმნილ არს,არცა ოდეს იქმნეს სხუად, ღმრთეებისაგან და კაცებისა,რამეთუ ღმრთეებასა შინა და კაცებასა ღმერთი სრული არს იგივე და კაცი სრული“.

კაცთმოყუარებაჲ – φιλανθρωπία III,7; I,21: „ადგილთა განსუენებისათა დააწესნეს სულნი თქუენნი,სადა-იგი მართალნი განისუენებენ,მადლითა და კაცთმოყუარებითა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესითა“.

კეთილმრწმუნებელობაჲ – εὐσεβεία I,21 – მორჩილება, სრულად მინდობა: „გლოცავთ თქუენ შორის,ჲ ბრძენო სომეხთანო,... რადთა ერთქმნილნი ჩუენ თანა სიმდაბლითა და კეთილმრწმუნებელობითა სულისაჲთა,თანა-შეენაწერნეთ გუამსა ქრისტესსა“.

კეთილმსახურებაჲ – εὐσεβεία II,26: „ყოველი ვიდრემე სოფელი ღმრთისმსახურებითა და კეთილმსახურებითა საესე არს“.

კეთილშესწავებული – εὐσχημον V,10 – კეთილმიმანიშნებელი: „კეთილშესწავებულად დღედ იტყჳს რყევით ძრულისა მის ჳურჭლისამიერითა სასწაულითა შესწავებულსა მას დღესა“.

კერპოსრული – ἰμάτιελῆς V,3 – ნახევრად სრული: „უცომოჲ არა პურ

არს, რამეთუ არა უნაკლულო, არცა ყოვლადსრულ არს, არამედ ნაკლულ, *კერძო-სრულ* და მოქვენ განმასრულებელობასა პურის ცომისასა“.

კრაგი – ὁ ἄμυρς V, 10: „სამთა ნიეთთა მიერ ჰყოფდეს პურიანი პასექსა... და სამნი იგი უკუე ნიეთნი ესე იყენეს: *კრაგი*, უცომომი და ველისყრდელი“.

კრებაი – παυήγυρις II, 2 – დღესასწაული: „ამითვე უკუე სახითა ორნიცა ესე *კრები*ნი ქრისტეს დღესასწაულთანი, თითოეული მათი ჰმარხავს ბუნებითსა თვთებასა თვისსა“. თსბნის II, 17 – კრება, შეკრება: „*კრებისა* მოქმედთა მას შინა უწოდეს მუნ ქრისტეს მიმართ მორწმუნეკმნილთა ყოველთა ქრისტეანე“.

კუალადდაბადებაი – ἀνάστασις I, 18 – ხელმეორედ შექმნა: „რაოდენ ჩემდა, ცმოხს, დღესასწაულნი თითოეულთა ქრისტეს საიდუმლოთანი, რომელთა თავ ყოველთა ერთი, ჩემი სრულებად და *კუალადდაბადებაი* და პირველისა ადამის მიმართ აღსლვად“.

კუალადამოშობაი – ἀναγέννησις II, 8 – ხელმეორედ შობა: „ცხად-ყო საიდუმლოჲსა მიერ იესოს ზედა წმიდისა და თანაარსისა სულისა გარდამოსლვად და ყოვლისავე კაცებისა განწმედად და *კუალადამოშობად*, რამეთუ მუნ ვიდრემე იშვების წინაჲსწარმეტყუელთაგან წინამოსწაებულნი ქრისტე“.

კუალადქცევა – ἐπανέρχομαι II, 14 – უკუმიბრუნება: „წინამდებარისავე მიმართ *კუალად-ვიქცეთ*“.

კუერი – κολλία V, 3 – პურის სახეობა, კოკორი: „ვინცა ვინ უცომოსა ყუშრბეულად სახელ-სდეას, რომელი-იგი ელია სთხოა ოდესმე სარეფთელსა, ანუ თუ გუნგლუზად, რომელსა-იგი ჩიჯლნი ყრმანი ჩუენნი *კუერად* სახელ-სდებენ, არა სცოთეს ჯეროენისაგან“.

ლ

ლიტონი – λοιπός IV, 8 – უბრალო: „ხოლო თქვენ უწინარეს წმიდა-ყოფისა, ვიდრედა ჯერეთ *ლიტონი* პური იყოს, არა უტევებთ-ა ჳელითა დელათაჲთა შეზელად და ცომ-ყოფად?“ *ჲსტ* I, 6; II, 7 – მარტივი: „უკუეთუ ერთბუნებაობისა მეტყუელნი ქრისტესთჲს, მარტივად იტყუო მას, უეტყუელად ანუ შიშულად ღმერთად აღიარებთ და საოცრად შეპრაცხო განკაცებასა, ანუ *ლიტონად* კაცად, ცნობავენბულისა ნესტორისებრ“.

მ

მაგალითი – ὑποδείγμα II, 21: „რამთა ცხადისა *მაგალითისა* მიერ გა-

მოკუეითლად განუენე თქუენ... მომეცით მე... ჭეშმარიტი სიტყუსგებაჲ“.

მაგრილობელი – ἀναψύχων IV, 11 – გამაგრილებელი, გამაცოცხლებელი: „არა წყლად ხოლო ცხოველად სახელ-იდების საღმრთოდ ბუნებაჲ, ვითარცა ცეცხლითა ცოდვისაჲთა შემწუართა *მაგრილობელი*“.

მადიდებლობაჲ – ἡ δόξα I, 1: „შემრევებლობითისა ორთა ბუნებათა ქრისტესთაჲსა *მადიდებლობისა*, მგობობისა მის წყალებისა სომეხთაჲსა, ვითარცა მძენვარისა რაჲსმე სენისა, ვინებე... განჰქიქებაჲ“.

მადლი – χάρις I, 20: „წერილ არს, შემდგომად შობისა აღორძნდებოდა, ვითარცა ყრმაჲ და პასაკითა და სიბრძნითა და *მადლითა* წინაშე ღმრთისა და კაცთა წარმატებოდა“. V, 3: „ნათელსა შინა *მადლისა*სა მავალნი პურსა ჭამენ ცორცსა ქრისტესისა და წყლისა თანა სუმენ უხრწნელსა სისხლსა“. IV, 12: „რომელთა შინა მოიცნებენ... მერვესა შინა წიგნსა, სადა-იგი *მადლთათესცა* და კელთდასწამათა და კანონთა საეკლესიოთა აღუწერიეს“.

მაგნებელობაჲ – παρθένος IV, 18 – ენება, ენებულება: „ხოლო არიოზის-გან [გაქუთ] უსულოდ თქუმაჲ ცორცთა უფლისათაჲ და *მაგნებელობაჲ* ღმრთეებისა მისისაჲ“.

მამაჲ – πατριάρχης II, 16 – აქ: მამამთავარი: „რომელი მწყობრმან *მამათა*, პრომით, ვიტყუ, და იერუსალიმით, ალექსანდრიით და ანტიოქიადთ და კონსტანტინუპოლით შეკრებულთამან, შჯულისდებით განასრულა“. იხ. პატრიარქი.

მართებაჲ – οἰκονομία I, 23 – მართვა, მოქმედება: „გულსმოდ-გინებით ისმინეთ, უკუეთუ გნებაგს, გუამსა შინა კაცისასა იხილვების თითოსახეთა ასოთამიერი შენაწევრებულებაჲ და ხუთთა საცნობელთა-მიერთა *მართებითა* ერთისა თაგისა ქუეშე დაწესებულობაჲ“.

მართლგამომეტყუელება – ὁρθομύειν II, 26 – ჭეშმარიტებით მეტყუე-ლება: „ყოველი სოფელი ცთომასა შინა არს და მხოლოდ თქუენ ოდენ *მართლ-გამომეტყუელებთ* სიტყუასა ჭეშმარიტებისასა?“

მართლმკუეთელი – ὁρθόδοξος I, 22 – ჭეშმარიტებით მთქმელი, სწო-რად გადმომცემი: „ჰნებაგს თქუენიცა, მშორობელთაჲ, ჩუენ, მახლობელ-თა, თანა შემოკრებაჲ და შეერთებაჲ ერთისა მომართ წმიდისა და *მარ-თლმადიდებელისა* სარწმუნოებისა, *მართლმკუეთელისა* სიტყუასა ჭეშ-მარიტებისასა ერთისა მომართ ზრახვისა, საღმრთოჲსა სარწმუნოებისა შჯულთა თანა მზრახველისა“.

მართლმკუეთელობაჲ – ὁρθοδοξία II, 1 – სწორად, ჭეშმარიტებით მე-ტყუელება: „ხოლო აწ მერმეცა უმეტესისა *მართლმკუეთელობისა* სი-

ტყუასა ჭეშმარიტებისასა თქუენდად მესაიდუმლოობის მნებებელნი, ესერა კუალად, ვითარცა პხედავთ, აწინდელისა მიერ სიტყუსა მეორესა ძეგლსა აღგიწერთ თქუენ“. II, 19: „ვითარცა დიდნი საყდარნი ესევეითართა ამათ პატრიატჳანი და თანაერთზრახეა მათდა არიან სიმართლესა შინა შჯუღლთასა და სიტყუსა მართლმკუთელობასა“.

მარტივი – ἀπλῆς I, 6 – აქ: შეუდგენელი, ერთი ბუნების მქონე ჰიპოსტასი: „უკუეთუ ერთბუნებაობისა მეტყუელნი ქრისტესთჳს, მარტიუად იტყუთ მას, უეჭუელად ანუ შიშულად ღმერთად აღიარებთ და საოცრად შეჰრაცხთ განკაცებასა, ანუ ლიტონად კაცად, ცნობაენებულისა ნესტორისებრ“.

მაცხოვარება – σωτηρία IV, 10 – გამომხსენლობა: „აღმოივსეთ წყალი სიხარულით წყაროთაგან მაცხოვრებისათა“.

მბძარველი – ἐσθλῶς V, 13 – დამგლეჯი: „მკუდართა ცოცრთა მჭამელნი უსულოთა მბძარველთა ძაღლთა ემსგავსებოდით“.

მეორე – ἕτερος II, 18: „პეტრე ჳელდასხმულ-ყო ეეოდოს მეორესა შინა მსოფლიოსა ეკლესიასა. იხ. სხუად“.

მესაიდუმლოობა – μυσταγωγίαι II, 1 – საიდუმლოებითი მღვდელმოქმედება: „აწ მერმეცა უმეტესისა მართლმკუთელობისა სიტყუასა ჭეშმარიტებისასა თქუენდად მესაიდუმლოობის მნებებელნი, ესერა კუალად... მეორესა ძეგლსა აღგიწერთ თქუენ“.

მეუფება – βασιλεία III, 2 – მეფობა: „ერთობითა უფლებისაჲთა ერთსა ღმერთოთაერთობითისა სამებისა არსებასა და მეუფებასა გუაწყებენ“.

მეცნიერება – γωσσις V, 1 – ცოდნა: „რომელთა უსიბრძნისმოყუარესი გაქუს მოქალაქობაჲ სოფლებისა შორის სომეხთაჲსა და სხუათასა უმეტესი მოგიგიეს მეცნიერებაჲ, ისმინეთ სიტყუად უცომოდსათჳსცა მხუთედ თაჲად ჩუენ მიერ წარმოცემული ესე თქუენდა“.

მთაფარი – ἀρχὴ II, 17 – წინამძღოლი: „ოვთმხილველნი სიტყუსანი და მსახურნი, რომელ არიან მოწაფენი ქრისტესნი, მთაჲრად ყოელისა სოფლისა დაიდგინნეს მის მიერ“.

მიმთუალველობა – ἀνέχεσθαι IV, 7 – მიღება, განკუთნება: „არა ამით ხილო სათნო-ყოფევით ნისტორს, არამედ არა მიმთუალველობითაცა დედაკაცისაგან შექმნასა სეფისკუერისასა“.

მიმოდასათქუმელყოფა – καταβιάζ IV, 2 – ხმამაღლა თქმა: „რომელნი დიდსა უცნობელობასა თქუენსა მიმოდასათქუმელ-კყოფენ“.

მსგავსება – ἑοικὼς V, 13: „რომლისასა რამცა უძრეს იყო თქუენთჳს, რაჲმის მკუდართა ცოცრთა მჭამელნი უსულოთა გუამთა მბძარველთა

ძალღოთა ემსგავსებოდით?“

მიცემა – *πιδις* IV, 16 – გაცემა, დალატი: „ოთხშაბათი და პარასკევი გამოაჩინნა უფალმან სამარხად: ერთი იგი *მიცემისათეს*, ხოლო მეორე – ენებისათეს მისისა“.

მიმძლავრებული – *ἀδικουσεν* IV, 14 – დამონებული, დათრგუნული: „ბრწყინვალედ ველესასწაულოთ საცსენებელსა მისსა, ვითარცა მცურვალისა კელისამკრობელისა *მიმძლავრებულთადას*“.

მიპრონი – *μύρον* II, 17: „დაუსცნეს კანონნი ეკლესიასა მორწმუნეთასა ოთხმოცდახუთნი... წმიდისა ჟამისწირვისანი, ნათლისღებისანი, კელთდასხმათანი, *მიპრონისანი*“.

მოგზაურობა **სიტყვასა** – *δραμὸν ὁ λόγιος* IV, 19 – მსჯელობის წარმართვა: „ამათ უკუე და ესევეითართა წვალებათაგან, ვითარ-ესე *მოგზაურობამან სიტყვამან* გამოაჩინა, შენიეთებულისა წვალებისა მქონებულთა თქუენი ვინ კეთილგონიერმან ღირსჰყოს მარხად?“

მოგონება – *ἐννοεῖν* I, 5, III, 5 – გაფიქრება: „რამეთუ უკუეთუ თანა-არს არს მამისა ქრისტე ერთითა მით შეზაებულთა ბუნებითა, მამადცა სადმე შეზაებულ იყოს და თანაარს კორცთა, რომლისა-ესე მხოლოდ *მოგონება*ცა უწესოება არს და აღსაესე ყოვლითავე გმობითა.“

მოკუდავი – *θυγὴς* I, 6: „ვითარ შესაძლებელ არს მისევე ბუნებისად ერთბამად აგებულცა და აუგებელ ყოფად, *მოკუდავ* და უკუდავ. გარეშეწერილ და გარეშეუწერელ?“

მომდინარე – *ἀλλομένους* IV, 10: „იქმნეს მის შორის წყარო წყლისა *მომდინარისა* ცხორებად საუკუნოდ.“

მომზრახობა – *φύρα* III, 4 – სისულელის ღაპარაკი, ღაყბობა: „ველტოდეთ... ესევეითარსა ამასცა გმობასა და უწერელსა *მომზრახობასა*“.

მორყუნილ შესაკრებელი – *παρασυναγῶν* II, 14 – ცრუ, უკეთური შეკრება: „არცა მართლმადიდებელ ანუ ქრისტეს ეკლესია ხართ, არამედ *მორყუნილ შესაკრებელ* და ერისკრება მრავალთაგისა უთაგოდისა წვალუბისა“.

მოსაგებელი – *βραβεῖον* I, 22 – ჯილდო: „დიდთა მოსაგებელთა ღირს იქმნეთ ღმრთისაგან აქაცა და მერმესა მას“.

მოქალაქეკმნილი – *πολιτεῖσμενος* IV, 5: „არცა უწყით ჯეროვნად რადსმე ქმნად და აწ მკრობელ და *მოქალაქეკმნილისა* ამის ღმრთისმსახურებისაებრ“.

მოქალაქობა – *ζητέω* V, 13 – საქმიანობა, მოღვაწეობა: „უწყოდეთ, რა-

ოღენინცა სასომხეთოს სატკივართა და მოღუაწებრითა *ჰმოქალაქობო* ცხორებითა, ვითარმედ ზიარებითა უცომოთაჲთა აპოლინარისსა შთაერდომილ ხართ, ვითარ-იგი არა უწყით, წვალეებასა“.

მოქმედებაჲ – ἐργασία IV, 20 – შესრულება: „ვინამთგან უკუეთუ წინააღუდგებოდის სიტყუად და სარწმუნოებაჲ ცხორებასა, არარად საცმარ არიან, დაღათუ საკურეელებათაცა *მოქმედება*ჲ მიიწინენ“.

მოქმედებითი – ἐνεργητικός I, 3 – მოქმედების მქონე: „გიჳმდა... ცნობაჲ ქრისტესი, ვითარცა სრულად ღმერთად და სრულად კაცად, ეგრეთვე ორთა ბუნებათა *მოქმედებითა* შემდგომად შეერთებისა მქონებულად“.

მოქცევი – κύκλος V, 7 – ციკლი: „მეათრეამეტე იყო *მოქცევი* მზისად და მესუთე – მთოვარისად“.

მოღება – μετέχω V, 2 – მიღება, შეთვისება: „ყოველნი ერთისა პური საგან *მოვიღებთ*“. იხ. შეწირვა.

მოცემაჲ – παρδosis I, 15; III, 6; II, 19 – გადმოცემა: „ხოლო სახელმან ამან ქრისტესმან პირეელთა სადმე ჟამთაგან საწინაჲსწარმეტყუელომსა სიტყუსა მიერ მიიღო დასაბამი და ძუელისა *მოცემისაგან*, რამეთუ ესრეთ წერილ არს ძუელსა შინა აღთქუჲმასა“. სპმხცუ II, 17 – პრინციპი, დადგენილება: „მაშინე დაუსხნეს კანონნი ეკლესიასა მორწმუნეთასა ოთხ-მეოცდახუთნი კლიმენტოსის მიერ, ლოცვანი წმიდისა ჟამისწირვისანი, ნათლისღებისანი, კელთდასხმათანი, მიძრონისანი და სხუსა ყოელისავე საეკლესიოჲსა *მოცემისათჳს* განაწესეს“.

მოცემულობაჲ – παραδosis III, 2 – გადმოცემა: „სამწმიდაობითისა ქებისმეტყუელებისა... მამათა მიერ ითქუმის *მოცემულობა*ჲ ქრისტეს ეკლესიისად“.

მოცვალება – ἔρχομαι II, 10 – მოსვლა, მობრუნება: „დღესასწაულისაგან ქრისტეს შობისა ნათლისღებისა მისისა დღესასწაულად *მოვიცვალებით*“.

მოძრავი – κινησμενος IV, 9: „არა ვითარმედ არსებით წყალ არს საღმრთოჲ ბუნებაჲ, წარვედ, არამედ რამეთუ წყლად მსრბოლად და ცხოველად და *მოძრავი* და მაგრილობელად საღმრთოჲსა წერილისა მიერ სახელ-იდეების“.

მოძღურებაჲ – διναχή IV, 11 – სწავლება: „არიოზის... შემწყნარებელნი ხართ შჯულთანი და მორჩილნი *მოძღურებათა* მათთანი“.

მრავალსახე – πωλύμορφος I, 2 – მრავალსახოვანი, მრავალგვარი: „ამისთჳს, რაჲთა უჩუენოთ მათ სიტყუსა ღმრთისა ცოცრეულისა განგებულებისა ბოროტადმადიდებლობაჲ..., ვითარცა *მრავალსახისა* წვალეებისა

მიმართ განყოფილისა წვალებისა მქონებელთა, მოვედ ამიერითგან და მაღლითა ქადაგებითა ეყით დაწყებაჲ განქიქებისა მათისაჲ“.

მრწმუნებელი – *παρθένος IV, 1* – გამსიარებელი, სარწმუნოებად მიმღები: „წვალებისა, რომელი-იგი ეითარცა ვალენტინოსის და მანენტოსისა *მრწმუნებელთა* გიჰყრიეს, ვთქუათ რადმე მცირელი“.

მსოფლელობაჲ – *δημισία II, 1* – საერო საზოგადოება: „თუთოეულისა ამათგანისა საიდუმლოთა თუთებაჲ უწყის ყოველმან ერობამან და *მსოფლელობამან*“.

მსრბოლი – *ἄλλομνος IV, 9* – მომდინარე: „წყლად *მსრბოლად* და ცხოველად სახელ-იდების. იხ. მომდინარე.

მცნებაჲ – *ἐντολή III, 6*: „და არა ხოლო თანამგალობელად გაქუნდენ, ესე თუ ჰყოთ, ანგელოსნი ღმრთისანი, არამედ ზედამდგომელადცა ყოვლისა ნათესავისა თქუენისა და თანაშემწედ მოქმედებასა შინა *მცნებათასა*“.

მძვნვარე – *χαλέπος IV, 9* – მიძმე, საშინელი: „უმეცრებისა მიერ *მძვნვარეთა* წვალებათა შთაერდომილ ხართ.“

მძვნვარე სენი – *γάγγραινα νόσος I, 1* – აქ: განგრენა: „შემრეველობითისა ორთა ბუნებათა ქრისტესთაჲსა მაღიდებლობისა, მგმობრისა მის წვალებისა სომეხთაჲსა, ეითარცა *მძვნვარისა რადსმე სენისა*, ვინებუ რად განქიქებაჲ, სამართლად შეგჰრაცხე... მიყვანებაჲ ღმრთისმეტყუელთაცა შორის დიდისაცა და ჴმაგანსმენილისა გრიგოლისი“.

მწირი – *πρὸς ἄλυστος IV, 14* – ახლადმოქცეული: „ეიტყჳ უკუე ლუკადს მიერ „საქმესა შინა მოციქულთასა“ აღწერილსა მას *მწირსა*.“

მწყობრი – *ὁμῆγυρις II, 16* – გუნდი, ერთობა: „რომელი *მწყობრმან* მათა... შეკრებულთამან შჯულისდებით განასრულა“...

მწყურნები – *ἰσχυρὸς II, 25* – წყლიანი ადგილი, გუბე, ტბა: „ზღუად რადმე იხილეების დიდად ნაღურავეისა *მწყურნებთა* მიმართ.“

მკუმეველი – *μετέχων V, 3* – მიმღები, მზიარებელი: „აწ უკუე უცომოსა *მკუმეველი* არაარსობისასა... ჴამს პურსა“.

მკურვალე – *θερμώτατος V, 4* – მღუღარი (აქ: წმიდა ბარძიშში მღუღარის დამატება სულიწმიდისეული მხურვალეების სიმბოლოდ): „ეითარცა სახედ გუერდისაგან უფლისა *მკურვალესა* სასუმელსა ვსუამთ, ვინამთგან ცხოველთა სულისა მიერ და მკურვალეთა ჴორცთაგან ქრისტესთა მკურვალე სისხლი და წყალი აღმოგუცენდა ჩუენ.“

ნათელი – τὰ φῶτα II,1 – ნათლისღების დღესასწაული: „სხუად ვიდრემე არს გარეშე დღესასწაულისა *ნათელთაჲსა* ქრისტეს შობისა დღესასწაული“. II,10: „ხედაჲ-ა, ვითარ ნათლისღებისა დღესასწაულად უწოდის დღესასწაულსა *ნათელთაჲსა* და არა შობისად?“ იხ. ნათლვამ.

ნათესავი – ἑθνος III,6; II,24 – ხალხი, ერი: „არა ხოლო თანამგალობელად გაქუნდენ, ესე თუ ჰყოთ, ანგელოსნი ღმრთისანი, არამედ ზედამღვომელადცა ყოელისა *ნათესავისა* თქუენისა“. γένος IV,7 – გვარი, მოღვაძე: „არა ამით ხოლო სათნო ეყოფვით ნისტიორს, არამედ არა მიმოუალველობითაცა დედაკაცისაგან შექმნასა სეფისკუერისასა, ვითარცა ყოელითურთ არაწმიდად შემრაცხელნი დედათა ნათესავისანი. V,14: რამეთუ ესრეთ თვთ თქუენცა და ყოველი *ნათესავი* თქუენი ეკლესია ქრისტესსა და ტაძარ ღმრთისა იქმნნეთ“.

ნათლვამ – φῶτισμα II,10 – ნათლისღება: „რამეთუ შობამ ვიდრემე ქრისტესი ღმრთისგამოჩინებად სახელ-იდების ღმრთისმეტყუელისა მამისა მიერ, ხოლო ნათლისღებად – ნათლვად. და სხუად არს ძალი, რომელსა ცხად-ჰყოფს ღმრთისგამოჩინებად და სხუად, რომელსა მოასწავებს *ნათლვამ*“. იხ. ნათელი.

ნათლისღებად – βαπτισμα I,13: „გრიგოლი... სხუა-ყოფასა აწუენებს ქრისტეს შობისა დღესასწაულისასა, ღმრთისგამოჩინებად სახელისმდებელი მისი, და სხუა – *ნათლისღებისასა*, ნათლვად მწოდებელი მისი“.

ნაკლული – ἑλπίς V,3 – არასრული: „ხოლო უცომოჲ არა პურ არს, რამეთუ არა უნაკლულო, არცა ყოვლადსრულ არს, არამედ *ნაკლულ*, კერძოსრულ და მოქენე განმასრულებელობასა პურის ცომისასა“.

ნამეტნავი – περιττον V,5 – ზედმეტი: „ხოლო უკუეთუ შჯულითა ახლისა აღთქემისაჲთა ძუელი შჯული განიცადა, *ნამეტნაჲ* არიან უცომონი, *ნამეტნაჲ* – სხუანი ყოველნივე ძუელნი“.

ნაღუარევი – κοτύλη II,25 – ღვარი: „ზღუად რადმე იხილვების დიდად ნაღუარევისა მწყურნებთა მიმართ.“ D ხელნაწერშია: კეენები.

ნაცვალსახე – ἀντιτύπος V,2 – სანაცვლო: „გულისკმა-ჰყავთ-ა, პური თქუა, რომელსა ეჭამთ, *ნაცვალსახელ* ცორცისა ქრისტესისა და არა უცომოდ?“

ნიში – τὸ σημεῖον II,14 – ნიშანი: „რამეთუ ესე არს *ნიში*, რომელსა მიიღებს დასაცველად და გარემისაქცეველად ეშმაკთა ყოველი ქრისტეს მიმართ ნათელღებული“.

ო

ოთხი ნივთი – τεσσαράον στοιχείον I,4 – ოთხი ელემენტი: „ვითარ-იგი გუამიცა, ოთხთა ნივთთაგან შეზაგებული, სხუათაგან სხუად იცნობა ჩუენ კაცთამ“.

ორი ბუნება – δύο ψύσεις I,8 – ქრისტეს ორი ბუნება: „ორთა უკუე ბუნებათა ქრისტეს ზედა ღმრთისა ჩუენისა თქუმაჲ და აღსაარებაჲ გუჲჩს ჩუენ და ერთსა გუამსა“.

ოცნებითი – κατά φαντασίαν I,8 – წარმოსახვითი, მოჩვენებითი: „არსებითსა ვიტყუთ შეერთებასა, ესე იგი არს, ჭეშმარიტსა და არა ოცნებითსა“.

პ

პატრიარქი – πατριάρχης II,19 – პატრიარქი: „არიან ვითარცა დიდნი საყდარნი ესევეითართა ამათ პატრიარქთანი და თანაერთზრახვა მათდა არიან“. იხ. მაჲამ.

პირველი – πάλαιος I,15 – ძველი, ადრეული: „სახელმან ამან ქრისტესმან პირველთა საღმე ჟამთაგან საწინასწარმეტყუელომსა სიტყუსა მიერ მიიღო დასაბამი. სათ. πρῶτος: ნიკიტა მონაზონისა და ხუცისა, სტუდიელთა მონასტრისა სტიტატისაჲ, სიტყუაჲ პირველი განსაქიქებული მგმობრისა მის წვალებისა სომეხთაჲსა“.

პირი – πρῶτος I,7; III,4; I,15; II,7 – ინდივიდი, პიპოსტასი: „სხუად არს პირი პეტრესი და სხუად – პავლესი“. II,14: „რადთა პირთაცა თქუენთა თქუმულისა მისებრ არა პრცხუენოდის დღესა შინა საშინელისა საშჯელისა ღმრთისასა“. στόμα IV,21 – პირი: „რამეთუ პირი უფლისაჲ იტყოდა ამათ“. II,12: „რამეთუ რასა იტყეს იგი დავეითიანისა განმთხსებელი პირისაჲ?“

პროტოთრონი – πρωτοθρόνος II,19 – პირველმოსაყდრე: „დიდი გრიგოლი ეპისკოპოსი... დიდისა სომხეთისაჲ და კესარიელისა მიერ პროტოთრონისა კონსტანტინუპოლელთაჲსა ჳელთდასხმული, მიმდგომად მისსა ეპისკოპოსაჲ სახელ-იდუა... და არა კათოლიკოსაჲ“.

პურის ცომი – ποῦρι V,13 – საფუარი: „პურის ცომი ნაცვალად სულისა შთაებერვის აღსუარულსა მას, ხოლო მარილი გონებისა ნაცვალ ექმნების..., უფალმან ჩუენმან... სრულისა მიერ პურისა ცომითა და მარილითა სრულქმნილისა, სამართლად მომცა ჩუენ საიდუმლომ ახლისა აღთქუმისაჲ“. ζύμη V,3: „უცომოჲ არა პურ არს... არამედ ნაკულუ, კერძოსრულ და მოქენე განმასრულებელობასა პურის ცომისასა“.

ჟამი – χρόσις I,17 – დრო: „ქრისტეს შობისა ამას დღესასწაულსა ნათლისღებისა ენაცვალების, რომელი სხუად არს თჳნიერ ამისსა და განყოფილი ამისგან *ჟამითა* და პატივითა და ღირსებითა“. *καιρός* II,2: „ითოთუელი მათი ჰმარხავს ბუნებითა თჳთებასა თჳსსა და უცვალებულად აქუს თავისა თჳსისაძლითი *ჟამი* და ადგილი და სიტყუად“.

ჟამისწირვად – λειτουργία II,17 – ლიტურგია: „და მაშინვე დაუსხნეს კანონნი ეკლესიასა მორწმუნეთასა ოთხმოცდახუთნი კლიმენტოსის მიერ, ღოცვანი წმიდისა *ჟამისწირვისანი*, ნათლისღებისანი, ჳელთდასხმათანი, მიპრონისანი და სხუა ყოელისავე საეკლესიოჲსა მოცემისათჳს განაწესეს“.

ს

საბაზმაკე – λήκυθς I,22 – სასანთლე: „ვითარცა *საბაზმაკენი* მნთე-ბიარენი ღიდსა შინა სახლსა ღმრთისასა, ესე იგი არს, ეკლესიასა მორწმუნეთასა, იხილეებოდიტ.“

საგონებელობად – δόκιμος II,11 – მოწიწებულობა: „რომელთასა-იგი შემაწიწებელთასა *საგონებელობით* იწყებთ წვალებათასა, ამათისა მადიდებელთასა და შჯულთა შემწედ და დამმარხეულად იპოებით.“ IV,4: „რომელნი-ესე ყოველნი... მანეტოსის და ეალენტიონის შჯულთა მრწმუნებულად გამოგანენენ თქვენ, ერთისა მის..., ხოლო მეორისა, ვითარმედ *საგონებელობით* და საოცრებით და არა ჳეშმარიტებით განკაცნა ქრისტე“.

საგრძნობელი – αἰσθησις II,22; II,23 – გრძნობის ორგანო: „ყოველნი იგი ასონი ხუთთა ხოლო საცნობელთა მიერ განგებულ იქმნებიან. არს-მე-ა გუამსა შინა კაცისასა სხუად *საგრძნობელი*, მეექვსედ აღრიცხული და ზედადართული ხუთთად მათ, თჳსითა სახელითა სახელდებული? იხ. საცნობელი“.

საესე – τέλειος II,26 – სრული: „სოფელი... სამეუფო ღმრთისა ქმნილი, ყოელითა ღმრთისმსახურებითა და კეთილმსახურებითა *საესე* არს“.

საესებად – πλήρωμα I,16 – სისაესე, სრულყოფილება: „ნათელ-ილო ქრისტემან... შემდგომად ოცდაათთა წელთა გარდასღვისა, ვითარცა იოქუა და შემდგომად სრულად მამაკაცად და *საესებად* თჳსსა აღწეწისა მისისა“. V,3: „პური უნაკლულო თავსა შორის თჳსსა მქონებელი ყოელისავე, ცხად არს, ვითარმედ, *საესებისად*“.

საზოგადო – κοινός I,8 – ზოგადი: „არა შესაძლებელ არს *საზოგადო*–

ძსა სახისა ესევეთარსა შეერთებასა ზედა მოდებამ“.

სათნო-ყოფამ – εὐδοκία I,10 – მოწონება: „მოივლინა ვითარცა კაცი, ხოლო უკუეთუ ვითარცა ღმერთიცა, რამ ესე? *სათნო-ყოფამ* მამისად მოვლინება-ყოფად ჰგონე, ... ვინამთგან მიცემამცა ითქუმის, არამედ თავისა თვისისა მიმცემელობადცა წერილ არს, და აღდგა მამისა მიერ და ამაღლდა, არამედ თავისა თვისისა აღმადგინებელობადცა და აღმამაღლებელობად კუალად, იგინი – *სათნო-ყოფისანი*, ესენი – ჳელმწიფებისანი“.

საიდუმლო – μυστήριον I,18; II,9: „რაოდენ ჩემდა, ჳმობს, დღესასწაულნი თითოეულთა ქრისტეს *საიდუმლოთანი*, რომელთა თაჲ ყოველთა ერთი, ჩემი სრულებად და კუალადღებადებად და პირველისა ადამის მიმართ აღსლუად“. II,1: „თუთეულისა ამათგანისა *საიდუმლოთა* თუთებაჲ უწყის ყოველმან ერობამან და მსოფელელობამან განგებულებასა შინა განგორციელებულისა სიტყუსა“.

საიდუმლოთმომრთუმელი – μυσταγωγίης III,6 – მისტაგოგი, საეკლესიო საიდუმლოთა მღვდელმოქმედი: „და არა ხოლო თანამგალობელად გაქუნდენ, ესე თუ ჰყოთ, ანგელოსნი ღმრთისანი..., არამედ *საიდუმლოთმომრთუმელად* თქუენდა მართლმადიდებელისა და უბიწოისა სარწმუნოებისა“.

საკრეველად – παραδίδας I,8 – სასწაულებრივად, საკვირველი სახით: „ხოლო არსებითად არა ვითარცა ორთა ბუნებათა ერთისა შეზაგებულისა ბუნებისა შემასრულებელთა ვიტყვთ, არამედ ვითარცა ურთიერთას *საკრეველად* და ჳეშმარიტებით შეერთებულთა ერთსა შინა შეზაგებულსა გუამსა ძისა ღმრთისასა“.

საკრეველებად – θάψα IV,20: „უკუეთუ წინააღუდგებოდის სიტყუად და სარწმუნოებაჲ ცხორებასა, არარად საჳმარ არიან, დაღათუ *საკრეველებათაცა* მოქმედებაჲ მიიწინენ“.

სამგუაშოვანი – τρυσυπόστατος III,6 – სამი ჰიპოსტასის მქონე, სამპიროვანი: „იცნან რამ თუხი გალობად ჴენათა ძალთა, რომელსა დაუდუმებელად უგალობენ *სამგუაშოვნისა* და სამწმიდისა ბუნებისა ერთსა მეუფებასა და უფლებასა, თანამგალობელ იქმნენ თქუენ თანა საღმრთოისა ამის გალობისა“.

სამთავრო – ἐπαρχία II,19 – ეპარქია: „რომელნიმე ანტიოქიისა *სამთავროსა* ქუეშე არიან, ხოლო რომელნიმე – კონსტანტინუპოლისასა“.

საოცარი – θαυμάσια I,6 – მოწიენებითი: „შიშულად ღმერთად აღიარებთ და *საოცრად* შეჰრაცხთ განაკაცებასა“.

საოცრება – θαυμάσια IV,18 – ფანტაზია, წარმოსახვა: „მანენტოის ბო-

როტადმსახურისაგან გაქუს *საოცრებით* და არა ჭეშმარიტებით განკაცუბულობად ძისა ღმრთისა და უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი“.

სარწმუნოება – ნძღა III,6 – მოძღვრება, სწავლება: „ინებეთ ყოვლისავე გამობისაგან განწმედად *სარწმუნოებისა* თქუენისა“.

სასმენელი – ძაიი II,22 – სმენის ორგანო: „უწყით სახედველისა ყოფამ მას შინა და *სასმენელისა*, საყნოსელისა და გემოიხილელისა და შეხებისა“.

სასუმელი – ποτήριον IV,12 – სასმელი ექპარისტიაში: „*სასუმლისა*ცა განზაებულმან ღვნისაგან და წელისა... მისცა მათ“. იხ. ბარძიმი.

სასუფეველი – βαισιλειά III,7: „საუკუნეთა საყოფელთა *სასუფეველისა* თვისისათა შეგიწენარეს“.

სასწაული – σιχαίον IV,15 – ნიშანი: „ამას უკუე, ვითარცა სხუათაცა მრავალთა მოქმედსა საკრველებათა და *სასწაულთასა*, ჟამათცა შინა სიცოცხლისა მისისათა და ეგრეთვე შემდგომად სიკუდილისაცა პატივესცემთ“. V,10: „კეთილშესწავებულად დღედ იტყვს რყევით ძრულისა მის ჭურჭლისამიერიტა *სასწაულითა* შესწავებულსა მას დღესა“.

საუკუნითგანი τὸ 'αἰ' αἰῶνος I,22 – დასაბამიდან დაწყებული: „რომელთამ გეყაენ თქუენ მიმოხუევამ, მოცვალეულთა წინააღმდგომისა იჭვსაგან და წვალებისა მართლისა მომართ და უბიწოისა სარწმუნოებისა ქრისტეს ეკლესიისა და ყოველთა *საუკუნითგანთა* წმიდათა თანა შუებულყოფამ ცხორებითა საუკუნოთა“.

საყნოსელი – ὁσφαισις II,22 – ყნოსვის ორგანო: „უწყით სახედველისა ყოფამ მას შინა და სასმენელისა, *საყნოსელისა* და გემოიხილელისა და შეხებისა“.

საყოფელი – σικησῆ III,7 – სავანე, სამყოფელი: „საუკუნეთა *საყოფელთა* სასუფეველისა თვისისათა შეგიწენარეს“.

საცთური – πλάτη IV,1 – მაცდუნებელი რამ: „მოედით უკუე და ზღვსკლდეობითისათჳს *საცთურისა* თქუენისა და წვალებისა... ეთქუათ რამმე მცირელი“.

საცთურენი – πλάτη II,9: „წარმაელენელმან ჩუენმან სამართლად თქუა: „საიდუმლომ, არა *საცთურენი*, არცა უმიკბელი“. ἀπατηλόν II,9 – შეცდომა, შემცდარი: „აწ უკუე უკუეთუ არა *საცთურენი* არს საიდუმლომ, ვითარ თქუენ შესცუთით საიდუმლოისათჳს შემრეველნი... საბელოის და ეეტჳქისისა ძნელბედობით შთაჳვარდით წვალეებასა“.

საცნაური – νοητός II,23 – გონებითი, სულიერი, მჭვრეტელობითი: „აწ უკუე უკუეთუ ესევეთარი შემზადებამ აქუს გუამისა კაცობრივსა, განვი-

ხილთ და ესევეთარისავე ქონებაჲ ეპოვოთ *საცნაურისაცა* და საღმრთოისა შემზადებისა და გუამისა ქრისტესისაჲ“.

საცნაურქმნილი – ძაძიძე II,6 – გაცხადებული, ცხადქმნილი: „რომელი ზემოთგანვე მიეღო ანგელოზისა მიერ და მერვესა დღესა წინადაცუეთითა შეეწინარა, ვითარცა ესევეთარისა სახელისა მიერ მაცხოვრად ყოელისა სოფლისა *საცნაურქმნილსა*“.

საცნობელნი – აქთრძე II,22 – გრძნობის ორგანოები: „ყოველნი იგი ასონი ხუთთა ხოლო *საცნობელთა* მიერ განგებულ იქმნებიან“. იხ. საგრძნობელი.

სახე – ტროძ V,13 – წესი, მეთოდი – „რომელი-იგი არს პური ზეცისაჲ... ცხოვრებისა მიმცემელობითი მჭამელთა თჳსთაჲ *სახითა* ურთიერთასმიმცემელობითა.“ ექძი I,7 – ფორმა, სახეობა, გეგარი: „განყოფილება-სა შინა გუამოწებათასა ზოგადობითა *სახისა* მათისაჲთა ერთისა ბუნებისა მქონებელად იხილეებიან“. I,8 – მაგალითი, ნიმუში: „რამეთუ არა შესაძლებელ არს საზოგადოისა *სახისა* ესევეთარსა შეერთებასა ზედა მოღებაჲ, ვინაჲთგან სხუად ქრისტე არცა არს, არცა ქმნილ არს, არცა ოდეს იქმნეს სხუად“. სპინძე II,24 – ნიმუში, მაგალითი: „ამის უკუე *სახისასა* რომელიღა სხუად უსაკუთრესი *სახე* მიგცეთ თქუენ გუამისაგან ქრისტესისა გამოკუეთილობისა თქუენისაჲ“.

სახედველი – ბრძე II,22 – მხედველობითი ორგანო: „უწყით *სახედველისა* ყოფად მას შინა და სასმენელისაჲ, საყნოსელისა და გემოქსილვისა და შეხებისაჲ“.

სახელი – ზქძი I,5 – „იყოს *სახელი* ქრისტესი თქუენებრ არა გუამისა მისისა, არამედ ერთისა ბუნებისა მისისა საცნაურებაჲ“.

სახელისდება – ბიძა I,16 – სახელდება: „დღეს მე შობილად ვქადაგებ მას, ამას ქრისტესა, არღასადა წინადაცუეთილებისა მიერ მიმღებელსა იესოდ *სახელისდებისასა*, რომელი შემდგომად რეისა დღისა შობისა მისისა მიიღო“.

სიბრძნე – სძი I,20: „თუთ იგი დიდი გრიგოლიცა წესთა ამათ დღესასწაულთასა განჰყოფს და თუთოეულისა ჟამსა და ადგილსა ყოელად *სიბრძნით* მაუწყებს ჩუენ“.

სიმარტივე ბუნებისა – ძაძიძე I,5 – ბუნების არაშედგენილობა: „არა შედგენილი ბუნება, რამეთუ უკუეთუ თქუენებრ ერთისა შეზავებულისა ბუნებისად იქმნა ქრისტე შემდგომად შეერთებისა, *სიმარტივისაგან* ბუნებისა იქცა შეზავებულად“.

სიტყუა – ექძი IV,6 – მეტყველება, თქმა: „ანგელოზი გაბრიელ

მოივლინა... ქალწულისა ხარებად მისსა და სიტყუად“.

სიტყუამ – ἁγιος I, სათ.; II, 17 – სიტყვა: „ნიკიტა მონაზონისა და ხუცი-სა, სტუდიელთა მონასტრისა სტითატისაჲ, სიტყუამ პირველი, განსაქიქებუ-ლი მგმობრისა მის წვალებისა სომეხთაჲსა“. I, 13 – აზრი: „ორთა ამათ აწ მოჴსენებულთა დღესასწაულთათჳს დიდი ღმრთისმეტყუელთა შორის გრიგოლი ფილოსოფოსობდეს რამ გულისკმეიერებით, კეთილშუენიერად და მაღალბრწყინვალედ განარჩევს სიტყუასა თითოეულისასა“. ფანჩ I, 15 – ნათქვამი: „სახელმან ამან ქრისტესმან პირველთა სადმე უამთაგან სა-წინასწარმეტყუელოჲსა სიტყესა მიერ მიიღო დასაბამი“. Ἀγιος IV, 3 – ლოგოსი, უზუნაესი: „ეითარცა სოლინართ განელო უბიწოჲ და უხრწნე-ლი საშოჲ მისი ღმრთისა მამისა თანაარსმან სიტყუამან“. I, 10 : „ვის ძალ-უც მზისა, ნერგსა ზედა მიფენილისაჲ, ნერგსაჲ თანა განკუეთაჲ, არუ თუ დაწერილისა სიტყესა ქარტასა თანაგანმშჴალვად, თანა-განმშჴალოს ვინმე ყოვლად უწრწნელთა ჳორცთა შინა ღმრთისმშობელისათა დაწე-რილიცა სიტყუად ღმრთისაჲ?“. εἰρημῆος I, 17 – ნათქვამი: „შემდგომად პირველთა მათ სიტყუათა ზედა დაჰრთავს მეტყუელი“.

სიტყუამაღლობა – ἡσυχία I, 14 – ამაღლებულობა: „ქრისტეს შო-ბისათჳს ოდენ სიტყუამაღლობით ფილოსოფოსობს“.

სიტყვერობითი – ληϊκός V, 3 – მოაზროვნეობითი, გონითი: „ტრაპეზსა პურიებრსა შჴამთ და არა ღმრთის სიტყვერობითსა და ცხოველსა“.

სიტყვსგება – ἀπακρίσις II, 21 – პასუხი: „ხოლო რამთა ცხადისა მაგა-ლითისა მიერ გამოკუთილად გაიჴენნე თქუენ გუამისაგან ქრისტესისა, მომეცით მე, მკითხველსა, ჳეშმარიტი სიტყესგებაჲ“. ἀπολογία III, 5 – და-ცვითი სიტყვა: „გარნა ეგრეთცა აქუნდაჲ რამჲე სიტყუად სიტყვსგებასა თქუენსა“.

სიტყვსყოფა – ἑκκλῆς III, 1 – ქადაგება: „პირველი და მეორე, 9 ბრ-ძენო და ზესთა სხუათა სომეხთასა მსხდომარენო, თქუენდამიმართი სიტყესყოფად, აჲა ეგერა, ეყავთ ორთა ქრისტეს ბუნებათათჳს“.

სიყუარული – ἀγάπη IV, 16 – აღაპი (გარდაცვლილის სულის მოსა-ხსენებლად დაგებული ტრაპეზი): „რაოდენიცა იწოდნენ სიყუარულსა წმიდათათჳს ქმნილსა და არა მოვიდნენ, შეწუენებულ იყაენ!“

სოლინარი – σολῖνος IV, 1 – მილი: „ეითარცა სოლინარი წარელოს ძემან და სიტყუამან ღმრთისამან ქალწული“.

სოფელი – χῶρα II, 18, 19 – სოფელი, დაბა: „და თუთოყულად ყოვლი-სა მიმართ ქალაქისა და სოფლისა ჳელთდასხმულნი ეპისკოპოსნი წა-რაელინნეს, ვინაჲცა სასომხეთოჲსაცა და ასურეთისა სოფელსა დაად-

გინნეს თითოეულად ეპისკოპოსნი“. κόςμος II,26 – კოსმოსი, სამყარო: „უეჭუელად ერთი ორთა წინააღმდეგობათაგანი იპოების, ვითარმედ: ანუ ყოველი *სოფელი* ცთომასა შინა არს და მხოლოდ თქვენ ოდენ მართლ-გამომეტყუელებთ სიტყუასა ჭეშმარიტებისასა“. οίκουμνη II,18 – ქვეყნიერება: „პირველად ვიდრემე ეპისკოპოსად პირველსა ეკლესიასა ყოველისა *სოფლისასა*, ეიტყუ უკუ იერუსალიმისასა, უფალმან ცელთდასხმულ-ყო ძმამ თჳსი იაკობ.“

სრულებამ – τέλεισσις I,18 – სრულყოფა: „რაოდენ ჩემდა, ცმობს, დღესასწაულნი თითოეულთა ქრისტეს საიდუმლოთანი, რომელთა თაე ყოველთა ერთი, ჩემი *სრულებამ* და კუალადდაბადებამ და პირველისა ადამის მიმართ აღსლევამ“.

სრული – τέλειος I,6 – სრულყოფილი: „და სადალა იცნობოს *სრული* ღმრთეებითა და *სრული* კაცებითა?“ II,3 „რიცხუ შემოიღებს განყოფილებასა დღესასწაულთასა, დადათუ ერთ არს ქრისტე ღმრთეებითა და კაცებითა *სრული*“.

სრული კაცი – τέλειος ἄνθρωπος II,7 – იგულისხმება განკაცებული ძე ღმერთი – იესო ქრისტე, სრული ადამიანური ბუნების მქონე: „ერთი უკუე არს ესე იესუ ქრისტე, ღმერთად სრულად და *კაცად სრულად* ორთა შინა სრულთა ბუნებათა გამოწინებული.“

სრული ღმერთი – τέλειος Θεός II,6 – იგულისხმება განკაცებული ძე ღმერთი – იესო ქრისტე, სრული საღვთო ბუნების მქონე: „ენიანცა ამის მიზეზისათჳს და შესწავებასაცა შესცელის სახელთასა და „ქრისტე იშ-ეებისო“, თქუა მუნ, რაითა ცხად-ყოს, ვითარმედ *ღმერთი სრული* და კაცი სრული იშვა ქალწულისა მარიამისგან“.

სრულ-ქმნა – ἰმύω II,26 – სრულყოფილად ქმნა: „ყოველი ვიდრემე სოფელი... *სრულ-იქმნების* სიმართლითა შჯულთაჲთა.“

სრულყოფადი – ἐκτελείω I,17; IV,6 – აღსრულებადი: „ქრისტეს შობისა ამას დღესასწაულსა ნათლისღებისად ენაცვალების... და არა ერთ არიან ორნივე, არამედ ორ, ერთისა და მისვე ქრისტეს მიმართ *სრულყოფადნი*“.

სულელი – μάρτυς V,13 – უგუნური, უაზრო: „პურის ცომი ნაცვალად სულისა შთაებერგის აღსუარულსა მას, ხოლო მარილი გონებისა ნაცვალ ექმნების, რომელთა არა მქონებელი უცომოჲ მკუდარ არს და *სულელ* და მკუდარ და *სულელმყოფელ* მჭამელთა თჳსთა“.

სული – ψυχή I,7 – სული: „ბუნებასა კაცთასა ერთად ვიტყუთ: *სულისაგან* და ცორცთა შეზაგებულსა, ხოლო გუამთა მათთა – მრავლად“. Πνεύμα I,12 – სული წმიდა: „თანაარს არს იგივე ღმრთეებით ვიდრემე მა-

მისა და სულისა, ხოლო კაცებით – დედისა და ჩუენ ყოველთა კაცთა“.

სწორდიდება – ὁμόδιος I,20 – თანაბარი დიდების მქონე: „ღმრთისა ეკლესიასა ზემოთგანე მიუღებეს... დღესასწაულობა მათი, ვითარცა ორთა და არა ერთისა ქრისტეს დღესასწაულთა... ვითარცა სწორპატივთა და სწორდიდებათა შემსგავსებულად ჟამთა და საქმეთა მსაძებრად“.

სწორპატივი – ὁμότιμος I,20 – თანაბარი პატივის მქონე: „ღმრთისა ეკლესიასა ზემოთგანე მიუღებეს... დღესასწაულობა მათი, ვითარცა ორთა და არა ერთისა ქრისტეს დღესასწაულთა... ვითარცა სწორპატივთა და სწორდიდებათა შემსგავსებულად ჟამთა და საქმეთა მსაძებრად“.

სხუა – ἄλλο I,7 – ბუნებით სხვა: „სხუა არს ბუნება და სხუა – გუამი“.

სხუა – ἄλλο I,19 – ბუნებით სხვა: „სხუა არს ბუნება კაცებისა მისისა და სხუა – ნათლისღებისა, ვითარ-იგი სხუა არს ბუნება ღმრთეებისა მისისა“. ἄλλο I,7 – სხვა არა ბუნებით: „სხუა არს პირი პეტრესი და სხუა – პავლესი“. ἕτερον I,20 – სხვა არა ბუნებით: „სხუა არს ესე და სხუა – იგი“.

ბ

ბოში – ἡ πατρία II,20, II,23 – აქ: მამული, სამკვიდრო: „ყოველნი ბოშნი და ეპისკოპოსობითნი სამთავრონი ყოვლისა სოფლისანი დამორჩილებულ არიან?“

უ

უბადრუება – δυστυχός V,14 – უბედურად: „გლოცაეთ თქვენ და ამისცა წელებისა... განგდებისათჳს და რომლისაგან უბადრუებით უყლებულ ხართ უარისყოფისა და განშორებისა მისისათჳს“.

უბიწო – ἀμύητος I,14; II,17: „საშოსა შინა ყოვლადუბიწოება ქალწულისა მარიამისისა სიტყუა ღმრთისა ვმასა თანა მთავარანგელოზისა გაბრიელისისა შევიდა“.

უგონებო – ἄνογος V,13 – გონების არ მქონე: „ესრეთ მჭამელნი აპოლინარის წეალებათა საშინა ცეცხლით მოხრებლსა, ვითარცა ითქუა, მკუდრისა ცოცხლისა, უსულოისა და უგონებოისა ჭამითა“.

უგულებელსმოყველი – καταφροσίν IV,15 – უარყოფელი: „ხოლო ამას რამ ეპყოყთ, არა თუ მღებარესა მას კანონსა მოციქულთასა დაეცეს“.

ნით უგულებელსმოყვებულნი და განმცხნელნი მარხვისანი, არამედ უფრო-
დისა ამას შინა ეიმარხათ შჯულისდებასა მოციქულთასა“.

უგულისცმო – ἀστρεος II, 10 – უგუნური, აზრს მოკლებული: „ვი-
ნადოგან ბრძენ ხარო, აგრძნობო სიტყუათაგან ღმრთისმეტყუელისა ამის
მამისათა ბუნებასა ჭეშმარიტებისასა და გულისცმა-ჰყოფო შემდგომო-
ბასა საქმეთასა, არამედ იბრძოლებით უსამართლოსა და უგულისცმოსა
ბრძოლასა“.

უგულისცმოება – ἀστροφος I, 13 – უგუნურება: „გარნა უკუეთუ სათნო
გინნს სმენად ჭეშმარიტებისად, მე ამისოვსცა გამოგაჩინნე თქუენ უგული-
სცმოებით მოქმედად“.

უგუნურება – ἀστροφος I, 12; II, 9 – უგუნურება: „გან-სამე-ვრდომილ ხარო
მართლისაგან შჯულისა... ერთისა ბუნებისა ქრისტეს ზედა შემდგომად
შეერთებისა უგუნურებით მეტყუელნი და ბუნებათა მისთა შემრეველ-
ნი“.

უკუდავი – ἀμύματος I, 9: „აგებული ეგო აგებულად და აუგებელი – აუ-
გებულად, მოკუდავი – მოკუდავად და უკუდავი – უკუდავად“.

უნაკლულო – ἀπτιος V, 3 – უნაკლო, ნაკლოვანების არ მქონე: „უცო-
მოე არა პურ არს, რამეთუ არა უნაკლულო, არცა ყოვლადსრულ არს,
არამედ ნაკლულ, კერძოსრულ და მოქენე განმასრულებელობასა პურის
ცომისასა“.

უნიეთო – ἀσματος I, 14 – არამატერიალური: „ეითარ უკუე გამოუნ-
და ღმერთი კაცთა შობისა მიერ, რომელი უცორცო არს და უნიეთო?“

უჟამო – ἀχριστος I, 10 – დროის არ მქონე: „სათნოყოფად მამისად მო-
ვლინებაყოფად ჰგონე, რომლისა მიმართ აღაველენს თვსთა და ეითარცა
დასაბამსა პატიე-სცემს უჟამოსა და არა საგონებელყოფისათვს ღმრთის
წინააღმდგომობისა“.

ურთიერთასმიმცემელობა – ἀντιδοσις V, 13 – ურთიერთმიცემა: „რო-
მელი-იგი არს პური ზეცისად ცხოველსმყოფელობითი და ცხორებისად-
მიცემელობითი მჭამელთა თვსთად სახითა ურთიერთასმიმცემელობისად-
თა“.

ურთიერთასი დატეენად – ἡ ἐν ἀλλήλοις περιχώρησις II, 5 – ურთიერთ
შემცველობა: „დადათუ შეიერთნეს... გუამოვნებით ბუნებანი ქრისტესნი
და ურთიერთასი დატეენად აქუს, არამედ სიტყუთა და სახითა... განიყოფე-
ბიანცა განუყოფელად“.

უსაიდუმლოესად მწერალი – μυστικώτερος γράφεις V, 6 – სულიერი
საიდუმლოებითი განმარტების წერილობით მომწოდებელი: „ვინად უკუე

გაქუს თქუენ მოცემაჲ ამისისა კმნისაჲ? მოციქულთაგან-ა? არა, რამეთუ არასადა უთქუამს თავესა მოციქულთასა, არცა მოუცემიეს ესე ღმრთისა ეკლესიისადა ცხადად ანუ *უსაიდუმლოესად მწერალთა*“.

უსამართლოჲ — παράλογος II, 10 — უმართებულო: „რად არა ... გულისკმა-ჰყოფთ შემდგომობასა საქმეთასა, არამედ იბრძოლებით *უსამართლო-სა* და უგულისცმოსა ბრძოლასა?“ ἀσίκειος V, 1 — შეუსაბამო, შეუფერებელი: „გუნებაჲს... უწესობასა მის საქმისასა უწყებაჲ და ვითარცა *უსამართლოსა* მსხუერპლად ახლისა აღთქუმისასა და შეუტყუებელსა, მორწმუნეთასა შორის თქუენსა განჩიქებაჲ“.

უსიბრძნისმოყუარესი — φιλοσοφώτερος V, 1 — ღრმად ფილოსოფიური: „რომელთა *უსიბრძნისმოყუარესი* გაქუს მოკალაქობაჲ... ისმინეთ სიტყუაჲ“.

უტყუელობაჲ — ἀψευδής IV, 6 — უტყუარობა: „ვითარმედ ესრეთ არს *უტყუელობით*, ისმინე მახარებელისა ზემოთგანი მეტყუელებაჲ“.

უფლებაჲ — κυριότης III, 2 — ძალაუფლება, უფლებამოსილობა: „ერთობითა *უფლებისაჲთა* ერთსა ღმერთმთავრობითისა სამებისა არსებასა და მეუფებასა გუაუწყებენ“.

უქცეველი — ἀτρεπτος I, 4 — უმოძრაო, უცვლელი: „*უქცეველად* და უცვალებელად შეიერთნეს ბუნებანი მისნი ურთიერთას, არცა ერთისა მათგანისაგან დატეევითა თვისისა თვთებისაჲთა“.

უშჯულოებაჲ — παράνομος IV, 4: „რომელსა დღესა *უშჯულოებით* სდღესაწაულობთ ხარებასა ღმრთისმშობელისასა“; παρανομία IV, 6: „განცხადებულსა *უშჯულობასა* შინა ხართ თანამოწამექმნილნი ზემო-თქუმულთა მათ წეალებისმთავართანი“.

უჩინომყოფელი — ἀνατροπή IV, 4 — განმაქარეველი: „რომელნი-ესე ყოველნი ცოროციელისა ქრისტეს განგებულებისა *უჩინომყოფელ* არიან და მანენტოსის და ვალენტინოსს შჯულთა მრწმუნებელად გამოგაჩენენ თქუენ“.

უცვალებელი — ἀναλλοίωτος I, 4; ἀμετάβλητος II, 2 — უცვლელი: „*უქცე-ველად* და *უცვალებელად* შეიერთნეს ბუნებანი მისნი ურთიერთას, არცა ერთისა მათგანისაგან დატეევითა თვისისა თვთებისაჲთა“.

უცნობელი — ἀκριβος II, 11 — უგუნური, შეუგნებელი: „რომელნი-იგი ბოროტადმსახურებით ქადაგნეს *უცნობელთა* მათ“.

უცნობელობაჲ — ἀγνοσία IV, 17 — უცოდინრობა: „არა გრცხუენის-ა *უცნობელობათა* თქუენთა ზედა და წეალებათა?“

უცომოჲ — ἀζυμος V, 3 — უფუარი პური: „*უცომოჲ* არა პურ არს, რამეთუ

არა უნაკლულო, არცა ყოვლადსრულ არს, არამედ ნაკლულ, კერძო-სრულ და მოქენე განმასრულებელობასა პურის ცომისასა“. იხ. ყუერბეული, გუნგლუზი.

უცხოფერი – ἀλλόκοτος IV, 13 – სხვაგვარი: „იქმნენით, ვითარცა ნიში რამე თითოსახეთა და უცხოფერთა წვალებათაგან შემოკრებული“.

უწერელი – παρעγγράφοι III, 4 – დაუწერელი: „ველტოდეთ... ესევე თარსა ამასცა გმობასა და უწერელსა მომზრახობასა“.

უწესობაჲ – ἀτοπος I, 5 – უადგილობა: „უკუეთუ თანაარს არს მამისა ქრისტე ერთითა მით შესავეებულითა ბუნებითა, მამაცა სადმე შეზავებულევე იყოს და თანაარს ჳორცთა, რომლისა-ესე მხოლოდ მოგონებაჲცა უწესობა არს და აღსავე ყოვლითავე გმობითა“. V, 1: „ისმინეთ სიტყუად უცომოისათჳსცა, მეხუთედ თავად ჩუენ მიერ წარმოცემული ესე თქუენდა, რამეთუ გუნებაჲს ამიერითგან თქუენ მიერ ქმნილისა ცთომილებისა მხილებაჲ და უწესობასა მის საქმისასა უწყებაჲ“.

უწყება – ἐπίσταμαι I, 20 – შეტყობინება: „ესრეთ უკუე თჳთ იგი დიდი გრიგოლიცა წესთა ამათ დღესასწაულთასა განწყოჴს და თჳთოეულისა ჟამსა და ადგილსა ყოვლად სიბრძნით მაუწყებს ჩუენ“.

უწყებაჲ – γωαρῖα V, 1 – გაგებინება, შეტყობინება: „გუნებაჲს ამიერითგან თქუენ მიერ ქმნილისა ცთომილებისა მხილებაჲ და უწესობასა მის საქმისასა უწყებაჲ“.

უხილაჲ – ἀόρατος I, 9: „აგებული ეგო აგებულად და აუგებელი – აუგებულად, მოკუდავი – მოკუდავად და უკუდავი – უკუდავად, გარეშეწერილი – გარეშეწერილად და გარეშეუწერელი – გარეშეუწერელად, ხილული – ხილულად და უხილაჲ – უხილაჲდ“.

უხრწნელი – ἀχραντος V, 3 – შეუბღალავი, წმინდა – „რამეთუ ნათელსა შინა მადლისასა მავალნი პურსა ჳამენ, ჳორცსა ქრისტესსა და წყლისა თანა სუჲენ უხრწნელსა სისხლსა მისსა“. V, 4: „სისხლისაცა მისისა ცხოველისა და მჭურვალისა მსუშელნი მის თანა გარდმოძინებულითურთ წყლით უხრწნელისაგან გუერდისა მისისა განგვმდებით ყოვლისაგან ცოდვისა“.

უწორცოჲ – ἀσώματος I, 10 – სხეულის არ მქონე: „ვითარ ენებულცა იყოს ღმერთი, ვინაჲთგან უწორცო არს?“ ἀσώματος I, 14: „უწორცოჲ ჳორციულ იქმნების“.

ზ

ჯდრაჲ – ἡδρα IV, 17 – ჰიდრა, მითოლოგიური ცხოველი: „რომელთა-

გან შერეულნი ზღაპრობათა შინა წარმართთასა აღწერილსა მას კდრასა მიემსგავსებით“.

შ

ფეშუება – Ἰσθμὺ V,3 – სიბნელეში ხელის ცეცება: „უკუეთუ ჯერეთ უცომოსა შესწირავთ, ცხად არს, ვითარმედ აჩრდილსავე შინა ძუელისა შჯულისასა ეფეშუებით მერმეცა და ტრაპეზსა ჰურიებრსა შჯამთ“.

ფილოსოფოსობა – φιλοσοφία I,14 – სიბრძნისმოყვარეობა: „მხოლოდ ქრისტეს შობისათვის ოდენ სიტყუამაღლობით ფილოსოფოსობს და არცა ერთსა რას რადთურთით მოიჭსენებს ნათლისღებისათვის“. IV,11: „რამეთუ უსულოდ არს უცომოდ და მკუდარ, რომლისათვის უერცელესადრე ამისსა შემდგომსა სიტყუასა შინა ეიფილოსოფოსოთ“.

ფილოსოფოსობად – φιλοσοφία II,3 – სიბრძნისმოყვარეობა: „მოვედით და მამისა და ღმრთისმეტყუელისა გრიგოლისი საღმრთოისა ნათლისღებისათვის ფილოსოფოსობად ვისმინოთ“.

ფსალმუნი – ψαλმ IV,7: „მეცხრესა მას გალობასა ღმრთისმშობელი-სასა სხუათა მათ რვათა ფსალმუნთა თანა გალობათა თქუენთასა არა შეკრთავთ“.

ქ

ქადაგება – δόγματιζა III,4: „ვითარცა ღმრთისმოძაგებულმან ნესტორ ქადაგა“.

ქება – ἑγκύμια II,20: „ვითარცა ერთსა დიდთა მამათა და მოწამეთა-განსა პატივ-ესცემთ და საკსენებელსა მისსა წლითი-წლად ქებით ვდღე-სასწაულობთ“.

ქებისმეტყუელებად – ἑμψιλογία III,3 – ქების წარმოთქმა: „ამის ვიდრემე სამწმიდისა ქებისმეტყუელებისა სარწმუნოებით მგალობელი ეკლესია ღმრთისა ... იტყვს“.

ქუეყანიერი – ἀποყαθίσια IV,19 – მიწიერი, ამქვეყნიური: „იგინი... არცა ერთსა რას განსუენებასა ქუეყანიერსა არსებისა მათისათვის მოიპოუბენ“.

ქუნჯითი – σήσαμος II,13 – მცენარე, ზეთის სახეობა: „რომელი მიძრონი გეცხების, ნათელს-იღებდეთ რად, ბეჭდად სულისა წმიდისა? არა ქუნჯითისა ზეთსა იცხებთ-ა ნათელღებულნი?“

ქცევა – τριπλή II,4; II,2 – ცვალებადობა: „ჩუენებად ჰნებაეს..., ვითარმედ, ვითარცა ორნი ბუნებანი მისნი შემდგომად შეერთებისა ჰმარხავს

თითოეული მათგანი თქსისა და ბუნებითა განყოფილებასა და ქვეყანა არა მიუღებებს“.

ქცულებად – μεταβίβη III,1 – ცვალებადობა: „აჰა, ეგერა ეყავო ორთა ქრისტეს ბუნებათათჳს... დაღათუ შეურეენელად შეიერთებიან და ურთიერთას დაეტევიან ბუნებანი და არასადა მიიღებენ ცვალებასა ანუ ქცულებასა, რომლისათჳს აღირიცხუვიანცა“.

ღ

ღმერთმამაკაცებრი – θεοανδρικη I,16 – ღმერთკაცობრივი: „დღეს მე შობილად ექადაგებ... მას ქრისტესა, რომლისა საიდუმლოდ ნათლისღებისა მისისად ყოფადთა ჟამთა, შემდგომად რეადღითისა მის წინადაცუეთისა და ოცდაათთა წელიწადთა ღმერთმამაკაცებრითა ჰასაკითა წარულისა, სრულ-იქმნების“.

ღმერთთავრობითი – Θεαρχικη III,2 – საღვთო განგებულებითი: „ერთობითა უფლებისადთა ერთსა ღმერთთავრობითისა სამებისა არსებასა და მეუფებასა გუაუწყებენ“.

ღმრთეებად – θεότης I,8 – საღვთო ბუნება: „სხუად ქრისტე არცა არს, არცა ქმნილ არს, არცა ოდეს იქმნეს სხუად, ღმრთეებისაგან და კაცებისა, რამეთუ ღმრთეებასა შინა და კაცებასა – ღმერთი სრული არს იგივე და კაცი სრული“.

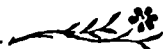
ღმრთივთქუმული – Θεόφραστος I,13 – ღვთისგან მეტყველი: „და უკუეთუ გნებაეს, თვთ ღმრთივთქუმულთა სიტყუათა მისთა მიერ შევისწავოთ განყოფილებად ამათ დღესასწაულთად“.

ღმრთივსულიერი – Θεοφανήστος II,1: „აწინდელისა მიერ სიტყუსა მეორესა ძეგლსა აღგიწერთ თქუნ, კუალადცა გულსმოდგინენი ჩუენებად ეგვეითარისა მის ღმრთივსულიერისა მამისა სიტყუათაგან“.

ღმრთისგამოჩინებად – Θεοφάνεια II,10; I,13 – მაცხოვრის შობა: „შობად ვიდრემე ქრისტესი ღმრთისგამოჩინებად სახელ-იდების ღმრთისმეტყუელისა მამისა მიერ, ხოლო ნათლისღებად – ნათლვად. და სხუად არს ძალი, რომელსა ცხად-ჰყოფს ღმრთისგამოჩინებად და სხუად, რომელსა მოასწავებს ნათლვად“. I,13: „რამეთუ იტყვს: „ხოლო აწ ღმრთისგამოჩინება – დღესასწაული, რამეთუ გამოუჩნდა ღმერთი კაცთა შობისა მიერ“.

ღმრთისმოძაგებულები – θεήλατος III,4 – ღვთისგან უარყოფილი, ღვთისგან მოძაგებულები: „ვითარცა ღმრთისმოძაგებულმან ნესტორ ქადაგა“.

ღმრთისმსახურებად – θειοσεβεία II,26: „ყოველი ვიდრემე სოფელი... ყოვლითა ღმრთისმსახურებითა და კეთილმსახურებითა საესე არს“.

ღმრთისწინააღმდგომობაჲ — ἀντίθεος I,10 — ღვთისადმი წინააღმდეგობის გაწევა: „სათნო ყოფიად მამისაჲ მოვლინება-ყოფად ჰგონე და ვითარცა დასაბამისა, პატივ-სცემს უკამოსა და არა საგონებელყოფისათჳს ღმრთისწინააღმდგომობისა“.

ყ

ყენებაჲ — ἐμπιδών V,12 — შეფერხება, გაჩერება: „არცა პურსა უცომოდ იტყოდის, არცა უცომოსა — პურად, და თუ არა, რაჲ ყენებაჲ იყო მახარებელთათჳს თქუმისაჲ, ვითარმედ: მოიღო უფალმან უცომომი, აკურთხა, განტეხა და მისცა მოწაფეთა?“

ყვანებული — ἀγόμενος II,23 — წაყვანილი, წარმართებული: „ერთი გუამი არს ქრისტეს ღმრთისაჲ... ეკლესიაჲ... ერთისა მის თავისა თჳსისა, ქრისტეს მიერ ყვანებული“.

ყოველი სოფელი — οἰκουμένη II,25 — ქვეყნიერება, სამყარო: „ყოველი სოფელი, რომელიცა ხუთთა ამათ ზემოთქმულთა დიდთა საყდართა მიერ იმღდელთმათაერების და მოძღურებისა მათისა მიერ განისწავლების, თანაშეტყუებული სოფლებისა თანა სომეხთაჲსა, ზღუად რადმე იხილევბის დიდად ნაღუარევისა მწყურნებთა მიმართ ანუ ცად, ზესთაბრწყინვალედ წერტილისა მიმართ ქუეყანისა“.

ყოვლადსრულებაჲ — ὁλοκλήρος V,14 — სრულქმნილება: „მოვიხუნეთ... მერმესა საუკუნესა უცხადესადრე და ყოვლადსრულებით“.

ყოვლადსრული — αὐτοτελής V,3 — ყოვლად დასრულებული: „ხოლო უცომომი არა პურ არს, რამეთუ არა უნაკლულო, არცა ყოვლადსრულ არს, არამედ ნაკლულ, კერძოსრულ და მოქენე განმასრულებელობასა პურის ცომისასა“.

ყოვლადუხრწნელი — πανάγιος I,10 სრულიად უბიწო: „ვის ძალ-უც... თანა-განმშჭუალის ვინმე ყოვლადუხრწნელთა ჳორცთა შინა ღმრთისმშობელისათა დაწერილიცა სიტყუად ღმრთისაჲ“.

ყოვლისამჰყრობელი — παντοκράτωρ IV,12: „გმადლობ შენ, ღმერთო, ყოვლისამჰყრობელო!“

ყოფადი ჟამი — μέλλων I,16 — მომავალი დრო: „დღეს მე შობილად ექადაგებ მას ქრისტესა, რომლისა საიდუმლოჲ ნათლისღებისა მისისაჲ ყოფადთა ჟამთა, შემდგომად რეადლითისა მის წინადაცუეთისა და ოცდაათთა წელიწადთა ღმერთმამაკაცებრითა ჰასაკითა წარვლისა, სრულ-იქმნების“.

ჟუედრებაჲ — τὸ θυεῖδος IV,6 — საყვედური: „ესრეთ მიყო მე დღეთა,

რომელთა მოხედვა-ყო მოსპობად *ეუდრება* ჩემი კაცთაგან“.

ყუერბუელი – ἑκκαϋστας V,3 – ცხელ ნაცარში გამოცხვარი პური: „ვინცა ვინ უცოროსა *ყუერბულად* სახელ-სდვას, რომელი-იგი ელია სთხოა ოდესმე სარეფთელსა... არა სცთეს ჯეროენისაგან“.

შ

შეერთება – ἔνωσις I,8 – აქ: ქრისტეს ჰიპოსტასში ორი ბუნების შეერთება: „ორთა სრულთა ბუნებათაგან, საღმრთოჲსა და კაცობრიჲსა, იქმნა მის შორისი *შეერთება*, არა შერწყმით ანუ შერევით ანუ აღზაგებით“. I,7: „უწინარეს *შეერთებისა* ერთითა ბუნებითა იყო ქრისტე, ყოვლით კერძო ცხად არს, ხოლო შემდგომად *შეერთებისა* ორითა იცნობა“..

შეერთებული – ἔνωσις I,8 – „ორთა ბუნებათა ცა, ცხოველად დაცეულთა მის შორის შემდგომად შეერთებისა, გიღირს თქვენ რწმუნებაჲ არა თვსაგან და განყოფილებით დასხმულთა თითოეულად, არამედ ურთიერთას *შეერთებულითა* ერთსა შინა შეზაგებულსა გუამსა მისსა“. ἔνωσις I,19: „შეისწავენ ბუნებანიცა ორნი ქრისტესა ზედა, სხუად და სხუად, ურთიერთას შემოკრებულნი და გუამოვნებით *შეერთებულნი* ერთსა და მასვე ქრისტესა შინა“.

შეზაგებული – σύνθετος I,4 – შედგენილი, შერწყმული: „*შეზაგებული* ბუნებაჲ, ვითარცა საღმრთოთა მამათა შორის ღმრთისმეტყუელნი იტყუან, არცა ერთისა, რომელთაგან *შეზაგებულ* იქმნა, შესაძლებელ არს თანაარს ყოფად, ვითარცა სხუათაგან სხუად შესრულებული, ვითარი-იგი გუამიცა, ოთხთა ნივთთაგან *შეზაგებული*, სხუათაგან სხუად იცნობა ჩვენ კაცთად“. I,5: „უკუეთუ თქუენებრ ერთისა *შეზაგებულისა* ბუნებისად იქმნა ქრისტე შემდგომად შეერთებისა, სიმარტივისაგან ბუნებისა იქცა *შეზაგებულად* და არცაღა მამისა, ბუნებით მარტივისა, თანაარს არს, არცა დედისა“. Κορυθαυμένης IV,17: „ზღაპრობათა შინა წარმართთასა აღწერილსა მას ჯდრასა მიემსგავსებით მრავალთაგისა წვალებისა, თითოსახეთა წვალებათაგან *შეზაგებულისა*, ქონებითა“.

შეზაგებული გუამი – μία σύνθετος σύνθετη I,19 – ქრისტეს ერთი შედგენილი ჰიპოსტასი: „ერთად *შეზაგებულად გუამად*, ორთა ბუნებათაგან მის შორის შესრულებულად, უწყოდე შეერთებაჲ მისი, განუყოფელი და შეურევნელი“.

შემდგომობა – ἀκολουθία II,10 – თანმიმდევრობა: „ვინამთგან ბრძენ ხარო, აგრძნობოთ სიტყუათაგან ღმრთისმეტყუელისა ამის მამისათა ბუნებასა ჭეშმარიტებისასა და გულისკმა-ჰყოფთ *შემდგომობასა* საქმეთა-

სა“.

შემზადება – κατασκευή II,14 – მომზადება, შექმნა: „მოპროსნა ზედა ქმნილი საიდუმლოდ უწყით და მას ზედა წარსათქმელსა ღოცვასა მეცნიერ ხარო და საიდუმლოდ შემზადებასა მისსა წლთი-წლად სრულჰყოფო“. II,23 – წყობა, აგებულება: „აწ უკუე უკუეთუ ესევითარი შემზადება აქუს გუამსა კაცობრიესა, განეხილოთ და ესევითარისაეე ქონებაე ეპოვოთ საცნაურისაეეცა და საღმრთოესა შემზადებისა და გუამისა ქრისტესისაე“.

შემრევლობითი – συγγελοτικός I,1 – აღრევითი: „შემრევლობითისა ორთა ბუნებათა ქრისტესთაჲსა მადიდებლობისა, მგმობრისა მის წვალებისა სომეხთაჲსა... ვინებუ... განქიქებაჲ“.

შემსგავსება – ἀνάλογος II,11 – შეფარდება, შესაბამისობა: „რად არა... თვისსაებრ უამისა და საქმეთა შემსგავსებისა მოართუამთ დღესასწაულობითსა პატიესა თითოეულსა დღესასწაულსა?“

შემსგავსებული – ἀνάλογος I,19-20 – შესაბამისი, შესატყვისი: „დაღათუ ერთყოფადცა ეთქუათ დღესასწაულთა შობისა და ნათლისდებისაჲ, არამედ განყოფილად ეხედაეთ მათ, წესითა და ადგილითა, დღითა და პატივითა, უამითაცა და რიცხვთა სამართლად აღრიცხულთა, რომლისათვისცა თვთოეულსა მათგანსა თვისსა შინა დღესა და ადგილსა და უამსა შემსგავსებულსა პატიესა მედღესასწაულებით მიუზღაეთ“.

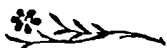
შემწე – ἀντιποισύμενος IV,7: „ამას მიჰმადლებო... მტერსა ღმრთისმშობელისასა ნისტორს და შჯულთა მისთა შემწე ექმნებით“.

შემწირველი – προσκομίζων IV,11: „აწ უკუე თქუნ... არცა ცომოანისა პურისა შემწირველნი, არამედ... უცომომისა მკმარებელნი შეერთებასა შინა, ცხად-არს კუალად, ვითარმედ საქმით ჰქადაგებო უსულოდ აღმსარებელობასა საუფლოთა ცოცხთასა“.

შენაწევრება – συσφεία II,24 – შეერთება: „უცხონი ხარო ქრისტეს ეკლესიისა გუამისა შენაწევრებისაგან“.

შენაწევრებული – συσφροισοσύμενος II,23: „ერთი გუამი არს ქრისტეს ღმრთისაჲ მორწმუნეთა ეკლესიაჲ და ვითარცა ასოთა რათმე, თითოსახეთა წარმართთა მიერ შენაწევრებული და ვითარცა ხუთთა საგრძნობელთა, დიდთა ამით საყდართა მიერ განგებული“.

შენაწევრებულება – συσφροισοσύμενος II,23 – შეერთება: „გუამისა შინა კაცისასა იხილეების თითოსახეთა ასოთამიერი შენაწევრებულებაჲ და ხუთთა საცნობელთამიერთა მართებითა ერთისა თავისა ქუეშე დაწესებულობაჲ“.

შენიგებულები – *συνελμειον* IV,19 – გაერთიანებული, შეხლართული: „ამათ უკუე და ესევეთართა წვალებათაგან, ვითარ-ესე მოგზაურობამან სიტყვსამან გამოაჩინა, *შენიგებულებისა* წვალებისა მქონებელთად თქუენი, ვინ კეთილგონიერმან და გულისსიტყვსა უფალმან სიტყვსა რადსმე ღირს-ყოს მარხვამ?“

შერაცხვამ – *ῥηξειμαι* IV,18 – გამოცხადება, ცნობა: „გაქუს... თეოდოტიონისგან ლიტონად კაცად *შერაცხვამ* უფლისად“. იხ. თქუმა.

შერევნამ – *σρχυσει* I,8 – თანააღრევა: „ორთა სრულთა ბუნებათაგან, საღმრთოისა და კაცობრივისა, იქმნა მის შორისი შეერთება, არა შერწყმით ანუ *შერევნით* ანუ აღზავებით, ვითარცა ღიოსკორის და სევერის წარპრევენ, არცა პირებით და თვსებით ანუ პატივისმცემელობით“.

შერწყუმა / შერწყუმამ – *μειψω* II,10: „რადსათჳს შობასა, განყოფილსა ნათლისღებისაგან, ერთად დღესასწაულად და კრებად იტყუთ ორთავე და *შერწყუამთ* შეურწყუმელთა?“ *მნც* I,9: „ესე უკუე ახალი და გამოუთქუმელი შეერთება და *შერწყუმამ* ღმრთისმეტყუელსაცა გრიგოლის დაუეკრდა რამ, განცვრებით თქუა: „მ, *შერწყუმამ* ახალი, მ, შეზავებამ საკრველი“. *κατὰ* *φωκιδ* I,8: „ორთა სრულთა ბუნებათაგან, საღმრთოისა და კაცობრივისა, იქმნა მისშორისი შეერთება, არა *შერწყუმით* ანუ *შერევნით* ანუ აღზავებით“.

შესაკრებელი – *συσῆδριον* II,25 – საკრებულო: „ჩუენ... მართლმადიდებელთაგან გამოკუეთილ ხართ, ბოროტი იგი *შესაკრებელი* ნაცვალად ღმრთისა ეკლესიობისა... განცხადებულ მტერ ჭეშმარიტებისა ქმნითა“.

შესატყვსი – *ἐπειταῖς* I,21 – შესაბამისი: „აწ უკუე ამათნი მეცნიერნი ჩუენ და ყოველი ეკლესიაჲ ქრისტესი, სწავლული განყოფილებასა ქრისტეს დღესასწაულთასა და თუ რაოდენი არს შორის ორთასავე, თითოეულსა თვისსაებრ დღისა და ჟამისა და *შესატყვსად* რომლისავე დღესასწაულისად წლითი-წლად დღესასწაულობს“.

შესწავებამ – *σπουδα* II,6 – მნიშვნელობა, ნიშანი: „ვინაჲცა ამის მიხეზისათჳს და *შესწავებასაცა* შესცვლის სახელთასა და „ქრისტე იშვებისო“, თქუა მუნ“.

შესწავებულებამ – *σπουδα* II,4 – ნიშნეულობა: „რომლითა სახითა შესცვალებს *შესწავებულებასა* სახელთასა დღესასწაულთა ამათ შინა მედღესასწაულექმნილი და ქრისტეს შობასა ვიდრემე „ქრისტე იშვებისო“ იტყვს, ხოლო ნათელთა დღესა – „კუდად იესუ ჩემი“.

შესხმამ – *ἐγκάμειον* IV,19 – ქება, ხოტბა: „მარხვამ და ჳორცთა ძვრისხილვამ და განკრძალული ცხოვრებამ მაშინ სარგებელ არიან და საქე-

ბელ და ღირს *შესხმისა*, რაჟამს სახარებისაებრ იყოს“.

შეტყუება – διαλέγομαι IV,20 – შესიტყუება, ურთიერთობა: „ისწავეთ ქმნად კეთილისაჲ,გამოიძიეთ მშჯავრი მართლმადიდებლობისაჲ და მოედით და *შეეიტყუნეთ*, – იტყვს უფალი“.

შეტყუებაჲ – ἡ ψηφὸς V,11 – შეთანხმება,განჩინება: „პურიათა,ვითარცა წარმწყმედელთა საპასექოისა *შეტყუებისათა*,საშჯელთა მიერ ღმრთისათა არა-ქმნითა მის სასწაულისაჲთა,შემდგომად საუფლომსა დაფლვისა მიმწუხრსა პარასკევისასა გარეგან შჯულისა ჭამეს უცომოდ“.

შეუმსგავსებელი – ἀνακλίσθεις V,9 – შეუსაბამო: „არა გრცხუენისა დაუჯერებელთა მოგონებათათჳს და ბუნებისა *შეუმსგავსებელთა* საქმეთა?“

შეუნანებელი – ἀμεταμέλητος IV, 13 – სინანულის გარეშე: „ვინ უკუე არა სტიროდის წარწყმედასა თქუნისა *შეუნანებელად*... დადგრომითა თქუენითა?“

შეურევენელი – ἀσυγχύτος I,8: „ვიტყუთ... ვითარცა ურთიერთის საკრეველად და ჭეშმარიტებით შეერთებულთა ერთსა შინა შეზავებულსა გუამსა ძისა ღმრთისასა და *შეურევენელად* დამცველთა არსებითთა თჳთებათა და განყოფილებათა მათთასა“.

შეურწყუმელი – ἄμικτος II,10: „აწ უკუე რამსათჳს შობასა,განყოფილსა ნათლისღებისაგან,ერთად დღესასწაულად და კრებად იტყუთ ორთავე და შეარწყუამთ *შეურწყუმელთა* და შეპრევთ შერეენისა მიმთუალეელყოფად არა შესაძლებელთა?“

შეუტყუებელი – οὐκ. V,1 – შეუსაბამო: „გუნებაეს... უწესოებისა მის საქმისასა უწყებაჲ და ვითარცა უსამართლოსა მსხუერპლად ახლისა აღთქემისასა და *შეუტყუებელსა*,მორწმუნეთასა შორის თქუნისა განქილება“.

შეცვალებამ – μεταβολή V,4 – შეცვლა: „რომლისა მჭამელნი ჩუენ სულისა წმიდისამიერითა *შეცვალებითა* პურისაჲთა ცოროცად ქრისტესისა ცხოველ ვიქმნებით მის მიერ,ვითარცა ცხოველისა და განღმრთობილისა ცოროცისა მჭამელნი“.

შეცვლა – ἐναλλάττω II,6: „ვინაჲცა ამის მიზეზისათჳს და შესწავენასა-ცა *შესცვლის* სახელთასა და „ქრისტე იშვებისო“, თქუა მუნ“.

შეწირვა – μετέχω V,3: „უკუეთუ ჯერეთ უცომოსა *შესწირავთ*,ცხად არს,ვითარმედ ანრდილსაჲე შინა ძუელისა შჯულისასა ეყეშუებით“. იხ. მოღება.

შეწირვამ – προσκομίζειν V,7: „უწყით, ვითარმედ... მოციქულთა მის-

თავან ჭამამ გინა შეწირვამ უცომომისამ არა მიგიღებეს“.

შეწირული – παροφειρμενος IV,7: „საიდუმლოდ შეწირული იგი პური არა შემზუელელისაგან ჟამსა, რომელსა ცომად იზილებოდის და პურად შექმნილი შეიცხოვოდის, მაშინ წმიდა იქმნების... არამედ აღმოკუეთასა შინა ქმნილისა მის ლოცვისა და საიდუმლოთა მიერ“.

შეხება – ἀφῆς II,22: „უწყით სახედველისა ყოფამ მას შინა და სასმენელისა, საყნოსელისა და გემომსხილვისა და შეხებისა“.

შიშუელი – ὕμνος I,6 აქ: მხოლოდ: „ხოლო უკუეთუ ერთბუნებაობისა მეტყუელნი ქრისტესთვის, მარტივად იტყუო მას, უგზუელად ანუ შიშულად ღმერთად აღიარებთ და საოცრად შეჰრაცხთ განკაცებასა, ანუ ლიტონად კაცად, ცნობავენებულისა ნესტორისებრ.“

შობამ – γεννησ I,13 – შობა, დაბადება: „ორთა მათცა დღესასწაულთა ქრისტესთა, თეს-თესად აღსრულებულთა ყოელისა მიერ ეკლესიისა მორწმუნეთამისა, ვიტყუ უკუე შობისა მისისა და ნათლისღებისასა“. II,9: „ეინამცა სხუამ არს საიდუმლო ქრისტეს შობისამ და სხუამ – ნათლისღებისამ..., სხუამ დედობრივისა შობისა საიდუმლოდ და სხუამ არს ემბაზისამ“. κηϋς I,18: „აწ შეიწყნარე ჩემდად შობამ და წინაჰკრთებოდე“.

შობადი – τικτόμενος II,3: „ქრისტე ღმრთეებითა და კაცებითა სრული, ერთსა ვიდრემე დღესა დღესასწაულისა მისისასა შობილი და მარადის შობადი ჩუენ შორის“.

შობილი – γεννηθείς II,6: „შობილი ქრისტე და ნათელღებული იესუ მაცხოვარი არს ერისა თვისისამ, ვითარცა წერილ არს, მაცხოვნებელი და გამომგსნელი მათი ცოდვათა მათთაგან“. IV,3: „ღმრთისა სიტყუად... იშვა, მყის თანად მუცლადღებული და შობილი და ნათელღებული იორდანესა შინა იოვანესგან“.

შჯულებილწი – ἀίσχηθις IV,17 – ბილწი სარწმუნოების მქონე: „არცა ბოროტსა მას და შჯულებილწსა პატიე-ვსცემთ ნიკოლაო-სს“.

შჯულისდება – σομθεσία V,9 – რჯულდება: „უკუეთუ გნებაეს, სარწმუნო ქმნისათვს წარმოთქმულთამისა ისმინეთ მოსესცა შჯულისდებისამ, თუ რამ შჯულ-უდება პასექისა და უცომოთათვს“. ბრყმა IV,15: „უფროსელა ამას შინა ვიმარხავთ შჯულისდებასა მოციქულთასა“.

შჯულისმეცნიერი – σομκός V,10 – კანონმცოდნე: „სამთა ნივთთა მიერ ჰყოფდეს პურიანი პასექსა... და სამთა მოწამეთა მიერ... მოწამენი სამნი: მწიგნობარნი, შჯულისმეცნიერნი...“.

ჩუენებით შეძრწუნება — ἐπαπειλὴ IV, 14 — ხილვით, გამოცხადებით
თაუზარდაცემა: „დიდი მეფეცა კონსტანტინე ჩუენებით შეაძრწუნა მან
მაშინ მის მიერ სიკუდიდ-დაშჯილთა მათ სამთა კაცთათჳს“.

ცვალებამ — τριπλή III, 1 — ცვალებადობა: „შეურეენელად შეიერთებიან
და ურთიერთას დაეტევიან ბუნებანი და არასადა მიიღებენ ცვალებასა
ანუ ქცეულებასა, რომლისათჳს აღირიცხუვიანცა.“

ცილობამ — ἀντιλογία II, 23 — პაექრობა, კამათი: „ხოლო ხედავ-ა, რამე-
თუ ქრისტეს ზედაცა ესრეთ იპოვების, თვნიერ ყოვლისაჲე ცილობისა?“

ცნობა — χροματίζω I, 4 — შეცნობა, შერაცხვა, აღიარება: „[ქრისტე]
ვითარ-იგი გუამიცა, ოთხთა ნიეთაგან შეზაეებული, სხუათაგან სხუად
იცნობა ჩუენ კაცთა“.

ცნობამ — φέρω I, 3 — ცნობა, ცოდნა, აღიარება: „გიჳმდა უკუე თქუ-
ენ, მ ბრძენო სომეხთანო..., ცნობამ ქრისტესი, ვითარცა სრულად ღმე-
რთად და სრულად კაცად“.

ცნობავენებული — φερουσμένης I, 6 — გონებაცთომილი: „ერთბუნებაობი-
სა მეტყუელნი ქრისტესთჳს... ანუ შიშულად ღმერთად აღიარებთ და სა-
ოცრად შეპრაცხთ განკაცებასა, ანუ ლიტონად კაცად, ცნობავენებულისა
ნესტორისებრ“. παράφρων III, 4: „დიდად სცთებით თქუენ... შემწყნარებელ-
ნი თქუმად ცნობავენებულისა მის მკაწრვალისა პეტრეს შემატებასა“.

ცომოანი პური — ἄριστον IV, 11 — საფუარიანი პური: „აწ უკუე თქუენ...
არცა ცომოანისა პურისა შემწირველნი... საქმით პქადაგებთ. უსულოდ
აღმსაარებელობასა საუფლოთა ჳორცთასა“.

ცხადყოფა — σφαιρῶν II, 10 — მინიშნება: „სხუამ არს ძალი, რომელსა
ცხად-ყოფს ღმრთისგამოჩინებამ და სხუამ, რომელსა მოასწავებს ნათლ-
ვამ“.

ცხადად მწერალი — φανερά γράφεις V, 6 — არაალგორიულად მწე-
რალი: „ვინამ უკუე გაქუს თქუენ მოცემამ ამისისა ქმნისამ? მოციქულთა-
გან-ა? არა, არასადა უთქუამს თაესა მოციქულთასა, არცა მოუცემიეს ესე
ღმრთისა ეკლესიისადა ცხადად ანუ უსაიდუმლოესად მწერალთა“.

ცხოველსმყოფელობითი — ζωντικός V, 13: „ქრისტეს ჳორცი, რომელი-
იგი არს პური ზეცისამ ცხოველსმყოფელობითი და ცხოვრებისამიმცემე-
ლობითი მჭამელთა თჳსთამ სახითა ურთიერთასიმიმცემელობისაჲთა“.

ცხოვლად დაცვამ — σῶζεσθαι I, 19 — სრულად შენარჩუნება: „თითოეუ-

ლისაცა აწ მოცსენებულთა ამათ ღღესასწაულთაგანისა ცხოვლად დაცვასა ექადაგებთ თვისისა სიტყუსა და ადგილისა და უამისასა, ვითარცა მეორისაგან განყოფილისა და შეურეენელისა“.

ცხორება – ჯარ IV, 19 – ცხორება: „რამეთუ უკუეთუ ღირსად სიტყუსა შეეპრაცხთ ცხორებასა თქუენსა, რომელი მარხვითა და ყოვლითავე ძურისხილვითა განლიგებულად გაქუს თუნიერ მართლმადიდებლობისა, ღირს-ყვით საღმე სიტყუსა და ეშმაკთაცა ცხორება, უკუეთუ ცხორებად ჯერ-არს წოდებად მკუდარქმნილისა მის და დაბნელებულისა ცხორებისა უშრეტობასა შინა ცეცხლისასა“. IV, 20: „უკუეთუ წინააღუდგებოდის სიტყუად და სარწმუნოებად ცხორებასა, არარად საცმარ არიან, დაღათუ საკრეველებათაცა მოქმედებად მიიწინენ“.

ცხრომა – ძაռხა V, 10 – მთვარის მოკლება: „რომელნი წყლითა სავისისა რადსმე რყევით ძრულისა ჭურჭლისა მიერ ზედამიწევით შეისწავებდეს ცხრომასა მოთვარისასა“.

ბ

ბალი – ბაჟა I, 18 – არსი: „იყვენ ზოგადი კრებად ზეცისა და ქუეყანისა ბალთად“. III, 4 – ჰიპოსტასური ბალი, იგივე ღმერთი: „ბე. ერთი წმიდისა სამებისად, ძლიერი და მამისა გუამოვნად ბალად სახელდებული“. II, 10 – აზრი, მნიშვნელობა: „სხუად არს ბალი, რომელსა ცხად-ჰყოფს ღმრთისგამოჩინებად და სხუად, რომელსა მოასწავებს ნათლვად“.

ბეგლი – ბაჟა II, 1 – ნაწარმოები, თხზულება: „მეორესა ბეგლსა აღგიწერთ თქუენ“.

ბურისხილვა – ბაჟა IV, 20; II, 5 – შეჭირება: „რამეთუ მარხვად და ჯორცთა ბურისხილვად და განკრძალული ცხორებად მაშინ სარგებელ არიან და საქებელ და ღირს შესხმისა, რაჟამს სახარებისაებრ იყოს“.

ბლუანელი – ბაჟა II, 23 – წარმართული, ნაწინამძღვრები: „თითოეულთა ადგილთა ეპისკოპოსნი განგებულ იქმნებიან... მის მიერ ბლუანელინი“.

ვ

წარვლა – ბაჟა I, 16 – დროის გასელა, პერიოდი: „მას ქრისტესა, რომლისა საიდუმლოდ ნათლისღებისა მისისად ყოფადთა ეამთა, შემდგომად რეადლითისა მის წინადაცუეთისა და ოცდაათთა წელიწადთა ღმერთმამაკაცებრითა ჰასაკითა წარვლისა, სრულ-იქმნების“.

წარმართი – ბაჟა II, 23 – ეთნოსი: „ყოველნი ასონი მორწმუნეთა წარ-

მართლანი და ტომებნი მათნი... განგებულ იქმნებიან ღმრთიეშუენიერად“. V,5 – წარმართი: „სახელი ღმრთისაჲ წარმართთა შორის იგმოვის“. II,17: „ესე უკუე ყოველნი, შემდგომად ქადაგებისა სიტყჳსა მის ყოველთა შორის წარმართთა, შეკრბეს ერთბამად მორწმუნეთა თანა ანტიოქიას“. 'Ελ-λῆν IV,17 – ბერძენი: „რომელთაგან შერეულნი ზღაპრობათა შინა წარმართთასა აღწერილსა მას ვდრასა მიემსგავსებით მრავალთავისა წვალებისა“.

წარმოსაჩინებელი – ἔμφασις IV,2 – მტკიცებულება: „რომელთა ჰგალობოთ და ჰყოფთ წარმოსაჩინებელად... სხუათაცა მრავალთა წვალებათა“.

წარწყმედაჲ – ἀπάλεια IV,13 – დალუპვა: „ვინ უკუე არა სტიროდის წარწყმედასა თქუენსა?“

წერტილი – κέντρον II,25 – ცენტრი: „ყოველი სოფელი... ზღუად რადმე იხილეების დიდად ნაღუარევისა მწყურნებთა მიმართ ანუ ცად, ზესთაბრწყინვალედ, წერტილისა მიმართ, ქუეყანისა“.

წესი – τάξις I,20 – რიგი, მიმდევრობა: „ესრეთ უკუე თუთ იგი დიდი გრიგოლიცა წესთა ამათ დღესასწაულთასა განწყოფს და თუთოეულისა ეამსა და ადგილსა ყოელად სიბრძნით მაუწყებს ჩუენ“. II,9: „სხუად წესი არს მისი და სხუად – ამისი; სხუად დედობრივისა შობისა საიდუმლოჲ და სხუად არს ემბაზისაჲ“. τέρπος I,19 – ხასიათი, ჩუეულება: „განყოფილად გჰხედავთ მათ წესითა და ადგილითა, დღითა და პატივითა“.

წვალებადი – αἵρεσις IV,1 – ერესი: „მოუდით უკუე და ზღვსკლდეობითისათჳს საცთურისა და წვალებისა... ეთქუათ რადმე მცირელი“.

წვალებისმთავარი – αἵρεσιάρχης IV,4-6 – ერესიარქი, ერესის საფუძეელდამდები: „განცხადებულსა უშჯულოებასა შინა ხარო თანამოწამე-ქმნილნი ზემოთქმულთა მათ წვალებისმთავართანი“.

წინააღმდეგობი – ἐναντίος I,14 – საწინააღმდეგო: „და ერთად ორთაგან წინააღმდეგობთა გამოჩინებულმან გუამითა ქუეყანასა ზედა ქალწულისაგან შობისა მიერ, დაიკარჳა ჩუენ შორის“.

წინადადება – πρὸθεν III,3 – ვითარება, მდგომარეობა: „რამეთუ „რომლისაგანი“ და „რომლისამიერი“ და „რომლისაშორისი“ არა ბუნებათა განჰკუეთენ, რამეთუ არამცა იცვალებოდეს წინადადებანი ესე ანუ წესნი სახელთანი, არამედ დაჰსახვენ ერთისა და შერეუენელისა ბუნებისა თუთებათა“.

წიფება – ἔκθρυα V,7 – მიღწევა, მიწვდომა: „ქრისტე, ღმერთი ჩუენი, ეამსა ვნებისა მისისასა ეწიფა ჭამასა უცომოთასა“.

წოდება — καλέω IV, 16 — მოწოდება, მიწვევა: „რომელნიცა იწოდნენ სიყუარულსა, წმიდათათჳს ქმნილსა, და არა მივიდნენ, შესუენებულ იყვნენ!“

ჭ

ჭეშმარიტებაჲ — ἀληθεια II, 16: „უკუეთუ გნებაეს, მოხედეთ სიტყუასა ჭეშმარიტებისასა და სცნათ უეტჳულად, თუ ვითარ გამოგიკუეთიან თაენი კათოლიკე ეკლესიისაგან“.

ჭეშმარიტი — ὁυτως II, 24 — ნამდვილი: „ამისთჳს კიდე ხართ განმგებულობისაგანცა მათისა, ვითარცა დამჰალი და მკუდარქმნილი ასოდ ჭეშმარიტისა ცხორებისა ქრისტესგან“. I, 8: „არსებითსა ვიტყვთ შეერთებასა, ესე იგი არს, ჭეშმარიტსა და არა ოცნებითსა“.

ხ

ხატი — εἰκὼν II, 7 — ხატი, გამოსახულება: „თაყუანის-გსცემდეთ რამ მათ, არა დაბადებულსა გჰმსახურებთ, ვითარ-იგი ჰგონებთ ჰურიანი და თქუენ, არა თაყუანისმცემელნი პატიოსანთჳათანი“.

ხედვაჲ — θεωρία II, 8 — განჭვრეტა: „და რამთა კუალად ხედვასავე შინა წმიდისა ამის სახელისასა დაეიყვნით მერმეცა, ყრმაჲ იშეა და მოგუეცა ჩუენ თჳსა“.

ქ

ქელთდასხმაჲ — χείροτις II, 17 — სასულიერო წოდების მინიჭების რიტუალი: „მაშინვე დაუსხნეს კანონნი ეკლესიასა მორწმუნეთასა ოთხ-მეოცდახუთნი კლიმენტისის მიერ, ლოცვანი წმიდისა ჟამისწირვისანი, ნათლისღებისანი, ქელთდასხმათანი, მიპრონისანი“.

ქელისამკურობელი — προστάτης IV, 14 — დამხმარე, შემწე: „ბრწყინვალედ ედღესასწაულობთ საჯსენებელსა მისსა, ვითარცა მჭურვალისა ქელისამკურობელისა მიმძღაერებულთაჲსა“.

ქელმწიფებაჲ — ἐξουσία I, 10 — ძალაუფლება: „რამეთუ საღმრთო-ნი ძალნი უფლებათა და ქელმწიფებათანი ამას გალობასა უგალობენ ღმერთსა“.

კმაგანსმენილი — βεβημενος I, 1 — სახელგანთქმული: „სამართლად შეჰპრაცხე... თანამოქმედად ანუ თანამბრძოლად სიტყჳსა მიყენებაჲ... დიდისადა და კმაგანსმენილისა გრიგოლისი“.

კორცი — σῶμα V, 2 — სხეული: „პურსა, რომელსა განესტეხთ, არა ზია-

რებამ *კორციისა* ქრისტესისამ არს-ა? გულისკმა-ჰყავთ-ა, პური თქუა, რომელსა ეჭამთ, ნაცვალსახედ *კორციისა* ქრისტესისა და არა უცომოდ“? *σάρξ V,4*: „წყალი... გარდამოცდა ლახურისა მიერ განგუმერთა *კორცთა* მისთადთა“.

კორციელ-ქმნა – *σάρξ γίγνομαι I,14* – ხორცშესხმა: „*კორციელ-იქმნა* მიუთხრობელად და *კორცქმნილი* სიტყუაჲ კაცად სრულად იშვა მისგან“.

კორციელი განგებულება – *ἐσθαρκος IV,4* – განხორციელება, ხორცშესხმა: „რომელნი-ესე ყოველნი *კორციელისა* ქრისტეს *განგებულებისა* უჩინომყოფელ არიან და მანენტოსის და ვალენტინოის შჯულთა მრწამს-ნებელად გამოგანენენ თქუნ“.

კუეზა – *σάτον V,12* – პური: „ყოველი ძუმლიცა წიგნი სხუაყოფასა იტყვს პურისასა და სხუასა – უცომოდისასა, რამეთუ აბრაჰამის ზე *კუეზასა* იტყვს სამთა“.

X

ჯეროვანი – *λελογισμένος IV,6* – სათანადო, გონიერული: „განცხადებულსა უშჯულოებასა შინა ხართ... და არცა *ჯეროვნად*, არცა უწყით, თუ რასა იქმთ“.

ჯუარცუმული – *ῥαυρισμένος I,11*: „შემდგომად მცირედისა და მიცემული იხილო და *ჯუარცუმული* და თანაჯუარისმცუმელი ჩემისა ცოდვისად“.

საქმიანებები

1) პირთა და ეთნიკურ სახელთა

აბრაჰამი – აბრაამი, ბიბლ. მამათმთავარი V, 12.

ათანასი ღმრთისმეტყველი – წმ. ათანასე ალექსანდრიელი (293–373 წწ.). ეკლესიის დიდი მოძღვარი, არიანოზობის წინააღმდეგ თავდადებული მებრძოლი III, 2.

ანდრეა – ანდრია, მოციქული II, 18.

ანიანოსი – ალექსანდრიის ეკლესიის პირველი ეპისკოპოსი II, 18.

აპოლინარი – აპოლინარ ლაოდიკიელი (305/310–389), ალექსანდრიული სკოლის მონოფიზიტი ღმრთისმეტყველი IV, 18; V, 13.

არიოზი – არიანელთა წვალეების ერესიარქი (IV ს.). IV, 11, 18.

ბასილი – წმ. ბასილი დიდი, (329–379 წწ.), კესარიის მთავარეპისკოპოსი, ერთი კაპადოკიელ მამათაგანი III, 2.

გაბრიელ ანგელოზი – ბიბლ. I, 14; IV, 5.

გრიგოლ სომხითარი – გრიგოლ განმანათლებელი, პართელი (III–IV სს.) II, 19, 20; IV, 14.

გრიგოლ ღმრთისმეტყველი – (329–389 წწ.), წმ. გრიგოლ ნაზიანზელი, დიდი საეკლესიო მოღვაწე და ღმრთისმეტყველი, ერთი კაპადოკიელ მამათაგანი I, 1, 9, 10, 11, 13, 16, 17, 20; II, 1, 11, 13, 16; III, 2, 3.

დავითი – ბიბლ. დავით წინასწარმეტყველი I, 15, 18; II, 24, 26.

დიოდორე – დიოდორე ტარსელი, (†391/ 392 წ.), ანტიოქიის სკოლის წარმომადგენელი, თეოდორე მომფსუესტელისა და იოანე ოქროპირის მასწავლებელი I, 8.

დიოსკორე – ალექსანდრიის პატრიარქი, მონოფიზიტთა ერთ-ერთი ერესიარქი I, 8.

ევოდოსი – ანტიოქიის ეკლესიის პირველი ეპისკოპოსი II, 18.

ევტჯი – ევტიქი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (VII ს.), მონოფიზიტთა ერესიარქი I, 3; II, 9, 11.

ელია – ბიბლ. წინასწარმეტყველი V, 4

ელისაბედი – ბიბლ. იოანე ნათლისმცემლის დედა IV, 5, 6.

ეპიფანე კვიპრიელი – წმ. ეპიფანე კვიპრელი (367–403 წწ.), ცნო-

ბილი საეკლესიო ღვთისმეტყველი, კეპროსზე საღამინის ეპისკოპოსი V, 10.

ესაია – ბიბლ. ესაია წინასწარმეტყველი IV, 10, 20.

ვალენტინო // ვალენტინე – ვალენტინი (†160წ.), ეგვიპტელი გნოსტიკოსი, ფილოსოფოსი IV, 1, 4, 7, 18.

ვასილიდი მეგვიპტელი – სირიელი ფილოსოფოსი, გნოსტიკოსი IV, 1.

თეოდორე მომფსუესტელი – მონოფიზიტი, (350-428 წწ.), ეგვიპტეტი, პოლემისტი I, 8.

თეოდოტიონი // თეოდოტო – მონოფიზიტი მოძღვარი, IV, 9, 11, 18.

იაკობ მოციქული IV, 20

იერემია – ბიბლ. იერემია წინასწარმეტყველი I, 15.

იოვანე ღმრთისმეტყველი – V, 7.

იოვანე – იოვანე ნათლისმცემელი I, 18; IV, 3, 5, 10; V, 7.

იოსიფი – ბიბლ. იოსები, მარიამის დამწინდებელი IV, 5.

იუდა – ბიბლ. უფლის ხორციელი ძმა IV, 17.

იუდა ისკარიოტელი – ბიბლ. უფლის მოციქული, რომელმაც იგი გასცა IV, 17.

კლიმენტოსი – კლიმენტი რომაელი, I ს., ოთხმოცდახუთი კანონის ჩამწერი II, 17.

კონსტანტინე – კონსტანტინე დიდი, IV ს., ბიზანტიის იმპერატორი IV, 14.

ლინოსი – რომის ეკლესიის პირველი ეპისკოპოსი II, 18

ლოთი – ბიბლ. V, 11.

ლუკა მახარებელი – ბიბლ. IV, 5, 6, 14.

მანენტოსი // მანი // მანინი – მანი (†276-277წწ.), მანიქეელობის ფუძემდებელი IV, 1, 4, 7, 18.

მარიამი – ღვთისმშობელი I, 14; II, 6; IV, 3, 4, 8.

მარკოზი – მახარებელი II, 18.

მოსე – წინასწარმეტყველი V, 9, 12.

ნესტორი – (VI ს.), კონსტანტინეპოლის არქიეპისკოპოსი, ერესიარქი I, 6, 8; III, 4; IV, 7, 18.

ნიკოლა – მირონელთა ეკლესიის წინამძღვარი, IV ს., IV,14.

ნიკოლა // ნიკოლაოზ – ნიკოლას ანტიოქიელი, ნიკოლაიტების გნოსტიკური სექტის ფუძემდებელი IV,14,17.

ონისიმე – კონსტანტინეპოლის ეკლესიის პირველი ეპისკოპოსი II,18.

პავლე სამოსატელი – (III ს.) ერესიარქი IV,9,11,18.

პავლე მოციქული – II,18 ; V,2,3,4.

პეტრე – პეტრე მოციქული II,18.

პეტრე მკაწრვალი – პეტრე ფულონი, ანტიოქიის პატრიარქი, (†488), მონოფიზიტთა ერესიარქი III,1; V,4.

როსტაკიოსი – არისტარქესი (III ს.), გრიგოლ განმანათლებლის ძე IV,14.

საბელიოსი – საბელიანიზმის მწვალებელობის ფუძემდებელი (III ს.), I,3; II,9,11.

სევეროსი – ანტიოქიის პატრიარქი (†542 წ.), სევერიანელთა მონოფიზიტური სექტის ფუძემდებელი I,8.

ტირიდატი – თრდატ III (250-330წწ.), სომხეთის მეფე IV,14.

ასურნი – სირიელები II,19,27.

ასურნი-იაკობიკნი – სირიელი იაკობიტები III,6

ბერძენი – II,26.

მირონელთა ეკლესია – IV,14.

სომეხი – I,1,3,21; II,1,3,26; IV,სათ.,21; Vსათ.,1.

პურია – I,16; II,7; V,4,7,10,11.

2) გეოგრაფიულ სახელთა

ალექსანდრია – II,18,20,23.

ანტიოქია – II,16,17,19,20,23.

ასურეთი – სირია II,19.

ბეთლემი – I,18.

გალილეა – I,20; IV,5.

ედესა – II,19.

იერუსალიმი – II,16,18,23.

კამახი – სომხეთის მიტროპოლია II,19.

კელიტეინინი – კელეძინი, სომხეთის საეპისკოპოსო II,19.

კესარია – ქალაქი კაპადოკიაში II,19,20.

კლავდია – რომის პროვინცია II,18.

კონსტანტინეპოლი – II,19,20,23; IV,14.

მელიტინა – მილიტენა, სომხეთის მიტროპოლია II,19.

რომი // პრომი – II,18,20,23.

სამოსატი – ანტიოქიის საეპისკოპოსო II,19.

სასომხეთო – სომხეთი II,11; V,13.

სევასტია – სეზასტია, სომხეთის მიტროპოლია II,19.

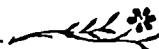
სელევკია – ანტიოქიის მიტროპოლია II,19.

ტარსუნი – ტარსი, ანტიოქიის მიტროპოლია I,19.

ბამოყენებული ლიტერატურა

- აბულაძე 1982 : ილია აბულაძე, შრომები, III, თბილისი, 1982.
- ბეზარაშვილი 2004 : ქეთევან ბეზარაშვილი, რიტორიკისა და თარგმანის თეორია და პრაქტიკა, გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებების ქართული თარგმანების მიხედვით, თბილისი, 2004.
- ბრეგაძე 1988 : გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ხელნაწერები აღწერა, შესავალი და საძიებლები დაურთო თ. ბრეგაძემ, თბილისი, 1988.
- იოანე დამასკელი 1976 : იოანე დამასკელი, დიალექტიკა, ქართული თარგმანების ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო მაია რაფაევამ, თბილისი, 1976.
- კეკელიძე 1946 : კორნელი კეკელიძე, ქართული აგიოგრაფიული ძეგლები (კიმენი), II, თბილისი, 1946.
- კეკელიძე 1980 : კორნელი კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბილისი, 1980.
- ლოლაშვილი 1978 : ივანე ლოლაშვილი, არსენ იყალთოელი, თბილისი, 1978.
- მახარაშვილი 1987 : სოსო მახარაშვილი, ეპიფანე კეპრელის „ოთხმოცთა წვადებათათჳს“ თხზულების ქართული თარგმანი და მისი ბერძნული დედანი, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, I, თბილისი, 1987.
- მახარაშვილი 2002 : სოსო მახარაშვილი, თეოფილე ხუცესმონაზონი (შემოქმედებითი პორტრეტი), თბილისი, 2002.
- მახარაშვილი 2012 : წმიდა ეპიფანე კეპრელის „ოთხმოცთა წვადებათათჳს“, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთო სოსო მახარაშვილმა, თბილისი, 2012.
- ნუცუბიძე 1958 : შალვა ნუცუბიძე, ქართული ფილოსოფიის ისტორია, II, თბილისი, 1958.
- რაფაეა 1965 : მაია რაფაეა, იოანე დამასკელის „დიალექტიკის“ ქართულ-სომხური ვერსიები, მაცნე, ელს, 1965, №1; №2.
- რაფაეა 1986 : მაია რაფაეა, თეოფილე ხუცესმონაზონის ერთი თარგმანის შესახებ (ეპიფანე კეპრელი თუ იოანე დამასკელი?), მაცნე, 4, 1986.
- რაფაეა 1997 : მაია რაფაეა, სიმეონ ახალი ღვთისმეტყველის ერთი

თხზულება ქართულ ენაზე, ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი I, თბილისი, 1997.

რაფაეა, ჩიკვატია 2009 მაია რაფაეა, ნანა ჩიკვატია, სიმეონ ახალი დეტისმეტყველი, – «სინანულისა მიმართ», ქრისტიანულ-არქეოგრაფიული ძიებანი, 2, თბილისი, 2009.

ჩიკვატია 2002 ნანა ჩიკვატია, „დოგმატიკონის“ ხელნაწერი კრებულები (S 1463 ნუსხასთან მათი მიმართების ცხრილი), მრავალთავი, XX, თბილისი, 2002.

ძოწენიძე, დანელია .1974 : პაელეს ეპისტოლეთა ქართული ვერსიები, გამოსაცემად მოამზადეს ქეთევან ძოწენიძემ და კორნელი დანელიამ, ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 16, თბილისი, 1974.

წმ. იოანე დამასკელი 2000 წმ. იოანე დამასკელი, მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზედმიწევნითი გადმოცემა, ორი ძველი ქართული თარგმანი (წმ. ეფრემ მცირისა და წმ. არსენ იყალთოელისა), გამოსაცემად მოამზადეს რომან მიმინოშვილმა და მაია რაფაეამ, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო მაია რაფაეამ; ძველი ბერძნულიდან თანამედროვე ქართულზე თარგმნა, შესავალი და შენიშვნები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ, თბილისი, 2000.

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (H კოლექცია), II, თბილისი, 1951.

ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა), I, თბილისი, 1973..

ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა), I, თბილისი, 1980, 8-13.

ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექცია), II, თბილისი, 1961.

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა, I, თბილისი, 1953.

ხელნაწერები

A 24 (XI)

A 65 (1188-1210წწ.)

A 205 (XIII)

H 601 (1746 წ.)

S 1463 (XII-XIII)

K 23 (XIII)

- Арутюнова-Фиданян 1908: Арутюнова-Фиданян В., Армяне- халкедониты на восточных границах византийской империи, Ереван, 1908.
- Лебедев 1902: Лебедев А., Очерки внутренней истории Византийско-восточной церкви в IX-XI вв, Москва, 1902.
- Любарский 1978: Любарский Я. Н., Михаил Пселл, жизнь и деятельность, Москва, 1978.
- Преп. Никита Стифат 2008: Преп. Никита Стифат, Первое обличительное слово против Армян, изд. Игумена Дионисия (Шленова), Богословский вестник, изд. Московской духовной Академии и Семинарии, №7, Москва, 2008.
- Преп. Никита Стифат 2010: Преп. Никита Стифат, Второе и третье обличительные слова против Армян, изд. Игумена Дионисия (Шленова), Богословский вестник, изд. Московской духовной Академии и Семинарии, №10, Москва, 2010.
- Систематическое описание рукописей Московской синодальной (патриаршей) библиотеки арх. Владимира, М. 1894.
- Троицкий 1875: Троицкий И., Изложение веры церкви армянской, СПб, 1875.
- Фонкич 1977: Фонкич Б., Греческо-русские культурные связи в XV-XVII вв.: (Греческие рукописи в России), Москва, 1977.
- Beck 1959: Beck H.-G., Kirche und theologische Literatur der Byzantinischen Reich, München, 1959.
- Demetrakopulos 1866: Demetrakopulos A., 'Εκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη, Leipzig, 1866.
- Disdier M. Th., Nicétas Stéthatos ou Pectoratus; Dictionnaire de Théologie Catholique.
- Hergenröther 1869: Hergenröther J., Domini Nicetae Stethati e studii monasterio contra Armenios et Latinos (atque) de fermentato et azymis, Monumenta graeca ad Photium ejusque historiam pertinentia, Ratisbonae, 1869.
- Kotter 1973: Die Schriften des Johannes von Damaskos, vol.2. Expositio fidei, ed. B.Kotter, [Patristische Texte und Studien 12], Berlin, 1973.
- Michel 1930: Michel A., Humbert und Kerullarios, Quellen und Studien zum Schisma des XI Jahrhunderts, t. II, Paderborn, 1930.

- Nicétas Stéthatos 1961: *Opuscles et lettres, introduction, texte critique, traduction et notes* par J. Darrouzes, SC 81, Paris, 1961.
- PG 28, 36, 37, 94, 120 : *Patrologia, Graecae, Cursus Completus Accurante J. - P. Migne, Brepols - Turnhout.*
- PL 143 *Patrologia, Latina, Cursus Completus Accurante J. - P. Migne, Brepols - Turnhout.*
- Sancti Gregorii Nazianzeni opera, Versio iberica III, Oratio XXXVIII, editae a Helene Metreveli et Ketevan Bezarachvili, Tsiala Kourtsikidze, Nino Melikichvili, Thamar Othkhmezuri, Maia Raphava [Corpus Christianorum, Series Graeca 45, Corpus Nazianzenum 12], Turnhout-Leuven, 2001.
- Sancti Gregorii Nazianzeni opera, Versio iberica IV, oratio XLIII, editae a Bernard Coulie et Helene Metreveli et Ketevan Bezarachvili, Tsiala Kourtsikidze, Nino Melikichvili, Maia Raphava [Corpus Christianorum, series Graeca 52, Corpus Nazianzenum 17], Turnhout -Leuven, 2004.
- Sancti Gregorii Nazianzeni opera, Versio iberica, V, orationes XXXIX et XL, editae a Bernard Coulie et Helene Metreveli et Ketevan Bezarachvili, Tsiala Kourtsikidze, Nino Melikichvili, Maia Raphava [Corpus Christianorum, series Graeca 58, Corpus Nazianzenum 20], Turnhout -Leuven, 2007.
- SC 81: *Sources Chrétiennes*, N81, Paris. 1961.
- Solignac 1981: Solignac A., *Nicétas Stéthatos, Dictionnaire de Spiritualité*, 1981.
- Schweinbourg 1934: Schweinbourg K., *Die Textgeschichte des Gesprächs mit den Franken von Niketas Stethatos*, BZ 34, 1934.

სარჩევი

წინასიტყვა	5
I. ნიკიტა სტითატის ანტიმონოფიზიტური სიტყვების ბერძნული ორიგინალი	7
II. არსენ იყალთოელის ქართული თარგმანი და მისი შემცველი ხელნაწერები	8
III. ნიკიტა სტითატის ანტიმონოფიზიტური სიტყვების თემატიკა	13
IV. ქართული თარგმანის ტექსტის შედგენილობა	23
V. ქართული თარგმანის ტექსტის მიმართება ბერძნული ორიგინალის შემცველ ხელნაწერებთან	25
VI. ქართული თარგმანის მიმართება ბერძნულ ორიგინალთან	29
VI.1 უცნობი ბერძნული დედნიდან გადმოყვლილი განსხვავებანი	31
VI.2 მთარგმნელობითი პრინციპებით განპირობებული განსხვავებანი	36
VI.3 ბერძნული კრიტიკული ტექსტის დადგენა ქართული თარგმანის მიხედვით	41
VII. ბერძნული ორიგინალის დათარიღებისათვის ქართული თარგმანის ერთი ტექსტობრივი განსხვავების საფუძველზე	46
VIII. ნიკიტა სტითატის ანტიმონოფიზიტური სიტყვების წყაროები: გრიგოლ ღვთისმეტყველის პომილიები და იოანე დამასკელის „გარდამოცემა“	49
IX. ნიკიტა სტითატის ანტიმონოფიზიტური სიტყვებისა და წმ. იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ წმ. არსენ იყალთოელის თარგმანთა დათარიღებისათვის	59
Summary	63
ტექსტისათვის	70
I. ნიკიტა მონაზონისა და ხუცისა, სტუდიელთა მონასტრისა სტითატისაჲ სიტყუაჲ პირველი განსაქიქებელი მგმობრისა მის წყაღებისა სომეხთაჲსაჲ	72

I სიტყვის კრიტიკული აპარატი	83
II. მისივე, დასამხოზებლად მგმობრისა წეალებისა სომეხთაჲსა, განსაქიქებელი მეორე	89
II სიტყვის კრიტიკული აპარატი	101
III. მისივე, განსაქიქებელი ლ [მესამე] უმაღიდებლობისა სომეხთაჲსა სამწმიდაობისათჳს	108
III სიტყვის კრიტიკული აპარატი	111
IV. მისივე, განსაქიქებელი მეოთხე წეალებისა სომეხთაჲსა	113
IV. სიტყვის კრიტიკული აპარატი	123
V. მისივე, განსაქიქებელი მეხუთე წეალებისა სომეხთაჲსა და უცომოდისათჳს	128
V სიტყვის კრიტიკული აპარატი	137
ლექსიკონი	144
საძიებელი	192
გამოყენებული ლიტერატურა	196

**თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის
გამომცემლობა
2013**

**კომპიუტერული უზრუნველყოფა და ტექნიკური რედაქტორი
შორენა ფარქოსაძე**

**რედაქციის მისამართი:
თბილისი, სიონის ქ. №14/40.**

E-mail: gamomcemloba@mail.ru

**Address of editorial Board:
14/40, SIONI STR. TBILISI.**

დაიბეჭდა:

გამომცემლობა „მერიდიანი“

თბილისი, ალ. ყაზბეგის გამზ. №47

ტელ. 239-15-22

E-mail: meridiani777@mail.ru